

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OBERST N. P. JENSEN

LIVSERINDRINGER

I

1830—1867

KJØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1915

MIN Fader, Johannes Otto Jensen, var Farver og Trykker og boede paa Vesterbrogade Nr. 10 i de Bygninger, der ligger inde i Gaarden til Højre. Der blev jeg født den 26. Oktober 1830 som den næstældste af 4 Sødskende. I 1834 overtog min Fader sin Moders Farveri paa Christianshavn; men i September det paafølgende Aar døde han efter faa Dages Sygdom. Virksomheden fortsattes saa under en Bestyrer. I Begyndelsen gik alt saa godt, at min Moder kunde købe Ejendommen, men Uorden og Uefterrettelighed fra senere Bestyreres Side tvang hende til at opgive Forretningen og sælge Ejendommen. Der kom saa en trang Tid, hvor vi lærte at kende, hvad Fattigdom er, men vi lærte tillige den Lykke, der ligger i Arbejdet, thi vi 4 Sødskende maatte tidligt tage fat, hver paa sin Maade, for at hjælpe til.

Efter i nogle Aar at have gaaet i en Drengeskole paa Christianshavn, kom jeg i 1839 ved Hjælp af en af min afdøde Faders Venner i »Efterslægten« (d: Efterslægtsskabets Realskole). Den blev den Gang — og med Rette — betragtet som Hovedstadens bedste Realskole, og den Undervisning, vi fik, var saa god og saa grundig, at jeg bestandig mindes Skolen og dens Lærere med den dybeste Taknemmelighed. Ved Skoleexamenen 1846 gik jeg ud af Skolens 1. Klasse. Det Vidnesbyrd, Skolens Forstander, Professor Friedenreich, gav mig med paa Vejen ud i Livet, sluttede med: »Jeg tør med Vished haabe, at han vil blive et brugbart og dygtigt Menneske, hvor han maatte blive anbragt«.

Det var mit højeste Ønske at komme til at studere for at blive Præst, men de smaa Kaar i Hjemmet stod som en Hindring. Efter at have forladt Skolen kom jeg derfor i Huset hos en Farbroder, der var Postkontrollør og Kasserer i Helsingør, og han skaffede mig Ansættelse paa et Skibsklareringskontor, Le Pelley & Marcussen. Firmaet havde saadanne Forbindelser, at det blev lovet mig, at jeg efter 4 Aars Forløb skulde faa en Ansættelse enten hos Baron Hambro i London eller Baron Stieglitz i Petersborg. Herr Le Pelley, en Englænder, var blevet afløst i Firmaet af en anden Englænder, Herr Carey. Dette i Forbindelse med, at Huset næsten udelukkende klarerede engelske og amerikanske Skibe, var Aarsag til, at der paa Kontoret blev talt mere Engelsk end Dansk. Da Herr Marcussen var belgisk Konsul blev der ogsaa korresponderet paa Fransk.

Det var i Helsingørs gyldne Tid, da der maatte betales Sundtold. Der blev tjent mange Penge, men de gik lige saa let, som de kom. Thi, naar det overordentligt anstrængende Arbejde, som Skibsfarten medførte, var forbi, begyndte Selskabeligheden og Adspredelserne. Saa lod alle staa til, fordi de gik ud fra, at Erhvervet aldrig vilde høre op. Skibene kom, fordi de skulde komme; de skulde betale Sundtold, og deres Antal forøgedes Aar for Aar. At der kunde komme en Tid, da Sundtolden vilde blive hævet, var der ingen, der skænkede en Tanke.

Da en Mængde Fremmede af alle Nationaliteter havde bosat sig i Byen for at søge Erhverv som Skibsklarerere, og, da disse Fremmede havde de største Forretninger, var det ogsaa dem, der var toneangivende. De dannede i Forbindelse med de akkrediterende Konsuler en Verden for sig selv, der ikke søgte Omgang med Byens danske Befolkning. Da Embedsmændene ved Øresunds Toldkammer ogsaa dannede en Klike, og de indfødte bedre Borgere havde deres Klike, var der et Klikevæsen i Helsingør, som man ikke træffer andensteds. Det Sammenhold, der ellers sammenknytter en Købstads Befolkning, kendtes derfor ikke. Hovedinteressen opslugtes af Forretningerne. Man tænkte

kun paa at tjene saa mange Penge som muligt, og man var ikke altid nøjeregnende med Midlerne, naar man kun naaede Maalet.

1847 var et glimrende Aar for Helsingør. Over 20,000 Skibe passerede Kronborg for ud- og indgaaende, og Pengene blev skovlede ind. Selskabeligheden og Forlystelserne i Vinteren 1847—48 var derfor større end nogensinde tidligere. Men da indtraadte der pludselig en Standsning. Den 20. Januar 1848 døde Christian VIII.

Jeg var 9 Aar gammel, da Frederik VI døde i December 1839. Mindet om den dybe Sorg, der greb alle, har bestandig staaet levende for mig. Men netop derfor mindes jeg ogsaa den store Modsætning ved Christian VIII's Død. Der var slet ingen Sorg, fordi der overhovedet slet ikke var noget Forhold mellem Kongen og Befolkningen. Selv i Kjøbenhavn var det kun de færreste Mennesker, der kendte Kongen. Det staar for min Erindring, som om Sørgedragten, der blev anlagt, aldrig har været baaret af gladere Mennesker. Kongens Død kom som Befrielsen fra et Tryk, der hvilede paa alle. Men der var dog en Ængstelse med Hensyn til Fremtiden. Thi Frederik VII, der besteg Tronen efter Faderen, var kun kendt af Befolkningen gennem Rygterne om gale Streger, og derfor var der Tvivl om, hvorvidt han var i Besiddelse af den rette Alvor.

Som bekendt udstedte Kongen den 28. Januar en Kundgørelse, hvori han meddelte, at han vilde regere som konstitutionel Konge, og der blev deri tillige givet et Udkast til en fri Forfatning. Da Udkastet hverken tilfredsstillende i Kongeriget eller i Hertugdømmerne, afholdtes der begge Steder politiske Møder, der selv i Hertugdømmerne ikke havde nogen stærkt udæskende Karakter.

Vinteren 1847—48 nærmede sig sin Ende, og man begyndte i Helsingør at træffe Forberedelser til Skibsfartens Aabning. Da indtraf i Begyndelsen af Marts Efterretning om, at der i Februar var udbrudt en Revolution i Paris, at Kongen var blevet forjaget og Republiken proklameret, samt at den revolutionære Bevægelse havde fra Frankrig

bredt sig over Tyskland og foranlediget alvorlige Uroligheder. Man begyndte at ængstes for en europæisk Krig, og det var jo et Spørgsmaal af stor Betydning for Helsingør, fordi en saadan Krig maatte komme til at øve stor Indflydelse paa Forretningslivet.

De politiske Møder var imidlertid blevet fortsat, og de havde i Hertugdømmerne taget en ondartet Karakter fra det Øjeblik, man fik Efterretningen om Februarrevolutionen i Paris og dens Følger i Tyskland. Men, hvad der passerede, fik Regeringen ikke nøjagtig Underretning om, fordi Politiet ikke gjorde sin Pligt. Desuden gik der længere Tid, inden Efterretningerne den Gang kunde naa Kjøbenhavn.

Skønt der her er Tale om Begivenheder, der kun ligger 60 Aar tilbage i Tiden, saa vil man forbauses ved en Sammenligning mellem Tilstanden den Gang og nu paa Samfærdselsmidlernes Omraade.

Telegrafforbindelse kendtes i Udlandet, men var ikke indført hos os. Vi havde kun en optisk Telegraf mellem Korsør og Nyborg. Af Jernbaner fandtes der i Kongeriget kun den 4 Mils Bane fra Kjøbenhavn til Roskilde. Der var kun Dampskibsforbindelse mellem Kjøbenhavn og Kiel og kun 2 Gange ugentlig, og man var lige begyndt paa om Sommeren at have Dampskibsforbindelse mellem Kjøbenhavn og Helsingør. Al Person- og Post-Trafik besørgetes af Diligencer, eller som man ogsaa kaldte dem »Dagvogne«, der fulgte »Kongevejene«. Forbindelsen over Vanddragene skete ved Smakker eller Færger. Landpostforbindelse var noget fuldstændig ukendt; man maatte hente sine Breve i den nærmeste Købstad.

Det kom derfor som et Lyn fra en klar Himmel, da man i Kjøbenhavn den 20. Marts ved Middagstid fik Efterretning om, at der den 18. Marts om Aftenen var blevet afholdt et Møde i Rendsborg af slesvigske og holstenske Stænderdeputerede, hvor Danmarks argeste Fjende, Slesvigholsteneren Olshausen, havde rejst Oprørsfanen.

Der blev straks opslaaet Plakater paa Gadehjørnerne i Kjøbenhavn. Opslaget lød: »Fædrelandet er i Fare. Her-

tugdømmerne er i Oprør. Enhver sand Fædrelandsven opfordres til i Aften Kl. 8 at møde i »Casino«.

»Fædrelandet er i Fare!« Det var Kløkkerne, der ringede en ny Tid ind over Danmark. Det var denne Maning, der skabte »Aanden fra 1848«, og den rejste *et enigt Folk, der vilde bringe ethvert Offer til Fædrelandets Frelse.*

Drivkraften udgik fra Kjøbenhavn, thi den Gang havde vi en Hovedstad, der var det baade af Navn og af Gavn. Den var Danmarks Hoved og Hjerte. Lad saa være, at Hjertet, Følelsen, havde Overtaget; thi H. P. Holst har Ret, naar han i »Den lille Hornblæser« siger:

»Det var en skøn Begejstrings Tid,
Hvis Minde os er blevet.«

Men han har ikke mindre Ret, naar han tilføjer:

»Lyksalig den, der med sit Land
En saadan Tid har levet.«

Vi, der nu er de Gamle, har ikke mindst faaet Lejlighed til at paaskønne dette, thi netop nu, hvor alt er saa himmelvidt forskelligt fra den Gang, vender vore Tanker bestandig tilbage til Erindringen om den Tid, og derpaa støtter vi Haabet om, at der atter en Gang maa komme bedre Tider for vort Fædreland.

Det var, og det skal ikke glemmes, Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse, der tog Sagen i sin Haand. Det var den, der paa Kasinomødet den 20. Marts forelagde en Adresse, hvori man bad Kongen om at tage et andet Ministerium, der havde Folkets Tillid.

Adressen blev vedtaget, og den blev den 21. Marts overrakt Kongen. Magistraten og Kommunalbestyrelsen gik i Spidsen for det store Folketog, 15-20,000 Mand, der ved Middagstid bevægede sig fra det gamle Raadhus gennem Vimmelskaflet og over Amagertorv og Højbroplads. Da man vilde vise, at det var Landets Borgere, der ikke i revolutionær Hensigt, men i Tillid og Tro, henvendte sig til Landets Konge, blottede alle Hovederne, da de fra

Højbro kom ind paa Christiansborg Slotsplads. En Deputation af Kommunalbestyrelsen gik op til Kongen, og dennes Formand, L. N. Hvidt, oplæste Adressen. Kongen viste, at han havde forstaaet sit Folk. Derfor svarede han, at det man bad ham om, havde han allerede forekommet; det gamle Ministerium var blevet afskediget. Men Kongen blev ikke staaende derved; han tilføjede: »Naar De, mine Herrer, vil have samme Tillid til Deres Konge, som jeg har til mit Folk, vil jeg være Dem en tro Leder til Ære og Frihed«. Det var et Kongeord, der blev givet med paa Vejen, og det blev Pagten mellem Konge og Folk, fordi Tiden viste, at hvad Kongen havde udtalt, var ærlig ment.

Helsingør var den af Købstæderne, der hurtigst fik Efterretninger fra Kjøbenhavn gennem Diligencen, der ankom Kl. 5 om Morgenen og Kl. 12^{1/2} om Middagen. Men i de Dage afventede man ikke dens Ankomst til Posthuset og Postens Udlevering. Mange gik den imøde for af Postilønen, der var underrettet, at høre det nyeste Nyt, og saa løb man omkap med den for hurtigst muligt at sprede Efterretningerne over hele Byen.

Hvor stor Bevægelsen var, der havde grebet Befolkningen, vil kunne ses af, at de Fremmede, der var bosat i Helsingør, og som ellers til daglig Brug ikke skænkede Danmark, eller hvad der var Dansk, en eneste Tanke, straks sluttede sig til Befolkningen. Da der paa et lidt senere Tidspunkt blev indsamlet frivillige Gaver i Krigsøjemed, var de Fremmede blandt dem, der gav de største Bidrag. »Den tapre Landsoldat«, der udkom midt i April, blev fortræffelig oversat paa Engelsk af den russiske Generalkonsul Dobell, og det var med levende Interesse, at de Fremmede i Helsingør under hele Krigen fulgte Begivenhederne paa Krigsskuepladsen.

Havde Olshausen faaet Lov til at raade paa Rendsborgmødet den 18. Marts, var der straks blevet dannet en provisorisk Regering. Men man fandt paa noget, man kaldte en mildere Vej. Det blev besluttet at sende en Deputation paa 5 Medlemmer for at *fordre* af Kongen, at

han skulde foretage de fornødne Skridt for at faa Slesvig indlemmet i det tyske Forbund, og desuden forlangte man, at Slesvig og Holsten skulde forenes gennem en fri Forfatning. Deputationen ventedes til Kjøbenhavn den 22. Marts.

Jeg var den Gang omtrent 17¹/₂ Aar. Som født Kjøbenhavnner længtes jeg efter at se Begivenhederne paa nært Hold, selv om det kun kunde blive et flygtigt Besøg. Desuden vilde jeg gerne se den slesvigholstenske Deputation; maaske har jeg i ungdommelig Naivitet troet, at man kunde se paa Medlemmerne, at de var Oprørere. Jeg fik Tilladelse til at besøge Kjøbenhavn den 22. Marts.

Hvor var ikke alt forandret!

Hele Befolkningen var paa Benene, og alle talte med hinanden, som var de gamle Bekendte. Til daglig Brug var al Sammenstimlen af Folk paa Gaderne forbudt, og Politibetjente og Gadekommisærer overholdt Forbudet ved en fri og meget udstrakt Brug af den Stok, hvormed enhver af dem var forsynet. Stokkens Anvendelse var tillige Midlet til at formindske Antallet af Arrestationerne, thi alt, hvad der kunde afgøres med en Dragt Prygl, fandt sin Afgørelse paa Stedet, saa at Straffen fulgte Forbrydelsen i Hælene. Men i de Dage, hvormom her er Tale — Martsdagene — var Ordenens Haandhævere forsvundet fra Gaderne. Det var Studenterne, der havde paataget sig at opretholde Ordenen. De fandt andre Midler dertil, og Befolkningen bøjede sig villigt for de unge Mænd, som Begivenhederne havde modnet, saa at de instinktmæssig forstod at træffe det Rette. Viste der sig Undtagelser i Retning af udskejende Tilbøjeligheder, behøvede de blot at istemme en fædrelandsk Sang, saa sang alle med. Den Gang havde vi ikke saa mange fædrelandske Sange som nu, men til Gengæld kunde alle dem udenad.

Den slesvigholstenske Deputation var kommet den 22. om Morgenen med Dampskibet fra Kiel og var straks blevet bragt til Hôtel d'Angleterre. Det laa paa samme Sted som

det nuværende Hôtel af samme Navn, men var adskilligt mindre.

Der havde til Morgen været samlet mange Mennesker foran Christiansborg for at erfare, om det nye Ministerium var dannet. Rygtet fortalte, at der viste sig store Vanskeligheder ved Dannelsen, og det skabte Uro. Men hen paa Formiddagen blev der opslaaet Plakater paa Gadehjørnerne, der meddelte, at Hvidt, Clausen, Lehmann, Monrad og Tscherning var blevet kaldt til Kongen, og det skabte Ro, thi det, man, saaledes som Forholdene havde udviklet sig, ønskede, var et nationalt Ministerium.

Allerede forinden havde der samlet sig en stor Folkmængde paa Kongens Nytorv foran Hôtel d'Angleterre, og den voksede bestandig. Man vilde se Slesvigholstenerne, men de viste sig ikke. Slesvigholstenske Historikere har senere fortalt, at Deputationen ved denne Lejlighed blev haanet af den danske Befolkning, der sang Smædeviser. Sandheden er, at Tilskuerne søgte at faa Tiden til at gaa ved at synge fædrelandske Sange. At de har lydt ilde i Slesvigholstenernes Øren, er forstaaeligt. Man synes dog at have frygtet for, at der kunde blive foretaget et eller andet, der kunde true Slesvigholstenerne med Fare, og derfor havde man med Flid valgt Hôtel d'Angleterre til Opholdssted for dem. Hovedvagten laa nemlig den Gang lige ved Siden af Hôtellet, saa at man om fornødent kunde tilkalde Vagtstyrken. Men Studenterne havde ogsaa overvejet dette Spørgsmaal, og, da de mente, at en saadan Indskriden maatte undgaas for enhver Pris, blev det besluttet, at Deputationen skulde bringes ud til Konsul Alfred Hages Gaard, der laa i Kronprinsessegade noget forbi Hovedindgangen til Kongens Have.

Studenterforeningen havde den Gang Lokale paa Hjørnet af Admiral- og Boldhusgade. Efter at den nævnte Beslutning var taget, samledes saa mange Studenter, ældre saavel som yngre, som muligt, og Kl. omtrent 1 satte Toget sig i Bevægelse til Hôtellet. Da man den Gang ikke havde indført Studenterhuerne, havde Studenterne bundet Lomme-tørklædet om venstre Arm som Kendetegn. Da Toget

naaede Hôtellet, blev Deputationen hentet ned af ældre Studenter, og med denne Tête satte Toget sig atter i Bevægelse for at naa Bestemmelsesstedet. Nu kunde altsaa enhver faa Lejlighed til at se Deputationens Medlemmer. Det var en overordentlig stor Menneskemængde, der efterhaanden var blevet samlet ikke alene paa Kongens Nytorv, men ogsaa i Gothersgade. Men der blev ikke foretaget det allerringeste mod Deputationen; man nøjedes med at se paa den. Jeg kan saa meget bestemtere bekræfte dette, som jeg var blandt de mange, der fulgte med Toget, og jeg var ikke langt bagefter Têten. En anden Mærkelighed var det ogsaa, at der ikke paa noget Sted skete en Standsning. Deputationen naaede derfor uden Vanskelighed Konsul Hages Gaard, og straks efter blev der oprettet en Vagt af Kongens Livjægerkorps, der frivilligt havde tilbudt at overtage denne Tjeneste.

At alt gik saa roligt, maa dog især tilskrives, at man endnu ikke havde faaet Efterretninger i det Enkelte om, hvad der var foregaaet paa Mødet i Rendsborg. Thi havde Befolkningen været vidende om, i hvilken Grad Olshausen havde haanet vort Folk, vilde Studenterne ikke have vovet at føre Deputationen til Fods gennem Byens Gader.

Da Toget og Folkemængden vendte om fra Konsul Hages Gaard, kom en Mandsling løbende fra Gothersgade under Raabet: »Nyeste Nyt!« Det, man den Gang især længtes efter, var Efterretninger fra Hertugdømmerne, thi det man vidste, var meget overfladisk. Derfor var enhver, der meldte sig som Nyhedsbebuder, velkommen, men dobbelt naar han, som i dette Tilfælde, kunde fortælle det nyeste Nyt. Paa Grund af Mandens Lidenhed blev han af stærke Arme løftet til Vejrs, saa trak han en Seddel op af Lommen og oplæste Nyheden: Martsministeriet var dannet og han oplæste Navnene paa dets Medlemmer. Meddelelsen blev modtaget med uendelig Jubel. Klokkeren var den Gang mellem 2 og 3. En Stemme foreslog straks, at man skulde udbrede Nyheden i Byen og saa søge at samle saa mange som muligt paa Højbroplads for at gaa til Christiansborg og bringe Kongen Tak og Hyldest. Det blev

besvaret med ivrig Tilslutning fra alle Sider. Men den smukke Tanke blev ikke helt gennemført. Thi vel samlede der en stor Menneskemængde paa Højbroplads og satte sig i Bevægelse til Slottet, men undervejs stødte man paa en af Kongens Adjutanter. Han meddelte, at Kongen havde vaaget hele Natten og havde været beskæftiget uafbrudt, indtil det ved Middagstid var lykkedes at faa dannet det nye Ministerium. Derefter var der blevet holdt Statsraad, og Kongen havde derfor først nylig kunnet lægge sig til Ro for at søge Hvile. Adjutanten bad derfor om, at man vilde lade Kongen sove i Ro. Anmodningen blev øjeblikkelig efterkommet.

Men endnu var Dagens Gerning ikke endt.

Der var i Løbet af Eftermiddagen opslaaet Sedler paa Gadehjørnerne, hvorpaa der stod skrevet: »Danske Mænd! Øjeblikket er truende. Fædrelandet behøver alle sine Søners Bistand. For at tilbyde denne møder de af Eder, som ikke er indrulleret i noget Korps, i Hippodromet iaften Kl. 8^{1/2}.«

Som man ser, var det en peremptorisk Tilsigelse. Men hvem kom den fra? Ja, det er noget, der bedst karakteriserer »Aanden fra 1848« — det var der slet ingen, der spurgte om. Naar kun det, der blev forlangt, stod i Forbindelse med Fædrelandets Frelse, saa blev enhver Opfordring efterkommet. Lokalet var derfor fyldt, da Mødet skulde begynde.

»Hippodromet« var et Ridehus, der laa paa Nørregade; nu er det omformet til »Folketheatret«. Da Mødet aabnedes, viste det sig, at Opfordringen var udgaaet fra Finerskærer Frederiksen og Bøsse-maker Georg Christensen, der begge havde et godt Navn blandt Byens Borgere. Den førstnævnte fungerede som Ordstyrer; Christensen forklarede Mødets Hensigt.

Kjøbenhavn var den Gang en gammeldags Fæstning, der stillede store Krav til Vagtljenesten. Desuden fandtes der i Byen et Slaveri og et Tugt-, Rasp- og Forbedringshus, der ligeledes blev bevogtet af Garnisonen. Man ventede, at Hæren skulde rykke ud for at bekæmpe Oprøret; men

for at den kunde afmarchere med hele sin Styrke, maatte Vagttjenesten overtages af Borgervæbningen, der indbefattede saavel Infanteri- som Artilleribatailloner. Desuden henregnedes dertil, forsaavidt angik Rekruteringen, Kongens Livjægerkorps. Opraabet tilsigtede derfor at skaffe forøget Tilgang til disse Afdelinger. Bøssemager Christensen fremhævede Nødvendigheden heraf og tilføjede, at der vilde blive fremlagt Lister, paa hvilke enhver, der ikke var indrulleret, kunde tegne sig.

Efter Christensen tog en Student Ordet for at udtale, at naar han var den eneste tilstedeværende Student, var det, fordi han paa Studenternes Vegne skulde meddele, at de samme Formiddag havde tilbudt Kongen at ville overtage Vagttjenesten ved de kongelige Slotte, for at Kongen kunde faa Frihed til at lade Garden rykke i Felten. Meddelelsen blev hilst med Bifald, og derpaa tog en Tømmersvend, Breining, Ordet. Han mindede om, at Værnepligten udelukkende hvilede paa Landbefolkningen, saa at det ene var Bønderne, der var forpligtet til at vove Liv og Blod for Fædrelandet. Det, mente han, var Uret; Bybefolkningen burde have samme Pligt, men ogsaa samme Ret. Derfor foreslog han, at der ogsaa skulde fremlægges Lister, paa hvilke enhver, der havde Lyst dertil, kunde tegne sig for at indtræde som Frivillig i Hæren. Forslaget blev modtaget med fuld Tilslutning, og Bøssemager Christensen erklærede, at der straks vilde blive fremlagt saadanne Lister foruden dem, der alt var fremlagt. Han lovede tillige at sørge for, at alle Listerne blev tilstillet Krigsministeren.

Da jeg boede i Helsingør, angik dette Opslag ikke mig. Naar jeg alligevel var mødt, var det nærmest for at se Resultaterne. Mindst af alt havde jeg tænkt, at der vilde fremkomme noget, der kunde berøre mig personlig. Jeg blev derfor glædelig overrasket, da jeg hørte Tømmersvendens Forslag, thi nu kunde ogsaa jeg finde en Plads, hvori jeg maaske kunde gøre Nytte. Jeg var derfor ikke sen med at tegne mig paa Listen for at indtræde i Hæren som Frivillig.

Selve Mødet var kun kort, men Paategningen af Listerne tog Tid, saa at det var blevet sent. Desuagtet var der dem, som mente, at der endnu var en Pligt at opfylde. Det blev foreslaaet, at man fra Mødet skulde drage ud for at bringe de nye Ministre et Leve. Forslaget blev vedtaget med Akklamation. Toget satte sig straks i Bevægelse, og det fandt stor Tilslutning paa Vejen, der gik ad Stroget gennem Bredgade.

Paa Hjørnet af Dronningens Tværgade og Bredgade boede Lehns greve Moltke-Bregentved. Han havde overtaget Konsejlspræsidiets i Ministeriet, og det var rygtedes, at det væsenligst var hans Offerberedvillighed, det skyldtes, at det var blevet Kongen muligt at faa dannet Ministeriet. Derfor var der ualmindelig Varme og Hjærtelighed i den Hyldest, der bragtes ham. Det var blevet sent. Folk var mange Steder gaaet til Sengs, og Bygningerne laa i Mørke. Da Folkemængden forlod Moltkes Palæ, hørtes der derfor pludselig Stemmer, der raabte »Lys! Lys!« Illuminationer var den Gang langt hyppigere end nu, saa at man overall havde Buer til at sætte i Vinduerne, og Lys var den Gang det almindelige Belysningsmiddel. Det varede derfor ikke længe, før Opfordringen blev efterkommet, og Toget skred nu frem gennem illuminerede Gader. Jeg skal ikke give en i det enkelte gaaende Beskrivelse af hele Vejen, men nøjes med at bemærke, at de, der gik i Spidsen, havde lagt den saaledes, at Toget kom forbi Konsul Hages Gaard, saa at man fik Lejlighed til at overbevise sig om, at Livjægerne var paa deres Post. Da Toget naaede Hjørnet af Kronprinsessegade og Gothersgade, standsede det. Her boede Kjøbenhavns Politidirektør, Konferensraad Bræstrup. Gaarden laa i Mørke, men nu raabte man saa længe paa Lys, saa at han tilsidst maatte bøje sig for den Befolkning, der til daglig Brug maatte bøje sig for ham. Dette blev betragtet som en saadan Stordaad, at da en Stemme derefter raabte: »Skal vi saa gaa hjem!« fulgte alle Opfordringen. Denne Illuminationshistorie blev fra mange Sider misbilliget, og »Fædrelandet« revsede den i en temmelig skarp Artikel.

Jeg behøver ikke at sige, at jeg var i høj Grad betaget af alt, hvad jeg havde set og hørt, og at jeg gerne var blevet i Kjøbenhavn for at følge Begivenhedernes videre Udvikling. Men jeg maatte den 23. vende tilbage til Helsingør for at passe min daglige Dont.

Det Møde, der var blevet afholdt i Hippodromet, foranledigede, at der holdtes lignende Møder rundt omkring i Købstæderne, enten for at skaffe Hæren Tilgang af Frivillige eller for at forøge den ved Oprettelsen af Frikorps. I Helsingør havde man en naturlig Grund til at følge Kjøbenhavns Eksempel, thi Kronborg var en Fæstning med Slaveri, og den ikke ubetydelige Vagttjeneste skulde overtages af Byens borgerlige Artilleri, som derfor behøvede Tilgang. Der blev derfor sammenkaldt et Møde, paa hvilket der ligesom i Kjøbenhavn fremlagdes dobbelte Lister. Skønt jeg allerede havde tegnet mig én Gang, tegnede jeg mig dog paany i Haab om, at hvis jeg blev forbigaaet paa den kjøbenhavnske Liste, vilde jeg ikke blive glemt paa den helsingørske. .

Jeg gik saa og ventede paa at blive tilsagt til Møde. Men den 26. Marts udstedte Krigsministeriet en Bekendtgørelse, hvorved det tillodes hvert Kompagni af Infanteribataillonerne og Jægerkorpserne at antage 4 Frivillige. Det forlangtes, at de Frivillige skulde være unge Mænd, der havde den fornødne Dannelse til at blive Officer. De skulde træde ind i Hæren som Menige, kunde efter 3—4 Ugers Tjeneste forfremmes til Underofficer og efter 3—4 Maaneders Tjeneste som saadan til Officer. Hensigten dermed var at faa uddannet Reservebefalingsmænd for derefter at forøge Hærens Styrke med Reserve- og Forstærkningsbatailloner. Da der allerede den Gang havde meldt sig en stor Mængde Frivillige, vil man kunne forstaa, at det ikke var disse Udsigter til Forfremmelse, der lokkede de Frivillige til Fanerne.

2. Jægerkorps garnisonerede den Gang i Helsingør og kommanderedes af Oberst Schleppegrell. Han var bekendt som en udmærket Afdelingschef, og hans Undergivne hængte ved ham med Liv og Sjæl. Det var den Gang

ikke mange Aar siden, at Pryglestraffen var blevet afskaffet i Hæren, men han havde aldrig benyttet den i sine forskellige tjenstlige Stillinger, fordi han som Opdragelsesgrundlag bestandig fulgte Reglen: Et godt Ord finder et godt Sted. Medens han var Kompagnichef, blev hans Kompagni fremhævet ved alle Lejligheder, og som Afdelingschef havde han uddannet 2. Jægerkorps til en Mønsterafdeling. Hans Opdragelsesmaade kan betegnes gennem et enkelt Eksempel. Naar han ved Eksercitsen havde udført en Evolution, og den ikke tilfredsstillede ham fuldt, plejede han at sige: »Det var udmærket godt; det kunde næsten ikke være bedre. Men lad os gøre det en Gang endnu; thi det var jo muligt, at det maaske kunde blive lidt bedre«. Og det virkede altid. Han var en Officer af den gamle Skole, pligttrø og ridderlig, og udadtil, overfor Befolkningen, var hans Optræden saaledes, at alle saae op til ham med Højagtelse.

Efter at Krigsministeriets Bekendtgørelse var blevet offentliggjort, besluttede jeg at henvende mig til Obersten for at spørge, om jeg ikke kunde blive ansat som Frivillig ved 2. Jægerkorps. Men, da jeg vilde bringe Beslutningen til Udførelse, fik jeg Betæneligheder. De var ikke hentet fra Frygten for at komme til at staa overfor Obersten, thi i den Henseende var jeg rolig. Men jeg var ikke fyldt 17½ Aar, var lille af Vækst — jeg voksede først ud, da jeg var 20 Aar — og spinkel af Bygning. Derfor nærrede jeg Frygt for, at jeg af disse Grunde vilde blive afvist. Efter megen Overvejelse besluttede jeg dog at gøre Forsøget, og for at synes højere iførte jeg mig Kjole, for at Skøderne skulde hjælpe paa den manglende Højde. Jeg var dygtig beklemt, da jeg bankede paa Oberstens Dør. Men det kom jeg snart over, thi Obersten modtog mig med den største Venlighed, og, da jeg havde fremført mit Ærinde, svarede han: »Min unge Ven! Jeg har endnu ikke modtaget Krigsministerens Bemyndigelse, men jeg venter den hvert Øjeblik, og, saasnart den kommer, skal jeg sende Dem Bud. De skal blive ansat som Korpsets første Frivillige.«

Jeg gik glædestraalende hjem og fortalte om mit Held.

Den 29. Marts tidlig om Morgenen kom der Bud fra Oberst Schleppegrell med Anmodning om, at jeg straks vilde komme til ham. Tilladelsen var kommet, og jeg blev ansat som Frivillig ved Korpsets 4. Kompagni, Kaptajn Westergaard. Kaptajnen modtog mig meget venligt, satte mig i Numer som overkomplet Nr. 136 og sendte mig ud paa Kronborg, hvor jeg skulde melde mig til Kommandersergenten for at blive »iklædt«. Det Mandskab, som havde været hjemsendt, var indkaldt og mødt. Den Beholdning, der var tilbage af Munderingssager, var ikke stor, og den var ikke af første Sort. Om nogen Prøve af Paaklædningsgenstandene var der ikke Tale. Jeg fik all, hvad en Soldat skulde have for at drage i Leding; det blev samlet i en stor Bylt og saa begav jeg mig hjem. Ved »Aftredningen« fik jeg Befaling til at møde paa Eksercerpladsen (Grønnehave) Kl. 3 Eftermiddag for at modtage »Linning«. Hvad det var, var mig en Gaade, men jeg fandt det ikke passende at blotte min Uvidenhed ved at spørge.

Da Korpset skulde afmarchere den følgende Morgen, maatte Paaklædningen bringes i Orden snarest muligt. Vaabenfrakken maatte sendes til Skrædderen; Benklæderne var umulige, men de kunde erstattes med mine egne sorte; den fladpullede Hue med den store Skygge var ikke mindre umulig, men Bundtmageren havde Huer af ungarsk Façon, der senere blev indført ved Hæren, og jeg tog Forskud paa Fremtiden ved at anskaffe en saadan Hue. Det kunde gøres, fordi jeg var Frivillig, thi der blev i disse Henseender vist stor Tolerance overfor os. Det gik endog saa vidt, at da det viste sig, at min Chakôt var meget for lille, blev der efter Anvisning af en af Korpsets Officerer skrevet til Kjøbenhavn efter en Officerschakôt, der blev sendt efter.

Da jeg om Eftermiddagen mødte paa Grønnehave, erfarede jeg, at »Linning« var ensbetydende med »Lønning«. For at en Soldat den Gang kunde komme til at staa under de militære Straffelove, krævedes, at han skulde have

aflagt Ed og have modtaget Lønning. Oberst Schleppegrell havde dog meddelt Kompagnierne, at Edsaflæggelsen kunde stryges, thi, som han udtrykte sig: »Mine Frivillige løber ikke deres Vej«. Vi slap altsaa for Edsaflæggelsen og modtog Lønningen. Den var ikke stor, men vi Frivillige havde alle Tilskud fra Hjemmene. Desuden blev der uddelt til enhver, thi hele Kompagniet var samlet, 60 skarpe Patroner.

Den næste Morgen gjaldt det om at komme i Tøjet. Man havde ikke givet mig nogensombelst Brugsanvisning, og jeg maatte derfor søge Hjælp hos nogle Soldater — Underjægere kaldtes de — der var indkvarteret i det Hus, hvor jeg boede. De hjalp mig ogsaa med at pakke Tornystret og udrangerede adskilligt, som jeg mente at behøve, ved at henvise til, at jeg maatte huske paa, at det var mig selv, der skulde bære Tornystret, og derfor maatte der ikke tages mere med end højst nødvendigt. Vægten blev endda tung nok, og jeg kom endog til at bære mere end mine Kamerater. Hæren var nemlig slet ikke forberedt paa at rykke i Felten, og til dens Mangler hørte ogsaa den, at der hverken var Feltkapper til Underofficerer eller Menige. Jeg medtog derfor en civil Kappe, der blev spændt ovenpaa Tornystret. Jeg har al Grund til at tro, at min Farbroder nærrede stor Tvivl om, at jeg var istand til at bære Oppakningen og udholde de Anstrængelser, der krævedes, thi nogle Ord, han havde skrevet i en Dagbog, jeg fik ved Afrejsen, synes at tyde derpaa.

Inden jeg gaar videre, kan der være Anledning til med et Par Ord at omtale de Frivillige, der i 1848 rykkede ud *med Hæren*, og som med Rette kaldtes Hærens første Frivillige. Thi af den langt overvejende Del af de Frivillige, der havde meldt sig, og som ikke kunde finde Plads i Hæren, blev der oprettet en Kommandoskole i Kjøbenhavn, der talte 5—600, og der hengik Maaneder, inden nogen af dem kom til Hæren, og de kom som Befalingsmænd.

Det var jo ikke noget stort Antal — 4 pr. Kompagni — der traadte ind. Men hvis Krigsministeren blot havde

stillet den i Grunden naturlige Fordring, at enhver af dem skulde forstaa at haandtere et Gevær og være øvet i Skiveskydning, saa vilde Tilgangen ved hele Hæren have været overordentlig ringe, thi selv de mange Studenter, som gik med, og som havde tjent i Kongens Livkorps, havde vel ekserceret med et Gevær, men de havde ikke faaet Øvelse i Skiveskydning. Man maa huske paa, at Skytteforeninger og al den Sport, der nu drives, og som har saa stor Betydning for den unge Mand, der træder ind i Hæren, var noget fuldstændig ukendt den Gang. Hele den militære Fordannelse, de Frivillige havde, indskrænkede sig til, at de i deres Skoletid havde øvet Gymnastik, saa at de var Herre over deres Legemer. Det tør derfor paastaas, at paa ganske faa Undtagelser nær, stod alle de Frivillige paa Krigskunstens allerlaveste Standpunkt: Vi mødte med god og ærlig Vilje til at sætte Livet i Vove, men, og det er Hovedsagen, vi manglede Evnen til at kunne dræbe Modstanderne. Vi skulde altsaa uddannes for Krigen ad praktisk Vej gennem Krigen.

Den 30. Marts var en dejlig Foraarsdag, det var, som om Foraaret holdt sit Indtog.

Korpset stillede paa Grønnehave, og jeg fik Plads som højre Fløjmand i 4. Kompagni, men i 2. Geled. Der blev kommanderet »Ret!« Det kunde jeg fra min Skoletid, men da der saa kommanderedes: »Kompagni . . . Skulder!« saa maatte jeg først se paa mine Kamerater og efterbe dem, saa godt jeg kunde. Oberst Schleppegrell ankom. Det var for at sige Farvel, thi Obersten havde faaet Befaling til at tage Kommandoen over det saakaldte »venstre Flankekorps«. Men da 2. Jægerkorps skulde udgøre en Del af dette, var Skilsmissen kun kortvarig. Major Styrup tog Kommandoen, og Korpset afmarcherede gennem Byen. Hele Befolkningen var paa Benene, og alle vilde trykke Soldaterne i Haanden til Afsked.

Tæt udenfor Byen holdt et langt Vogntog, som Korpset skulde benytte, thi det skulde endnu samme Dag naa Ringsted. Men en Mængde Helsingørnere fulgte med til det første Skiftested, Frederiksborg, for dér at sige os det

sidste Farvel. Kørslen gik saa til Værebros Mølle. 2. Jægerkorps Mandskab blev med en Fællesbetegnelse kaldt »Kulsvierne«. Men alt den Gang var der kun faa Mennesker, der beskæftigede sig med denne Haandtering, og de boede i Egnen ved Frederiksborg. Betegnelsen »Kulsviere« betød derfor nærmest, at Korpset rekruteredes fra Nordsjælland. Det fik vi at se, da vi kom til Værebros Mølle. Thi Bondebefolkningen, der den Gang bar de smukke, maleriske Dragter, var strømmet sammen fra hele Nordsjælland for at sige Bysbørnene det sidste Farvel. Fra Værebros gik Køreturen over Roeskilde til Ringsted, hvor vi ankom ved Midnat. Kompagniets 4 Frivillige samt en 10--12 Mand blev indkvarteret hos en Købmandsenke. Toiletet tog ikke lang Tid, og hele Indkvarteringen samledes saa i Folkestuen om et stort Fad Grød. Til de Udrustningsgenstande, vi var blevet forsynet med, hørte ogsaa en Træske, og at spise med Træske af et Fællesfad havde for os Frivillige hele Nyhedens Interesse. Det gjaldt kun om at faa begyndt. Vore Bønder havde den Gang en medfødt Respekt for alle dem, der havde Kundskaber. Derfor holdt Jenserne sig beskedent tilbage og vilde, at vi Frivillige skulde begynde. Men vi forlangte, at Lighedsprincipet skulde hævdes, og tilsidst enedes vi om, at alle skulde begynde samtidig. Det skete, og vi morede os kongeligt. Men saa blev vi forstyrret. En Købmand, der bestyrede Enkens Forretning, kom ind; han kendte os Frivillige fra Helsingør, og, skønt vi stred imod efter bedste Evne, maatte vi dog finde os i at blive ført op til Familjen. Der blev saa arrangeret en ny »Tilstelning«, som blev efterfulgt af Punsch, og det blev sent, inden vi kom til Ro.

Den næste Dag, den 31., mødte atter en Mængde Vogne for at transportere os til Korsør. Da Hestene ikke kunde blive ved at trave uafbrudt, blev der af og til skridtet et længere Stykke, og, da det var temmelig koldt, fik vi Lov til at staa af og spadsere saa længe for at faa Varme i Blodet. Noget før man naaer Sorø, ligger der en Kro, Krehuset. Foran den var der forsamlet en Mængde

Bønder, der vilde se Korpset drage forbi, og forrest stod en gammel Kone. Det var under en Skridtning, og jeg gik ved Siden af en anden Frivillig af Kompagniet. Men, da den gamle Kone saae mig, gav hun sig til at græde og sagde: »Herre Gud! Skal det Barn ogsaa med i Krig!« Det siger sig selv, at jeg følte mig krænkede, men, naar jeg nu tænker tilbage og ser unge Mennesker i samme Alder, saa indrommer jeg gjerne at Konen havde Ret — jeg var kun et Barn.

Da vi naaede Slagelse, blev vi indkvarteret, fordi der var kommet Meddelelse om, at der ikke var Transportmidler til at overføre os i Korsør.

Endnu havde der ikke været Lejlighed til at give os Frivillige nogen Undervisning. Men, da der den 1. April ikke indtraf Meddelelse om, at vi skulde afmarchere, blev Kompagniets Frivillige samlet for at faa den første Undervisning. Den gik selvfølgelig ud paa at lære os at lade et Gevær og at skyde. Men vi var ikke kommet langt, saa blev der blæst til hastig Udrykning, og vi blev pr. Vogn transporteret til Korsør.

Vor Flaade havde nemlig ved Aabenraa bemægtiget sig et Dampskib »Christian der Achte«, der hørte hjemme i Hertugdømmerne. Det blev sendt til Korsør, hvor det skulde tage 4 Jagter paa Slæb, der skulde rumme Korpset.

Officererne skulde være paa Dampskibet, men hvert Kompagni fik en Jagt. Paa Bunden af Lasterummet var der lagt et Lag Sand, og fra Lugen førte en Stige ned i Rummet. Da alle de Menige var kommet ned i Rummet, blev Stigen trukket op. Man vil kunne forstaa, hvilke Kvaler, man dojede ved at opholde sig i et saadant Rum under stærk Søgang, hvor Søsengen begyndte at gøre sig gældende. Ved denne Lejlighed blev der dog ikke gjort Erfaringer i denne Retning, fordi Søen var fuldstændig rolig. Underofficererne var anvist Kahytten som Opholdssted, og det var blevet os Frivillige tilladt at søge Hvile paa Dækket, som vi bedst kunde. Jeg fandt en Rulle Toug, og, da jeg var træt, faldt jeg hurtig i Søvn. Men

det varede ikke længe, før jeg vaagnede saa øm i alle Lemmer, at jeg maatte tilbringe Resten af Natten spadserende paa Dækket. Som Følge af den rolige Sø led Mandskabet ikke af Søsøge, men Luften i Lastrummet var uudholdelig. Paa Henvendelse til Kommandersergenten blev det derfor tilladt, at en Del af Mandskabet skiftevis maatte opholde sig paa Dækket. Men nu hørtes der af og til et Plump i Vandet, men hvad der foranledigede det, kunde jeg ikke se. Tilsyn med Mandskabet var der ikke.

Da Morgenens kom, var Skipperen saa venlig at skaffe os Kaffe i saa stort Omfang, som hans Forraad tillod. Underofficererne kom op fra Kahytten og havde samlet sig i en Klynge agterude. Hvor man saae hen, opdagedes kun Vand, og en af Underofficererne opkastede derfor det Spørgsmaal: »Hvor er vi?« En anden af Underofficererne svarede straks: »Vi er i Kattegat!« Men det blev modsagt af alle de andre Underofficerer, og en af dem, der saae mig staa i Nærheden, kaldte paa mig: »Hør De, Frivillige! Hvor er vi? Det er noget, De skal vide.« Jeg svarede, at da vi skulde til Sønderborg, kunde vi umuligt være i Kattegat, thi Vejen dertil fra Korsør gik ikke nordom, men søndenom Fyn. Vi maatte derfor være i Østersøen. Det fandt straks Medhold undtagen hos den, der var optraadt belærende. Jeg kendte ham fra Helsingør, fordi han havde været Skriver paa Postkontoret hos min Farbroder. Kort efter at jeg havde givet min Oplysning, kaldte han mig til Side og gav mig den første Vejledning i Pligterne mod mine Foresatte. Han holdt følgende Tale: »De er nylig traadt ind i Hæren og skal vel være Officer, men De kender ikke Pligterne. Derfor vil jeg sige Dem, at naar en Foresat siger noget, maa De aldrig sige ham imod, selv om De tror, at han har Uret. Kun ved at opfylde dette kan De haabe paa en Fremtid, og jeg siger Dem det derfor for Deres egen Skyld.« Det vilde vistnok have friet mig for mange Vanskeligheder, hvis jeg havde fulgt hans Raad; men det laa ikke for mig.

Det var den 2. April ved Middagstid, at vi naaede det

dejlige Als, der alt var iklædt Foraarsdragtens første Grønne. Vi blev modtaget med Jubel af den brave Befolkning. Vi var forkommet af Rejsen samt tørstige og sultne, fordi Opbrudet fra Slagelse var kommet saa pludseligt, at vi ikke havde faaet Lejlighed til at forsyne os. Vi længtes derfor efter at komme i Kvarter, men vi maatte vente paa Kvartersedlerne i 3 Timer. Under denne Ventetid blev det opdaget, at adskillige af Mandskabet bar Hue istedenfor Chakôt. Det var Tilfældet ved alle Kompagnier. Som Grund angav de Paagældende, at de havde mistet Chakôterne eller faaet dem ødelagt under Overfarten. Nu forstod jeg de Plump, jeg havde hørt undervejs; det var Chakôterne, der blev smidt i Vandet. Men mærkelig nok blev Mandskabets Forklaring taget for gode Varer, og da Major Styrup ikke kunde finde sig i *Uensartethed* i Paa-kledningen, befalede han, at alle Chakôterne skulde anbringes paa Sønderborg Slot og Felthuerne anlægges. 2. Jægerkorps var derfor den eneste Linjeafdeling i Hæren, der i 1848 bar Hue istedenfor Chakôt. Jeg fik derfor heller ikke Brug for den, som var blevet sendt efter, og som allerede stod paa Postkontoret i Sønderborg.

Kompagniets Frivillige blev indkvarteret hos en Skibsbygmester, der var utrættelig i at fortælle alle de Ulykker, Hertugen af Augustenborg havde søgt at gøre den danske Befolkning paa Als. Men nu havde han faaet sin Løn, thi han og hele Familjen havde maattet forlade Augustenborg i Hui og Hast og lade alt i Stikken.

Den 3. April ved Middagstid blev vort Korps færget over til Sundved. Her blev Geværerne ladt, og der blev rykket frem med Sikringsdele. Det var forsaavidt overflødigt, som vi havde 5. Bataillon foran os, men det skete til Belæring for os Frivillige. Kompagniet naaede samme Dag Ulderup, hvor vi Frivillige blev indkvarteret hos en Gaardejer Reehof. Han havde en fortræffelig Kone, 2 meget smukke Døtre og 2 flinke Sønner. Selv var han en smuk Type paa en nordslesvigsk Gaardejer og en meget opvakt Mand. Vi fik hurtigt Indtrykket af, hvor langt den nordslesvigske Landbefolkning stod over Land-

befolkningen i Kongeriget. Det var selvfølgelig den langvarige Kamp for Nationaliteten, der ikke mindst var Skyld deri, og den skildrede vor Kvartervært om Aftenen for os saa levende, at vi nu lærte at forstaa, hvad det drejede sig om. Men, ligesom paa Als, saaledes mærkede vi det ogsaa her, at alt formede sig hos den nordslesvigske Befolkning i et glødende Had til de augustenborgske Prinser og navnlig Hertugen, fordi de og særligt han betragtedes som Hovedaarsagen til alle Ulykkerne.

Vor Kaptajn brugte over for os Frivillige Benævnelsen »de Herrer Volontærer«, uden at jeg forstod Grunden dertil. Først langt senere opdagede jeg, at der som Tillæg til Arméorganisationen af 1842 var givet Bestemmelser om, at »Volontærer« kunde indtræde i Hæren for at blive uddannet og udnævnt til Løjtnanter i Infanteriets Krigsreserve. Det var disse Bestemmelser, der førte Kaptajnen til at give os Benævnelsen.

»De Herrer Volontærer« blev den 4. om Formiddagen beordret til at give Møde, og vi traf en af Kompagniets Løjtnanter, Beissenherz, der skulde give os Undervisning i Sikringstjenesten paa Stedet. Vi blev 2 og 2 udstillet ved Hjørnet af en Gaard, og derpaa blev vi instrueret meget omhyggeligt om alle vore Pligter som Vedetter, fik Tilhold om at passe godt paa samt Befaling til at blive staaende, indtil Løjtnanten kom tilbage. Uheldigvis vidste vi, at der slet ikke var noget at passe paa, thi der var Afdelinger paa Forpost foran os, og havde der været Fare, havde man selvfølgelig ikke anvendt os, der slet ikke vidste Besked. Det Spændende, der ligger i at staa paa Post overfor Fjenden, var altsaa ikke til Stede, og derved mistede Øvelsen sin Tiltrækningskraft. Efter 2 Timers Forløb fik vi Tilladelse til at gaa ind i Kroen, men efter kort Tids Forløb blev vi atter udstillet ved en anden Gaard, fik en ny Instruktion med en gentaget Befaling om at blive staaende, til Løjtnanten kom tilbage. Men Tiden gik, og der kom ingen Løjtnant. Gaardens Ejer havde jevnlig besøgt os og talt med os. Derved fik han at vide, at vi ikke havde faaet Middagsmad. Det havde

han fortalt Konen, og uden at spørge, lavede hun Mad og sendte Manden ud for at bede os komme indenfor og tage til Takke. Vi stod ikke langt fra hinanden og holdt straks Krigsraad. I Betragtning af, at der ikke kunde opstaa den ringeste Fare ved, at vi gik vor Vej, og i Haab om at vi snart kunde være tilbage, modtog vi Indbydelsen. Men næppe var vi blevet bænket og havde begyndt at spise, saa aabnedes Døren, og Løjtnanten viste sig. Vi sprang straks op og rettede os. Tableau! Med megen Alvor sagde Løjtnanten: »Naa! Saa det kalder de Herrer at staa paa Post!« Vi søgte at undskylde os saa godt som muligt, navnlig under Henvisning til, at der ikke var nogen Fare. Han svarede, at selv om saa var, saa havde vi faaet en bestemt Befaling til at blive staaende, til han kom tilbage. Det var den Hovedfejl, der var begaaet, thi enhver given Befaling skulde uvægerlig lystres. Gaardejeren og hans Kone skred nu formildende ind, og det endte med, at Løjtnanten gav os Absolution, tillod os at ende det begyndte Maaltid og at gaa i Kvarter. Men alt paa Betingelse af, at vi lovede Bod og Bedring.

Den 5. blev Korpset forlagt til Graasten, men hvert Kompagni marcherede for sig. 3. Kompagni var kommet først, men skulde vente paa de andre. Geværerne blev sat sammen i Slotsgaarden, og Officererne begav sig til Kroen. Vore Folk havde overalt, hvor de havde været indkvarteret, kun hørt Tale om Hertugen af Augustenborg og var derigennem blevet opildnet imod ham. Her erfarede de, at Graasten var et af hans Slotte, og at han her havde en stor Vinkælder. De benyttede Lejligheden, brød Kælderen op, plyndrede, og, hvad de ikke vilde tage med, eller ikke kunde naa, søgte de at ødelægge. Men under Arbejdet var Kompagnichefen kommet til. Han skred ind; alt, hvad der endnu var i Behold maatte afleveres, og Ødelæggelsesværket blev standset. Derpaa blev Kompagniet samlet under Vaaben, og det blev meddelt Mandskabet, at ifølge Krigsartiklerne vilde enhver, der gjorde sig skyldig i Plyndring eller lignende Voldshandlinger, uden Naade blive skudt. De øvrige Kompag-

nier ankom først efter denne Begivenhed, men alle fik samme Tilkendegivelse.

Oberst Schleppegrell boede paa Graasten Slot. Det var ham en dyb Sorg, da han fik Melding om denne Plyndringshistorie, og Jægerkorpsets Officerer betragtede den som en Plet, der var sat paa Korpsets Ære. Med ved Bedømmelsen maa det ikke glemmes, at der under hele Krigen ikke kan anføres et eneste Eksempel paa, at en dansk Afdeling har gjort sig skyldig i et lignende groft Brud paa Mandstugten. Naar det skete ved denne Lejlighed, kan det ikke undskyldes ved andet, end at det udelukkende var rettet mod Hertugen, der betragtedes som vort Fædrelands argeste Fjende. At Stemningen imod ham var ligesaa stærk blandt Officererne, saae jeg et Vidnesbyrd paa samme Dag. Thi i et af Værelserne paa Slottet, til hvilket kun Officerer havde haft Adgang, fandtes et Litografi af Hertugen, der var taget ud af Rammen, og paa hvilket Halsen var skaaret over.

4. Kompagni fik Kvarter i Slotskapellet, men Kaptajnen gav »Volontærerne« Tilladelse til at søge et andet Opholdssted paa Slottet, hvis det var muligt. Vi gik altsaa paa Opdagelse. Til en Begyndelse saae alt meget trist ud, thi alle de ved venstre Flankekorps Stab ansatte Officerer og Ligestillede boede paa Slottet tilligemed Jægerkorpsets Officerer, og desuden havde man indrettet alle Skrivestuerne sammesteds. Overalt hvor vi kom hen, fandt vi derfor et Navn paa Døren, indtil jeg efter megen Søgen fandt en Dør uden Navn. Den førte ind til det nydeligste Sovekammer med grønne Silkegardiner og Sengeomhæng. Men, da jeg undersøgte Sengen, fandt jeg Aarsagen til, at Værelset ikke var blevet beslaglagt. Det var en Barne-seng, thi Værelset plejede, hvad jeg senere erfarede, at benyttes af en af de unge augustenburgske Prinsesser. Da jeg var lille, kunde jeg ved lidt Krumslutning finde mig til Rette i Sengen. Men jeg kom kun til at benytte den én Nat.

En af Hertugens Slotsbetjente var tilligemed Hustru blevet tilbage paa Slottet. Hvordan jeg kom til at gøre

deres Bekendtskab, husker jeg ikke, men Konen var saa venlig at tage sig af mig, maaske og vistnok paa Grund af min Ungdom. Da hun hørte, at jeg boede i Prinsessens Værelse, var hun saa venlig at overlade mig et Værelse, der hørte til Betjentens Lejlighed, og som havde en ordentlig Seng. Desuden sørgede hun for mit Velvære i de Dage, vi laa paa Slottet. Det var den 6. om Eftermiddagen, at jeg flyttede ind i det nye Værelse, men medens jeg var ifærd med at indrette mig, blev der pludselig blæst til Udrykning. Vi maatte straks marchere sydpaa mod Ringenæs, thi Slesvigholstenerne var rykket frem, og undervejs hørte vi Skydning. Vi fik derved Lejlighed til for første Gang at prøve den løjerlige beklemt Følelse, man har, naar man rykker frem til Kamp, inden man er kommet ind i denne. Men vi kom ikke med den Dag. Slesvigholstenerne foretog kun en Rekognoscering, og efter en kort Kamp med Forposterne, der bestod af 1. Jægerkorps, trak de sig tilbage. Vort Tab indskrænkede sig til 1 Mand, der blev skudt, men den Omstændighed, at han hed (o: var fra) Sejer, betragtedes af mange som et uheldigt Varsel.

Den 7. om Formiddagen blev jeg kommanderet til Hjælp paa Korpsets Skrivestue. Men, da jeg havde udført det Arbejde, der blev forlangt, bad jeg om at maatte gaa og fremtidig slippe for denne Tjeneste, da det ikke var derfor, at jeg var gaaet med i Krigen. Det blev tilladt, og endnu samme Eftermiddag kom jeg paa Feltvagt. Allerede den Gang havde jeg af min Rodekamerat, der hed Frørup, og som var Fisker fra Egnen ved Korsør, faaet Oplysning om mangt og meget, vedrørende Tjenesten. Nu fik vi Frivillige yderligere Uddannelse paa Feltvagten ikke alene med Hensyn til Sikringstjenesten, men ogsaa til Forholdene under Kamp i Skove, samt Anvisning i Brugen af Bajonetten. Om Natten førte Løjtnanten, der kommanderede Feltvagten, selv en langt udgaaende Patrouille, hvori vi blev indbefattet, og han underviste os undervejs grundigt i Patrouilletjenesten.

Den 8. April om Morgenen Kl. 7 rykkede hele venstre

Flankekorps, der nu var blevet samlet, frem. 2. Jægerkorps dækkede Fremrykningen paa venstre Fløj, og jeg var hele Dagen i Blænkerkæden. Da Terrænet var meget kouperet, blev Kl. 5, inden Korpsset naaede Hønsnap og Sønderhave, der ligger ved Flensborg Fjord, og hvor Korpsset gik i Bivouak. Sent paa Aftenen ankom Posten, og det vakte almindelig Munterhed, at et af Brevene havde som Stedbetegnelse: »Ved den store Armée i Hamborg«.

Vi vidste, at vi var i Fjendens Nærhed, og en Ekstraportion, der blev uddelt — Biskøjter, røget Flæsk og Brændevin — betragtedes som Vidnesbyrd om, at det den næste Dag vilde komme til Slag. Det fostrede alvorlige Tanker, saa at det muntre Liv, der ellers karakteriserer Bivouaker, ikke var til Stede.

Saa kom den 9. April, Dagen for »Kampen ved Bov«. 2. Jægerkorps tilligemed 5. Bataillon af venstre Flankekorps skulde foretage et Skinangreb mod den nordlige Udkant af Kobbermølleskoven for at fastholde den fjendtlige Styrke, som fandtes der, medens hele den øvrige Hær — thi nu var alt samlet under General Hedemann — rykkede frem over Bov, omgik Fjenden og søgte at komme i Ryggen paa ham for at fange hele Hæren.

Vi traadte under Gevær Kl. 8, men maatte blive staaende til Kl. 9¹/₂. Saa rykkede vi frem. 4. Kompagni havde Têten, og første Peloton (Deling), hvortil jeg hørte, dækkede Fronten under Sekondløjtnant Ernst Recke. Men vi var ikke kommet langt frem, saa blev der blæst Holdt. Det undrede os i høj Grad, thi vi hørte Kanonerens Torden ved Bov og stærk Geværild. Den Oberstløjtnant, der havde Kommandoen over os, og som senere, paa Grund af Malconduite den 28. Maj, blev afskediget, forstod ikke den Opgave, der var stillet ham. Meningen var, at han skulde indvikle Fjenden i Kamp, thi kun derigennem blev det muligt at fastholde ham. Vi blev altsaa holdt tilbage, saaledes at vi vel saae Fjenden, men Afstanden var for stor, til at der kunde være Tale om at aabne Ilden.

Kanonilden og Geværilden fra den øvrige Hær trak sig bestandig mere og mere sydpaa. Overfor os havde vi en

af vore mænsvorne Officerer, Kaptajn Michelsen af 5. Jægerkorps, der havde besat Skoven med vort tidligere 5. Jægerkorps samt Kiels Studenter og Turnerkorps. Michelsen var anset for en af vor Hærs dygtigste Officerer. Han var Broder til den senere Marineminister Michelsen og Svoger til Minister Scheele. Det blev betragtet af Slesvigholstenerne som en stor Lykke, at Michelsen havde sluttet sig til Oprøret, og det var Hensigten at gøre ham til Krigsminister.

Da Michelsen ikke blev angrebet, anede han Uraad og indsaa Nødvendigheden af at komme bort itide. Han gav derfor Befaling til, at alt hurtigst muligt skulde trække sig tilbage til Flensborg. Denne Tilbagegang blev opdaget fra vor Side, og vi fik Befaling til at følge efter. Skytterne gjorde derfor deres Bedste for at naa ind paa Fjenden, men det lykkedes ikke, fordi Broen over Vandløbet, Krusaa, der gaar igennem Skoven, var afbrudt, og det tog Tid, inden man kunde faa fat paa Planker, der kunde benyttes til Overgangen. I vor Iver for at komme frem, havde vi trukket alt sammen mod Broen og undladt at afsøge Skoven, der laa til Siderne. Følgen deraf var, at da Korpsets Træn flere Timer senere kom kørende gennem Skoven, opdagede Auditøren, Grev Trampe, en sprængt Hob Insurgenter inde i Skoven. Greven formerede straks Trænets Bedækning som Kommando, rykkede frem og tvang Insurgenterne, der — 20 i Tallet — viste sig at være Medlemmer af Kiels Turnerkorps, til at overgive sig.

Efter at være kommet over Vandløbet havde Korpsset fortsat Fremrykningen. Da Blænkerkæden kom hen imod Skovens sydlige Udkant, kom en af vore Dragoneskadroner tilbage fra en Attake, den havde gjort i den nordlige Udkant af Flensborg. Flere af Hestene og Mandskabet bar blodige Mærker af Kampen. Da Korpsset kort efter deboucherede ud af Skoven, blev det beskudt af vore Krigsskibe, der laa paa Fjorden. Aarsagen var følgende:

Da Garnisonerne i Hertugdømmerne gjorde Oprør, og Afdelingerne straks maatte rykke i Felten, var de nødt til at beholde de danske Munderinger, indtil de kunde faa

andre. For saa at forebygge Fejltagelser under Kampen, blev det bestemt, at alle Afdelinger skulde aflægge Chakôten og kun bære Felthue. Desuden skulde Infanteriet aflægge den røde Munderingskjole og istedenfor bære de mørkeblaa Bajs Trøjer med Feltkappen over. Forbunds-kontingentet havde nemlig Feltkapper. Oprørernes Jægerkorps havde ganske den samme Paaklædning som vore — grønne Vaabenfrakker og grønne Benklæder — og Forskellen bestod altsaa kun i, at vore bar Chakôt og Oprørerne Hue. Men 2. Jægerkorps bar som omtalt ogsaa Hue, og det var derfor, at det ved Deboucheringen fra Skoven blev taget for Insurgenter. Det varede ikke længe, før Fejltagelsen blev opdaget. Under Fremrykningen havde vi det sørgelige Syn, at en af vore Underofficerer traf en nær Slægtning, der ogsaa var Underofficer, men som havde svigtet sin Fanceed. Han var blevet dødelig saaret i Underlivet og laa og vaandede sig i Smerte, da hans nære Slægtning kom til, og han døde i hans Arme.

Paa Møllebakken tæt N. for Flensborg stod en Del af vore Tropper saavel som en Mængde fangne Oprørere, hvoriblandt Turnere og Friskaremænd, hvis Paaklædning nærmest var civil. Vor Deling var bestandig foran som Dækning. Pludseligt saa vi Løjtnant Recke styrte frem med dragen Sabel mod en civil Mand, der stod i Nærheden af Oprørerne, og som havde Sabelgehæng om Livet. Recke raabte til ham: »Nej! at jeg skulde opleve at se Dig, Peder Blankenborg, som en gemen Kæltring og Oprører, det havde jeg aldrig ventet«. I samme Nu trak den civile Mand sin Sabel, og begge vilde nu gaa løs paa hinanden. Men nogle Officerer, som havde overværet Scenen, sprang til og fik Parterne skilt ad. Det viste sig da, at den paagældende, Premierløjtnant Peder Blankenborg Prydz, der var gaaet af ved Reduktionen i 1842, havde meldt sig ved Hæren for atter at komme til at tjene. Det hele endte med en hjertelig Omfavnelser af de gamle Venner.

Da vi naaede Flensborg, var Kampen forbi. Vi havde den Glæde ligesom de andre Afdelinger at rykke ind i

Flensborg under Befolkningens Jubel. Men ved 2. Jægerkorps var Glæden blandet; vi glædede os over, at vor Hær havde sejret, men det gjorde os ondt, at vi ikke havde faaet Lejlighed til at være med i Kampen.

Korpset blev indkvarteret i St. Jørgens By, der fortrinsvis bebos af den søfarende Del af Befolkningen, og ingensteds fandt den danske Sag varmere Hjerter. Jeg har sjældent set et gladere Menneske end den Skipper, hos hvem vi havde faaet Kvarter. Han ophød alt, for at vi skulde føle, hvor taknemmelig han var over, at Hæren havde slaaet Oprørerne paa Flugt. At Bladet allerede i det Øjeblik havde taget en anden Vending, at Preusserne var rykket ind i Rendsborg og havde lovet at villie understøtte Slesvigholstenerne, det vidste Befolkningen ikke, og vore Afdelinger endnu mindre. Vi ventede at skulle afsted næste Morgen tidlig for at forfølge Fjenden og derved umuliggøre enhver fortsat Modstand fra Oprørernes Side.

Træt af Dagens Anstrængelser var vi gaaet til Ro og sov de Retfærdiges Søvn, da vor Vært Klokken henimod 11 vækkede os og fortalte, at der var blevet blæst Signaler, der angik 2. Jægerkorps. Det syntes os ubegribeligt, thi Fjenden var jo slaaet paa Flugt, og hvad Anledning kunde der saa være til at jage os ud ved Nattetid. Men, der var intet andet at gøre end at lystre. Hurtigt kom vi i Tøjet og jagede afsted til Korpsets Alarmplads. Men alt, hvad vi dér fik at vide, indskrænkede sig til, at Korpset var afmarcheret, uden at man kunde sige os hvorhen. Da det ikke kunde nytte at gaa i Blinde, besluttede vi at vende tilbage til Kvarteret og staa tidlig op næste Morgen for at søge Korpset.

Den 10. April om Morgenen Kl. 6 satte vi os i Bevægelse, og snart erfarede vi, at Korpset var sendt til Angel. Ved Middagstid naaede vi det i et Kantonnement i Hyrup. Vor Kompagnichef gav os en meget alvorlig Overhaling og Tilhold om fremtidig at være mere lydhør for Signalerne. Som Aarsag til Korpsets pludselige Opbrud fortæltes, at den provisoriske Regering havde udstedt et Opraab — »Zu

den Waffen« — hvori Befolkningen opfordredes til at føre Nødværgeskampen imod os med alle Midler, der kunde bidrage til at føre »den retfærdige Sag til Sejr«. Korpset skulde derfor tvinge Befolkningen i Angel, der efter Sigende var saa ildesindet, at den endog havde forgiftet Brøndene, til at bøje sig under det lovlige Herredømme. Dette Maal kunde dog vistnok være naaet med mindre Anstrængelse af Tropperne. Korpset havde alt foretaget en Nattemarche til Hyrup; nu blev det den 11. om Eftermiddagen atter sat i Bevægelse, og efter en ny Nattemarche naaede det den 12. Kl. mellem 7 og 8 Kappel med Staben og 2 Kompagnier, hvorimod de andre 2 sendtes til Arnæs.

Befolkningen i Angel havde overalt vist os, at vi ikke var velkomne Gæster, men i Kappel var Stemningen ligefrem oprørsk. Det blev derfor befaleet, at Borgerne skulde møde ved Middagstid paa Torvet med alle deres Vaaben. I Byen var der et gammelt Skyttelaug. Det benyttede de bekendte store Voldrifler til Fugleskydningen. Blandt disse var der ikke faa kostbare Vaaben, der var gaaet i Arv gennem flere Slægtled. Forbitrelsen over ogsaa at skulle aflevere disse Vaaben gav sig Luft paa en saa højlydt Maade, at Premierløjtnant J. V. Neergaard af Flankekorpsets Stab, der ledede Ekspeditionen, lod en Tønde med Krudt bringe ind i Kirken, der laa ved Torvet, og truede med at sprænge Kirken og den nærmeste Del af Byen i Luften, hvis Befalingen ikke blev efterkommet. Det hjalp, Vaabnene blev afleveret. Vi fik saa Ordre til at skrue Laasene af alle Skydevaabnene og gemme dem i Brødpøserne. Da det var sket, afmarcherede vi saa pludseligt og under en saa afskyelig Hylen fra Befolkningens Side, at det fik Udseende af, at vi ikke turde blive i Byen. En halv Mils Vej fra den laa der en lille Dam, og i den begravede vi de afskruede Laase. Derpaa marcherede vi til Thorsted, hvor vi blev indkvarteret. Vor Kvartervært og hans Kone talte noget, der skulde være Tysk, og vilde ikke svare, naar vi tiltalte dem paa Dansk. Men Mandens Forældre, der som Aftægtsfolk boede paa Gaarden, kunde

kun tale Dansk, og de fortalte os, at i deres Ungdom havde hele Bondebefolkningen talt Dansk lige til Slien.

Den 15. April kom Korpset til Slesvig. Fra nu af blev vi Frivillige benyttet til al Tjeneste ganske som de øvrige Menige. Efter Ankomsten hørte vi, at ikke alene Preussen men ogsaa det tyske Forbund havde taget Parti for Oprørerne, og at der allerede var ankommet tyske Soldater til Rendsborg, men det øvede ingen Indflydelse paa Stemningen blandt Tropperne.

Paaskedag, den 23. April, om Morgenen rykkede vort Korps paa Forpost. 4. Kompagni skulde staa paa yderste højre Fløj ved Sylvested, hvor vi indtraf Kl. henimod 11 Form. Undervejs havde vi hørt Skydning i sydøstlig Retning, og efter Afløsningen blev denne Skydning stærkere og stærkere. Det var Slaget ved Slesvig, der var begyndt. Da Kaptajn Westergaard ikke modtog nogen Ordre, sendte han en Patrouille til Nabokompagniet, der stod ved Ellingssted; men den vendte tilbage med Melding om, at Kompagniet havde trukket sig tilbage. Westergaard maatte nu ogsaa tiltræde Tilbagetoget, og for ikke at blive afskaaret maatte han følge Vejen, der over Jydbæk fører til Chausséen fra Slesvig til Flensborg. Kl. 6¹/₂ om Aftenen naaede Kompagniet Herregaarden Falkenberg, hvor det fik Befaling til at besætte en lille Skov S. V. for Gaarden for at dække Tilbagegangen for de Tropper, som trak sig kæmpende tilbage. Det kom dog ikke til nogen Kamp, og efter endt Hverv marcherede Kompagniet til den sydlige Del af Isted Skov, hvor det stødte til Korpset, der bivouakerede. Her hørte vi fortælle om 1. Kompagnis smukke Kamp ved Forsvaret af Bustrup, under hvilken Kompagnichefen, Kaptajn Hveberg, var faldet, og hvorledes Kaptajn Scharffenberg, der kommanderede 2. Kompagni, takket være de flade Huer og Kaptajnens Færdighed i at tale Plattysk, havde lokket et af Oprørernes Kompagnier i en Fælde og fanget 54 Mand. Det regnede næsten uafbrudt, Natten var meget kold, og det var umuligt at faa en ordentlig Bivouakild, uagtet vi stod i en Skov, fordi Træet var vaadt. Hen paa Morgenstunden fik vi en

Ekstraportion. Jeg havde en Gang for alle givet Afkald paa Brændevinen, der hørte med til Forplejningen, til Fordel for min Rodekammerat. Men, da jeg den Nat var meget forkommen, raadede man mig til at drikke en Snaps. Den smagte afskyeligt, og der gik Aar og Dag, inden jeg gentog Forsøget.

Den 24. April tidligt om Morgenen fortsatte Hæren Tilbagetoget til Flensborg. 5. Dragonregiment og 2. Jægerkorps skulde som Arrièregarde dække Tilbagetoget. Vi brød op Kl. 7, men forinden blev 2 mægtige Træer, der stod hvert paa sin Side af Chausséen, saugede halvt igennem og væltede, saa at deres Kroner faldt i hinanden paa Chausséen for gennem denne Spærring at standse Fjendens Fremrykning. Efter en anstrængende Marche og næsten uafbrudt Regn naaede Arrièregarden Oversø, hvor den fik Befaling til at udstille Forposter. Rytteriet skulde staa forrest og afsende langt udgaaende Patrouiller for at skaffe Efterretning om, hvorvidt Fjenden rykkede frem. Men da Dragonerne og deres Heste var i høj Grad udmattet, lod Regimentskommandøren Eskadronerne gaa i Kantonnement med Befaling til at møde paa Alarmpladsen Kl. 6 Eft. for at udstille Forposter foran Korpset. Af dette blev 1. og 2. Kompagni paa Chausséen S. for Oversø, 4. Kompagni sendtes mod Ø. til Aagaard og 3. Kompagni mod Vest til Barderup, og fra hver af disse Grupper fremsendtes Forposter. Klokkeren omtrent 2 var Stillingen indtaget, og indtil da havde Fjenden ikke vist sig.

Aagaard ligger højt, saa at man fra Gaarden har fuldstændig Oversigt over det foranliggende Terræn og navnlig Overgangsstedet over Trenen. Der blev derfor kun udstillet enkelte Vedetposter, og hele Kompagniet opholdt sig i Gaarden færdig til hurtig Udrykning. Jeg var straks kommet paa Post. Efter at være blevet afløst, gik jeg ind hos Gaardens Ejer for at faa noget at spise. Men, næppe var jeg kommet indenfor Døren, før Løjtnant Recke kom til og raabte: »Jensen! Vil De med paa Patrouille til Solt, saa kom!« Gerne vilde jeg have været med, men først maatte Sulden stilles, og derfor bad jeg om Frist. Men

den kunde ikke tilstaa, da Patrouillen skulde afgaa øjeblikkeligt. Var jeg kommet med, var Fangeskabet blevet undgaaet, thi Løjtnanten og Patrouillen naaede lykkeligt tilbage til Flensborg.

Det varede dog ikke længe, før en Ordonnans indtraf og bragte Befaling til, at Kompagniet hurtigst muligt skulde trække sig til Chausséen for at støde til de 2 Kompagnier, som var paa denne, og som var blevet tvunget af Fjenden til at trække sig tilbage.

Da Befalingen kom, var der kun faa af Kompagniet i Stuen, deriblandt Kompagniets Kommandersergent. Han var en gammel veltjent Underofficer, der umiddelbart før Krigens Udbrud havde indgivet Ansøgning om Graverembedet i Aalborg, og som var saa godt anbefalet, at han var sikker paa at faa Embedet. Hans Fødder var gaaet itu paa Marchen, og Kaptajnen, der skaanede ham paa alle Maader, havde tilladt ham at ombytte Støvlerne med Tøfler, medens Kompagniet havde Post ved Aagaard. Da der nu blev alarmeret, var det ham umuligt at komme hurtigt i Støvlerne. I sin Fortvivlelse raabte han: »Der røg Graverembedet! Er der slet ingen, der vil hjælpe mig gamle Mand!« Jeg sprang saa til, og det lykkedes at faa ham med til Kompagniet, der ved at løbe tværs over Markerne naaede hen til de 2 tilbagegaaende Kompagnier ved det nordlige Hjørne af Sankemark Skov. Umiddelbart derefter begyndte den Kamp, som har faaet Navn af »Arrièregardefægtningen ved Oversø«.

Fjendtligt Rytteri jagede frem ad Chausséen. Vore Kompagnier bøjede derfor af fra denne og trak ned paa en meget blød Eng, der senere blev givet Navn af »Mosen ved Oversø«. Her formerede 1. Kompagni en Karré under Premierløjtnant Wolle nærmest Skoven, og noget nordligere dannede 2. og 4. Kompagni en Karré under Oberstløjtnant Styrup. Karréerne var næppe formeret, før vi hørte det fjendtlige Rytteris Hestetrampen nærme sig; se det, kunde vi ikke paa Grund af Skoven. Pludselig kom Têten frem bag Skovhjørnet. Det var en Eskadron meklenborgske Dragoner, der jagede frem ad Chausséen. Da

Bataillon paa Bakken i vor Front, og én Bataillon i Skovudkanten i vor højre Flanke, og desuden saa vi fjendtligt Rytteri i Ryggen paa os paa en Vej, der bag Vandløbet førte til Bilskov Kro. Vi var altsaa omringet af en Overmagt, som vi maatte gøre Regning paa hurtig vilde blive forøget. Men Oberstløjtnant Styrup trøstede os med, at vi snart vilde faa Hjælp af 5. Dragonregiment, der kantonnerede i de nærmeste Byer. Der gik ikke lang Tid, saa kom ogsaa den forventede Hjælp, men desværre i Skikkelse af flygtende Dragoner paa usadlede Heste, saa at vi ikke kunde tvivle om, at 5. Dragonregiment var blevet overfaldet i Kvartererne. Premierløjtnant Wolle mente derfor, at Øjeblikket var kommet til at søge at slippe bort over Bilskov Kro, inden denne blev besat af det fjendtlige Rytteri. Han satte sig derfor i Bevægelse for at bane Vej for Korpset. Men, da Oberstløjtnant Styrup saae dette, raabte han til Wolle, at han skulde blive staaende. Tilraabet blev hørt, men Wolle mente at burde fortsætte den paabegyndte Bevægelse, og derved lykkedes det ham at føre sin Styrke tilbage til Flensborg. Men Oberstløjtnanten vilde ikke følge efter; han vilde blive staaende og fortsætte Kampen for at forhindre Fjenden i at fortsætte Forfølgelsen til Flensborg og forurolige Hæren, der laa i denne By.

Styrken bag Vandløbet var blevet forøget med en Del Skytter af 2. Kompagni under Premierløjtnant Hein, og nu tog ogsaa Oberstløjtnanten Standplads sammesteds for bedre at kunne overse Fægningforholdene. Styrup var i Paaskeugen blevet udnævnt til Oberstløjtnant og Kommandør for 9. Bataillon og ventede kun paa sin Afløser for at afgaa til sin Bataillon. Alle vore Officerer havde den Gang aflagt Epauletterne og nøjedes alene med Skulderstroppen, men Styrup dannede en Undtagelse og bar endnu sine Majorsepauletter. Derfor fik Fjenden straks Øje paa ham, og, lige ankommet bag Vandløbet, fik han — staaende — en Kugle i Knæet; det bragte ham til at bøje sig forover, men i samme Nu blev han dræbt af en Kugle, der ramte ham i Hovedet. Hans Lig blev

senere fundet af Fjenden og begravet paa Kirkegaarden i Oversø.

Situationen var ret ejendommelig. Den Del af vor Styrke, der fandtes bag Bakkeskraaning, kunde hverken ses eller beskydes af den Fjende, vi havde i Fronten, og kun tildels af den Fjende, vi havde i Flanken. Kampen mod Fronten førtes derfor fra vor Side uafbrudt med den lille Styrke, der laa bag Vandløbet; men her var Stillingen meget ubehagelig, fordi alle maatte ligge udstrakt uden Spor af Dækning. Jeg, der hørte til Beissenherzs Deling, laa ved Siden af Løjtnanten, og som yderste højre Fløj laa en Frivillig af 1. Kompagni, Harald Petersen. Han faldt i 1864 paa Dybbøl som Kompagnikommandør ved 10. Regiment, men han betragtede sig allerede som død ved Oversø. Under Kampen sagde han pludselig: »Au! Der fik jeg mit. Hils alle mine!« Lidt efter vaandede Løjtnant Beissenherz sig af Smerte. En Kugle havde ramt ham i den nederste Del af Ryggen, og Saaret var saa farligt, at det betragtedes som et Vidunder, at han overlevede det. Premierløjtnant Hein, der laa noget fra Beissenherz, fik kort efter en Kugle gennem Armen. Jeg forberedte mig paa, at nu kom Touren til mig. Ved at se til Højre, opdagede jeg, at Harald Petersen rørte sig. Jeg spurgte ham derfor: »Hvor fik Du Skudet«, hvortil han svarede: »Lige gennem Hovedet«, og jeg kunde kun trøste ham med: »Ja, saa maa Du dø«.

Vor Styrke paa Bakkeskraaning kom kun i Virksomhed ved enkelte Lejligheder. Saasnart den hørte de fjendtlige Kommanderende raabe: »Vorwärts«, vidste alle, at nu skulde der tages fat, og saa snart de fjendtlige Infanterister viste sig oppe paa Gærdet, afgav vore Jægere nogle uregelmæssige Salver, der straks bragte Fjenden til at søge Dækning. Da dette havde gentaget sig adskillige Gange, sendte den fjendtlige Højstkommanderende en brunsvigsk Generalstabsofficer frem til Gærdet for at komme til Klarhed over vor Styrke og Stilling. Frejdig red han frem til Gærdet paa en hvid Hest, men han blev straks opdaget og sank til Jorden dødelig saaret af flere Kugler. En anden

bereden Officer, der sendtes frem, fik Hesten skudt under sig, men han havde dog faaet Lejlighed til at overbevise sig om, at vor Styrke kun var ringe. Fjenden, der havde Stilling paa Bakken, var paa dette Tidspunkt blevet forstærket med $1\frac{1}{2}$ Bataillon, og nu fik en brunsvigsk Bataillon af Besætningen Befaling til at rykke frem over Gærdet til Storm. Ordren blev resolut udført, og tvunget af Overmagten var der ikke andet at gøre for os end at strække Gevær.

Brunsvigerne stormede under Raabet »Kein Pardon« og viste paa deres Chakôer, hvorpaa der fandtes et Dødningehoved over to korslagte Ben, et Æresmærke, Bataillonnen havde tilkæmpet sig under Befrielseskrigen 1813. Men det viste sig, at Mandskabet ikke var blodtørstigt; det blev ved Raabet. Jeg havde kastet mit Gevær i Vandløbet, da en Brunsviger kom imod mig. Jeg viste ham, hvor Løjtnant Beissenherz laa og bad ham bringe Hjælp. Men i det samme fik han Øje paa min Hirschfænger, som jeg havde glemt at allægge. Han rev den ud af Skeden, kylede den til Side og sagde: »Für die Verwundeten wird gesorgt, aber packen Sie sich eiligst«. Som et Hjælpetryk gav han mig et Kolbestød paa Skulderen, men det blev afbødet af Tornystret. Krigsfangerne blev nu samlet paa Chausséen, og her saac jeg til min største Forbauselse min døde Ven, Harald Petersen. Han havde faaet et Strejfskud lige over Tindingen, og Smerten havde været saa stærk, at han troede, at det var Døden.

General Wrangel, der førte Overkommandoen over den tyske Hær, kom nu til. Da han saae, hvor ringe den Styrke var, der havde standset ham i henvend $3\frac{1}{2}$ Time, blev han meget forbauset. Fangeantallet beløb sig nemlig kun til 2 Officerer og ca. 200 Underkorporaler og Menige. Desuden havde vi mistet 1 død og 3 saarede Officerer samt 5 Døde og 21 Saarede af Underklasserne. De 2 af vore 6 Officerer, der var sluppet uskadt ud af Kampen, var Kaptajn Scharffenberg og Løjtnant Borch. General Wrangel kaldte Kaptajn Scharffenberg til sig og tilbagegav ham den Sabel, man havde frataget ham, med Tilkende-

givelse af, at »han ikke vilde berøve Kaptajnen et Værge, han havde baaret saa hæderligt«. Derimod fik den tyske General, der havde ført den umiddelbare Kommando over Tropperne, en alvorlig Tilrettevisning, fordi han ikke havde brudt vor Modstand lidligere.

Krigsfangerne — Officererne undtaget — blev ført til Oversø Kirke, hvor vi maatte overnatte. Saa snart vi blev overladt til os selv, kom Spørgsmaalene straks frem: Hvem var Skyld i vor Ulykke, hvorfor var 5. Dragonregiment ikke kommet os til Hjælp, hvor var Korpsets 3. Kompagni, og hvorfor havde man ikke understøttet os? Men ingen kunde svare. Et var vi dog alle enige om, og det var, at vi havde gjort vor Pligt ved at standse Fjenden, thi derved var han blevet forhindret i at naa Flensborg, saa at der var Haab om, at vor lille Hær uskadt kunde naa tilbage til Als.

Den 25. April om Morgenen maatte vi marchere til Slesvig. Undervejs passerede vi ikke alene de tyske Afdelinger, der var under Fremrykning, men ogsaa Friskareafdelinger. De »Freischärlerer«, vi mødte, bar Gevær og Lædertøj, men var iøvrigt iført civil Dragt, og alle havde de et Hestedækken »en bandoulière« over Skulderen; det skulde benyttes ved Bivouakering. Under vort Ophold i Rendsborg saae vi flere Frikorps holde Indtog. Der var især et af dem, der har fæstnet sig i min Hukommelse. Høvidsmanden var klædt i sort Flojl og bar en Baret med vajende sort Fjer; hans Næstkommanderende var i lyseblaat, men Mandskabet lignede en Samling Røvere i alle mulige Paaklædninger. Dagen efter Indrykningen holdt Korpsset et Drikkegilde udenfor Byen som Forberedelse til Feltoget, og under det yppede de indbyrdes Klammeri, hvorved en af Mandskabet blev dræbt.

Da vi naaede Arnholt Sø, saae vi de 2 Træer, der var blevet fældet den foregaaende Dag. Man havde kun faaet Kronerne saa meget ud af hinanden, at der var blevet dannet en snæver Gennemgang, og da hele den tyske Hær under Fremrykningen havde maattet passere denne, saa

laa deri Grunden til, at man først havde været istand til saa sent at angribe os den foregaaende Dag.

I Slesvig blev vi indkvarteret paa Gottorp Slot, hvor man alt havde anbragt de Fanger, som var taget første Paaskedag under Slaget ved Slesvig. Man havde anvist de Frivillige, som man benævnte »Officersaspiranter«, en stor Sal, i hvilken ogsaa vi blev anbragt. Vi fik saaledes ikke alene bedre Kvarter, men man gav os ogsaa Lønning som Kommandersergenter. Derimod var Forplejningen saa slet, at vi maatte klage derover, men det hjalp ikke. Saa vilde Tilfældet, at en af de glücksburgske Prinsler, der var i preussisk Tjeneste, og som havde sluttet sig til Slesvigholstenerne, kom til Slesvig. Han hørte om vor Klage og mødte en Morgen uventet i den store Sal, der husede os. Tilfældigvis var den første Frivillige, han stødte paa, stud. jur. Christian Falbe, der var gaaet med som Frivillig ved 2. Jægerkorps. Da Prinsen bad ham give Oplysninger om Forplejningen, sagde Falbe: »Des Morgen krieges wir warmes Oel!« Prinsen svarede: »Dass muss aber ein scheussliches Getränk sein«. Vi lo alle af fuld Hals undtagen Falbe, der stod uforstaaende, indtil vi forklarede ham, at han havde sagt »Oel«, men ment »Bier«. Nu lo ogsaa han, og Prinsen bemærkede: »Ah! Bier! Dass geht schon!« Derimod følte han sig ikke tiltalt af, at vi hver Dag fik Hestekød og Ærter, og gennem hans Indflydelse fik vi bedre Mad. Maaske var det samme Efttermiddag eller paa en anden Dag, men sikkert er det, at under Opholdet paa Gottorp, blev alle Fangerne af 2. Jægerkorps samlet i Slotsgaarden af den preussiske Kommandant. Han meddelte os, at General Wrangel havde befalet ham at bringe os Generalens Hilsen og Anerkendelse for den smukke Maade, hvorpaa vi havde kæmpet ved Oversø. Derefter fik enhver af os udleveret et Stykke Pølse, et Brød og en Brændevinsration.

Efter at have tilbragt 3 Dage paa Gottorp maatte vi marchere til Rendsborg. Da vi naaede Fæstningen, anbragtes Officererne i Vagtbygningen i Altstadt, de Frivillige

over Porten i Neuwerk og Underofficererne og de Menige i Kirken, der laa i Altstadt.

Da Oprørernes Infanteribatailloner i Marts forlod Rendsborg, blev de kraprøde Uniformskjoler efterladt, og Mandskabet rykkede ud i Baistöje og Feltkapper. Jægerne beholdt derimod deres grønne Vaabenfrakker. Man havde derfor Brug for saadanne Frakker, og, for paa en nem Maade at skaffe sig en forøget Munderingsbeholdning, trak man Vaabenfrakkerne af vore fangne Jægere og gav dem kraprøde Kjoler i Stedet. Den Krænkelser, som laa deri, kan man kun forstaa, naar man har staaet i et Jægerkorps.

Ovenover Fæstningsporten, der fører ind i Neuwerk, var der en Bygning med en Gennemgang paa Midten. Ind imod Byen fandtes et stort Værelse, som vi skulde benytte som Opholdssted om Dagen. Paa den anden Side af Gennemgangen laa 2 Værelser med Vinduer imod Volden, hvoraf vi benyttede det ene som Sovestue. Da vi udgjorde et Antal af henved 30 Frivillige, og Rummet kun var lille, havde vi ingen Sengesteder, men laa i en stor Søsterseng, der blev redt langs den ene Væg. En Officer, Kaptajn Lüders, der som Premierløjtnant havde svigtet sin Faneed, — det var ham, der den 24. Marts hjalp Prinsen af Noer ind i Rendsborg Fæstning — skulde fungere som vor Fangevogter. Han begyndte straks med at forklare, hvorfor han var gaaet over til Oprørerne. Det var — sagde han — dels af Hensyn til den Forurettelse, hvorunder Hertugdømmerne bestandig maatte lide i Forhold til Kongeriget, og dels fordi han gennem sin Slægt og ved sit Giftermaal udelukkende var knyttet til Holsten og følte sig som Tysker. Uheldigvis var der én af de Frivillige, der var vidende om, at Lüders havde nære Slægtninge paa fædrene Side i Kongeriget, der var brave danske Mænd. Da Herr v. Lüders blev mindet derom, blev han taus og gjorde senere intet Forsøg paa at forsvare sit Edsbrud. Han lovede, at vi skulde blive behandlet godt og faa saa megen Frihed, som Omstændighederne tillod, men paa Betingelse af, at vi ikke gjorde

Forsøg paa at flygte eller gjorde os skyldige i Overtrædelse af de Bestemmelser, der blev givet os.

Friheden var dog ikke stor; vi fik Tilladelse til at spadserere i fri Luft én Time om Dagen i Neuwerk og langs Ejderen, efterfulgt af en Soldat, der skulde passe paa os. Derved fik vi dog Lejlighed til at blive bekendt med Forholdet mellem de tyske Tropper og Oprørerne. I Neuwerk laa nemlig en hannoveransk Bataillon — Goslaer Jægere — som gjorde Vagttjeneste, og den afgav tillige de Soldater, der skulde tjene os som Sauvegarde. Desuden laa der i den samme Del af Byen en Del Oprørere, der var under Organisation, samt en Del Mandskab af 5. Jægerkorps, der, efter at Oprørshæren var kommet til Bov, havde neget at ville slaas mod den danske Hær.

De preussiske Afdelinger, som i Begyndelsen af April var kommet til Rendsborg, bestod væsenligst af Gardetropper. De havde i Martsdagene villet dæmpe Oprøret i Berlin, men saa slog den preussiske Konge pludselig om og højede sig for Pøbelherredømmet. Folket forlangte saa, at den preussiske Garde skulde forlægges fra Berlin, og for at redde Skindet sendte Kongen den til Rendsborg for at støtte et lignende Oprør som det, den havde villet bekæmpe i Berlin. Gardens saavel som de øvrige preussiske Tropper, som kom til Hertugdømmerne, havde derfor ingen Sympathi for Slesvigholstenernes Sag; de gik i Krigen som loyale Soldater, der vilde opfylde deres Pligt mod Fanen. Ganske vist var der en Del preussiske saavel som andre tyske Officerer, der lod sig ansætte i den slesvigholstenske Hær, men naar undtages ganske enkelte tyske Hedsporer, kom Resten ikke af Kærlighed til Hertugdømmernes Sag, men dels fordi de fik højere Stillinger og højere Lønning og dels for at lære Krigen at kende ad praktisk Vej. Hvad ovenfor er sagt om de preussiske Gardetropper gjaldt ogsaa Hannoveranerne.

Befolkningen i Rendsborg hørte til de værste slesvigholstenske Wühlere, og de vilde ganske sikkert have fornærmet os paa enhver Maade, hvis de havde voyet det; men de var bange for at komme i Kast med vore han-

noveranske Sauvegarder. Hvad disse angik, saa hørte det ikke til Sjeldenhederne, at vi saae dem saavel som andre Soldater af den tyske Hær række de tre Fingre i Vejret, naar de gik forbi en Oprører for at minde ham om, at han havde brudt sin Fanceed. Klager derover vilde ikke have frugtet noget, fordi de hannoveranske Officerer saae paa Sagen med samme Øjne. Derfor vilde heller ingen af dem have noget Samkvem med Insurgentofficererne, undtagen hvor det var en uundgaaelig Nødvendighed af Hensyn til Tjenesten. Saasnart vi var kommet paa det Rene med disse Forhold, gjorde vi os al optænkkelig Umage for at tækkes Officererne ved Goslaer Jægerbataillon ved de Besøg, vi havde af de vagtgørende Løjtnanter.

Da Udgangstilladelsen var os saa karrig tilmaalt, og, da det var alt andet end behageligt fra Morgen til Aften at være indespærret i en Stue, der var altfor lille i Forhold til Beboernes Antal, bad vi Kaptajn Lüders udvirke Tilladelse til, at vi om Dagen maatte opholde os paa Brystværnet af den Del af Volden, der stødte umiddelbart op til vor Bolig. Kommandanten, Oberst Abercron, der ogsaa var en mensvoren Officer, gik ind derpaa, saaledes at vi fik Tilladelse til at opholde os paa Volden nogle Timer Formiddag og Eftermiddag, men paa Betingelse af, at vi alle skulde være klædt i Fangedragt og vort Infanteris røde Kjoler. Af de Frivillige bar Jægerne mørkegrønne Vaabenfrakker, Resten enten kraprød Uniformskjole eller mørkeblaa Vaabenfrakke. Disse Vaabenfrakker skulde altsaa ombyltes, naar vi vilde paa Volden. Et slesvig-holstensk Frikorps havde den 21. April erobret vor 5. Bataillons Bagage i Nærheden af Mysunde. Deri fandtes Officerernes højrøde Galakjoler, og de blev nu stillet til vor Raadighed. Da de uheldigvis alle var for store til mig, var jeg udelukket fra at komme paa Volden. Men, da det blev meldt Kommandanten, fandt han en Udvej. En af hans Sønner var ved Oprørets Udbrud Landkadet, men deserterede og naaede Rendsborg. Jeg fik nu tilsendt hans røde Kadetkjole, saa at jeg, uden at have været Kadet,

dog har baaret den smukke Uniform. Men vor Glæde varede ikke længe.

Naar Herr v. Lüders skulde sige os en Ubehagelighed, kom han med et meget alvorligt Ansigt, samlede os alle og meddelte os derpaa med Gravrøst den begaaede Forseelse og dens Følger. Ved denne Lejlighed hed det, at vi fra Volden havde vist en fornærmelig Adfærd mod de forbigasserende Damer, navnlig ved at se paa dem gennem Kikkert, og derfor blev Tilladelsen til at opholde os paa Volden hævet. Det hjalp ikke, at vi godtgjorde, at vi ialt kun raadede over én Kikkert, og at det havde været os umuligt at fornærme forbigasserende Damer, eftersom vi laa paa Voldens Brystværn, og de Damer, vi skulde have fornærmet, færdedes nede paa Vejen, der gennem Porten førte ind i Fæstningen. Det var Wühlerne, og dertil hørte Rendsborgs Damer ikke mindst, der havde sat deres Vilje igennem. Men, saasnart de hannoveranske Løjtnanter fik det at vide, kom de os til Hjælp ved at indbyde enkelte af os til at være deres Gæster under Vagtholdet. En af dem, en ganske ung Løjtnant ved Navn Bertram, havde kastet sin Kærlighed paa mig, saa at jeg var hans stadige Gæst. Rimeligvis har han af Befolkningen hørt, at mit Navn var meget almindeligt. Han omdøbte mig derfor, og i Breve, jeg fik fra ham, kaldte han mig »Herr von Jiinsen«. Kommandanten var meget misfornøjet med denne Selskabelighed og søgte at sætte en Stopper for den; det lykkedes dog ikke, fordi Løjtnanterne fandt Støtte hos deres Bataillonschef. Men saa indtraf der en Begivenhed, som bragte disse Vagtbesøg til at ophøre. Vagten laa nedenfor en Voldbakke, og naar vi skulde i Besøg, blev vi altid afhentet af en Soldat, og paa samme Maade bragtes vi tilbage. En Aften, da en Frivillig af 2. Jægerkorps, cand. theol. Peter Brix, skulde hjem efter et saadant Besøg, sagde den vagthavende Løjtnant, at han godt kunde gaa uden Ledsagelse. Men, netop som Brix naaede Enden af Voldbakken, stødte han paa en Patrouille af det borgerlige Artilleri. Den raabte ham an, men, da den kun var bevæbnet med Sabler,

sprang Brix ind imellem Patrouillemandskabet, kastede én til hver Side og jagede saa i Galop ind i vort Soverum. Hannoveraneren, der stod paa Post udenfor dette og havde set det Hele, lo af fuld Hals.

Det maa indrømmes, at her var der fra vor Side begaaet en Forseelse, og Følgen blev, at det blev forbudt de hannoveranske Løjtnanter at modtage os paa Vagten. Men til Gengæld mødte de saa meget hyppigere hos os som Gæster i vor Salon.

Under Opholdet levede Kommandanten i en stadig Frygt for, at en Del af vor Hær skulde blive landsat ved Ekernførde og derefter rykke frem for at foretage et Overfald paa Fæstningen. Hver Gang, der kom Rygter herom, blev vi straks lukket inde i vort Opholdsværelse, og der sattes Skodder for Vinduerne. Men, da vi kunde kigge over Skodderne, fik vi Lejlighed til at se, hvor svag den Besætning var, man raadede over.

En Morgen i Slutningen af Maj var Oprørerne blevet skræmmet op af et saadant Rygte. Vi blev lukket inde; men efter nogen Tids Forløb blev det os meddelt, at vi havde at pakke vore Sager sammen, da vi skulde sendes bort. Endnu samme Dag blev vi under Eskorte bragt til Banegaarden. Her traf vi saavel de fangne Officerer som alle dem, der havde siddet fanget i Kirken. Et Jernbanetog førte os til Altona. Ved Ankomsten, henimod Aften, blev Officererne og de Frivillige bragte til Dragonkasernen, som fandtes dér fra tidligere Tid. Her indtraf Byens Overpræsident, Grev Reventlow-Criminil, og forlangte vort Æresord paa, at vi ikke vilde gøre noget Forsøg paa at flygte. Vi afgav det og maatte bekræfte det ved Haandslag. Vi blev saa fordelt til en Mængde Værelser, men forbausedes højlig over, at der blev stillet Skildvagter af Borgervæbningen ved alle Dørene, ligesom det blev forbudt os at forlade Værelserne. Oberst Astrup, Kommandøren for 5. Dragonregiment, der var den ældste af de fangne Officerer, skrev derfor et Brev til Overpræsidenten, hvori han gjorde ham opmærksom paa, at for en Mand af Ære betød et afgivet Æresord det samme som en aflagt

Ed, og at, hvis Skildvagterne ikke blev trukket ind, vilde vi betragte os som løst fra enhver Forpligtelse. Da Overpræsidenten havde brudt sin Embedsed ved at slutte sig til Oprørerne, maatte det være ham meget ubehageligt at modtage et saadant Brev. Men det hjalp, thi næste Morgen var alle Skildvagterne forsvundet. Opholdet blev kun kortvarigt, thi pr. Dampskib overførtes vi til Harburg. Derfra transporteredes Officererne til Vogns til vort fremtidige Bestemmelsessted, den hannoveranske Fæstning Stade, men alle vi andre maatte marchere til Buxtehude. Her var der arrangeret et fortræffeligt Middagsmaaltid for de Frivillige i det gamle Raadhus store Sal, og her overnattede vi i en stor Søsterseng. Den næste Dag marcherede vi til Stade, hvor alle Krigsfangerne — Officererne undtaget — blev anbragt i en stor Kaserne. Jeg kom til at dele Stue sammen med Brix, Falbe og Baron Chr. Juel Brockdorff, der var frivillig Dragon, og som var blevet fanget, da Ritmester Würtzen gjorde sin smukke Attake i Slaget ved Slesvig.

Kasernen havde en meget stor og rummelig Gaardsplads, og paa den havde vi Tilladelse til at færdes fra Kl. 6 om Morgenen til om Aftenen Kl. 9. Forplejningen var sikkert ganske af samme Beskaffenhed som den, man gav de hannoveranske Soldater. Men vore Soldater, der var vænnet til en ganske anden Føde, fandt den mere end skrækelig. Vi Frivillige, der var af samme Mening, fik Tilladelse til at sørge for os selv, og ved Landsmænds Hjælp lykkedes det at skaffe de øvrige Krigsfanger bedre Mad. Navnlig havde alle Krigsfangerne lige fra Ankomsten til Stade en trofast Ven og Støtte i Konsul Pontoppidan i Hamborg. Den senere Konsul Sommer — en Broder til Admiralen — der den Gang var i Pontoppidans Forretning, kom hyppigt paa Besøg til Stade for at søge Oplysning om, hvor der trængtes til Hjælp, og hvorledes den bedst kunde ydes. En anden Dansk, Herr Jessen, der vistnok var bosat i Altona, gæstede os ligeledes ofte i lignende Øjemed. Disse Bestræbelser støttedes yderligere ved, at man i Kjøbenhavn — paa Efterretning om at de danske

Krigsfanger var ankommet til Stade og trængte til Hjælp — straks fik sat en Indsamling i Gang, der fandt Tilslutning fra alle Sider.

De militære Myndigheder i Stade viste sig meget velvillige imod os. Vore Officerer blev indkvarteret rundt omkring hos Borgerne og gik frit omkring efterat have givet Æresord paa ikke at ville forlade Byen. Man vilde gerne behandle de Frivillige paa samme Maade, og, da vi ikke kunde bindes ved et Æresord, fordi vi hørte til Underklasserne, fandt man paa en Udvej. Hver af de fangne Officerer fik Lov til at sige god for en Frivillig, og han fik saa Tilladelse til at bo i Byen paa de samme Vilkaar som Officererne. Men, da der var dobbelt saa mange Frivillige som Officerer, kunde denne Foranstaltning desværre ikke komme alle til Gode. Jeg var blandt dem, der slap ud af Kasernen, og kom til at bo hos en Kornhandler sammen med Peter Brix. Som tidligere omtalt var Brix theologisk Kandidat, men, da han ikke ønskede at gøre Brug af sin Eksamen, havde han besluttet at studere Jura, naar Krigen var forbi. Det ufrivillige Ophold i Stade kom ham derfor til Nytte. Han skrev til Kjøbenhavn efter de Bøger, han behøvede til Studiet, og saa tog han fat med Iver.

Vore Officerer havde en Messe, men Pladsen var saa begrænset, at kun enkelte af de Frivillige fik Adgang dertil. Vi andre Frivillige søgte rundt omkring. Jeg havde slaet mig sammen med 2 Kamerater — en Organist Naumann fra Viborg og Student Bloch fra Roeskilde — der begge boede paa Byens Hôtel, og paa dette havde ogsaa de hannoveranske Officerer deres Messe. Naumann var meget musikalsk og arrangerede Aftenunderholdninger, hvortil ikke alene vore Officerer og Frivillige gav Møde, men undertiden mødte ogsaa de hannoveranske Officerer. Ved en af disse Sammenkomster blev der danset en pas de deux i Dragt. Falbe, der var meget smuk, høj og slank, udførte det mandlige, Løjtnant Maës af Jægerne, der var lille og tyk, men meget bevægelig, det kvindelige Parti.

Med Byens Befolkning stod vi i det Hele paa en god

Fod, saa at vi ikke havde nogen stærk Følelse af, at vi var paa fjendtlig Grund. Maaske laa dette ikke mindst i, at Befolkningen var meget stærkt optaget af Begivenhederne i Tyskland. Februarrevolutionen havde været Aarsag i, at alle Tysklands Fyrster enten efter Kamp, der paa nogle Steder havde krævet blodige Ofre, eller tvunget af Forholdene, havde maattet indrømme deres Folk den samme frie Forfatning som den, der var blevet givet som en Tak for Deltagelsen i Befrielseskrigen 1813, men senere var blevet taget tilbage. Da vi kom til Stade arbejdede man paa at reformere Forbundsdagen for at faa skabt et virkeligt Tyskland. Der var blevet indkaldt et Forparlament, og den 12. Juli 1848 sluttede Forbundsdagen sin Virksomhed, efter at have valgt den østrigske Erkehertug Johann til Rigsforstander. Selv i en lille By som Stade vakte dette en Jubel, som man vanskelig kan gøre sig noget Begreb om. Men, da man saa begyndte at drøfte det tyske Folks Grundrettigheder, vendte Bladet sig. Preussen og Østrig var atter begyndt at komme til Kræfter efter Martsdagene og vilde ligesaa lidt som andre tyske Stater, deriblandt Hannover, bøje sig for Centralmagten. Det gav Anledning til en stærk politisk Kamp overalt mellem Liberalismens Forkæmpere og dens Modstandere, der gav sig Udtryk i Folkemøder og Optog med Taler og Sange. Da vi slet intet havde at bestille, var det en Afveksling for os at følge denne Bevægelse som Tilskuere. De hannoveranske Officerer holdt sig fuldstændig udenfor Bevægelsen, som de stemplede som »Unsinn«.

De hannoveranske Officerer havde faaet fat i en dansk Dragonsabel. De vilde ikke tro, at vore Dragoner var istand til at føre et saadant Vaaben, der var langt større og vægtigere end deres Ryttersabler. Vi bad dem da om at gaa med ned i Kasernen, som husede vore Krigsfanger. Blandt disse var der en Gymnastiklærer, Vagtmester Lumbye af 6. Dragonregiment — en Broder til Komponisten. Han fik Sablen i sin Haand og viste Hannoveranerne, hvorledes vi brugte den. De forbausedes i højeste Grad, men, da de saa talte om Nødvendigheden af at faa Sablen

indført i den hannoveranske Hær, svarede Lumbye dem, at det vilde ikke kunne nytte, saa længe de ikke havde de danske Arme til at bruge den.

Vor Brevveksling blev ikke kontrolleret. Vi kunde skrive, hvad vi vilde, og man kunde fra Hjemmet meddele os alt. Vi vidste derfor, at der fra Begyndelsen af Juli ikke forefaldt noget paa Krigsskuepladsen, og at der ivrigt blev arbejdet paa at faa tilvejebragt en Vaabenstilstand. Dertil knyttede vi vort Haab, og Dag for Dag blev Længslen stærkere efter at faa Underretning om, at Vaabenstilstanden var afsluttet. Saa kom endelig Glædesbudskabet. En af de første Dage i September indtraf en Insurgentofficer med Meddelelse om, at Krigsfangerne skulde afgaa den følgende Morgen for at blive udvekslet. Men, da vi skulde afsted, indtraf Kontraordre; der var opstaaet nye Vanskeligheder med Hensyn til Vaabenstilstanden. Vi var fortvivlet, og min Fortvivlelse gav sig Udtryk i, at jeg tog den kraftige Beslutning, at jeg vilde forsøge paa at sove, indtil der kom en Afgørelse. Jeg præsterede noget ganske utroligt i denne Retning, men det varede rigtignok kun nogle Dage, saa kom alt i Orden. Et Dampskib ankom til Stades Udskepningssted ved Elben, og det overførte os til Altona, hvor vi skulde overnatte. Officererne og de Frivillige fik Tilladelse til at gaa ind til Hamborg. Da vi var i Uniform, var vi forberedt paa ikke at finde nogen god Modtagelse, thi der var ingen Steder, hvor man under Krigen optraadte med et mere fanatisk Had til Danmark end netop i Hamborg. Man havde endog et særligt Skældsord for os Danske — »Hannemann« — som sjældent hørtes udenfor denne By. Da vi kom ind i Byen, uglesaa man os, og overalt, hvor vi kom frem, lød: »Hannemann, Hannemann!« En Del af os besluttede at ville trodse alt, og derfor gik vi i Stadttheatret. Vi fik Plads paa Gulvet, og der blev almindelig Larm, da vi kom ind. Mange forlangte, at vi øjeblikkeligt skulde gaa; men vi blev siddende, og besindige Folk fik Ørelyd, saa at vi fik Lov til at blive.

Den 7. September naaede vi Ekernførde. Her foregik

Udvekslingen af Krigsfangerne, og vi blev paa et Dampskib overført til Faaborg. Vi fik den hjerteligste Modtagelse hos alle, men især dog i Agent Voigts gæstfri Hjem. Jeg var blandt de Heldige, der fik Kvarter hos ham og er glad ved, at jeg derved fik Lejlighed til at kende ikke alene en varm Fædrelandsven, men tillige en Mand, hvis store Velgerninger mod Faaborg skabte ham et Navn, der endnu holdes i Ære og forhaabentlig sent vil glemmes.

Fra Faaborg blev alle Krigsfangerne sendt til deres Afdelinger. Vi, der hørte til 2. Jægerkorps, kom til det nordlige Als, hvor Korpsset var indkvarteret.

Den 11. September kom Kongen til Øen, og den 13. s. M. holdt han Hærskue over Tropperne. Da man hverken havde Klæder, Vaaben eller Udrustningsgenstande til os, der havde været i Fangenskab, saa at Underofficererne og de Menige endnu bar de kraprøde Uniformskjoler, Oprørerne havde givet dem paa, blev vi opstillet bag vort Korps. Vi havde ventet, at Kongen vilde sige os et Ord til Tak for vor Kamp ved Oversø, men det skete ikke. Værre var det dog, at da Kongen bagefter personlig dekorerede dem, der var indstillet, faldt disse Dekorationer udelukkende paa dem, der ikke havde deltaget i nævnte Kamp. Vi var af den Anskuelse, at det var os, der havde gjort vor Pligt, og at det var os, der havde forhindret Fjenden i at rykke til Flensborg den 24. April. Derfor var det i en krænket og bitter Sindsstemning, at vi vendte tilbage til Kantonnementet. Men Opfejningen kom senere. Alle Officererne, der havde deltaget i Kampen saavel som nogle Underofficerer, blev dekoreret, og desuden fik hvert af de 3 Kompagnier, 1., 2. og 4., 4 Dannebrogskors, som skulde uddeles efter Mandskabets eget Valg.

Den 15. September blev Korpsset overført til Fyen, hvor det blev indkvarteret i Egnen ved Faaborg. Krigsministeren havde alt den Gang befalet, at der skulde oprettes en Kommandoskole til Uddannelse af Befalingsmænd i Kjøbenhavn, og at Afdelingerne skulde gøre Indstillinger. Øverst paa Listen af 2. Jægerkorps Indstilling stod de Frivillige P. S. D. Brix, C. F. Falbe og N. P. Jensen, og om

os hed det i Indstillingen: »Med Hensyn til de 3 førstnævnte, der alle har været i Krigsfangenskab, tillader Korpset sig at bemærke, at ihvorvel de, førend dette fandt Sted, ikkun havde været en kort Tid i Tjenesten, havde de dog erhvervet dem deres Foresattes Opmærksomhed i en høj Grad paa Grund af den Dygtighed, de i enhver Henseende lagde for Dagen, saa at det med temmelig Visshed tør antages, at de, ikke fangne, forlængst vilde have været Underofficerer og indstillet til at forfremmes til Officerer, uagtet de to Sidstnævntes unge Alder«.

Den 16. September fik vi, der skulde paa Uddannelsesskolen, Orlov med Ordre til at melde os i Kjøbenhavn den 1. Oktober. Brix, der ønskede at fortsætte sine juridiske Studier, indgav kort efter Ansøgning om at træde ud af Hæren, og den blev bevilget.

Kommandoskolen bestod af faste og frivillige Underofficerer, der egnede sig til at blive Officerer, og frivillige Menige, der, som vi, uden egen Skyld, ikke var blevet forfremmet.

Uddannelsen var udelukkende praktisk, Eksercits, Gymnastik og Vaabenøvelser. Da Skolen talte henved 200 Elever, dannede den sit eget Øvelsesapparat. Under Eksercitsen blev vi uddannet som Underafdelingsførere, Delingsførere, og de, der var bedst egnede, fik ogsaa Uddannelse i at føre Kompagni. Jeg var blandt dem, der nød denne Ære.

Skolen varede til 1. December og blev afsluttet med en Prøve, ved hvilken jeg bestod som Nr. 12. En Del af de faste Underofficerer blev udnævnt til Løjtnanter i Krigsreserven, men Resten af disse foretrak at lade sig forfremme til Overkommandersergenter. Det var en ny Grad, ved hvilken de Paagældende kom til at forrette Officers-tjeneste, men vedblev at høre til Underofficerskorpset. De frivillige Underofficerer, der havde vist sig egnede til at blive Officerer, indtraadte i en »Officerskommandoskole«, der kom til at tælle henved 80 Elever. Vi Frivillige af 2. Jægerkorps blev optaget i samme Skole, og da vi

endnu ikke havde opnaaet Underofficersgraden, blev vi af Krigsministeren udnævnte til Overjægere (Korporaler).

Undervisningen skulde udelukkende omfatte militære Discipliner, og, da den skulde være saavel theoretisk som praktisk, fik Skolen anvist den militære Højskoles store Sal som Foredraglokale og Landkadetternes Fægtesal (den nuværende Folkethingssal) til Undervisning i Gymnastik og Vaabenøvelser. Eksercitsen foretoges dels i Eksercerhuset, dels paa Fælled, og ved den saavel som ved Felttjenesteøvelserne, der foregik i Terrænet, maatte Garnisonen afgive det fornødne Apparat. Fraregnet et ringe Antal af Eleverne, der boede i Hjemmet, var Eleverne indkvarteret i Kronprinsessegadens Kaserne.

Nogle af disse krigsministerielle Bestemmelser vakte Misfornøjelse. Eleverne paa den kongelige militære Højskole betragtede det som en Profanation, at vi skulde benytte deres store Sal som Undervisningslokale, og døbte os »Fattighøjskolen«. Landkadetterne havde den samme Opfattelse, forsaavidt angik Benyttelsen af deres Fægtesal. Vi fik derfor ingen venlig Modtagelse paa disse Steder, hvor vi skulde færdes daglig i et længere Tidsrum. Men det øvede ikke den ringeste Indflydelse paa os; vi lod de Misfornøjede beholde deres Misfornøjelse. Kadetterne fandt yderligere Støtte hos deres Kommandør. Han var daglig Tilskuer ved vore Øvelser fra et stort Vindue, der laa for Enden af Fægtesalen, og, saasnart han opdagede det mindste, han kunde benytte som Klagepunkt, kom han øjeblikkeligt farende ned i Salen. Men heldigvis havde vi i Læreren i Gymnastik og Vaabenøvelser, Løjtnant Holmsted, ikke alene en udmærket Lærer, men tillige en helstøbt Personlighed, der forstod at værne om vor Ret.

Det var ingen let Opgave at være Lærer for os, thi med Hensyn til almindelig Dannelse og Kundskaber stod vi ikke tilbage for vore Lærere. Autoriteten maatte de derfor udelukkende skaffe sig gennem deres faglige Dygtighed og deres Personlighed. Det var noget, hvortil der ved Ansættelsen ikke var taget tilstrækkeligt Hensyn for alle Læreres Vedkommende. Naar desuagtet alt gik uden

større Ulemper, var det, fordi vi ikke kunde være blinde for den gode og ærlige Vilje, der blev vist fra alle Læreres Side for at gøre os til brugelige Befalingsmænd.

Efter at Skolen havde været 3 Maaned, maatte vi aflægge en fuldstændig Eksamen; kun 2 Elever bestod ikke. Vi ventede nu at blive udnævnt til Sekondløjtnanter i Infanteriets Krigsreserve. Avancementsbladet af 10. Marts 1849, der bragte Udnævnelsen, var os derfor en Overraskelse, men det skabte tillige meget og berettiget Misfornøjelse. Skønt vi af Skolens Forstander underhaanden havde faaet Meddelelse om, hvorledes vi var bestaaet, havde vi ikke tillagt det videre Betydning. Men nu viste det sig, at 20 af Eleverne var udnævnt til Sekondløjtnanter i Linjen, og Resten til Sekondløjtnanter i Krigsreserven, og at den indbyrdes Rangering var en helt anden end den, Forstanderen havde meddelt os. Det skabte Uvilje, der vel i første Række vendte sig mod Forstanderen, som ved mange Lejligheder havde vist, at han manglede de fornødne Egenskaber til at staa i Spidsen for en saadan Skole, men tillige mod Krigsminister Hansen, der jo bar Ansvaret. Og det, der gjorde Misfornøjelsen overfor ham berettiget, var, at Udnævnelsen af de 20 Linjeofficerer fik en odios Karakter ved, at der blandt disse fandtes en uægte Søn og en Brodersøn af ham selv.

Skønt Forstanderen havde sagt mig, at jeg var bestaaet som Nr. 10 eller 12, var jeg blevet Nr. 42, og som Følge deraf udnævnt til Sekondløjtnant i Krigsreserven. Jægerkorpsets Elever havde i Skoletiden særlig været underlagt Løjtnant Gjedsted, saa at han betragtede sig som staaende i et særligt Forhold til os. Efterat han havde set Kundgørelsen, erklærede han ved en Appel, der blev holdt med os, foran Fronten, at der med Hensyn til min Rangering var begaaet et Falsum, og han bemyndigede mig til at benytte denne Udtalelse overfor Forstanderen. Jeg gik saa til denne, men han erklærede hverken at ville vise mig Karakterlisterne eller give mig Oplysninger. Han tilføjede, at det jo forresten var ligegyldigt, hvordan jeg var bestaaet, da jeg i alle Tilfælde nok vilde komme i

Linjen senere. Desuden var jeg ung nok til at kunne taale at vente. Jeg svarede, at hvis jeg senere kom i Linjen, havde jeg i alle Tilfælde den Glæde, ikke at have noget at takke ham for.

Efter eget Ønske, kom jeg tilbage til 2. Jægerkorps. Chr. Falbe, der havde truffet samme Valg, og jeg rejste derfor til Als for at melde os ved Korpset. I Sønderborg fik vi at vide, at det laa paa det nordlige Als. Paa Vejen derhen kom vi forbi Egen Kro, hvor Brigadekommandøren, Oberst de Meza, havde sit Kvarter. Da Falbe kendte Obersten fra Kjøbenhavn, besluttede vi at gøre ham vor Opvartning. En Adjutant meldte os og bad os derpaa træde ind til Obersten. Vi kom ind. Der var ingen at se i Værelset, men i et Hjørne opdagede vi en Bylt, indsvøbt i et grønt Tæppe. Pludselig kom der Bevægelse i Tæppet, det hævede sig, og Oberst de Meza steg frem deraf. Han takkede os for Opmærksomheden, sagde os nogle venlige Ord og bad os derpaa om ikke at forlade Værelset, før han gav Signal dertil. Saa gik han atter hen i Hjørnet, satte sig paa Hug og indsvøbte sig i det grønne Tæppe, og da det var sket, hørte vi hans Stemme: »Nu kan De gaa!« Foretrædet var forbi.

Vi meldte os til Korpset i Oxbøl, og jeg blev ansat ved 2. Kompagni, der kommanderedes af Kaptajn Scharffenberg. Allerede den følgende Morgen maatte jeg gøre min Debut som Pelotonskommandør (Delingsfører) ved Kompagnieksercitsen. Under denne sagde Kaptajnen i en hæftig Tone: »Hvad er det for Uorden! Der er slet ingen Retning i 2. Peloton« (Deling). Jeg, der førte dette, vendte mig om, og da jeg saae, at Retningen var upaaklagelig, sagde jeg halvhøjt til min højre Fløjunderofficer: »Det kan jo ikke være her!« Straks skred Kaptajnen ind og raabte: »Ingen Snakken i Geledet«. Da Eksercitsen var endt, og Mandskabet aftroppet, fulgtes Kaptajnen og Løjtnanterne til Kvarteret. Nu fik jeg følgende Tiltale af Kaptajnen: »Herr Løjtnant! Det er første Gang, at De har ekserceret under mig, og derfor vil jeg sige Dem, at hvis De en anden Gang vover at svare i Geledet, risikerer De,

at jeg hugger Dem ned paa Stedet«. Det var ren Besked, og det er en fortræffelig Ting. Men saa kom der et lille Efterspil. Thi Kaptajnen vendte sig derpaa til Kompagniets Premierløjtnant og sagde: »Samtidig maa jeg sige, at det ikke var i Løjtnant Jensens, men i Deres Peloton, hvor der ikke var Retning«. Det var Oprejsningen, jeg fik, men ogsaa deri var der en Methode, som man kan bøje sig for. Thi det er altid velgørende at føle, at man staar under en Mand og en Vilje, selv om denne undertiden giver sig et mindre heldigt Udslag.

6. Brigade, som Oberst de Meza havde faaet Kommandoen over, var, efter alles Mening, en af de smukkeste Brigader, vi har haft. Den bestod af 1. og 2. lette Bataillon samt 2. Jægerkorps, og disse tre Afdelinger havde skaffet sig et smukt Navn paa Valpladserne i 1848. Dertil kom to nyoprettede Afdelinger, 3. Forstærkningsbataillon og 1. Forstærkningsjægerkorps, der begge var fortrinligt sammenkserceret, og som i Løbet af Felttoget 1849 viste sig jævnbyrdige med Brigadens ældre Afdelinger. Oberst de Meza var — efter i 1848 at have været højstkommanderende Artilleriofficer — i Vinterens Løb blevet udnævnt til Brigadekommandør. At han havde vist Dygtighed og et i høj Grad personligt Mod, var alle enige om; men man følte sig ikke saa sikker paa, at han forstod at være Troppesfører. Kort efter vor Ankomst blev Brigaden samlet til en Øvelse, hvori der ogsaa deltog Rykteri og Artilleri. Forinden Øvelsen og paa Henmarchen hørte jeg Korpsets ældre Officerer udtale sig meget skeptisk med Hensyn til det Udbytte, der kunde ventes af Øvelsen. Men, da den var endt, var alle enige om, at Oberst de Meza havde forstaaet at fremkalde et smukt Resultat ved at lade alle 3 Vaabenarter samvirke paa rette Maade, og det er jo det, som det kommer an paa for en højere Fører.

Fjendtlighederne stod atter for Døren, da Vaabenstilstanden ikke havde ført til nogen Fredslutning. Den 30. Marts blev vort Korps forlagt til det sydlige Als, og Hærens Hovedstyrke samlet paa Øen for at rykke ind i Sundeved.

Indrykningen skete den 3. April om Morgenen. General Schleppegrell havde højre Fløj med sin Brigade, og Oberst de Mezas Brigade dannede venstre Fløj; den øvrige Hær fulgte efter. Man troede at vide, at Fjenden stod spredt i Sundeved mellem Dybbøl og Graasten. Ifølge Angrebsplanen skulde Schleppegrell omgaa Fjendens venstre Fløj, og for at skaffe ham fornøden Tid maatte Oberst de Meza kun rykke langsomt frem.

Vor Brigade begyndte Fremrykningen Kl. 9 $\frac{1}{2}$ Form. 2. Jægerkorps og 1. Forstærkningsjægerkorps var i første Træfning, og jeg var med min Deling sendt forud for at dække Korpsets Fremrykning. Noget før vi naaede Kosmus Mølle, blev der gjort Holdt. Fra Gærdet, hvor jeg stod, saae jeg nogle fjendtlige Officerer ride ind i nævnte Bygning og sluttede deraf, at en højere Kommanderende opholdt sig sammesteds. Foran løb der et Gærde, ad hvilket man skjult kunde naa Møllen, men netop som jeg vilde benytte mig deraf, indtraf Kommandøren for 1. Forstærkningsjægerkorps, Oberstløjtnant Philip Ræder. Da jeg sagde ham min Hensigt, erklærede han det for umuligt, at der kunde være en Stab paa Gaarden, da der ikke var Tropper foran. Oberstløjtnanten saae kun daarligt. Man har en Fortælling om, at han engang sagde til en af sine Undergivne, der vilde reilede hans Syn: »Ja! De kan se, det kan jeg ikke; men jeg kan tænke, og det kan De ikke«. Da jeg var forsynet med Kikkert, bad Oberstløjtnanten om at laane den; men der var noget i Orden ved den, saa at den ikke kunde benyttes. Jeg vilde saa afsted, men i samme Nu red Oberstløjtnanten og hans Adjutant op paa en lille Høj, der laa i Nærheden. Det blev straks opdaget fra Kosmus Mølle, og umiddelbart efter jagede 6—7 Officerer ud af denne i Retning af Nybøl. Da vi kort efter rykkede frem, fik vi Oplysning om, at det var Insurgentoberst Abercron, der tillige med sin Stab havde været paa Møllen for at rekognoscere.

Ved Middagstid naaede vi frem mod Adsbøl. Byen var besat af Fjenden, og medens Forstærkningsjægere angreb

Byens Front, fik vort Korps Befaling til at omgaa dens venstre Flanke. Fjenden blev derved nødt til at rømme Byen og trække sig tilbage mod Skovene ved Graasten. Kompagnierne Wolle og Scharffenberg af vort Korps fulgte efter med Falbes og min Deling foran. Men under Bevægelsen maatte vi standse, fordi vor Kæde blev beskudt paa langs af 2 af Fjendens Kanoner. Fra Reserven sendtes en Styrke frem imod dem, og da de saa gik tilbage, kunde vi fortsætte Bevægelsen med Kæden. Vi naaede et Gærde, der laa i nogen Afstand fra en Skovudkant, i hvilken Fjenden havde sat sig fast. Her kom vi i Forbindelse med 2 Kompagnier af Schleppegrells Brigade, der indtraf paa vor højre Fløj. Under den Kamp, som nu udviklede sig, indtraf Oberst de Meza med Stab i min Kæde. Kort forinden havde en Kanonkugle slaaet Hovedet af hans Stabschefs Hest, flængt den ene Flig af den spanske Kappe, Obersten bar, i Laser, og hans hvide Handsker var bestænket af den dræbte Hests Blod. Fægtningskæden er jo ikke egentlig en Brigadekommandørs Plads, men Oberstens Tilstedeværelse opildnede Soldaterne til med Kraft at udføre den sidste Storm, der tilsigtede at erobre Skovudkanten. Under rungende Hurra lykkedes det derfor hele Kæden i første Linje ikke alene at erobre Skovudkanten, men at naa frem til Graasten Slot, hvor der blev givet Befaling til at standse Førfølgelsen. Under det sidste Angreb hørte vi et tordnende Hurra fra en bagvedværende Afdeling. Det var 1. lette Bataillon; der — misfornøjet over at være i Reserve — af eget Initiativ styrtede frem i Bataillonskolonne for at deltage i Angrebet.

Kampen var gaaet, som var det en Manøvre, Mandskabet var fortræffeligt og stærkt paavirket af den Glæde, hvormed Befolkningen i Sundeved modtog os. Da det stadig var gaaet fremad, var det med en vis Forundring, at Korpsset modtog Befaling om at gaa tilbage til Nybøl. Senere fik vi at vide, at Tilbagegangen skyldtes en Befaling fra Krigsministeren, der laa syg i Sønderborg.

Den 4. April var vi paa Forpost og fik Efterretning om,

at Forbundstropperne var under Fremrykning i Slesvig, saa at deres Indgriben snart kunde ventes.

Den 5. om Morgenen blev vort Kompagni afløst og marcherede til Dybbøl. Men ved Middagstid fik det Befaling til hurtigst muligt at marchere til Avnbøl for at understøtte Kompagniet Wölle, der var blevet indviklet i Kamp. Vi blev ikke glade ved Befalingen. Den syntes os besynderlig, fordi der stod en hel Brigade foran os, og naar den ikke kunde hjælpe, kunde det jo endnu mindre nytte, at vort Kompagni rykkede frem. Men, da vi havde faaet Befalingen, maatte den lystres. Derfor blev Kompagniet samlet i en Fart og rykkede frem i Ilmarche. Men, da vi naaede frem mod Avnbøl, var Kampen endt, og i Forening med Kompagniet Wölle marcherede vi tilbage til Dybbøl.

Den 6. April rykkede Fjenden frem. Det var Rigstropperne, og Fremrykningen gav Anledning til Brigaden Krabbes smukke Fægtning ved Ulderup. Da der var kritiske Øjeblikke under Kampen, maatte alle Afdelingerne i Sundeved staa under Gevær, indtil hen paa Aftenen, da vi fik at vide, at Fjenden var slaaet tilbage. Men, som vi, glade over Sejren, vilde marchere til Kvartererne, fik vi en anden Efterretning: Linjeskibet »Christian VIII« var sprunget i Luften og Fregatten »Gefion« havde maattet stryge Flaget i Ekerførde Fjord den foregaaende Dag. Det vakte almindelig og dyb Sorg blandt alle Tropperne i Sundeved, og Sorgen kom ikke ene.

Den 7. April om Aftenen fik vi Befaling til at trække os tilbage. Grunden forstod vi ikke. Vi havde kæmpet ved Adsbøl, Avnbøl og Ulderup, og hver Gang var Fjenden blevet nødt til at vige. Vi havde fast Fod i Sundeved, som vi havde haft det i 1848 efter den 28. Maj og 5. Juni. Hvorfor da ikke blive staaende og optage Kampen? — Endnu var det dog ikke klart, hvad Hensigten var med Tilbagegangen. Vi vidste, at der var begyndt paa Anlægget af Skanser paa Dybbølbanke, og maaske var det Meningen, at vi kun gik tilbage for at optage Kampen i den forskansede Dybbølstilling.

Den 8. April var hele Hæren samlet bag Dybbølbanke, hvor den stod under Vaaben. Saa fik vi ved Middagstid fra Krigsministeren en Befaling, som skulde oplæses for alle Afdelinger. Den fortalte os, at Krigsministeren havde faaet Kongen til at befale, at Hæren skulde gaa tilbage til Als for dér at oppebie det Øjeblik, »da«, som det hed i Befalingen, »Omstændighederne tillod os at møde Fjenden Mand mod Mand«. Oplæsningen vakte almindelig Harm, thi tiltroede man os ikke at kunne forsvare den befæstede Dybbølstilling, der var dækket paa Fløjene af Havet, og som støttedes af Flaaden og Flankebatterierne paa Als, naar og under hvilke Vilkaar kunde vi da vente at optage Kampen?

Med Haab og frejdigt Mod var vi den 3. April rykkede frem i Sundeved, modtaget af Nordslesvigernes Jubel; vi havde sejret i de Kampe, vi havde leveret, og nu skulde vi beskæmmet trække os tilbage, blot for at tilfredsstille Krigsministerens Luner. Det var med stækkede Vinger, Hæren marcherede til Als. Kun én Bataillon blev efterladt i Sundeved for at bevogte Brohovederne.

Fjenden fulgte kun langsomt efter. Gennem en Rekognoscering fik han at vide, at der paa Dybbølbanke fandtes Skanser, der var besat af Fodfolk, men ikke stærkt. Sandheden var, at Skanserne ikke var færdig og var blottet for al Besætning. Vi havde kun Besætning i Brohovederne, fra hvilken der om Dagen blev skudt Poster frem paa Dybbølbanke, men om Natten stod Vedetkæden mellem denne og Brohovederne.

Den 13. April rykkede General Prittwitz frem med den tyske Hær for at foretage den Stordaad, Tyskerne har givet Navn af: »Die Erstürmung der Düppeler Schanzen«.

2. Jægerkorps var paa Kystvagt paa Als. Da Skydningen hørtes, gik jeg ind i Surlykke Batteri, hvorfra jeg kunde følge hele Kampens Gang. Fjenden havde skudt 2 Batterier frem foran Stengaarden, men de blev overdænget af en saadan Ild fra Batterierne paa Als, at de maatte gaa tilbage, og vi saae, at i et Sving paa Vejen væltede 2 Kanoner. Dette var ogsaa blevet set fra Sønderborg og

gav Anledning til et Fremstød af 10. lette Bataillon, hvorved det lykkedes Kaptajn H. Kauffmann af Generalstaben og Artilleriløjtnant Sigismund Rosen at erobre de 2 Kanoner. De staar endnu den Dag i Dag paa Tøjhuset i Kjøbenhavn som talende Vidnesbyrd om, hvem det var, som sejrede den 13. April.

Nogle Dage senere blev det bekendtgjort, at Hærens kommanderende General, Generalmajor Krogh, og Stabschefen, Oberstløjtnant Læssøe, var kaldt til Kjøbenhavn og erstattet henholdsvis med Generalmajor Bülow og Oberstløjtnant Flensborg af Generalstaben. Det var et nyt Slag fra Krigsministerens Side. Var der et Navn i Hæren, som alle kendte, selv om de aldrig havde set Manden, der bar det, saa var det Læssøes, og aldrig har nogen i højere Grad været i Besiddelse af almindelig Tillid. Han var Hærens Haab, og, da man tog ham bort, var det, som om Haabet bristede.

Forandringen medførte, at en Del af Styrken blev overført til Fyn, at den Styrke, der blev tilbage paa Als, blev stillet under Kommando af Oberst de Meza, der blev udnævnt til Højstkommanderende paa Als. Oberstløjtnant Philip Ræder fik Kommandoen over 6. Brigade, og den fik Befaling til at bevogte Kysten af Als fra N. for Baadsgaardbatteri til Arnkilsøre. Denne Kystbevogtning skiftede mellem Brigadens Afdelinger, saa at der bestandig var 2 Batailloner paa Vagt, og Resten laa i Kantonement. De udstillede Poster havde intet andet at bestille end at kikke paa de fjendtlige Poster hinsides Alssund, thi vi var fuldstændig Herrer til Søes, og Fjenden havde den Gang en alt for stor Respekt for die »Inseldänen« til at tænke paa Muligheden af at kunne foretage en Baadovergang over Alssund. Alle Instruktioner til Posterne om Aarvaagenhed og Paapasselighed havde derfor intet at betyde, thi de vidste, at der ikke var noget at passe paa, og kun gennem en meget hyppig Patrouillering og Rondering lykkedes det at forhindre Posterne i at sove. Det Hele syntes nærmest ordnet som en Slags Beskæftigelse for Afdelingerne. Heldigvis fandt vor Kommandør, Oberstløjtnant

nant Branner, der med Iver tog sig af Officerernes Uddannelse, paa at beskæftige os paa de Dage, Korpset gav Vagl. Denne besørgedes af et Kompagni, — og de andre 3 Kompagnier laa i Barakker. Af disse formerede Oberstløjtnanten et Øvelseskompagni paa 250 Mand, som han selv kommanderede, og hvor de yngre og yngste Løjtnanter skiftevis maatte indtræde som Delingsførere. Da han var en udmærket Eksercermester, lærte vi meget. Til Afveksling spilledes Langhold, og Oberstløjtnanten viste, at han endnu kunde løbe omkap med den yngste Løjtnant. Men for ham var alt »Tjeneste«, saa at han betragtede Langholdspillet som hørende ind under »befalede Øvelser«, og hvis man gav slet op eller ikke sendte Bolden paa rette Maade, kunde man være sikker paa at faa en Irettesættelse, som var man i Tjenesten. Iøvrigt havde vi intet andet at bestille end at spille Kort, thi om Læsning kunde der ikke være Tale, da vi alle maatte opholde os i samme Rum, saa at der ikke var Ro. Som oftest spilledes Whist, Knægt eller Rapuse, men aldrig Hazard. Men sikkert var det, at vi kedede os. Som et Eksempel paa Kedsomhedens Virkninger skal jeg nævne, at Korpsets Auditor, Grev Trampe, der var en Mand paa henved 40 Aar, og som indtil da ikke havde røget Tobak, slog sig paa Tobaksrygning og bragte det saavidt, at Piben kun var ude af hans Mund, naar han sov, og naar han spiste.

Naar vi var i Kantonement, hvilket laa i Egnen omkring Augustenborg, blev der aldrig holdt Øvelse, og som Regel samledes Kaptajner og Løjtnanter hver Eftermiddag paa Gæstgiverstedet i Augustenborg. Der fik man god Mad og Hertugens Vin, men Priserne var ikke smaa. Undertiden tog vi til Sønderborg for at overbevise os om, at man ogsaa dér var paa Veje til at forgaa af Kedsomhed. Det enesie, der skaffede os nogen Glæde, var den dejlige Natur, thi der er vidunderlig smukt omkring Augustenborg. Et af Officerskvartererne, der laa ved Dæmningen, var bekendt for, at naar man laa dér, saa »kunde man slet ikke sove for Nattergalens Røst«. Men det

klagede ingen over, thi, var der noget, vi fik mere end nok af, var det Søvn.

Krigsministeren havde givet os en Slags Tilsagn om, at vi skulde komme til at møde Fjenden Mand mod Mand; men Tiden gik, og Øjeblikket kom ikke. Taalmodet slap derfor op og blev afløst af en vis Sløjhed. Vi haabede paa at faa Hævn for Ekernførde, men Haabet om at naa dette Maal blev bestandig mindre: Vor Styrke laa paa Als, Hærens Hovedstyrke havde leveret Slaget ved Kolding med et højst bedrøveligt Resultat, Fjenden havde derefter indesluttet Fredericia, og det eneste lille Lyspunkt var General Ryes Tilbagetog. Men, saa kom der pludselig den 20. Juni en Befaling til Als, der varslede om, at der var noget i Gære. Befalingen gik ud paa, at de Meza, der var blevet forfremmet til General, skulde afgaa til Fyn med vor Brigade og et Batteri. Nu skulde det altsaa gaa løs.

Korpset marcherede til Mummark, hvor det den 21. Juni blev indskibet paa 4 Jagter, som af et Dampskib skulde slæbes til Faaborg. Det var en forrygende Storm. En af Bugsertrosserne sprang, og vedkommende Jagt, der rummede Korpsets 3. Kompagni, drev bagud. Standse for at faa den med kunde der ikke være Tale om. En Hornblæser, som var paa Dampskibet, fandt saa paa den vittige Idé at blæse: »3. Kompagni, Løb!« Det vakte et Øjeblikks Munterhed, men den svandt hurtigt, thi Søsengen øvede sine Virkninger i højeste Grad. Ved Nattetid kom vi til Faaborg og indkvarteredes dér og i Omegnen. Den følgende Dag marcherede Korpset til Egnen ved Assens med Stabskvarter paa Frederiksgave. Kaptajn Scharffenberg og jeg blev indkvarteret paa Præstegaarden i Flemløse. Der kom nu en Tid, hvor vi slet ikke havde andet at gøre end at sørge for vort Velvære under Forventningen om de store Ting, som skulde komme. Men, hvad der skulde ske, vidste ingen.

Først den 4. Juli blev der Røre: Korpset blev forlagt til et Kantonnement N. for Assens. Vort Kompagni kom til Føns, og jeg fik Befaling til den følgende Morgen, den 5.

Juli, Kl. 4 med min Deling at foretage en Afspærring af Fønsodde for at forhindre enhver Passage. Afspærringen blev foretaget i Højde med Herregaarden Sparretorn. Kun et Ligtog fik, efter indhentet Tilladelse, Frihed til at passere ind om Formiddagen.

Den 5. om Middagen Kl. 12 fik jeg Befaling til at inddrage Spærringen og støde til Kompagniet. Det stod opmarcheret ved Føns Præstegaard. Kaptajnen meddelte, at det gik til en alvorlig Kamp, og at Bagagen skulde efterlades. Til at bevogte denne skulde der efterlades 1 Mand. Kaptajnen ønskede ikke at kommandere nogen til denne Tjeneste. Han opfordrede derfor en Menig, der som Familiefader eller Forsørger havde en saadan Betydning for sit Hjem, at dette vilde komme til at staa hjælpeløst, hvis han faldt, til at melde sig. Han tilføjede, at han kunde indestaa for, at det ikke af nogen i hele Kompagniet vilde blive betragtet som en Skam for den, der efterkom hans Opfordring. Skønt den blev gentaget flere Gange, var der dog ikke en eneste af de Værnepligtige, der vilde melde sig. Saa meldte Kompagniets Kommandersergent sig, og han blev tilbage.

Klokken omtrent 2 afmarcherede Kompagniet og stødte til Korpset. Under dettes fortsatte Marche blev der gjort Holdt ved en stor Grusgrav. Geværerne sattes sammen, og alle samledes i Grusgraven. Midt i denne var der en stor Sten. Korpskommandøren, Oberstløjtnant Branner, steg op paa denne og oplæste Dispositionen for Udfaldet ved Fredericia. Da han var færdig, lød et »Kongen leve«, og der var en Klang i Hurraerne, der fulgte, som først vil glemmes af den sidste Soldat af 2. Jægerkorps, som var til Stede. Marchen fortsattes saa til Baaring Vig, hvor Korpset blev indskibet paa et engelsk Dampskib »Mercator«, og nogle Kanonbaade, som Dampskibet tog paa Skæb. En af Marinens Befalingsmænd var paa Dampskibet for derfra at paase, at Kanonbaadene blev styret paa rette Maade. Da en af Styrmandene ikke gjorde sin Pligt, udøste den omtalte Befalingsmand en Ladning af Skældsord af den værste Art over ham. De fulgte i en

ustandselig Strøm, saa at han tilsidst tabte Vejret og raabte »Din—Din—Din«. Vi lyttede med spændt Opmærksomhed efter Fortsættelsen, thi det forekom os umuligt for ham at finde et Superlativ. Men saa kom det endeligt, og da det lød: »Din Soldat« — blev det hilst af alle vore Jenser med en Latter uden Lige.

Under Overfarten var jeg gaaet op paa Dampskibsbroen. Paa en Bænk sad Alexander Sehested fra Fraugdegaard. Han var gaaet med i 1848 som Frivillig og var blevet Løjtnant. Maanen var lige staaet op og skinnede blodig rød. Sehested saae paa den og sagde: »Den er lykkelig, som imorgen Aften kan se Maanen; jeg gør det ikke«. Forgæves søgte jeg at overbevise ham om, at den Slags Anelser ikke har noget at betyde, fordi de ikke kan støttes paa noget positivt, eftersom Faren, naar det gaar til Kamp, er ens for alle. Men Svaret lød, at han følte, at han skulde falde. Han fik Ret, thi han var en af de første, der maatte ofre Livet.

Korpset blev landsat ved Kastellet. Næppe formeret blev det hilst af en fjendtlig Bombe. Det var en af de saakaldte »Kastelsjægere«. Vi hørte den komme og saae op i Luften, og det syntes — som altid ved saadanne Lejligheder —, at den maatte falde midt i Korpset; men den faldt 50 Skridt fra os uden at gøre Skade, og vor Kommandør sagde: »Det var et godt Varsel!«

Klokken var henimod 10, da vi forlod Kastellet og gennem de lange Gader naaede op til Fæstningsvolden, hvor der opmarcheredes i Nærheden af Poternen, der ligger noget til Venstre for Kongens Port. Geværerne sattes sammen, og det blev paabudt Mandskabet at iagttage den største Stilhed, for at Fjenden ikke skulde ane Uraad. Paabudet var overflødigt, thi enhver vidste, hvad der forestod, og det fremkaldte af sig selv Alvor og Stilhed. Man gjorde Forsøg paa at sove, men det var af den Slags Søvn, hvor man akkurat faar lukket Øjnene for straks efter at fare op i Troen paa at have sovet. Natten var, som Ploug skriver, »klam og kold«, og, da Maanen var gaaet

ned, var det saa mørkt, at man knapt kunde se 20 Skridt foran sig.

Klokken henimod 1 lød det ganske sagte gennem Rækkerne: »Træd an«. Lydløst indtog hver Mand sin Plads, efterladende Tornystret. Det sidste skyldtes en Befaling fra General de Meza, men vor Brigade var den eneste, der kæmpede uden Tornyster, en Lettelse, der burde have været tilstaaet alle. Gaderne ved Volden saavel som Poternen var belagt med et tæt Lag Halm.

Ifølge Befalingen skulde 6. Brigade danne venstre Fløj, og 2. Jægerkorps danne venstre Fløj af 2. Træfning samt rykke ud af Poternen efter 2. lette Bataillon.

Da Brigaden var kommet fra Als, var den fuldstændig ukendt med Terrænet, og Kortene kunde ikke bruges paa Grund af Mørket. Det var derfor blevet bestemt, at 3. Brigades Musikkorps, der var hjemmehørende i Fredericia, skulde benyttes som Vejvisere, men en tilfældig Omstændighed var Aarsag i, at det ikke skete.

Poternen var saa smal, at den kun kunde passeres i Rodemarche. Vore Kompagnier fulgte efter hinanden i Numerorden. Da Korpsset, ifølge Befalingen, skulde være i anden Træfning, vilde det have været naturligt, naar Poternen var passeret, at lade Korpsset formere Bataillonskolonne, inden Fremrykningen blev fortsat. Men vor Korpskommandør paastaar, at han af Brigadekommandøren, Oberst Ph. Ræder, havde faaet Befaling til at danne venstre Fløj af første Træfning og handlede derefter. Brigadekommandøren har lige saa bestemt hævdet, at han *aldrig* har givet en saadan Ordre, og han har vistnok Ret, saa at det, der skete, maa være begrundet i en Fejltagelse fra Korpskommandørens Side. Desværre at den kom til at koste saa mange Menneskeliv.

Oberstløjtnant Branner var i Spidsen for 1. Kompagni og tog Post umiddelbart udenfor Poternen. Her befalede han hver Kompagnichef, der kom ud: »Fremad i Kompagnikolonne! Løb!« og pegede i den Retning, der skulde følges. En Vogn med Arbejdsredskaber, der skulde passere Poternen mellem Korpssets 2. og 3. Kompagni, kørte

fast i Poternen, og det Ophold, som derved fremkom, blev Aarsag til, at Korpset blev splittet, saa at Kompagnierne maatte søge at finde hinanden under Kampen.

Da Kaptajn Scharffenberg kom ud af Poternen i Spidsen for 2. Kompagni, fik han den omtalte Ordre og Anvisning. Under uafbrudt Løb formeredes derfor Kompagnikolonnen. Da vi ikke havde Tropper foran os, blev Løjtnant Birch sendt frem i Kæde med den forreste Deling. Men efter et Øjeblik's Forløb var Birch forsvundet til Venstre, medens Kompagniet fortsatte Løbet paa Lykke og Fromme. Til Højre og fremad for os, faldt der enkelte Skud. Lidt senere strejfede enkelte Kugler vort Kompagni, saa at Kaptajnen fik sin Taskerem skudt itu. Men Løbet blev uafbrudt fortsat, indtil Kompagniet — efter en Udmaaling, jeg senere har foretaget — havde tilbagelagt en Strækning paa henved 2000 Alen. Saa fik vi pludselig en Salve. Jeg havde Têten og løb ved Siden af Kaptajnen foran Kolonnen. Da jeg ved Glimtene saae hvidt Lædertøj — som vore lette Batailloner bar for at skelne dem fra Jægerkorpserne — frygtede jeg for, at vi ved en Fejltagelse var løbet imod 2. lette Bataillon og var blevet betragtet som Fjende. Men, da Løbet fortsattes, fik vi en ny Salve, og nu opdagede vi Pikkelhuerne, og at vi var i 20—30 Skridts Afstand fra en Skanse. Jeg sagde derfor: »Herr Kaptajn! Vi er foran en Skanse«, og fik til Svar: »Vil De gøre Fronten fri og chargere«, hvorpaa Kaptajnen selv begav sig til højre Fløj. Mandskabet, der hørte Befalingen, og som Salven og de Tab, den foranledigede, havde bragt til at standse, faldt straks ned. Men instinktmæssig saae jeg det Farlige heri og raabte derfor til Folkene: »For Guds Skyld fald ikke ned. Fremad!« Selv løb jeg saa frem med dragen Sabel, og med et Spring kom jeg ned i Skansegraven. Til Højre for mig i denne stod 3—4 Oprørere, der var i Færd med at lade deres Geværer. Jeg holdt min Sabel frem mod den Nærmeste, men gode Raad var dyre. Da opdagede jeg, at Skansen var anlagt lige op ad en Vej, og at Vejgrøften mundede ud i Graven til Venstre for mig. Straks sprang jeg op og

kastede mig paalangs i Grøften. Umiddelbart efter susede Oprørernes Kugler over mig. Straalende glad sprang jeg atter ned i Graven. De Slesvigholstenere, der havde skudt, søgte at komme bort ved at følge Graven, forbi Redoutens venstre Flanke; men jeg fik fat i den bageste. Samtidig kom min højre Fløjunderofficer, Sergent Olavesen, til. Han tog Slesvigholsteneren i Nakken, og jeg skubbede bag, saa at han blev kastet op af Graven, idet jeg sagde: »Det var den første«. Alt dette var foregaaet i langt kortere Tid, end der behøves for at fortælle det. Men i Mellemtiden havde Kompagniet faaet en tredie Salve, og de blodige Tab, den bevirkede, og hvorved blandt Andre Kaptajn Scharffenberg blev saaret, bragte Mandskabet til at løbe frem.

Det var Oprørernes Redoute Nr. IV, vi var stødt paa, og vi var kommet mod dens Front. Da det syntes, som om Besætningen vilde søge at slippe bort, førte jeg Mandskabet gennem Graven forbi Redoutens højre Flanke, og placerede det bag Struben. Denne var dækket af en Palisadering uden Grav. Palisaderingen var end ikke forsynet med Skydehuller, men paa et enkelt Sted havde man benyttet Palisader, som var indrettet dertil, kun havde man vendt op og ned paa dem, og derigennem kunde vi skyde ind i Skansen. Da jeg tog Standplads dér, hvor Palisaderingen og højre Flankes Brystværn stødte sammen, kunde jeg kun se, hvad der foregik paa de 2 Sider af Skansen: Struben og højre Flanke.

Vore Jægere krøb op ad Brystværnet og skød, naar der var Lejlighed dertil, ind i Skansen. Hvor lang Tid denne Skydning varede, kan jeg ikke angive med Bestemthed, men, da jeg under den fik Øje paa Kompagniets Premierløjtnant, Borch, der stod i Graven lænet op mod den ydre Gravskraaning, raabte jeg til ham, om vi ikke skulde storme. Jeg fik intet Svar, men erfarede senere, at han allerede dengang var haardt saaret i Skulderen. Løjtnant Rosenstand-Goiske, der kommanderede Kompagniets 4. Deling, var, hvad jeg ligeledes først bagefter kom til Kundskab om, ogsaa saaret; han blev noget senere dræbt af

en Granat. Fra Hjørnet, hvor jeg opholdt mig, kunde man faa et lille Indblik i Skansen. En af vore forfløjne Kjøbenhavnerne sagde til mig: »Herr Løjtnant! Skal vi inte storme, saa gi'r de dem nok.« Jeg gik ind paa Forslaget, samlede dem, der var nærmest, raabte »Fremad, Hurra«, og sprang op paa Brystværnet fulgt af Kjøbenhavneren og 2 Jægere, Husum og Valby; men idet jeg vilde springe ned i Skansen, fik min Sabelskede fat i Palisaderne, — maaske var den blevet ramt af en Kugle og derved bøjet — saa at jeg blev hængende mellem dem. En Slesvigholstener stod lige ved. Han var fuldstændig maalløs over det pludselige Indbrud, og dette var vistnok Grunden til, at han — paa min Anmodning — hjalp mig med at komme ned. I første Øjeblik var vi neppe mere end 10—12 Mand, men Overraskelsen virkede, fordi Besætningen stod paa Bankettet bag Brystværnet, saa at vi i Virkeligheden kilede os ind i Ryggen paa Forsvarerne, og da Hullet først var brudt, fulgte vore Jægere øjeblikkelig rask efter over samme Hjørne. Midt i Redouten laa der en Hytte, hvori der brændte Lys. Da jeg spurgte, hvem der førte Kommandoen, svarede man, Hauptmann v. Gotzkow og tilføjede, at han var lige gaaet ind i Hytten. Paa min Anmodning kom han ud med Kaarden i Haanden, og idet han overrakte mig den, sagde han: »Herr Kamerad! Ich habe gethan, was ich konnte; ich konnte nichts mehr thun«. Jeg sagde ham, at hvad han havde udrettet, vilde han faa at se, naar han kom udenfor Skansen. Men, da den langt overvejende Del af hans Styrke endnu havde Geværerne i Haanden, forlangte jeg, at han skulde befale sit Mandskab at strække Geværerne. Befalingen blev givet og efterkommet. Men, næppe var det sket, før vi hørte stærke Hurraraab og saae Jægere storme ind over Skansens venstre Flanke. Oprørerne raabte straks: »Verrath« og greb deres Vaaben. De Stormende var en Deling af Korpsets 1. Kompagni under Overkommandersergent Goldschadt og en Deling af 4. Kompagni under den svenske Premierløjtnant Hauswolff. De maa være draget til Skansen af den Kamp, der havde fundet

Sted om den, og uvidende om, at Redouten alt havde overgivet sig, stormede de. I første Øjeblik var min Stilling alt andet end misundelsesværdig; men heldigvis havde jeg Palisadeporten tæt bagved mig. Den rev jeg op og øjeblikkeligt trængte det Mandskab ind, der endnu stod bag Palisaderne. Dermed var Faren afværget. Jeg maa dog takke min Ungdom for, at jeg slap med Livet. Thi, da jeg nogle Dage senere besøgte de slesvigholstenske Fanger i Fredericia, fortalte en af disses Underofficerer mig, at han, da Premierløjtnant Hauswolff foretog sin Storm, stod lige bagved mig og skulde netop til at jage Bajonetten igennem mig. Men, saa drejede jeg mig i det samme, og, da han saae, hvor ung jeg var, skaanede han mig.

Den fangne Styrke bestod af 1 Kaptajn (v. Gotzkow), 1 Løjtnant (Anderten), 1 Tambour og 99 Menige af 5. Insurgentbataillon. Jeg lod Fangerne passere Brystværnet i Fronten og traf hinsides Graven paa en Del af 4. Kompagni under dets Kaptajn. Her fik jeg at vide, at Kaptajn Scharffenberg var bragt tilbage som saaret, og da Kaptajnen for 4. Kompagni var den ældste tilstedeværende Officer, afgav jeg Melding til ham. Han holdt derpaa en lang Tale til den fangne Kaptajn og endte med at tage hans Kaarde ud af min Haand og bede Kaptajnen om at beholde den og bære den som en Anerkendelse af det tapre Forsvar. Men en saadan Myndighed tilkommer kun den kommanderende General, og hele Kaptajnens Optræden var saa meget uheldigere, som den blev udvist mod en Officer af Oprørshæren. Da Kaptajnen havde endt sin Tale, beordrede han en af sine Løjtnanter til at føre Fangerne til Fredericia. At føre Fanger tilbage under en Kamp hører ikke til de Hverv, der eftertrages. Naar jeg desuagtet skred ind, var det af særlige Grunde. Jeg saae, hvor det Hele vilde bære hen. Man vilde ikke give vort Kompagni den Ære, der tilkom det. Derfor sagde jeg: »Jeg maa tillade mig at gøre Herr Kaptajnen opmærksom paa, at det er 2. Kompagni, der har taget Skansen; den er bleven overgivet til mig, og jeg skal nok

selv sørge for Fangernes Aflevering«. Svaret lød: »Som min Herre vil«. Jeg samlede saa dem, jeg havde hos mig som Eskorte og kom snart ind paa en Vej, som jeg antog maatte føre til Fredericia. Det var Vejen fra Igum. Undervejs stødte Kompagniets Overkommandersergent til mig med noget Mandskab, som jeg beholdt hos mig, fordi min Styrke ikke var stor, og det endnu var mørkt.

Naar Otto Vaupell i sin første Udgave af Felittoget 1849 fortæller, at Scharffenbergs Kompagni efter Skansens Erobring »for Størstedelen blev anvendt til Fangernes Bevogtning«, og i anden Udgave gentager dette endnu stærkere, saa er det af den Slags Urigtigheder, der findes overalt i hans Skrifter, men som desværre alt for ofte er tendentiøse. I dette Tilfælde er det saa overmaade let at føre Beviset for, at han har Uret. Som omtalt fulgte vi Igumvejen. Noget forinden vi naaede Prinsens Port, stødte vi paa en ældre Ingeniørofficer, ledsaget af nogle Officerer, kommende fra Fæstningen. Det var den for sit barske Væsen bekendte Fæstningskommandant, Oberst Lunding. Han kom mig i Møde med straalende Ansigt, Taarer i Øjnene og ønskede mig til Lykke. Kl. 5¹/₂ samme Morgen skrev han til sin Hustru: »Det var et herligt Syn at se de første 100 Fanger bringes ind«. Og om Aftenen, da Slaget var endt, skrev han Kl. 10¹/₂ paany til sin Hustru: »Jeg vil aldrig glemme Glæden, da jeg saae de første Fanger, som blev bragt ind«. Men enhver, der har det ringeste Kendskab til Oberst Lunding, vil vide, at han — trods sin Glæde — strængt vilde have paataalt, hvis han havde fundet, at der var et upassende Forhold imellem Eskortens Styrke og Fangernes Antal.

Da jeg kom igennem Prinsens Port, stod Vagtkommandøren, Kaptajn de Chabert, foran Vagten. Da han saae Insurgentkaptajnen bevæbnet, gjorde han mig opmærksom paa det Upassende heri. Jeg forklarede ham Sammenhængen, og vi enedes da om, at jeg fratog Kaptajnen Kaarden under Paaskud af, at Vagtkommandøren havde forlangt det. Kaarden blev derpaa af mig alleveret til Kaptajn de Chabert.

Efterat Fangerne var afleveret, vilde jeg afmarchere, men paa Anmodning af Overkommandersergenten, gav jeg Mandskabet et kort Hvil. Da det var endt, og jeg vilde bryde op, søgte Overkommandersergenten paany at standse Afmarchen ved at henvise til, »at vi havde gjort nok, at Kompagniet havde lidt et betydeligt Tab, og at det derfor vilde være fuldt forsvarligt at blive i Fæstningen«. Mit Svar var, at jeg straks tiltraadte Marchen. Men midt i Prinsens Port, stødte jeg paa Korpsadjutanten, Premierløjtnant Beissenherz. Han fortalte, at Korpset havde angrebet en Redoute (Nr. III), men saa havde Fjenden gjort et Fremstød med Overmagt, hvorved 2. Jægerkorps var blevet tvunget tilbage i Uorden. Han havde derfor af Korpset faaet Befaling til at søge at samle det, og havde angivet »Prinsens Port« som Samlingssted. Uagtet jeg vilde fortsætte Marchen, thi der kunde jo lige saa godt foretages en Samling foran som bag Prinsens Port, fastholdt Beissenherz Befalingen. Jeg maatte derfor gøre omkring og opmarchere bag Volden til højre for Porten. Her samledes nu ialt 3 Delingsførere, Overkommandersergent Goldschadt (1. Komp.), Sekondløjtnant H. C. Nielsen (3. Komp.) og svensk Premierløjtnant Hauswolff (4. Komp.) og en Styrke, der, iberegnet mit Mandskab, gik op til henved 250 Mand. Jeg var umiddelbart efter Opmarchen gaaet op paa Volden for at se, hvad der foregik foran Fæstningen, men det var endnu saa mørkt, at jeg ikke kunde danne mig noget Billede af Kampen. Medens jeg var borte, havde Overkommandersergenten fortsat sin Gerning, saa at jeg, da jeg atter kom ned til Kompagniet, mærkede noget Røre. Da jeg spurgte om Grunden, puffede Overkommandersergenten 2 Jægere frem, idet han tilføjede: »Sig det!« De bad mig da paa Grund af det store Tab, Kompagniet havde haft, om at lade Overkommandersergenten, der var en gammel, erfaren Underofficer, tage Kommandoen. Jeg svarede, at jeg godt forstod, at det store Tab havde gjort et dybt Indtryk paa Kompagniet, og at jeg vidste, at jeg som ungt Menneske kunde trænge til at støttes af dem, der havde Erfaring.

Derfor vilde jeg heller ikke betænke mig paa at spørge Overkommandersergenten, hvis jeg mente det nødvendigt. Men afgive Kommandoen vilde jeg ikke; de skulde rykke ud under mig. Dermed var Sagen afgjort; der var fuldstændig Ro, medens jeg talte, og ved den paafølgende Afmarche, og indtil jeg senere paa Dagen stødte til Kompagniet, blev enhver Befaling, jeg gav, punktlig efterkommet. Umiddelbart efter den omtalte Begivenhed kom Premierløjtnant Beissenherz til mig. Han var i en meget oprørt Sindsstemning, fordi den svenske Premierløjtnant havde nægtet at ville staa under ham, men havde som ældre Officer forlangt Kommandoen over den Styrke, der var blevet samlet. Jeg fortalte Beissenherz de Genvordigheder, jeg havde haft med min Overkommandersergent og tilføjede, at det havde forbitret mig Glæden over at have erobret Redouten. Saa red Beissenherz bort for at søge Korpset.

Oberst Lunding havde faaet at vide, at der ved Prinsens Port var samlet en Styrke af vort Korps, og som Fæstningskommandant gav han den Befaling til at medvirke ved nogle Operationer, der blev foretaget mod de fjendtlige Skanser, der laa hinsides Oversvømmelsen. I længere Tid blev vi kun benyttet som Reserve, og da vi havde udviklet os for at storme »Christiansens Batteri«, blev dette sprængt i Luften. Noget efter at dette var sket, indtraf Korpsadjutanten og bragte os Befaling til at støde til Korpset. Vor Marche gik gennem Brigaden Schleppegrell. Den var foreløbig standset efter at have gennemført sit Angreb, og Generalen havde lagt sig til Hvile. Han havde set 2. Jægerkorps gaa tilbage i Orden, thi det var ham, der bragte Hjælpen, og han havde tillige hørt, at Korpset havde lidt et betydeligt Tab. Senere var det blevet sagt ham, at Korpset var blevet sendt mod Skanserne V. for Oversvømmelsen, og da han antog, at det vilde komme forbi ham, naar det skulde støde til 6. Brigade, havde han befalet at blive vækket, naar Korpset kom marcherende. Derfor stod han paa et Gærde med Taarer i Øjnene, da han saae sin kære gamle Afdeling smeltet

sammen; men, da vi fortalte ham, at vi var paa Vej til Korpsets Hovedstyrke, blev han beroliget.

Korpset var mod Kampens Slutning kommet til Kongsted, og dér stødte vi til. Jeg meldte mig til Løjtnant Birch, der havde taget Kommandoen over Kompagniet.

Korpset havde det største Tab af alle Afdelinger, som deltog i Slaget. Tabet beløb sig til 3 faldne og 6 saarede Officerer, 77 faldne, 168 saarede og 15 fangne Underofficerer og Menige. 2. Kompagni havde lidt mest. Kaptejnen og Premierløjtnanten var blevet saaret, en Sekondløjtnant faldt, og desuden mistede Kompagniet 84 Underofficerer og Menige, hvoraf 28 faldt eller døde af Saar. Min Deling talte ved Udrykningen 57 Mand, deraf faldt 11 Mand, 14 blev saaret, og 1 Mand blev fanget.

Sent paa Eftermiddagen fik Korpset Befaling til at marchere til Fredericia.

Da Solen først var brudt igennem om Morgenen, var det blevet en dejlig Sommerdag. Nu, da Kampen var forstummet, sang Fuglene, og saae man hen over Landskabet, var der intet, der tydede paa, at det var en Valplads, hvorpaa der nylig var blevet spillet Terning om Liv og Død. Men under Tilbage-marchen fik vi de sørgelige Indtryk af Kampen. Kornmarkerne var nedtraadt, Huse og Gaarde ødelagt, og rundt omkring paa Markerne laa der endnu Døde og Saarede, som ikke var blevet fundet af Ambulancebærerne, og som vi maatte sørge for at faa bragt tilbage.

Klokken henimod 8 naaede vi Prinsens Port. Det er blevet fortalt, at Efterretningen om General Ryes Død var som et Lyn faret gennem de Kæmpendes Rækker og havde opflammet dem til at hævne det store Tab. Men det er urigtigt. De fleste Afdelinger kom først til Kundskab om Generalens Død om Aftenen ved Ankomsten til Fredericia.

Fraregnet den fornødne Fæstningsbesætning skulde alle de øvrige Afdelinger, som havde deltaget i Kampen, overføres til Fyn. Da 2. Jægerkorps var blandt de sidste Afdelinger, der naaede Fæstningen, kom vi ikke længere

end lige indenfor Prinsens Port. Fra denne og til Udskebningsbroen i Kastellet dannede de Afdelinger, der skulde overføres, en eneste lang Kolonne, thi man havde endnu ikke faaet overført det store Antal — henved 1800 — Saarede. Vi marcherede derfor kun en Snes Skridt, saa blev der gjort Holdt i længere Tid, før vi atter, efter at være rykket et lille Stykke frem, maatte standse. Følgen var, at Klokken blev 5½ Morgen, inden vi naaede Indskebningsstedet.

I Esplanaden laa Voldmesterens Hus. Hans Kone havde faaet etableret en Beværtning. Det rygtedes, og da alle Officerer var skrupsultne — selvfølgelig gik det ikke Mandskabet bedre — blev den langsomme Marche benyttet til skiftevis Orlov. Huset blev formelig belejret, og hos alle var der en Jubel over Sejren, som lige saa lidt kan beskrives, som den nogensinde kan glemmes.

Den 7. Juli mellem Kl. 6 og 7 Morgen blev Korpsset landsat ved Strib. Vi kunde næppe staa paa Benene, og det, der pinte mest, var Støvlerne. Mandskabet bad derfor om at maatte marchere paa Tøfler. Det blev tilladt; og, da jeg fandt at burde rette min Paaklædning derefter, marcherede jeg paa Morgensko.

Ingemann synger om Fredericiaslaget:

»Sejrens Fugl den fløj over Ø,
Men dens Vinger drypped' af Blod.«

Digteren har Ret, thi Efterretningen om Sejren havde fundet ligesaa hurtig Udbredelse, som Efterretningen om, at den havde krævet blodige Ofre. Men Glæden over Sejren var dog overvejende.

Vort Kompagni havde faaet Befaling til at indtage det samme Kantonnement, som det havde forladt den 5. Juli i Egnen omkring Føns. Vi var udmattet til det Yderste, men hvor var det dog en dejlig Marche. Thi allevegne fra strømmede Befolkningen til Chausséen for at hilse paa de tilbagevendende Soldater og takke dem. Løjtnant Birch, der midlertidig kommanderede Kompagniet, og jeg skulde bo paa Præstegaarden i Føns. Præsten var redet os i

Møde, og, da han saae vor Træthed, vendte han tilbage, for at Middagsmaden kunde være paa rede Haand, naar vi kom i Kvarter. Klokken var henimod 2, da Kompagniet naaede dette. Jeg og min Deling havde den Gang uafbrudt været i Virksomhed fra den 5. Juli om Morgenen, altsaa i henved 2½ Døgn. Efter en meget hurtig Omklædning kom vi til Bords i Præstegaarden. Men, da jeg fik Skeen i min Haand, faldt Ansigtet ned i Suppetallerkenen. Jeg bad mig derfor undskyldt, da jeg trængle langt mere til Søvn end til Føde, gik til Sengs og sov uafbrudt til den følgende Morgen Kl. 8, 5: 18 Timer.

Opholdet paa Fyn blev ikke af lang Varighed, thi allerede den 9. Juli maatte vi tilbage til Fredericia. Straks efter Ankomsten blev en Løjtnant af hvert Kompagni beordret til at begive sig til Kirken, hvor man havde henlagt de Faldne for at give Oplysninger om disse. Men Udbyttet var kun ringe, thi det var et rædselsfuldt Syn at se de lemlæstede og tildels forraadnede Lig. Desværre havde Korpset den Sorg at være paa Forpost den Dag, da Jordfæstelsen af de Faldne fandt Sted; men Gravhøjen, der dækker Kæmpegraven, vil til sene Tider bære Vidne om de brave Soldater af 2. Jægerkorps, som fandt Helledøden ved Fredericia.

Under Opholdet i Fredericia sammenkaldte Korpsets ældste Kaptajn, der midlertidig førte Kommandoen over Korpset, Officererne for at faa Klarhed over Kompagniernes Deltagelse i Slaget. Diskrete Grunde førte til, at jeg ikke vilde omtale den usalige Befaling, jeg havde faaet af min Kaptajn om at gøre Fronten fri for at chargere, en Befaling, der havde krævet saa blodige Ofre. Jeg nøjedes derfor med at omtale Stormen samt at Skansen var blevet overgivet til mig af Kaptajn Gotzkow, da der kom Delinger til af 1. og 4. Kompagni. Premierløjtnant Hauswolff erklærede derpaa: »Da jeg kom ind i Skansen, stod Løjtnant Jensen med den fjendtlige Kommandants Værge i sin Haand«.

Desuagtet gik Rapporten, der blev afgivet af den omtalte Kaptajn, ud paa, at det var 1., 2. og 4. Kompagni,

der havde taget Skansen, og Løjtnant Hauswolff blev fremhævet i Rapporten; men mit Navn blev end ikke nævnt. Naa, jeg var jo kun Frivillig og endnu ikke fyldt 19 Aar, saa det var vel for stor en Ære.

Den 18. Juli kom vi tilbage til Fyen til et Kantonnement V. for Assens. I Byen var et Lazareth, i hvilket Oberstløjtnant Branner delte Værelse med den saarede Artillerikaptajn Marcussen. Da jeg en Dag kom paa Besøg, traf jeg kun Kaptajnen, som kendte mig fra Helsingør. Han fortalte, at der var kommet Befaling til at indstille Reserveofficerer til at blive faste Officerer. Oberstløjtnant Branner havde talt med ham om mig og sagt, at han ikke vidste, om det stemmede med mine Ønsker at opgive min civile Livsstilling. Derfor tilraadede Kaptajnen mig at komme igen en anden Dag for personlig at tale med Oberstløjtnanten. Den paafølgende Søndag begav jeg mig til Assens; men undervejs mødte jeg en Kamerat, Løjtnant Harald Schau. Da jeg fortalte ham, hvor jeg vilde hen og mit Ærinde, svarede han, at den Gang kunde jeg spare mig, thi han kom lige fra Oberstløjtnanten, der havde sagt ham, at vi begge vilde blive indstillet til at komme i Linjen. Jeg kunde derfor roligt opgive Besøget og gaa hjem og spise til Middag hos ham. Jeg fulgte Indbydelsen uden Betænkelighed. Senere viste det sig, at Schau maatte have misforstaaet Oberstløjtnanten.

Det varede nemlig ikke længe, før Udnævnelserne kom, og hverken Schau eller jeg var blandt dem, der blev udnævnt til Linjeofficerer. Derimod fik vi ligesom alle de Sekondløjtnanter, som havde deltaget i Slaget ved Fredericia, Aldersorden fra 30. April 1848. Dette var et nyt Udslag af Krigsministerens Luner, og det var rettet mod Officererne, der kom fra Landkadetakademiet. De fik nemlig Aldersorden fra den 1. November i det Aar, da de traadte ind i Afgangsklassen, hvor Opholdet varede et Aar. Ved nu at give den Mængde Reserveofficerer, der blev udnævnt til Linjeofficerer, Aldersorden fra 30. April 1848, satte han dem som Formænd for det Hold Landkadetter, der havde Ret til at faa Aldersorden fra 1. No-

vember 1848, og det var Uret. Men ikke nok hermed, saa gav man den omtalte Aldersorden af 30. April 1848 til unge Mænd, der paa dette Tidspunkt *ikke stod i det ringeste Forhold til Hæren, idet de end ikke var knyttet til denne som Frivillige.*

At jeg følte mig i høj Grad forurettet, vil sikkert findes naturligt, men det var mig en Trøst at faa Vidnesbyrdet om, at jeg ikke stod ene med min Opfattelse. Korpset havde faaet en midlertidig Kommandør i Kaptajn Vett, der kort efter blev udnævnt til Major. Han lod mig gennem Adjutanten tilkendegive, at hvis jeg vilde indgive en Ansøgning om at komme i Linjen, vilde den blive varmt anbefalet af Korpset. Jeg svarede, at det aldrig kunde falde mig ind at indgive en saadan Ansøgning. Der var gjort mig Uret, og, havde mine Foresatte Erkendelsen deraf, maatte det blive deres Sag at skaffe mig min Ret.

Ungdommen er en lykkelig Tid. Derfor kom jeg hurtigt over denne Modgang, og det saa meget lettere, som vi den 22. August blev forlagt til et Kantonnement omkring Brobygaard. Lehns greve Schaffalitzky de Muckadell, som boede her, og hans Broder, Baronen, der boede paa Ølstedgaard, ophød alt for at gøre os Livet saa behageligt som muligt, saa at vi ikke havde andet at bestille end at jage rundt fra Fest til Fest paa de fynske Herregaarde. Men saa kom den Efterretning, der glædede os mest. Den 1. September fik vi Befaling til at bryde op for at marchere hjem til vor Garnison, Helsingør. Over Nyborg naaede vi Korsør. Her stødte Korpsets Depôtkompagni, der havde ligget i denne By under Felittoget, til, og nu begyndte et Triumftog gennem Sjælland. Marchen gik ad Chausséen over Slagelse, Ringsted og Roeskilde. Ved Ankomsten til disse Byer fandt vi Æresporte; vi blev modtaget med Taler og Sange, og der var ikke den fattigste Vraa, hvor man ikke havde søgt paa en eller anden Maade at give sin Glæde og Taknemmelighed Udtryk. Fra Husene tilkastede man os Blomster og Kranse, og i alle Kvartererne var der truffet Forberedelser til en festlig Modtagelse.

Under Marchen skiftedes Kompagnierne til at være foran. Paa Marchen fra Ringsted til Roeskilde var Touren tilfaldet Depôtkompagniet. Som bekendt var der i Februar 1849 blevet indført almindelig Værnepligt, men med Stillingstilladelse. Vort Depôtkompagni bestod derfor væsentligst af Stillingsmænd, der ikke var af den bedste Sort. Da dette Kompagni under Marchen til Roeskilde blev sat foran, vilde det vise »de Gamle«, $\text{c}:$ os, der havde deltaget i Krigen, at det kunde marchere os synder og sammen. Marchen udgør 4 Mil, men der blev lagt saaledes for, at vi tilbagelagde Strækningen, indbefattet Hvil, paa $5\frac{1}{2}$ Time. Foran os havde vi en Eskadron Husarer, som skulde passere Roeskilde. Den kom først, blev modtaget ved Æresporten og bragt op paa Torvet, hvor den skulde trakteres, inden Marchen fortsattes. Befolkningen gik ud fra, at der vilde hengaa flere Timer, inden Korpset ankom. Da vi naaede frem mod Byen, opdagede vi Æresporten, men vi blev lidt løjerlig til Mode ved ikke at se det mindste til Befolkningen. Vi rykkede da ind i den tilsyneladende »døde By«, lod Musiken spille op, og paa den Maade naaede vi frem til Torvet, hvor man blev i høj Grad overrasket. Det var Befolkningen en stor Sorg, at den ikke havde faaet Lejlighed til at modtage os paa samme Maade som de andre Afdelinger. Der blev derfor rettet en Anmodning til vor midlertidige Kommandør om, at han, naar vi skulde afmarchere næste Morgen, vilde lade Korpset stille udenfor Byen for at holde Indtog; men han mente ikke at kunne efterkomme Anmodningen.

Da vi drog ud i 1848, havde Nordsjællands Bønder samlet sig ved Værebros Mølle for at sige os det sidste Farvel. Nu stod de atter sammesteds i deres smukke Festdragt, men for at sige os »Velkommen hjem«, og der var Glæde og Hjerte i den Hilsen.

En halv Mil fra Frederiksborg ligger der en Herregaard, Faurholm. Her kom Kong Frederik VII os i Møde, iført Jægeruniform og ledsaget af sin Stab. Med Kongen i Spidsen marcherede vi til Hillerød. Da Korpset saa havde formeret Bataillonskolonne fortalte Kongen os, at — efter

Oberstløjtnant Branner — var han den ældste i 2. Jægerkorps, thi det havde før 1842 haft Navn af »Sjællandske Jægerkorps«, og i det havde saavel Kongen som Branner faaet deres militære Opdragelse. Derpaa bragte han paa sin hjertevindende Maade Korpset sin Tak for, hvad det havde udrettet. Saa blev der holdt Hvil; Befolkningen sørgede for Mandskabets Bispisning; i Hôtellet paa Torvet var der Frokost for Officererne, og ved denne førte Kongen Forsædet. Fredensborg havde indbudt os til Kaffe, og derfra marcherede vi til Helsingør, hvor vi holdt vort Indtog den 9. September.

I »Den lille Hornblæser« fortæller H. P. Holst om den Tak, der blev ydet Hæren ved Hjemkomsten:

»Hvor smukt udtalte den sig ej,
Men smukkest uden Mage,
Da Kjøbenhavn nu nylig fik
Sine Septemberdage.«

Skønt Korpset ikke hørte til de Afdelinger, der holdt Indtog i Kjøbenhavn, fik jeg dog Lejlighed til som Øjenvidne at se Indtoget der. Ja, det er sandt, paa dette som paa alle andre Omraader under Treaarskrigen var det Hovedstaden, der gik i Spidsen. Men dog kan den Modtagelse, 2. Jægerkorps fik i Helsingør, godt taale at stilles ved Siden. Thi ikke alene var der opbudt alt for at smykke Byen til Fest, men der var et Moment i Modtagelsen, som der ikke kunde være Tale om ved Modtagelsen i Kjøbenhavn. Befolkningen i Helsingør modtog os nemlig ikke alene som Soldaterne, der havde gjort deres Pligt, men den modtog alle Befalingsmændene som Venner, *den kendte*. Derfor havde de Kranse og Blomster, man tilkastede os, personlig Adresse.

Den 10. Juli holdtes der Fest i Parken foran Marienlyst. Digteren Caspar Johannes Boye, der var Præst ved St. Olai Kirke, havde skrevet Sangen, hvori det hed:

»Og, hvor der kendtes de blodigste Spor,
Dér kæmped det andet Jægerkorps.«

Kort efter Ankomsten fik Korpset Befaling til at afgive 100 Mand til et Reservejægerkorps, der laa paa Als. Oberstløjtnant Branner, der ved vor Ankomst til Helsingør allerede havde overtaget Kommandoen, befalede mig at føre det nævnte Mandskab til Bestemmelsesstedet. Da jeg den 6. Oktober meldte mig til Afmarche, udtalte han, at der var blevet gjort mig storlig Uret, og at det var ham, der var den Skyldige. Han havde derfor været hos Krigsministeren, talt min Sag og faaet Befaling til at indsende en Indstilling. Den var afsendt, og han oplæste følgende Afskrift for mig:

»Fra 2. Jægerkorps.

Helsingør, den 20. September 1849.

Da der i Begyndelsen af Juli d. A. var udgaaet Befaling til Afdelingerne om at indgive Indstillinger betræffende de Sekondløjtnanter af Krigsreserven, der maatte kvalificere sig til at overgaa til Linjen, konfererede Korpsets daværende midlertidige Kommandør, Kaptajn v. Vett, desangaaende med mig, hvorved jeg for ham som Saadanne nævnte Løjtnanterne v. Nielsen og v. Busck, men har i den lidende Tilstand, hvori jeg den Gang var, forglemt at anføre Løjtnant v. Jensen.

Niels Peter Jensen stillede sig som Frivillig ved 2. Jægerkorps i Marts f. A., faldt i fjendtligt Fangenskab ved Oversø og indtraadte, efter at være udløst af dette, den 1. Oktober i den da etablerede Underofficersuddannelsesskole, hvorfra han, efter at være forfremmet til Underofficer, overgik til Officersskolen. Efter at have taget den for tilgaaede Officerer anordnede Eksamen blev han udnævnt til Sekondløjtnant i Krigsreserven. Løjtnant v. Jensen, der endnu ikke er 20 Aar gammel — jeg var den Gang endnu ikke fyldt 19 Aar — »og med et godt Hoved forener megen Dannelse, har vist at være i Besiddelse af særdeles gode Evner; han har med megen Flid og Utrættelighed stræbt efter at tilegne sig den saavel theoretiske som praktiske Duelighed, hans Stilling fordrer, og kommer hertil hans udviste meget brave Forhold under Fægt-

ningerne, maa jeg meget beklage, at en Forsømmelse af mig maaske vil bidrage til, at en meget lovende ung Mands Fremtid forstyrres.

Jeg tillader mig derfor, saa meget mere som jeg nærer en fast Overbevisning om, at Løjtnant v. Jensen vil være hertil aldeles værdig, underdanigst at indstille, at Sekondløjtnant Niels Peter v. Jensen af Infanteriets Krigsreserve maatte overgaa fra denne til Linjen.

Branner.«

Den 7. Oktober afmarcherede jeg med mit Kommando. Det var et Princip i Korpset, naar der skulde finde Afgivelse Sted til andre Afdelinger, da altid at udtage blandt de Flinkeste. Denne Gang var man gaaet den modsatte Vej. Depôtkompagniets Mandskab var blevet fordelt blandt alle 4 Kompagnier, og man benyttede nu Lejligheden til at blive af med en Mængde daarlige Subjekter. Til at styre dette »udsøgte« Selakab fik jeg medgivet 4 Jægere (Underkorporaler). Jeg var ikke kommet længere end henved 1 Milsvej fra Byen, før jeg ved »Sindshvile« fik Følelsen af, at Kommandoet nærmest var en indisciplineret Horde. Ejeren af »Sindshvile«, eller som han kaldte sig »Bonden fra Sindshvile«, cand. theol. Lassen, kendte jeg personlig, og, da han saae Selskabet, forærede han mig en Pistol med Tilbehør. Den gjorde sin Virkning paa Folkene, saa at jeg — efter at have overnattet i Hørsholm — naaede Kjøbenhavn, uden at der skete noget Brud paa Disciplinen.

I Kjøbenhavn fik jeg Befaling til at modtage 50 Mand af 1. lette Bataillon, der ligeledes skulde overføres til samme Korps paa Als; de var af samme Beskaffenhed som dem, jeg kommanderede. Desuden skulde jeg hos Chefen for Arméens Intendantur, Etatsraad Wachs, indhente Bestemmelse om, naar Overførslen skulde finde Sted. Etatsraaden var bekendt for den ualmindelige Grovhed, hvormed han traadte op overfor enhver, der søgte ham i Tjenstanliggender. Det Opirrende ved hans Optræden ved saadanne Lejligheder forøgedes ved, at han forlod sin

Kontorstol og akkompagnerede sine haarde Ord ved at trampe rundt paa Klumpfødder. Undertiden kom han dog tilkort. Der var en Løjtnant Maarup, en tidligere Dragonunderofficer, som var blevet Reserveofficer ved Fodfolket og saa haardt saaret ved Fredericia, at han fik det ene Ben amputeret. Han søgte Etatsraad Wachs for at faa Invalidunderstøttelse. Efter at have sagt hvem han var, og hvorfor han kom, foer Wachs imod ham og spurgte, om han ikke troede, at han havde andet at bestille end at høre paa dem, der havde mistet Arme og Ben. Men Maarup stoppede ham øjeblikkeligt ved at sige: »Hvad siger han, fødte Krøbling!«. Det sved; Wachs blev høflig.

Da jeg kom til Etatsraaden, sagde ham, hvem jeg var samt mit Ærinde, foer han op paa lignende Maade mod mig og erklærede, at det umuligt kunde hænge rigtigt sammen, fordi det ikke kunde falde en fornuftig Afdelingschef ind, at give et saa ungt Menneske som mig et saadant Kommando. Jeg svarede ham, at naar min Korpskommandør havde givet mig Hvervet, saa maatte det vel være, fordi han tiltroede mig at kunne udføre det. Men iøvrigt var jeg ikke kommet for at høre min Kommandørs Befaling kritiseret, men blot for at faa Meddelelse om, naar Kommandoet skulde afmarchere. Saa slog Wachs pludselig om, spurgte mig om mine tjenstlige Forhold, og da han hørte, at jeg ikke var Linjeofficer, erklærede han, at han straks vilde gaa ned til Krigsministeren og lægge et godt Ord ind for mig. Det havde næppe været til min Skade, om jeg havde ladet ham udføre dette, men jeg har aldrig søgt eller villet modtage Protektion. Derfor svarede jeg, at min Kommandør havde gjort for mig, hvad der burde gøres, og jeg ønskede ikke, at andre blandede sig i denne Sag. »De er altsaa stolt!« sagde Wachs, men fra nu af kom vi godt ud af det med hinanden. Jeg fik min Bestemmelse. Kommandoet blev overført til Sønderborg paa »Christian der Achte«, og jeg har aldrig været gladere, end da jeg i Sønderborg traf en Officer, der skulde modtage mine Røvere og føre dem til det nye Korps. Jeg vendte derpaa tilbage til Helsingør.

Tjenesten lagde ikke meget Beslag paa os, derimod har Selskabeligheden i Helsingør aldrig været større, saa at vi bestandig var paa Farten. Men sidst i November fik Korpset Befaling til at indkalde det hjemsendte Mandskab og afmarchere til Fyn.

Under Opholdet i Helsingør var jeg blevet fortsat til 1. Kompagni, der havde faaet en ny Kaptajn, F. W. Lund. Han havde udmærket sig ved 1. Bataillon i 1848, og havde i 1849 været ansat som Adjutant ved Overkommandoen. I denne Egenskab havde han gjort saa fremragende Tjeneste under Slaget ved Fredericia, at han blev forfremmet udenfor Tour til Kaptajn. Den Slags Forfremmelser, som alle burde glæde sig over i Krigstid, var mærkelig nok ilde set.

Korpset brød op den 15. December, og den 25. s. M. naaede det Middelfart og Omegn. Her blev vi liggende til den 14. Januar 1850, da Korpset blev forlagt til Bogense og Omegn med Stabskvarter paa Gyldensten. Fraregnet et Kompagni, der laa i Bogense, var den øvrige Styrke spredt over et meget stort Areal. De fleste Officerer laa paa Herre- eller Præstegaarde, hvor de havde det godt, derimod var Officerskvartererne i Landsbyerne yderlig slette, fordi alt var Fæstegods under Grevskabet Gyldensten. Jeg havde min Deling i Melby, men, da det var fuldstændig umuligt at finde Kvarter i denne By, maatte jeg søge det i Bækkegaarde, $\frac{1}{4}$ Mil længere borte. Min Kvartervært var der ikke andet at sige paa, end at det ikke var muligt at tale med ham, fordi han kun indlod sig paa at aabne Munden, naar man stillede bestemte Spørgsmaal til ham, og dem besvarede han kun med Ja eller Nej. For dog at have nogen Omgang flyttede jeg 2 Menige, en cand. theol. Ottesen og en Skovfoged Jørgensen, til mit Kvarter.

Som Følge af det spredte Kantonnement blev Kompagnierne som Regel kun samlet paa Lønningsdagene, og de øvrige Dage holdtes Appel delingsvis, men der afholdtes ingen Øvelser. Officererne gæstede Herre- og Præstegaardene og kom hyppigt til Bogense. Men Manglen paa

Beskæftigelse førte til, at Mandskabet gjorde sig skyldig i meget alvorlige Udskejelser overfor Befolkningen, og det havde forstaaet at terrorisere denne i en saadan Grad, at ingen turde vove at melde, hvad der skete. En Tilfældighed førte til, at Korpset kom under Vejr hermed, og der blev saa foretaget meget omfattende Undersøgelser, der endte med Krigsret. Ved den blev nogle Befalingsmænd dømt til Degradation, og ikke faa Menige fik Rottingslag i Forbindelse med strængt Fængsel paa Vand og Brød.

Korpset var blevet forlagt til Fyn, fordi det syntes, som om det var Oprørernes Hensigt at bryde Vaabenstilstanden og optage Kampen. Men, da man blev beroliget i denne Henseende, blev omtrent Halvdelen af vor Styrke hjemsendt den 10. Marts. Næppe var dette sket, før der kom en ny Ordre, efter hvilken der ikke maatte finde nogen Hjemsendelse Sted, men Mandskabet kunde ikke længere standses.

Korpset var allerede i Februar Maaned blevet indlemmet i 4. Brigade, der laa i Jylland og kommanderedes af Oberst Thestrup. I Slutningen af Marts kom der Befaling til, at det skulde forlægges til Jylland; men, da alt var rede til Opbrud, kom der Kontraordre. Da Foraaret kom, begyndte Øvelserne, der dog væsenligst indskrænkede sig til Eksercits, og alt tydede paa, at vi snart vilde komme til at bryde op for Alvor.

I Begyndelsen af Juni kom vi til Jylland, og fra den 8. Juni kantonnerede vi omkring Hedensted. Til Nabo havde vi 5. Reservebataillon, der kommanderedes af Major Scharffenberg, min tidligere Kompagnichef. I Forening fejrede begge Afdelingers Officerskorps 6. Julidagen ved et stort Bal, der afholdtes i et Pakhus ved Daugaard Strand. Kort efter fik Hæren Befaling til at bryde op, saaledes at Hovedstyrken, der laa i Jylland, skulde rykke ind i Slesvig over den jydsk Grænse, og den øvrige Del af Hæren, som laa paa Als, skulde rykke frem gennem Sundeved, hvorefter hele Hæren skulde koncentreres ved Flensborg. Da der var blevet sluttet Fred med Preussen, stod vi nu kun overfor Øprørerne, som ikke vilde bøje sig.

Marchen begyndte for os den 13. Juli under en ualmindelig stærk Varme. Den 15. Juli naaede vi Kolding. Nordfor Byen blev der gjort Holdt for at vente paa Kvartersedlerne. Jeg sad paa en Grøftkant, da jeg saae en af vore Menige komme dinglede hen ad Vejen, som om han var stærkt beruset. Da det var en af vore flinkeste Folk, der aldrig havde gjort sig skyldig i nogen Forseelse, var det mig ubegribeligt. Jeg sprang derfor hurtigt op for at undersøge, hvad der var i Vejen. Men i samme Nu styrtede den Menige om og var død. Han havde faaet Solstik. Han var dog ikke det eneste Offer for den stærke Varme, thi der indtraf ikke alene flere lignende Tilfælde, men der var en temmelig almindelig Sygelighed, som Soldaterne dog bekæmpede med en beundringsværdig Pligtopfyldelse, fordi de nu, da det gik til Kamp, ikke ønskede at komme paa Lasarettet.

Den 16. om Morgenen rykkede vi over Kolding Bro. Ved Broen stod Skuespiller Phister. Han vinkede sit Farvel til os med Taarer i Øjnene. Vi skulde den Dag til et Kantonnement V. for Haderslev, men Vejen gik forbi Christiansfelt, og Korpskommandøren havde bestemt, at vi skulde gøre et længere Hvil i denne By. I Kolding havde man fortalt os, at Befolkningen i Christiansfelt var meget tysksindet. Da Têten kom til Byen, istemmedes derfor »Den tapre Landsoldat«, og aldrig har denne Sang lydt med større Kraft og Klang, end da vi rykkede ind i Byens lange Gade. Den var tom, men Befolkningen, der havde trukket sig tilbage i Husene, fik at høre, at nu var der kommet en ny Tid, at nu var de Danske atter Herrer i Sønderjylland.

Fra Haderslev maatte vi fortsætte Marchen ad Oksevejen i dybt Sand. Vi var brudt op Kl. 2 om Morgenen, men Varmen og Sandet forsinkede Marchen, saa at vi kun kom langsomt frem. Hovedhvilet skulde holdes ved Immervad Kro, hvor der findes et Vandløb. Men, da vi naaede dertil, var alt Drikkeligt, der fandtes paa Kroen, blevet forbrugt af de Afdelinger, der marcherede foran os, og Vandløbet var omtrent fuldstændig udtørret af Varmen.

Mandskabet led derfor meget paa denne Dag. Da Marchen skulde fortsættes, havde en kjøbenhavnsk Mursvend, der var i min Deling, taget Vaabenfrakken af og anbragt den saavel som sine øvrige Sager — Tornystret undtaget som han bar paa Ryggen — paa Geværret. Jeg vilde lige til at skride ind for at faa Manden paaklædt; men Kaptajnen styrtede til med løftet Stok og slog ham i Hovedet, saa at han styrtede til Jorden. 2. Kompagni, der stod ved Siden af os, gav sig til at pibe. Min Kaptajn forlangte derfor, at der skulde skrives ind, for at de Skyldige kunde blive straffet; men han fik til Svar af Kommandøren for 2. Kompagni: »Havde De været Tilskuer, vilde De have dømt som mine Folk. Forholdene kræver Hensyn, men det har De glemt. Jeg vil ikke undersøge noget og paa-tager mig Ansvarret derfor«.

Det var ikke første Gang, at Kaptajn Lund var traadt op med større Strængthed end nødvendigt, og derved havde han faaet Stemningen i Kompagniet imod sig. Det kan derfor ikke undre, at efter den omtalte Scene hed det blandt Folkene, at Kaptajnen blot kunde vente, til det kom til Kamp, saa skulde han nok faa »sin Kugle«. Hvordan det gik hermed, vil jeg senere faa Lejlighed til at fortælle. Vi kantonnerede om Natten i Egnen ved Aabenraa.

Den 18. fortsattes Marchen under samme Vanskeligheder, og desuagtet maatte vi tilbagelægge $5\frac{1}{2}$ Mil for at naa Valsbøl. Vi var dødtrætte, da vi om Aftenen kom dertil, og man vil derfor kunne forstaa, at det for Falbe og mig var en højst ubehagelig Nyhed, da Kaptajn Lund kort efter Ankomsten bragte os Befaling til at rykke paa Feltvagt med vore Delinger S. for Byen.

Efter at have faaet Vedetterne udstillet og inddelt Feltvagten, tog jeg en Patrouille for at gennemgaa Udstillingen paany og undersøge Forbindelsen. Terrænet var moset med Knolder. Jeg var ikke kommet langt, saa snublede jeg, og i samme Nu, jeg naaede Jorden, faldt jeg i Søvn. Hvor længe jeg har sovet, véd jeg ikke, men jeg vaagnede i Dødsangst, og, da jeg saae mig omkring, fandt jeg, at

Patrouillemandskabet havde fulgt mit Eksempel. Jeg fik det op, vi naaede Posterne, og fandt dem alle sovende. Det var ganske naturligt, thi vi var kommet langt ud over den Grad af Anstrængelser, der kunde forlanges af os. Falbe havde gjort de samme Erfaringer, saa at et Kantonnement vistnok aldrig er blevet slettere bevogtet. Heldigvis stod Fjenden for langt borte, og derfor skete der ingen Ulykker.

Efter at være blevet afløst marcherede Korpset til Hanved Skov. Her bivouakerede vi 4 Dage i det dejligste Vejr, og det var forbausende, hvor hurtigt alle kom til Kræfter.

Den 23. Juli rykkede Hæren frem til Trenesfloden. Undervejs kom vi forbi Mosen, hvor vi havde kæmpet i 1848, men der var ingen Tid til at opfriske Erindringerne ved et Besøg paa Valpladsen. 2 af Kompagniets Delinger kom paa Forpost, de 2 andre, min og Overkommandersergent Goldschadts, dannede Pikettet, ved hvilket Kaptajn Lund opholdt sig. Overkommandersergenten var i alle Henseender et Mønster paa en Underofficer, men han var i Besiddelse af en høj Grad af Æresfølelse, og derfor blev han let stødt. Kaptajnen vilde gøre alt for at bevare ham og spurgte mig, hvad vi skulde gøre for at forhindre Overkommandersergenten i at komme i Kamp, uden at han følte sig saaret. Jeg mente, at det let lod sig gøre, thi, da Goldschadt havde 4. Deling, der i Kompagnikolonnen var bagest, kunde Kaptajnen jo holde denne tilbage som Reserve, naar det kom til Kamp. Kaptajnen var meget glad ved dette Forslag, som han erklærede at ville følge.

Den 24. Juli om Morgenen rykkede vi frem. Brigadekommandøren, Oberst Thestrup, havde befaleet, at 2. Jægerkorps skulde have Tøten. Men Oberstløjtnant Branner gjorde ham opmærksom paa, at hvor meget, han end paaskønnede den Ære, der blev vist Korpset, saa gik det dog ikke an, at det som hidtil bestandig skulde trække Læsset. Det havde været paa Forpost ved Valsbøl, og paa Forpost sidste Nat, medens Brigadens øvrige Afdelinger

havde hvilet. Oberst Thestrup erkendte det Berettigede i disse Indvendinger, og 9. Bataillon fik Befaling til at danne Avantgarden.

Ifølge den givne Befaling for Fremrykningen, skulde Tropperne, som rykkede frem ad Chausséen til Slesvig, blive staaende ved Stenderup. Men, da Sikringsdelene naaede frem dertil, opdagedes en fjendtlig Rytterpatrouille. En af vore Husareskadroner gik frem, men den fik Infanteriild fra en Skov. Divisionsgeneral Moltke besluttede derfor paa eget Ansvar at fortsætte Fremrykningen til det sydligere liggende Vandløb, Helligbæk, for derved at rense det foranliggende Terræn. Det gav Anledning til en Kamp, hvorved 9. Bataillon tvang Oprørerne til at gaa over Helligbæk. 11. Bataillon fulgte efter og besatte en Bakke, der laa foran (sydfor) Defiléet. Men Divisionen befalede, at Bakken skulde rømmes, og det gav Anledning til, at Fjenden paany rykkede frem mod Helligbæk.

Da Fjenden var drevet tilbage til Helligbæk, fik Korpset Ordre til at gaa i Bivouak og var i Færd med at udføre dette, da Fjenden foretog sin nye Fremrykning. Det foranledigede, at Korpset maatte bryde op og marchere til Popholt, hvor Kaptajn Lunds Kompagni fik Befaling til at tage Stilling i Byens Udkant til begge Sider af Chausséen. Kaptajnen lod Falbe og mig besætte Stillingen og beholdt de 2 andre Delinger i Reserve. Foran os havde vi 9. Bataillon — til Højre — og 6. Reservebataillon, der havde været ifærd med at udstille Forposter, men som Fjenden havde tvunget til at gaa kæmpende tilbage. En Menig af 6. Reserve havde forladt sin Bataillon og naaede min Kæde. Paa Forespørgsel erklærede han at være syg, men det var umiskendeligt, at den Sygdom han led af, var Frygt for Kuglerne. Medens jeg talte med ham, kom hans Bataillonskommandør til. Da jeg sagde ham, hvad der var i Vejen, gjorde han mig ansvarlig for, at Fyren kom med. Jeg tillod mig at bemærke, at jeg kun bar Ansvar for mine egne Folk, men at jeg skulde gøre mit bedste. Da Overtalelser ikke hjalp, trak jeg min Sabel og gav Manden et fladt Hug over Armen; men det gik væsenligst

ud over mig selv, thi Sabelklingen sprang, saa at jeg var værgeløs. I samme Nu lød Signalet: »2. Jægerkorps 1. Kompagni! Fremad!«

Det var en dejlig Sommerdag, og aldrig har jeg set Mandskabet bedre oplagt, saa at alt gik, som om det var en Øvelse.

Kaptajn Lund gik selv frem med Kæden paa Chausséen.

Hele Terrænet foran os — fra Popholt til Helligbæk — var bevokset med højt Korn, og Kornmarkerne var gennemskaaret af Gærder paa langs og tværs. Det var umuligt at se, hvor stor en Styrke, vi havde imod os, saa at vi maatte bedømme alt efter Skydningen. Denne var saa hæftig, at Kaptajnen, efter hvad der senere blev mig fortalt, sagde til Mandskabet: »Det gaar fortræffeligt lille Folk! Der kommer ikke en eneste af os levende hjem! Men, Fremad!« Den forbausende Ro, han selv viste ved denne Lejlighed, virkede paa alle hans Undergivne, og den glimrende Tapperhed samt den ualmindelige Dygtighed, han under Kampen fik Lejlighed til at lægge for Dagen, fik alle til at glemme, at han undertiden havde været for haard, saa at han fra den Dag kunde vikle alle sine Undergivne om en Finger.

Fremrykningen skete under Sang og Hurra. Chr. Falbe var i Spidsen for sine Folk, som gik det til en Dands. Tæt bag ham fulgte en frivillig Overjæger Hartmann. Han var nylig kommet til Korpset, var for første Gang i Ilden og blev saaret; men han viste sig saa tapper under Kampen, at han fik Dannebrogskorset. Da han kom tilbage fra Lazarettet, spurgte jeg ham, hvorledes han saa hurtig havde kunnet finde sig til Rette i Kugleregnet, svarede han: »Jeg saae paa min Løjtnant (Falbe) og fulgte hans Eksempel.«

Det første Stød bragte os godt frem; men saa kom Vanskelighederne. Fjenden blev liggende bag Gærderne og skød paa os paa nærmeste Hold for derpaa at kaste Geværer og raabe Pardon. Mandskabet blev saa forbitret derover, at jeg flere Gange maatte skride ind for at redde en Insurgents Liv. Vi havde 1. Insurgentbataillon over

for os, og hvad der slog mig, der jo selv var meget ung, var, at næsten alle Fangerne var unge Mænd paa omtrent 20 Aar. Vi tog Fanger ved hvert Gærde, men for ikke at svække den kæmpende Styrke, gav vi dem ingen Eskorte, men anviste dem blot Retningen, hvori de skulde gaa tilbage for hurtigst at komme udenfor Fare, og dér blev de saa samlet op af en Officer af Divisionsstaben. Midtvejs mellem Popholt og Bækken maatte vi standse ved et Gærde, dels for at puste, men tillige fordi Modstanden var for stærk. Jeg var den Gang ved højre Fløj af min Kæde for at passe paa Forbindelsen. Pludselig saae jeg en Underjæger fra den modsatte Fløj komme løbende langs Gærdet hen imod mig. Det var en kjøbenhavnsk Skomagersvend, Altvater; ogsaa han var nylig kommet til os og var første Gang i Ilden. Da han naaede mig, stillede han sig op med skarpt skuldret Gevær og sagde paa ægte kjøbenhavnsk: »Jeg melder Herr Løjtnanteu, at den store Rekrut Dalby fik en Kugle gennem Hovedet, saa han skvat død om!« Da jeg spurgte, om det var hans Rodekammerat, og fik et bejaende Svar, gjorde jeg ham opmærksom paa, at han burde være blevet paa sin Plads. Han svarede: »Jeg troede, at det var min tjenstlige Pligt at melde«, traadte af og løb endnu hurtigere, end han var kommet, tilbage til sin Plads. Med saadanne Folk kan der udrettes alt. Pludselig hørte vi Sang og Hurra bagved os. Det var Delinger af 2. lette Bataillon, der var sendt os til Hjælp. Mandskabet var ikke alene Brigadekamerater fra det foregaaende Aar, men det var Byesbørn til vore Sjællændere. De rykkede ind og forstærkede min Kæde og nu blev der Glæde: »Goddag Jens! Goddag Per! Hurra!« og saa gik det re mad paany. Efterhaanden som vi nærmede os Helligbæk Kro, der ligger ved Chausséen, trak Oprørerne sig ind imod denne, og den blev stærkt besat. Medens Kap-tajn Lund med Falbes Deling, der ligeledes var blevet forstærket med Delinger af 2. lette Bataillon, rykkede frem for at angribe Kroen i Fronten, gik jeg frem langs et Gærde, der førte ned mod Bækken for at angribe

Kroen i Flanken. Jeg var i Spidsen umiddelbart fulgt af en Jæger og en Underjæger. De var begge blevet degraderet i Marts Maaned paa Grund af Optøjerne i Kantonnementet og ønskede at faa deres Snore igen, hvad de da ogsaa fik. Vi naaede frem midt udfor Kroen, og her fangede jeg en Insurgent. Da jeg var uden Værge, fordi min Sabelklinge, som omtalt, var sprunget, lod jeg ham give mig sit Sidevaaben. Men, netop som jeg fik det i Haanden, aabnedes der en Luge i Kroen, to Bøssepiber blev stukket ud, og der faldt 2 Skud. I samme Øjeblik gav vi alle 4 et Skrig. Jeg havde Følelsen af at være blevet slaaet med en Jernstang over venstre Overarm, og Smerten var saa stærk, at jeg holdt Armen paa Ryggen. Jægeren fik et Strejfskud i Brystet, og samme Kugle havde strejft Underjægerens Ryg. Jeg bad en af dem sige mig, hvor jeg var saaret, og da jeg fik til Svar »i Fingrene«, tog jeg Mod til mig og saae paa Haanden. Det var de to yderste Fingre paa venstre Haand, der var ramt i de yderste Led. Men vi havde rent glemmt Insurgenten, og da jeg nu hørte ham vaande sig og saae til ham, viste det sig, at den Kugle, der havde ramt mig, først var gaaet igennem ham; han udaandede kort efter. Mit Mandskab var fulgt rask efter og med det en Underlæge af 2. lette Bataillon. Han forbandt mig let og sagde, at jeg maatte gaa til Korpsets Overlæge, der opholdt sig noget længere tilbage. Denne undersøgte Saarene og gav mig en ny Forbinding, men, da jeg saa vilde vende tilbage til Kompagniet, stoppede han mig, lod en Vogn køre frem, bad mig tage Plads og sagde til Kudsken: »Til Ambulancen!« Denne var etableret i en Gaard, der laa længere tilbage ved Chausséen. Lægerne var ivrigt beskæftiget. En af dem undersøgte mig og sagde, at da der kun var Tale om en mindre Amputation, maatte jeg fortsætte Rejsen til Stadthospitalet i Flensborg. Det var sent paa Aftenen, da jeg naaede Hospitalet. Det var underlagt Overlæge Hede-mann. Jeg var glad ved i ham at træffe en gammel Bekendt, thi han havde været Huslæge i mit helsingørske Hjem og rykkede ud i 1848 som Underlæge ved 2. Jæger-

korps. Efter Undersøgelsen sagde han mig, at det yderste Led paa venstre Lillefinger skulde amputeres, men det kunde vente til næste Dag. Saa blev jeg forbundet, puttet i Seng med venstre Haand anbragt paa et Bord ved Siden af, og en Sygepasser fik Ordre til at sørge for, at Haanden hele Natten blev holdt vaad. Paa samme Stue laa ved min Ankomst 5 Officerer, der var saaret i Armene eller Benene, og som, efter Sigende, alle skulde amputeres. En af dem fik den ene Arm eksartikuleret, men døde; en anden mistede en Del af den ene Fod, men de andre saa vel som jeg slap med Skrækken.

Træt og overanstrengt, som jeg var ved min Ankomst til Hospitalet, faldt jeg i Søvn og sov saa fast, at jeg den følgende Morgen ikke hørte Kanontordenen ved Isted, før jeg blev vækket af min Nabo.

Lidt senere paa Dagen fik jeg en Hilseu fra Chr. Falbe. Han var blevet saaret i Knæet ved Angrebet paa Helligbæk Kro og var blevet indlagt paa en Stue ved Siden af den, hvori jeg laa.

Han slap vel for at blive amputeret, men han kom til at halte Resten af sit Liv og blev derfor afskediget som Invalid.

Senere fik jeg at vide, at da Falbe og jeg var blevet saaret, sendte Kaptajn Lund en Ordonnans tilbage med Ordre til, at en Deling fra Reserven skulde rykke frem til Helligbæk Kro. Premierløjtnanten stod forrest, men da han ikke var vidende om den Aftale, der var truffet Aftenen iforvejen, lod han Overkommandersergent Goldschadt rykke frem med sin Deling. Men Overkommandersergenten var ikke naaet længere frem end til Skyttelinjen, før en Kugle bragte ham den Død, som Kaptajn Lund havde villet skaane ham for.

Kampen den 24. Juli havde medført, at mange Saarede var blevet bragt til Stadthospitalet, men deres Antal forøgedes i en meget betydelig Grad under Slaget ved Isted, den paafølgende Dag. Det blev derfor nødvendigt at sende alle de Saarede, der kunde taale Transporten, med Dampskib til Kjøbenhavn, saa at kun de Haardtsaarede

blev tilbage. Falbe kom til Kjøbenhavn, men jeg fik Tilladelse til at blive indkvarteret i Flensborg under Overlægens Behandling. I Kvarteret blev jeg plejet med den største Omhu af Enkefru Jarves og hendes Søster. Skuespiller Vilhelm Wiehe, der tjente ved en af de lette Batailloner, og som blev haardt saaret ved Isted, blev anbragt i samme Kvarter og nød samme kærlige Pleje.

Efter Slaget ved Isted begravede man enkelte Officerer og Menige paa det Sted, hvor de var faldet, og satte et simpelt Trækors paa Tuen. Men iøvrigt blev de Faldne — det samlede Antal udgjorde ialt 48 Officerer, 47 Underofficerer og 750 Mand — bragt til Flensborg. Officererne lagdes i Kapellet paa Kirkegaarden, men de Øvrige var man nødt til at anbringe paa Kirkegaarden udenfor dette. Det var et uendelig sørgeligt Syn at se de unge kraftige Mænd, som Døden havde haft Bud efter; men samtidig var det et højst uhyggeligt Syn, thi man havde været nødt til at lægge Ligene i en stor Bunke. Officererne laa — som omtalt — i Kapellet paa Gulvet og paa Bænkene. Rygtevis havde vi paa Stadthospitalet faaet Navnene at vide paa en Del af dem, der var faldet, og de af os, der fik Lov til at gaa oppe, begav os til Kapellet og saae med den dybeste Vemod paa de Kamerater, der for faa Dage siden marcherede lykkelige og glade i Spidsen for deres Soldater. Mærkeligt nok var der kun en eneste af dem, hvis Ansigtstræk vidnede om Smerte. Det var Brigaden Baggens Stabschef, Kaptajn Kranold. Han var fra Hertugdømmerne; kendte og kærlige Hænder havde lagt en Laurbærkrands om hans Pande. I et lille afsondret Rum laa et enligt Lig. Det var Oberst Læssøe. Vidste man ikke bedre, skulde man tro, at han sov og havde en lykkelig Drøm, thi hans Ansigt smilede i Døden. Jeg har aldrig set et smukkere Lig.

Søndagen den 28. Juli om Eftermiddagen Kl. 3 foregik den højtidelige Jordfæstelse. Man havde gravet en Kæmpegrav, og deri nedlagdes Underofficererne og de Menige i én Række. Den blev saa dækket med et Lag Kalk og Jord, hvorefter man lagde en ny Række ovenpaa. Saa-

ledes blev der fortsat, indtil alle havde fundet deres sidste Hvilested. Derefter satte man Kisterne, der gemte de faldne Officerer, ned i Graven, med Undtagelse af dem, der rummede General Schleppegrell samt Obersterne Læssøe og Trepka. Desuden havde man holdt Ligene tilbage af Overkommandersergent Goldschadt og en Menig, og de var ligeledes lagt i Kiste. Disse 5 Kister stod i det blomstersmykkede Kapel, og herfra udgik Sørgetoget. Regeringspræsidenten, Kammerherre Tillisch, civile Embedsmænd, Pladskommandanten, de saarede Officerer, der, som jeg, kunde gaa ud, samt Flensborgs Borgere dannede Følget. Under Sørgemarche satte Toget sig i Bevægelse, og unge Piger strøede Blomster paa de Dødes sidste Vej. Feltpræst Martin Hammerich og Pastor Aschenfeldt talte ved Graven; alle var dybt grebet.

Senere blev der sat en Løve for at holde Vagt ved Graven. Det var forbeholdt Preusserne i 1864 at krænke Gravfreden og føre Løven til Berlin. Men der er en anden Vagt ved Graven, og den har Preusserne maattet lade urørt, thi, som H. P. Holst skrev:

»Mindet flyver som en Fugl
Hen til Slesvigs grønne Vange
Synger dér fra Gravens Skjul
Ensomt sine simple Sange.«

Aarstiden havde gjort det til en Nødvendighed at foretage Begravelsen saa hastigt. Men, den Langsomhed, hvormed Posten befordredes den Gang, var Aarsag i, at man i Kongeriget først fik Efterretning om Kampen og om de Faldne, efterat disse var stedet til Hvile. Derfor var det kun de trofaste Flensborgere, der sagde dem det sidste Farvel.

Vi var Vidner til Flensborgernes Sorg ved Begravelsen, men ikke mindst var vi Vidner til den Kærlighed og Omhu, hvormed de flensborgske Damer plejede de mange Haardtsaarede, der var anbragt paa Lasaretterne i Byen. Var disse saa end langt borte fra Slægt og Venner, saa fandt de dog her beslægtede Sjæle, og der var ikke en

eneste af dem, der maatte bukke under, hvis Øjne ikke lukkedes af kærlige Hænder.

Den 8. August om Aftenen rygtedes det i Flensborg, at der samme Dag havde været Kamp med Oprørerne, og at 2. Jægerkorps havde været med. Det var den bekendte Halmrekognoscering, som Krigsminister Hansen under sit Ophold ved Hæren fik sat i Scene for at vise en fransk Officer, hvorledes de danske Soldater sloges. Det var første Gang under Krigen, at 2. Jægerkorps havde været i Kamp, uden at jeg havde været med. Misfornøjet herover henvendte jeg mig til Overlægen, og, efter nogen Forhandling, fik jeg Tilladelse til at afgaa til min Afdeling. Saaret var ikke lægt, og det skete først ved Nytaarstid, saa at jeg maatte gaa med Armen i Bind, men det hindrede mig ikke i at gøre Tjeneste.

Korpset var efter Slaget ved Isted marcheret til Store Dannevirke, hvor det endnu laa i Løvhytter. Jeg blev atter ansat hos Kaptajn Lund og forrettede Resten af Felttoget Tjeneste som Premierløjtnant ved Kompagniet.

I den Rapport, Korpset havde indgivet om Kampen ved Helligbæk den 24. Juli hed det: »Navnlig maa foruden Kaptajn v. Lund tillige nævnes Sekondløjtnanterne v. Falbe og v. Jensen (saarede) samt Overkommandersergent Goldschadt, der faldt, — — — for deres særdeles brave og tapre Forhold«.

Som tidligere omtalt havde Korpset i September 1849 indstillet mig til at blive fast Officer, men Indstillingen var blevet henlagt. Den 7. August 1850 indgik følgende nye Indstilling:

»Sekondløjtnant N. P. v. Jensen, der allerede i Marts 1848 indtraadte som Frivillig ved Korpset, senere underkastede sig den den Gang befalede Eksamen, hvorefter han i Marts 1849 blev udnævnt til Sekondløjtnant i Krigsreserven, er en særdeles lovende ung Mand, der med gode Kundskaber og Dygtighed forener megen Iver for Tjenesten. Korpset tør med Sandhed give ham Vidnesbyrd om at være en af dem, der, efter sammes Formening, tilfulde egner sig for den Stand, i hvilken de senere Forhold har

bragt ham. Løjtnant v. Jensen er endnu ikke fyldt 20 Aar og for Øjeblikket let saaret efter Kampen ved Helligbæk, hvorfra hans Forhold fortjener at omtales med al Roes«.

Denne Gang blev Indstillingen taget til Følge, saa at jeg tilligemed en Del andre Frivillige blev udnævnt til Løjtnant i Linjen med Aldersorden fra 1. November 1849.

Vort Korps blev liggende i Løvhytter, indtil Vejrliget gjorde det nødvendigt at ombytte dem med Barakker. Staben raadede over en Gaard, og da Vinteren kom, blev Officererne ved Kompagnierne ligeledes anvist Kvarter i de nærliggende Gaarde. Livet var meget ensformigt, thi Tjenesten var ordnet paa en saadan Maade, at vi af 3 Dage var paa Forpost én Dag, paa Arbejde én Dag og til Øvelse én Dag. Kun ved Forposttjenesten var der lidt Afveksling.

Forpostdistriktet var delt i 2 Fløje. Den højre Fløj blev aldrig angrebet, fordi den laa ubekvemt for Angriberen. Derimod rykkede Fjenden meget hyppig mod venstre Fløj. Den var gennemskaaret af Chausséen, der fra Rendsborg fører til Slesvig over Krop og Jagel. Krop laa omtrent midtvejs mellem vore og Oprørernes Forpostlinjer, og her kom det til saa hyppige Kampe mellem de fra begge udsendte Rytterpatrouiller, at en af Forpostadjutanterne efter Krigen opgjorde sin Deltagelse i denne ved at udtale, at han havde deltaget »i 150 Feltslag og mindre Batailler«. Jagel By havde en særlig Besætning og en Pladskommandant. Det var en tidligere Livjægerofficer, der i 1848 havde kommanderet Odense Frikorps, derefter var taget til Tjeneste i Hæren og udnævnt til Kaptajn, der var ansat i denne Post. Byen blev kun en Gang angrebet af Rytteri og Infanteri. Pladskommandanten meldte straks, at Fjenden rykkede frem, og han tilføjede, at han haabede, at det ikke skulde lykkes Fjenden »at bemestre« sig Jagel. Fra det Øjeblik kaldte man ham »Mester Jakel«.

Fritid havde vi ikke meget af; den blev som Regel benyttet til en Udflugt til Slesvig. Her laa ikke alene Overkommandoen og en Del større Stabe, men tillige en Bri-

gade. Derfor var man altid sikker paa at træffe en Mængde Kamerater. Samlingsstedet var hos Madam Doris Esselbach. De Yngre kaldte hende bestandig »Tante«, hvad hun gengældte ved at kalde os »Min Jung«. I politisk Henseende var hun indifferent, men i 1850 havde hun faaet en stærk Heldning mod Danmark, fordi hun be-
 tragede Oprørernes Sag som tabt. Hun førte Forsædet ved Middagsbordet, men hendes gode Ven, Major Würtzen, Helten fra Slaget ved Slesvig, havde Plads ved hendes Side og dirigerede, Han var den personificerede Livsglæde, fuld af fortræffelige Historier, som han forstod at fortælle, og altid sprudlende vittig. En Dag fortalte Stabslæge Bendz, at han i Udlandet havde truffet en Invalid, der havde mistet baade Arme og Ben, og dog kunde han skrive. Da Würtzen forlangte Oplysning om, hvorledes han bar sig ad dermed, svarede Bendz, at Invaliden fik spændt et Bælte om Livet, og midt i dette var der anbragt en Pen, som han skrev med ved at bevæge Maven. Würtzen bemærkede øjeblikkeligt, at man ogsaa burde have anbragt en Pen bag i Bæltet, thi saa havde Invaliden kunnet føre Kopibog med det samme. Naar man samle-
 des om Aftenen hos Doris Esselbach, var man ogsaa sikker paa at finde stort Besøg, og ved disse Sammenkomster var det i Reglen Ingeniørløjtnant Valdemar Bauditz, der var Sjælen i Lystigheden, og han fungerede altid som »magister yibendi«.

Som Vidnesbyrd om Officerernes Tolerance kan tjene, at der blev spillet Komædie af et *tysk* Skuespillerselskab, der gjorde gode Forretninger, uagtet Forestillingerne saa godt som udelukkende overværedes af Officerer. Det blev dog senere afløst af et dansk Selskab, der selvfølgelig gjorde glimrende Forretninger, og paa denne Scene gik vistnok for første Gang »en Nytaarsnat« af Erik Bøgh.

Det ikke mindst tiltrækkende ved Officerernes Sammenkomster var, at man forstod at benytte enhver Lejlighed til at lave en Fest. Jeg skal kun nævne et enkelt Eksempel derpaa.

Ved Husarerne var der ansat en Ritmester Breckwoldt,

der var bekendt som en af Hærens smukkeste og stateligste Officerer. Han var Husarofficer med Liv og Lyst, og han kunde ikke tænke sig noget mere attraaværdigt for en Officer end at tjene i Husarerne. Sine Undergivne omfattede han med den største Interesse, og han var ikke alene en meget afholdt Foresat, men tillige paa Grund af sin personlige Elskværdighed en meget afholdt Kamerat.

Under Opholdet i Dannevirkestillingen indtraf der samtidigt 3 Begivenheder i hans Liv, der, efter hans Formening, rummede et Overmaal af Lykke. Han holdt Fødselsdag, samme Dag blev hans eneste Datter gift, og Dagen forinden blev han udnævnt til Major.

Han kantonnerede paa Landet, men vilde festligholde Dagen i Slesvig, og Efterretningen herom havde samlet en saa stor Kreds af Kamerater, som Tjenesten paa nogen Maade tillod at give Møde. Ved Middagen hos Madam Esselbach havde Majoren Hæderspladsen med 2 Husarer bag sin Plads. Hans Skaal blev udbragt ceremonielt, og han svarede paa samme Maade. Efter Bordet begav hele Selskabet sig i Theatret med ham i Spidsen; han blev anbragt alene i den hertugelige Loge, saa at det fik Udseende af, at det var en Festforestilling til Ære for ham. Efter Theatret begav hele Selskabet sig tilbage til Madam Esselbach. Her var der den Gang et svensk Sangerselskab, der paa Repertoiret havde en Husarsang, der endte med det Refræn: »En svensk Husar, han slog det Slag! Hurra!« Denne Sang blev sunget, men Omkvædet blev rettet til »En dansk Husar« osv. Derefter tog Infanterikaptajn Carl Høst — en Broder til den senere General Ditlef Høst — Ordet. Han var en meget begavet og vittig Taler, og han talte ved denne Lejlighed ganske fortræffeligt for Major Breckwoldt. Majoren rejste sig saa op for at takke. Det, der især havde tiltalt ham, var, sagde han, at Skaalen for ham var blevet udbragt af en Infanterist. Han kunde i den Anledning forsikre, at naar han sad paa sin smukke Hest og saae Infanteristerne kravle forbi sig nede paa Vejen i al dens Smuds, havde han aldrig set ned paa

det med Foragt. Da Forsamlingen for den langt overvejende Dels Vedkommende bestod af Infanteriofficerer gav denne Udtalelse selvfølgelig Anledning til en larmende Jubel, og Festens Genstand sluttede med et Leve for det »lavbenede« Infanteri.

Under Opholdet i Dannevirkestillingen var Hæren stadig Genstand for Besøg. Ikke alene fra Hovedstaden, men ogsaa fra hele det øvrige Kongerige strømmede Befolkningen til for at hilse paa dem, der havde værget Fædrelandet. En Dag var jeg paa Vagt ved Store Dannevirke Redoute. Vagten var om Natten i Skansen, men om Dagen havde den Ophold ved et Gærde, der laa udenfor. En Vogn kom kørende med besøgende Kjøbenhavnere og paa Forsædet sad en Løjtnant, der skulde være Vejviser. De vilde ind i Redouten, men Skildvagten henviste dem til mig for at faa Tilladelse. Løjtnanten begav sig da hen til Gærdet, men da han saae mig, sagde han: »Ja Dig skal jeg da ikke spørge, om vi maa gaa ind i Skansen«. Mit Svar var: »Nej, vær saa god, Herr Møller!« Det var nemlig en af mine Lærere fra Elterslægten, der var gaaet med som Frivillig. Denne Møller var Lærer i Fransk, og han havde en Broder, der var Lærer i Dansk. De var begge cand. theol., gik med som Frivillige, blev Sekondløjtnanter, Premierløjtnanter og Riddere paa samme Dag, afskediges samtidig som Kaptajner, udnævntes begge til Sognepræster og døde omtrent samtidig, saa at de fulgte hinanden i Liv som i Død.

Blandt dem, der indtraf ved Hæren, var ogsaa Elatsraad Wachs, dog havde hans Besøg en tjenstlig Karakter, fordi han vilde se Intendanturen i Virksomhed. Hans Ankomst var blevet bebudet, og Major Würtzen fattede saa den Plan, at Officererne skulde benytte Besøget i egenyttigt Øjemed. Det gik den Gang mod Vinteren, og det blev derfor bestemt, at overalt, hvor Elatsraaden viste sig, skulde man spørge ham om, naar Officererne fik det Tillæg, der skulde benyttes til Vinterekvipering. Da Spørgsmaalet blev fremsat første Gang, blev Elatsraaden som sædvanlig meget opbragt og svarede, at Krigsministeriet

slet ikke havde paatænkt noget saadant, desuden kunde Enhver sige sig selv, at hvis der blev udbetalt et Tillæg, vilde Officererne i langt højere Grad benytte det til Fornøjelser end til Anskaffelsen af varme Beklædningsgenstande. Desuagtet blev Spørgsmaalet fremsat overalt, hvor Wachs kom hen. Det gjorde ham betænkelig, og, da han kom tilbage til Kjøbenhavn, forestillede han Krigsministeren, at det blev nødvendigt at udbetale Tillæget, fordi alle Officererne ventede det. Tillæget blev saa udbetalt. Officererne havde altsaa sejret, men Wachs Menneskekundskab havde samtidig staaet sin Prøve. Thi Tante Esselbach fik næsten hele Beløbet.

Fredericia og Isted havde ikke alene lært Befolkningen at se op til Hæren; den havde ogsaa vundet Anerkendelse i Udlandet, og den fik et synligt Bevis derpaa. Thi efter Isted ankom en russisk Eskadre til vore Farvande; dens Officerer besøgte Hæren i Dannevirkestillingen, og Kejseren af Rusland dekorerede mange Officerer og Underofficerer, der havde udmærket sig ved Isted.

Denne alsidige Anerkendelse fyldte selvfølgelig Hæren med Glæde, og den længtes kun efter at vise sin Taknemmelighed gennem nye Kampe. Men, da Forholdene ikke tillod os at angribe, maatte vi afvente Fjendens Angreb. De udeblev heller ikke, og Kampene ved Mysunde og Frederiksstad, hvor Fjendens Angreb paa vore Fløjstillinger blev slaet tilbage, blev nye Hædersdage for Hæren, hvor Krabbe og Hans Helgesen fik Lejlighed til at sætte deres Navn paa Blade i Danmarks Hæderkrans. Efter disse Kampe kom Fjenden ikke igen, og lidt efter lidt hørte Krigen op af sig selv, saa at det hørte til de store Sjældenheder, at der blev vekslet Skud. Desuagtet vilde den provisoriske Regering ikke bøje sig. Men saa skred de tyske Stormagter ind og tvang den nævnte Regering til i Januar 1851 at hjemsende Størstedelen af Oprørshæren og vige Pladsen for en Kommission, der overtog Styrelsen af Holsten. Dermed var Oprøret endt.

Som Besætning i Slesvig efterlodtes Hærens Reserve- og Forstærkningsafdelinger, hvorimod Linjeafdelingerne —

deriblandt vort Korps — fik Befaling til at afmarchere til deres Garnison.

Den 24. Januar 1851 holdt General Krogh Hærskue, og derpaa begyndte Hjemmarchen. Denne gik for alle Afdelingers Vedkommende gennem Flensborg, og ingensteds var Modtagelsen hjerteligere. Her som overalt var Takken paa Æresporten udtrykt i Peters Fabers Ord fra 1848:

»Sit Løfte har han holdt den tapre Landsoldat!«

Vort Korps brød op fra Dannevirke den 30. Januar og naaede over Flensborg Korsør. Herfra tiltraadtes Marchen den 3. Februar ad den samme Vej, der var blevet fulgt i 1849. Overalt havde Købstæderne smykket sig med Flag og forberedt Tropperne en festlig Modtagelse. Var end Blomsterne — paa Grund af Aarstiden — færre end det foregaaende Aar, saa var dog Hjerteligheden ikke mindre.

Da Korpset den 6. Februar naaede Faurholm, kom Kongen det som sædvanligt i Møde, og med ham i Spidsen marcherede vi til Stutteriet ved Hillerødsholm, hvor der i Ridehuset var arrangeret en Frokost. Kongen, der ellers plejede at bære Jægeruniform, naar han modtog os, var iført mørkeblaa Generalsuniform. Efterat Korpset var opmarcheret, og Oberstløjtnant Branner havde udbragt et Leve for Kongen, tog Hans Majestæt Ordet. I Talen mindede han som sædvanligt om, at han havde faaet sin første Uddannelse i Korpset og bestandig følte sig som Jæger. Derfor forstod han ogsaa, at vi ikke ved denne Lejlighed saac paa ham med samme Venlighed som ellers, og han vidste Grunden. Vi syntes ikke om, at han ikke bar den grønne Uniform. Men det var alene, fordi han, saasnart han havde endt Frokosten, skulde til Kjøbenhavn for at hilse paa de Tropper, som samme Dag skulde holde Indtog i Hovedstaden. »Men«, tilføjede Kongen, »om ogsaa min Frakke er *blaa*, saa er dog mit Hjerte *ligesaa grønt*, som det altid har været«. Udtalelsen blev forstaaet og hilst med et jublende Hurra.

Den følgende Dag, den 7. Februar, holdt Korpset Indtog i Helsingør. Det blev hilst med C. J. Boyes Sang:

»Hurra med Glæde for alle dem,
Som kom med Fred og med Sejer hjem.«

Den Maade, hvorpaa vi hjemvendte Soldater blev modtaget her som overalt i de øvrige Garnisonsbyer, og ikke mindst i Hovedstaden, kan ikke beskrives; den kan kun føles. Nu er den Kreds af Mænd og Kvinder, som den Gang var til Stede, tyndet meget stærkt ud, men Tropernes Hjemkomst staaer for dem, der er tilbage, som en af deres Livs lykkeligste Erindringer. Og taler man med dem, der den Gang var Børn, vil man faa at vide, at Erindringen om Soldaternes Indtog er Lyspunktet i deres Barndomsminder.

Nu var vi altsaa hjemme og skulde begynde paa Fredens Gerning.

Overgangen fra Felten til Livet i Garnisonen var ikke behagelig, thi det er ikke let at faa Interesse for en Tjeneste, der for os yngre Løjtnanter væsenligst bestod i at læse Garnisonstjeneste med Mandskabet, have Inspektion ved Gymnasliken og en Gang imellem trække paa Vagt. Men til Gengæld kunde vi deltage i den store Selskabelighed, der altid fandt Sted i Byen, og overalt var vi velsete Gæster, fordi vi jo ikke var optaget af de Forretninger, der, saalænge Skibsfarten varede, lagde fuldt Beslag paa Byens mandlige Ungdom.

Da Efteraaret kom, blev vort danske Mandskab afløst af Slesvigere, der havde tjent i Oprørshæren, for at de kunde blive indøvet i Overensstemmelse med vore Reglementer. Det var flinke Folk, der opførte sig upaaklageligt.

Rekruterne mødte den Gang hvert Aars 30. Maj. Uagtet det stred imod Bestemmelserne, blev alle Korpsets Løjtnanter, der under Krigen var traadt ind som Frivillige i Hæren, i 1852 beordret paa Skolen som Tropslærere. Fra Begyndelsen var vi meget misfornøjet derover, men vi kom snart til Erkendelsen af, hvor taknemmelige vi

maatte være vor Kommandør, fordi han ogsaa paa dette Omraade gjorde alt, hvad der var muligt, for at gøre os til dygtige Officerer.

Rekrutskolen varede til den 8. August. Den blev som Regel afsluttet med en Marche- og Fægtningsøvelse. Det skete ogsaa i 1852, og da Skolen havde været meget anstrængende, glædede vi Løjtnanter os paa Hjemmarchen over, at vi nu atter fik større Frihed, saa at vi kunde deltage i det selskabelige Liv i Byen. Men da vi kom ind paa Eksercerpladsen — Grønnehave — hvor der skulde troppes af, saae vi vor Kommandør komme med et Brev i Haanden og et Ansigtstudtryk, der ikke spaaede noget godt. Han lod straks Officererne kalde sammen foran Fronten, og derpaa meddelte han os, at der var kommet Befaling fra Krigsministeriet til, at Korpset den 14. August skulde afgaa til Glückstadt.

Hvis en Granat pludselig var sprunget midt iblandt os, kunde den ikke have gjort større Virkning end denne Befaling. Vi skulde forlade en Garnison, der — og det med Rette — blev anset for den bedste og behageligste i hele Landet, for at gaa til Glückstadt, der gennem lange Tider var blevet benyttet som et Forvisningssted for de Officerer, der ikke vilde gøre Gavn andre Steder. Var allerede dette tilstrækkeligt til at fremkalde den højeste Grad af Misfornøjelse, saa forøgedes denne ved, at Befalingen skuffede Forventninger, der gik i en helt anden Retning. Oberstløjtnant Branner havde nemlig ladet sig forlyde med, at det var Kongens Hensigt at gøre Korpset til et Gardejægerkorps. Om hvad der laa til Grund for dette Rygte, vides kun, at Kongen satte megen Pris paa »det smukke 2. Jægerkorps«, som han bestandig kaldte os. Om den virkelige Grund til Forkæggelsen blev det senere fortalt, at Regeringen havde taget den meget rigtige Beslutning at flytte de holstenske Afdelinger til Kongeriget og erstatte dem med danske. Krigsministeren havde saa rettet en Forespørgsel til de Afdelinger, som laa paa Sjælland, om hvor lang Tid de behøvede for at være marchefærdige. Vor Kommandør, der satte en Ære i altid at

have sine Sager i Orden, svarede med at opgive en Tidsfrist, der var kortere end den, alle de andre Afdelinger mente at behøve, og som Løn blev Korpset sendt til Glückstadt.

Mod i Hu og i forrygende Storm afgik vi pr. Dampskib fra Helsingør den 14. August, men Stormen tvang os til at ankre op ved Stevns. Den følgende Dag landsattes vi i Kiel og transporteredes saa pr. Jernbane til vor nye Garnison. Vi blev modtaget af Officererne af 17. Bataillon, som vi skulde afløse, men den civile Befolkning viste sig ikke. Vi fik dog en Velkomsthilsen. Stationsforstanderen havde en Pappegøje, der uafbrudt skreg: »Ein, Zwei, Drej! Hurrah!« Formodentlig var den blevet oplært til at bruge denne Hilsen i Oprørstiden, naar Insurgentafdelinger viste sig paa Jernbanen.

Glückstadt var i 1813 blevet nedlagt som Fæstning. Naar den desuagtet havde beholdt Garnison, var det dels fordi den raadede over en Del militære Etablissementer, som man vilde benytte, men Hovedgrunden var dog, at der fandtes to Tugthuse i Byen, og Tugthusene blev hele Landet over den Gang bevogtet af Militærelaten. Byen var Sædet for den slesvigholstenske Overret; den havde en lærd Skole og mange Embedsmænd, saa at den ikke var blottet for Intelligens. Men det var en By uden Liv, thi uagtet den laa ved Elben og havde en Havn, var der kun faa Skibe, der var hjemmehørende i Byen, og endnu færre, der søgte Havnen, saa at denne næsten altid var tom.

Da vore gifte Officerer foreløbig havde været nødt til at efterlade deres Familjer i Helsingør af Mangel paa Lejlighed, levede alle Korpsets Officerer en garçon. N. for Byen var der et Anlæg fra Fæstningstidens Dage og ved det laa et Konditori. Det tog vi til Samlingssted og fik der indrettet en Messe. Konditoren havde under Oprøret haft Rullegardiner, hvorpaa der var malet — »Lieber todt als Sklav« — men ikke desto mindre var han fuldstændig »Sklav« af sin Kone, og det var hende, der var gaaet ind paa at huse os, fordi Forretningen var gaaet tilbage. Den

første Følge heraf var, at de civile Gæster, der var levnet, udeblev fra Konditoriet.

Hvor vi viste os, blev vi ugleset af Befolkningen, og da vi indsaa, at det i Længden vilde blive uudholdeligt, besluttede vi at gøre alt, hvad der var muligt, for at tilvejebringe et taaleligt Forhold. Der kom snart en Lejlighed, hvor vi kunde lægge vor gode Hensigt for Dagen.

Noget efter vor Ankomst indtraf Kongens Fødselsdag, den 6. Oktober. Præsidenten for Overretten, Gehejmekonferensraad v. Schirach, der var en meget loyal Mand, Politimester v. Destinon, som var politisk indifferent, og vor Kommandør udstedte en Indbydelse til en Festmiddag i Dagens Anledning. Da Embedsmændene manglede Mod til at demonstrere offentlig, tegnede de sig alle, og det samme var Tilfældet med Kommunalbestyrelsen og Byens bedre Borgere. At alle Officererne tegnede sig, er en Selvfølge. Da Krigsministeren fik Indberetning om, at der skulde holdes en saadan Fest, bestemte han, at der skulde udbetales hver Officer 20 Kroner, for at vi kunde repræsentere Standen paa en passende Maade.

Festdagen oprandt, og alle samledes i Festlokalet, der var smykket med Dannebrog. Til en Begyndelse var Stemningen trykket; men det lykkedes at faa ordnet Pladserne, saaledes at Officererne var spredt overalt. Gehejmearaad v. Schirach indledede med at udbringe Kongens Skaal i faa Ord og med megen Takt, og Indbyderne var enedes om, at der ikke maatte holdes flere Taler. Men nu varede det ikke længe, før alle fik Tungen paa Gled. Vor Kommandør havde paalagt os at optræde imødekommende og fremfor alt flot. Det sidste gik lettest, takket være det krigsministerielle Tilskud, thi 20 Kroner var den Gang adskilligt mere end nu. Champagnen begyndte derfor at flyde ved Fisken, og det varede ikke længe, inden der blev en saa støjende Lystighed, at man næsten ikke kunde høre Ørenlyd. Den Gang var det almindeligt i de danske Købstæder, at man samledes til Fest paa Kongens »Geburtsdag«, og det hørte med til at være god Patriot, at ellers ædruelige Folk ved denne Lejlighed fik sig en lille

Fisk. Jeg havde været til Stede ved en saadan Fest den 6. Oktober 1849 i Helsingør, og naar jeg anstillede en Sammenligning mellem begge Fester, saa var det kun Sproget, der dannede en Forskel. Jeg kunde anstille en saadan Sammenligning, fordi jeg ved Festen i Glückstadt var den eneste i hele Selskabet, der var ædru; men det var ifølge Befaling. Jeg var nemlig paa Vagt og havde kun faaet Tilladelse til at deltage i Festen paa Betingelse af, at jeg skulde vogte paa mig selv, saa at jeg kunde overtage Vagten, naar Middagen var forbi. Da jeg holdt mig dette efterrettelig, kan jeg bevidne, at Stemningen tilsidst blev saa kordial, at vor Korpskommandør sad paa en Stol oppe paa Bordet med en Overretsassessor paa Skødet, og at man mindst af alt fik Indtrykket af, at det var Danske og Slesvigholstenere, som for første Gang mødtes til festlig Lag, efter i 3 Aar at have kæmpet med hinanden paa Liv og Død.

Men den følgende Dag var alt forandret. Den langt overvejende Del af de civile Fstedtagere gik slukøret omkring, som om de skammede sig ved at have glemt, hvad de skyldte »Schleswigholstein meerumschlungen« og »das grosse Vaterland« ved at fraternisere med Arvefjenden. Festen fik saaledes slet ingen Indflydelse paa Forholdet mellem Befolkningen og os, og den, som dette især skyldtes, var en Overretsprokurator v. Prangen. Han var en af de ivrigste Slesvigholstenere før Krigen, og han var Hovedaarsagen til, at 17. Bataillon, der i 1848 laa i Glückstadt, svigtede sin Ed og sluttede sig til Oprøret. Senere var han blandt dem, der vilde have Krigen fortsat paa Kniven, og da det ikke lykkedes, bevarede han et uudslukkeligt Had til alt, hvad der var dansk. Det var ham, der nu forstod at gøre sig gældende, og han viste os sin Uvilje overalt, hvor han kunde faa Lejlighed dertil. Vi kunde kun gøre Gengæld ved at søge at drille ham.

Da de slesvigholstenske Invalidere ikke fik nogen Understøttelse, var de henvist til at tigge, og de lærte snart at hjem søge de danske Officerer, fordi de kunde gøre sikker Regning paa hos dem at faa en Skærv. Kaptajn Wolle,

der stod ved Korpset, havde ved Fredericia mistet sin ene Arm, saa at han var Invalid. Kom nu en slesvigholstensk Invalid til ham, saa blev han altid hjulpet; men han blev tillige anmodet om at gaa til Overretsprokurator v. Prangen, hilse ham fra Kaptajn Wolle og sige, at da Kaptajnen havde hjulpet Staklen, gjorde Kaptajnen saa meget mere Regning paa, at Herr v. Prangen vilde gøre det samme, som det var ham, der ved sin Handlemaade i 1848 var medskyldig i, at det var kommet til en Krig, der havde gjort baade Wolle og Slesvigholsteneren til Invalider.

Konditoretablisementet, hvor vi var til Huse, var meget indskrænket og alt andet end tiitalende. Det lykkedes derfor Korpskommandøren at faa truffet en anden Ordning.

Ved Havnen laa der et to Etages Hus bygget i Palæstil med et Taarn — det saakaldte »Thurmhaus«. Det var opført af Christian IV, og Sagnet fortalte, at Kongen havde ladet det bygge til en holstensk Bondepige som Belønning for, at hun havde frelst ham, da han maatte flygte fra Tyskland. Bygningen var gaaet over i Statens Eje, men blev ikke benyttet. Nu fik Korpset den overladt, og den blev monteret af Staten, saa at vi fik et meget hyggeligt Samlingssted med Officersmesse. De gifte Officerer havde den Gang faaet deres Familier til Byen, og vi fik dannet en Forening, der foruden alle Officererne omfattede Toldinspektøren, Toldkontrolløren og Postmesteren med deres Familjer, der alle var danskfødte. Før at faa Foreningen udvidet, indbød vi de Embedsmænd, der loyalt vilde bøje sig under Forholdene, til tiligemed deres Damer at deltage i vore Sammenkomster. Det lykkedes, og det kom saa vidt, at vi blev istand til at holde nogle Baller.

Men saa rejste der sig en Storm blandt de rettroende unge slesvigholstenske Damer, der dannede en Forening — »die Hauptkolonne« — som tvang de unge Damer, der havde vist sig paa vore Baller, til at blive hjemme.

Vore gifte Officerer var uformuende og kunde derfor ikke føre Hus. Fraregnet at alle Officerer én Gang om

Aaret kom hos Gehejmerraad v. Schirach, og at samtlige Løjtnanter Nylaarsaften var Gæst hos Politimesteren, var de ugifte Officerer saaledes udelukket fra al Selskabelighed. Vor eneste Adspredelse bestod derfor i nu og da at besøge et Forlystelsessted, der laa udenfor Byen, hvor der blev givet Koncerter med paafølgende Dans; men det var ikke det bedste Selskab, man fandt dèr. Desuden lykkedes det os undertiden ved at gaa i Spidsen paa en Subskriptionsliste at faa et Skuespillerselskab til at gæste Byen nogle Vintermaaneder. Selskabet bestod som oftest af en ung talentfuld Skuespiller eller Skuespillerinde, som med en mere end middelmaadig Staffage, vilde tilspille sig et Repertoire, der kunde bane Vej til Ansættelse ved de store tyske Scener. Derfor blev der som Regel kun givet klassiske Stykker. At Dragter, Dekorationer samt Sceneriet var under al Kritik, er en Selvfølge, men nu og da fik vi Lejlighed til at se virkelige Talenter, der senere glimrede som Stjerner paa Tysklands bedste Scener.

Det vil kunne forstås, at Tjenesten under disse Forhold blev Hovedsagen for os, og, da vi i vor Kommandør havde en af Hærens allerdygtigste Afdelingschefer, gik han i Spidsen for at faa uddannet en Eliteafdeling. Vort Arbejde bar sin Frugt, thi ogsaa den kommanderende General, Generalløjtnant Krogh, kaldte os »det smukke Korps«, og arbejdede for at faa Korpsset forlagt til Kiel, hvor han havde sit Hovedkvarter; men det lykkedes ikke.

Hvert Efteraar kom Generalen til Glückstadt for at holde Revue. Den bestod i Eksercits efterfulgt af et Fællemanøvre, der aldrig gik itu. Thi Manøvret var hos os — hvad der ogsaa var Tilfældet ved alle de andre Afdelinger i Hæren — indstuderet saa lang Tid iforvejen, at enhver nøjagtig kendte den Rolle, han skulde udføre.

Foruden denne Revue blev Kompagnierne inspiceret hvert Foraar af Brigadekommandøren i Gymnastik og Bajonætfægtning samt i alle de theoretiske Fag, Mandskabet havde lært fra Eksercertidens Slutning i September Maaned til April. Disse Inspektioner gik meget i Enkelt-heder og varede mange Dage. Men da hver Brigade-

kommandør havde sin Kæphest, som man snart aflurede ham, blev Undervisningen afpasset derefter og gav derfor ikke det rette Udbytte. Erkendelsen heraf samt Ønsket om at fremme Ensartethed paa alle Omraader, hvor denne burde tilstræbes, førte til, at der i 1856 blev oprettet en Post for en Generalinspektør for Fodfolket. Posten blev besat med Generalmajor H. N. Thestrup.

Det var et ualmindelig heldigt Valg, thi Generalen havde faaet sin militære Opdragelse i en Mønsterafdeling — 2. jyske Regiment — han havde i 9. Bataillon dannet en lignende Afdeling, havde udmærket sig i Krigen som Bataillons- og Brigadekommandør og var samtidig en meget intelligent og kundskabsrig Infanteriofficer.

Af Ydre var han alt andet end imponerende, men naar han greb ind eller udtalte sig, bøjede man sig villig for den Overlegenhed, han forstod at gøre gældende paa en mærkværdig rolig og stilfærdig Maade. Han begyndte sin Virksomhed i Foraaret 1857 og søgte straks at faa afskaffet al den falske Glimmer, som enkelte Steder gik i Svang ved Inspektionerne, og som Brigadekommandørerne ofte selv havde fremelsket. En Løjtnant, der var Lærer i Vaabenlære, spurgte ved en Inspektion en af de Menige: »Hvorledes forfærdiger man et Gevær?« Den Menige svarede med at forklare hele Fabrikationsmaaden fra først til sidst. General Thestrup forholdt sig fuldstændig rolig, til den Menige var færdig. Saa spurgte han: »Hvad var Du, inden Du kom i Tjenesten?« Svaret lød: »Bøssemagersvend, Herr General!« Thestrup vendte sig saa mod Eksaminator og sagde til ham: »Herr Løjtnant! Jeg er kommet her for at høre, hvad *De* har lært *Deres* Undergivne i Vinter, men ikke for at høre, hvad *Deres* Undergivne har lært *Dem*. Gaa saa videre med dette som Rette-snor«.

I Efteraaret 1856 blev jeg ansat som Forstander for Korpsets Undervisningsanstalt. Dens Opgave var at udanne Underofficersaspiranter, unge Spillemand, Jægere (Underkorporaler) og Overjægere (Korporaler), og Uddannelsen varede fra Begyndelsen af Oktober til Slutningen

af April. Foruden i alle de militære Discipliner blev der givet Undervisning i Dansk, Historie, Geografi og Regning. Det var en betroet Post, som gav Tillæg samt Fritagelse for Vagt og Omgangstjeneste, og den blev derfor som Regel besat med en Premierløjtnant. Da jeg den Gang kun var Sekondløjtnant, maatte jeg i Ansættelsen se et Vidnesbyrd om, at Korpskommandøren var tilfreds med min Tjeneste. Jeg gik til mit nye Hverv med Liv og Lyst, og havde den Lykke, at vinde Generalinspektørens Paaskønnelse, da jeg i Foraaret 1857 præsenterede Skolen.

Forinden jeg gaar videre, maa jeg berøre, at jeg under Korpssets Ophold i Glückstadt flere Gange var fraværende enten paa Grund af Orlov eller Bortkommando.

I 1853 gjorde jeg Forsøg paa at komme ind paa den militære Højskole. Det mislykkedes, fordi Forberedelseliden var for kort, og fordi jeg havde glemt for meget fra min Skoletid. Da jeg, efter endt Orlov, kom tilbage til Glückstadt, var det min Agt at gentage Forsøget 1855. Men ved nærmere Overvejelse blev denne Tanke opgivet, og jeg besluttede at studere paa egen Haand. Denne Beslutning har jeg aldrig fortrudt, thi var Vejen besværligere, saa var Udbyttet til Gengæld langt større. Vi havde i Glückstadt forefundet et særdeles godt militært Bibliotek, og det indeholdt alt, hvad jeg behøvede til Studiet, der foruden at omfatte de militære Hovedfag, tillige omfattede tyske og engelske Klassikere.

I Begyndelsen af 50erne bestemte Krigsminister Hansen, at alle yngre Infanteriløjtnanter skulde gennemgaa en Kavaleriskole. Vi Sekondløjtnanter, der laa i Hertugdømmerne, havde en maanedlig Lønning af 74 Kroner samt frit Kvarter. Lysten til at gaa til kongerigske Garnisoner med 40 Kroner og Kvarterpenge var derfor ikke stor hos os. Men, da Ministeren truede os med, at det vilde faa Indflydelse paa Forfremmelsen, hvorvidt vi havde gennemgaaet Kavaleriskolen eller ikke, maatte vi bøje os. I andet Halvaar 1853 maatte jeg gennemgaa Skolen ved 5. Dragonregiment i Randers. I Læssøes Levnet har jeg omtalt Livet paa Kavaleriskolerne, og deri var der ikke senere fore-

gaaet nogen Forandring, saa at vi — skønt Løjtnanter i adskillige Aar — i Et og Alt blev behandlet som Rekruter, der aldrig havde lært noget. Skolen var meget anstrængende; men det, som pinte os mest, var dog, at en fortrinlig Kavaleriskoleinstruktion, der skulde følges, var blevet omskrevet i Spørgsmaal og Svar, og dem maatte vi i Lighed med de øvrige Rekruter lære udenad paa Ramse. Da Eksaminator som Regel begyndte med at spørge Løjtnanterne, der gennemgik Skolen, og vi ikke vilde prostituere os overfor Mandskabet, var vi nødt til at lære alle Ramserne. Skolen blev derfor af nogle Løjtnanter betragtet som saa pinlig, at da der en Dag blev spurgt en Løjtnant, hvad der skulde hænge paa det sidste af de 9 Søm, Kavaleristen behøvede til Ophængning af sine Udrustningsgenstande, svarede han, at hvis han var Kavalerist, vilde han hænge sig selv op paa Sømmet. Det maa dog udtrykkelig fremhæves, at udenfor Tjenesten levede vi i det bedste Forhold til Kavaleriregimentets Officerer, og at man ikke kan bebrejde dem, at vi ikke blev uddannet paa anden Maade, thi det var udtrykkelig foreskrevet, at vi skulde deltage i alle Discipliner som Rekruter. Da jeg aldrig havde været til Hest i min Ungdom, afgav jeg til Begyndelse en ynkelig Figur paa en Hest, men jeg indhentede det Forsømte, saa at jeg ved Afslutningsexamenen bestod som Nr. 3 af 100 Rekruter.

I Sommeren 1854 blev jeg kommanderet til Kronprinsenzkog for at afløse en Kamerat, der var henlagt til Kogen med et Detachement paa 1 Underofficer og 25 Mand. V. for Kogen laa nemlig et stort opskyllet Land, Diecksand, som skulde inddiges. Dertil skulde benyttes 2500 Arbejdere, og det var for at holde Styr paa disse, at Korpsset havde maattet afgive Detachementet. Men, da Arbejderne forholdt sig roligt, og Tjenesten ikke gav mig meget at bestille, fik jeg rig Lejlighed til at gøre mig bekendt med Stemningen i Ditmarsken, der var himmelvid forskellig fra Stemningen i Holsten. Det var en Følge af, at alle danske Regeringer til det Yderste havde respekteret Dit-

marskernes Rettigheder og støttet deres smukke Sprog. Den civile Øvrighed i Sønderditmarsken, hvor jeg laa, bestod af Landfoged Lempfert og Landskriver Schnepel. Da jeg var kommanderet til Assistance for Landfogden, var han i en vis Forstand min Foresatte. Da jeg meldte mig, blev jeg modtaget med den største Elskværdighed, og jeg gæstede ofte hans Hjem, hvor jeg kom i Berøring med Embedsmændene i Omegnen samt dens Spidser, og hvor han paa den eleganteste Maade optraadte som grand seigneur. Landskriveren, Justitsraad Schnepel havde i mange Aar været ansat i det tyske Kancelli og var gift med en Kjøbenhavnerinde. Hans Ophold i Hovedstaden faldt paa en Tid, da Hejbergs Vaudeviller kom frem, og Sangene fra dem havde han bevaret i saa frisk Minde, at han, naar jeg besøgte ham, sang dem ud over Meldorf i de stille Sommeraftner, uden at nogen forargedes derover. Mand og Hustru talte bestandig Dansk til hinanden, og de voksne Børn forstod Sproget.

Bønderne i Kronprinzenkog var alle velstaaende Folk, thi Jorden gav en saadan Afgrøde, at en Bonde, der havde 30—40 Tønder Land, betragtedes som en rig Mand. De var meget flinke mod vore Soldater og ikke mindst mod mig, der bestandig gik under Titlen »Der Herr Höchstkommandierende«. Der blev holdt Møde hver 14 Dage for at foretage Omkvartering. Mødet bestod af Politimesteren, de Deputerede for Kogen og mig. Det blev afholdt paa Kroen, der laa omtrent midt i Kogen, og under Mødet røg hver af os sin Kridtpibe. Efter Mødet spillede vi Kegler, hvortil der nu og da blev drukket Champagne.

Det Sted, hvor jeg kom mest, var paa Bureauet paa Diecksand, hvor jeg havde en lille Vagt, der skulde passe paa Pengekassen. Paa Bureauet boede Politimester Kjær og Overingeniøren. Den førstnævnte havde i 1848 staaet ved Kiels Turner Korps, og var blevet saa haardt saaret ved Bov, at han blev kasseret som Invalid. Overingeniøren, Wiechers, var som Frivillig traadt ind i Oprørshæren i 1848 og havde tjent med Udmærkelse, saa at han

var blevet forfremmet til Kaptajn. De var begge to højst elskværdige Mennesker, som det var en Fornøjelse at omgaas, og de gjorde begge Indtrykket af at ville tjene Kongen loyalt.

Der holdtes hyppigt Folke- og Landboforeningsfester, ved hvilke jeg altid var indbudt som Gæst af min Kvartervært. Kun en eneste Gang blev jeg udsat for Ubehageligheder. Lige op til Kronprinzenkog laa Barlt Sogn. Man fortalte mig, at dette Sogn under hele Trearskrigen havde negtet at betale Skat til Oprørsregeringen, saa at Skatten hver Gang maatte inddrives ved Eksekution. Der skulde holdes en Folkefest i Sognet, og jeg besluttede at ride derover alene. Medens jeg stod og saa paa Dansen, der foregik paa en Estrade, blev jeg insulteret af en slesvigholstensk Fanatiker, en Læge, der havde deltaget i Krigen og mistet sin ene Arm. Men i samme Nu, som han havde fornærmet mig, blev han grebet af en kraftig Arm og slynget bort, og da jeg kort efter forlod Byen, fik jeg et Hurra med paa Vejen. Nogen Tid efter var der en Fest i Marne. Her indfandt samme Læge sig, men der blev straks rettet Forespørgsel til mig fra Bestyrelsen om, hvorvidt jeg ønskede ham fjernet, da man havde erfaret, hvad der var sket i Barlt. Jeg lod ham blive, og der skete intet.

Man vil kunne forstaa, at det ikke var med Glæde, at jeg efter 2 Maaneders Forløb maatte afmarchere til Glückstadt, fordi Inddæmningsarbejderne var endt; thi Opholdet i Ditmarsken hører til de holstenske Erindringer, jeg plejer om. Det inddæmmede Diecksand fik Navn af »Frederik VII's Kog«.

Da vi kom til Glückstadt i 1852, var det vor Kommandørs bestemte Hensigt at ville arbejde paa et godt Forhold mellem Garnisonen og Befolkningen, og da alle vi andre Officerer holdt os tilbage efter de forgæves Forsøg, der var gjort paa at komme til Forstaaelse, fortsatte han sine Bestræbelser. Men saa indtraadte der en pludselig Forandring. Vor Kommandør, der i 1854 var blevet Oberst, maatte af Hensyn til sine Børns Opdragelse flytte Hustru

og Børn til Kjøbenhavn. Men for Oberst Branner eksisterede der i Verden kun 2 Ting, der interesserede ham, og det var hans Hjem og hans Korps. Savnet af Hjemmet tyngede ham mest, og Samlivet med Officererne i »Thurmhaus«, som han nu var henvist til, var ikke nogen Erstatning, fordi overalt, hvor han kom i Berøring med os, var det for ham Tjeneste. Derfor gjorde han Middagsmaaltiderne til en Tjenstsag, saa at vi maatte gaa til Bords, spise og drikke paa Kommando. Paa lignende Maade gik det om Aftenen. Vi var vant til at samles efter Kl. 8. Nu indfandt ogsaa Obersten sig, og var der det mindste, som vakte hans Mishag, fik vi enten straks en Irettesættelse, eller ogsaa blev vi beordret til at møde hos Korpsets Major næste Dag for at modtage en saadan. Iøvrigt hørte stadige Irettesættelser med til Datidens Officersopdragelse; men de blev som Regel tildelt ved de ugentlige Paroler, der afholdtes i Forbindelse med Vagtparaden, og ved hvilke alle Officerer skulde møde. Parolerne kunde vi ikke blive borte fra, og vi var ogsaa nødt til at spise i Officersmessen, fordi den fik Tilskud af Staten. Derimod kunde vi søge at undgaa Ubehageligheder om Aftenen, og det skete ved, at samtlige Løjtnanter forlagde Mødestedet fra »Thurmhaus« til et lige oprettet Hôtel.

Det kom nu ogsaa til Sammenstød mellem Obersten og Politimester Destinon. Denne, der var en meget fredssommelig Mand, søgte altid at faa opstaaede Sager afgjort ved personlig at henvende sig til Obersten og forhandle mundtlig. Han mødte ved saadanne Lejligheder civil, men med Uniformshue. Saa hændte det sig en Dag, at Kokarden, der var fæstet til Huen med en Naal, var faldet af og fandtes paa Oberstens Gulv efter en Sammenkomst. Obersten sendte ham den i et Brev, der var affattet saa uhøfligt, at Politimesteren betragtede det som en Fornærmelse, og da Obersten ikke vilde gøre ham en Undskyldning, kom det til Krig mellem begge. Obersten forlangte, at vi skulde følge ham i Et og Alt, selv naar han havde Uret, men det blev efterhaanden vanskeligt,

og tilsidst indtraadte der en Begivenhed, der gjorde det til en ligefrem Umulighed. Regeringen gennemførte en Møntreform. Det var en højst uheldig Foranstaltning, fordi den maatte i høj Grad gaa ud over de Fattige, der maatte købe skillingsvis. Man rundede nemlig af ikke nedad, men opad, saa at det, som tidligere havde kostet en lybsk Skilling, \varnothing : $3\frac{1}{5}$ Skilling Dansk, nu kom til at koste 4 Skilling. Samtidig blev det befaleet, at alle Handlende — under Straf — skulde føre deres Bøger og deres Handel i dansk Rigmønt, skønt der gik lange Tider, inden det overhovedet blev muligt at faa dansk Skille-mønt. For at gøre ondt værre fik Stabschefen ved Generalkommandoen i Holsten, der var en politisk Fanatiker, Afdelingskommandørerne beordret til at paase, at Regeringens Paabud om, at al Handel skulde ske i dansk Mønt, blev strengt efterkommet. Oberst Branner instruede Korpsets Officerer i Overensstemmelse hermed, men vi undslog os alle for at være Angivere og henviste til, at det var Politiet, der var pliglig til at paase, at Regeringens Befalinger blev efterkommet. Obersten benyttede saa Mandskab til at fange de Handlende og faa dem straffet. Det skabte almindelig Misfornøjelse, og tilsidst blev Forholdene saa vanskelige, at vi ikke saa nogen anden Udvej end at søge at faa Korpsset forlagt til en anden Garnison.

Parolen for al Uddannelse var efter Trearskrigen det feltmæssige. Men den kunde vi ikke følge i Glückstadt, thi da Byen ligger i Marsken, var vi fuldstændig afskaaret fra at kunne holde Fægtnings- og Felttjenesteøvelser, fordi vi ikke kunde bevæge os udenfor Vejene. Hertil kom, at vi under hele Opholdet i Glückstadt havde haft større Sygelighed og Dødelighed end Hærens andre Afdelinger paa Grund af Byens slette Kvarterer og daarlige sanitære Forhold. Her var altsaa Momenter, der kunde benyttes som Grundlag for at fremkalde en Garnisonsforandring. Tilskyndet af flere Kamerater blev det mig, der kom til at bringe Sagen frem for Offentligheden, og derved kom jeg til at optræde som Forfatter.

Under Mærket π skrev jeg i 1857 en Artikel »Bør Glück-

stadt bibeholdes som Garnisonsby?» Artiklen blev optaget i det militære Tidsskrift. At den gik ud paa at bevise, at Byen burde opgives som saadan, er en Selvfølge; men om Artiklen vilde have frugtet, hvis ikke Omstændighederne var kommet til Hjælp, er tvivlsomt. De kom desværre i Form af Kolera, der ved Smitte blev bragt til Glückstadt i August 1857, og da alt var lagt til Rette for Sygdommens Udbredelse, gjorde den en rig Høst.

Midt igennem Byen var der fra Elben ledet en Kanal, »Flethen«. Den skulde udskylle Uhumskhedskanalerne (»Sielerne«), der gik gennem Byen bag Husene. Men blev Østenvinden staaende i længere Tid, var der intet Vand i Flethen, og Luften blev saa forpestet af Sielernes Uddunstninger. Hertil kom, at der holdtes mange Svin i Byen — i en enkelt Gade var der Svinesti i hvert eneste Hus — og desuagtet blev Husene benyttet som Kvarter for Soldaterne. Der var saaledes skabt en Tumleplads for Koleraen, som derfor krævede mange Ofre, ikke mindst blandt Garnisonen. Vagttjenesten ved Tugthusene kunde ikke opgives, men al anden Tjeneste hørte op, og der holdtes kun Appel Formiddag og Eftermiddag for at faa Klarhed over Afgangen. Hver Morgen samledes en Parade ved Byens Lighus, som laa ved Kirken, for at jordfæste de døde Soldater. Men, da de bragtes derhen fra Sygehuset eller Kvarteret umiddelbart efter Døden, var der uafbrudt Tilgang, og kun de blev begravet, som Tiden havde tilladt at faa i Kiste. Det hændte derfor flere Gange, at naar de Soldater, der skulde bære, kom ind i Lighuset og saae de nøgne Lig, som var henslængt sammesteds, og som udsprede en afskyelig Stank, faldt flere af dem pludselig om og maatte bringes til Sygehuset. Her indtraadte undertiden Døden saa hurtig, at Kameraterne, naar de, efter at have fuldført Begravelsen, spurgte til de Paagældende, fik Efterretning om deres Død. Det gav Anledning til, at Mandskabet, der skulde bære, en Morgen nægtede Lydighed. Paa Melding derom blev der truffet Aftale med en civil Mand — det var Byens Hunderakker — og han paatog sig for en vis Betaling at besørge Begravelsen.

De mange Dødsfald bevirkede, at Hærens Stabslæge blev sendt til Glückstadt for at undersøge Forholdene og handle efter Omstændighederne. Efter Undersøgelsen blev det saa bestemt, at den Del af Styrken, der kunde undværes, skulde hjemsendes. Da Stabslægen kom tilbage, afgav han Beretning om Forholdene i Byen, og de kunde kun være en Gentagelse af, hvad jeg havde udtalt i min Artikel. Krigsministeren bestemte saa, at 2. Jægerkorps skulde forlægges til Kjøbenhavn, og at Bevogtningen af Tugthusene i Glückstadt skulde overtages af et Detachment, der blev afgivet skiftevis af Garnisonerne i Holsten.

Efterretningen om Forlæggelsen fyldte os med Glæde.

Kongens Fødselsdag 1852 havde vi gjort et Forsøg paa en Forsoning med Befolkningen; det mislykkedes. Kongens Fødselsdag 1857 afmarcherede vi, men nu havde vi gennem vor Optræden erhvervet os Befolkningens Agtelse, saa at der var mange, der fulgte os til Banegaarden for at sige os det sidste Farvel.

Over Kiel naaede vi Kjøbenhavn, hvor vi landsattes paa Toldboden den 7. Oktober om Eftermiddagen. Vi skulde ligge paa Sølgadens Kaserne, men havde faaet Befaling til at marchere gennem Bredgade for at passere Revue for den kommanderende General, Arveprins Ferdinand. Han stod i Vinduet i det Palæ, der nu ejes af Kongen af Grækenland. Vor Oberst havde Ære af sit Korps, thi der var mange Officerer af Garnisonen, der havde været Vidne til Indtoget, og de erklærede uforbeholdent, at smukkere Afdeling havde de aldrig set.

Der kom nu en helt ny Tid for os Løjtnanter. Nu var Landflygtigheden hørt op, saa at vi atter kunde leve i den Verden, vi ikke havde kendt i over 5 Aar; vi kunde leve vore Ungdomsaar om igen, og det gjorde vi. Men Tjenesten blev ikke glemmt; thi vor Oberst forlangte den gennemført ganske paa samme Maade i Hovedstaden som i Glückstadt, og han gik selv i Spidsen med Eksemplet.

Efter Krigen havde Korpsset ligget alene i Garnison, og der var ikke blevet holdt Troppesamlinger, saa at vi aldrig havde haft Lejlighed til at se andet end os selv.

Nu saae vi andre Afdelinger, og Sammenligningen lærte os, saavel hvor vi havde vor Styrke som hvor, vi havde vor svage Side. Denne bestod især i, at vi ikke forstod at bevæge os i Terrænet. Derfor fandt man os i Terrænet tidlig og sildig, og det gav Anledning til en Reform af Betydning.

Jeg maa her indskyde en Bemærkning. Netop fordi Korpsets Uddannelse for Oberst Branner var alt, modtog han med Glæde ethvert Forslag, som blev fremsat, og som kunde føre til et bedre Resultat, ligegyldigt om det blev fremsat af en af Korpsets ældste eller yngste Officerer. Denne Reform kan tjene som et Vidnesbyrd derom.

Felttjenesteundervisningen blev den Gang givet theoretisk, og dertil knyttedes saa praktiske Øvelser i Terrænet, men Præsentationen skete altid paa Brandstuerne, og derfor var den theoretiske Undervisning Hovedsagen. Jeg var ad Erfaringens Vej kommet til Overbevisningen om, at man burde gaa den slik modsatte Vej, saa at de praktiske Øvelser kom til at danne Grundlaget, og Instructionen paa Brandstuerne indskrænkedes til det mindst mulige. Præsentation af Felttjeneste maatte da ske i Terrænet og under Øvelse. Jeg havde omtalt dette for Oberst Branner, og han gav mig Tilladelse til at foretage Forsøget paa Rekrutskolen i 1858. Ikke alene Obersten, men ogsaa Korpsets øvrige Officerer, der overværede Præsentationen i Terrænet, var glade ved Resultatet, og en Indstilling fra Obersten til Krigsministeriet førte til, at Reformen blev gennemført.

I Oktober 1859 blev jeg forsat til 13. Bataillon, men min Virksomhed ved denne blev ikke af lang Varighed. Ved et Ministerskifte i December blev nemlig General Thestrup udnævnt til Krigsminister, og det Kendskab, han havde til mig fra Inspektionerne, førte til, at han vilde benytte mig til andet end Troppetjeneste.

Generalen havde besluttet, at der skulde gives en sagkyndig Fremstilling af Treaarskrigen. Som Forberedelse dertil befalede han, at Krigsarkiverne for Aarene 1848—50

skulde ordnes og overskueliggøres, og Arbejdet blev betroet Generalstabens taktiske Afdeling. Ledelsen blev af denne overdraget Generalstabsmajor C. Beek med Assistance af 2 Generalstabskaptajner og 2 Løjtnanter af Infanteriet. Jeg blev den ene af disse, og Arbejdet blev sat i Gang i Begyndelsen af 1860. Lokale blev anvist i Krigsministeriets øverste Etage ved Siden af Arkivkontoret, og Tjenesten blev ordnet paa en saadan Maade, at enhver af os havde sit selvstændige Arbejde, saa at det var ligegyldigt paa hvad Tid af Dagen, det blev udført. Som Følge af denne Ordning fik jeg fri Raadighed over min Tid, og benyttede den til at skaffe mig Timer i Dansk og Tydsk i Professor Schneekloths Latin- og Realskole paa Værnedamsvejen. Der kom nu for mig nogle lykkelige og behagelige Aar. Arbejdet i Arkivet var ikke alene i højeste Grad interessant, men samtidig i højeste Grad belærende, fordi jeg derved fik et Indblik i alt, hvad der vedrørte Treaarskrigen. Skolegerningen var en Afveksling; men Undervisningen har bestandig interesseret mig, og Professor Schneekloth var saa tilfreds med min Virksomhed, at han meget indtrængende foreslog mig at opgive min militære Stilling for udelukkende at vie mig til Skolegerningen. Men det vilde jeg ikke indlade mig paa, fordi jeg var Soldat med Liv og Sjæl. Omtrent samtidig med mig blev den senere Rigsarkivar A. D. Jørgensen, og den senere Professor Frederiksen, der oprettede Latinskolen i Ordrup, ansat som Lærere i Schneekloths Skole. Ingen af dem var Studenter, men da Frederiksen vilde søge sin Fremtid som Skolemand, besluttede han i 1863 at tage artium og som Forberedelse dertil vilde han tage Timer i Latin. Da det altid har været mit Ønske at gaa den studerende Vej, og min Tid tillod det, enedes jeg med Frederiksen om at deltage i Undervisningen. Men jeg fik kun en eneste Time, saa blev jeg beordret til Tjeneste ved Troppe-samlingen ved Dannevirke.

Skønt Arkivarbejdet og Skolegerningen lagde meget Beslag paa mig, fandt jeg dog Tid til yderligere Arbejde, om jeg end derved blev nødsaget til at tage Natten til Hjælp.

Da Krigsministeriet saaledes saavel i 1860 som i 1862 udsatte Prisopgaver, konkurrerede jeg begge Gange, fik i 1860 »hæderlig Omtale« for »en Felttjeneste for Underbefalingsmænd af Infanteriet«, og i 1862 en Pengebelønning for en »Eksempelsamling af Krigshistorien til Brug for Forelæsninger i Taktik«. Begge Besvarelser blev senere udgivet i Trykken.

Da General Thestrup fandt, at Infanteriets Eksercerreglement ikke var tidssvarende, lod han udarbejde et Udkast til et nyt, der blev prøvet i 1862. Derpaa gjorde han hele Vaabnets Officerer til Medarbejdere paa den endelige Affattelse af Reglementet ved at opfordre enhver Officer — uanset Graden, han beklædte — til at fremsætte Forslag til Forandringer i det Udkast, der var blevet prøvet.

Jeg var blandt de mange, der fremsatte Forslag til Ændringer; de var en Frugt af den udmærkede Skole, jeg havde gennemgaaet hos Oberst Branner og Kaptajn Scharffenberg. Mine Forslag fandt Ministerens Bifald, saa at han bestemte, at jeg skulde fungere som Sekretær ved Udarbejdelsen af det endelige Reglement, som han selv vilde tage i sin Haand. Selvfølgelig nærede jeg mange Betænkeligheder ved at paatage mig et saadant Hverv, men Ministeren afvæbnede alle mine Indvendinger. Dog blev det — efter min Anmodning — bestemt, at min Virksomhed som Sekretær skulde være en Hemmelighed, der kun var kendt af Major Beck, fordi det kunde blive nødvendigt at lægge Arkivarbejdet til Side, for at faa Reglementet færdig til rette Tid, 3: inden Rekruternes Møde 1863.

Der var i 1852 blevet indført et ensartet Eksercerreglement for hele Fodfolket, Infanteriet saa vel som Jægerne. Indtil da havde Jægerne haft et særligt Reglement, der endnu bar Spor af Jægerkorpsernes Skaber, den udmærkede General Ewald, der i 1784 oprettede det første danske Jægerkorps. Reglementet af 1852 var derfor et afgjort Tilbageskridt for Jægerne, og om det end paa enkelte Omraader var et Fremskridt for Infanteriet, saa var det dog ikke bygget paa de Erfaringer, vi havde haft Lejlighed

til at gøre under Treaarskrigen. Bataillonskommandøren eksercerede i sluttet Orden udelukkende sin Bataillon ved Hjælp af de 16 Delingsførere; Delingerne var numereret gennemgaaende i hele Bataillonon, saa at Kompagnicheferne ikke havde den mindste Virksomhed under den sluttede Eksercits. Reglementet kendte kun højre og venstre afmarcherede Kolonner med Delingerne i Numerorden. Inversion var ukendt, saa at en højre afmarcheret Kolonne kun kunde udvikle sig til Venstre og omvendt. Alt var methodisk og tog derfor megen Tid.

Var der saaledes meget, der burde ændres med Hensyn til den sluttede Orden, saa var der ikke mindre at ændre vedrørende den spredte Fægtning, der i alt for meget var Eksercits. Hertil kom, at hele det preussiske Infanteri ved Begyndelsen af 60erne var blevet bevæbnet med et Bagladegevær. Vel havde ingen anden Stat — Norge undtaget — endnu fulgt Eksemplet, men det var absolut nødvendigt at træffe reglementariske Bestemmelser, der kunde formindske Bagladegeværets Virkning.

Foruden disse Momenter, som der ved Affattelsen af et nyt Reglement maatte tages Hensyn til, var der endnu et, og det satte General Thestrup som Hovedmaal: Han vilde, at Reglementet skulde skabe Troppeførere og ikke Eksercerpladskunstnere. Dette Maal blev naaet ved at give den fornødne Frihed. Det blev overladt Bataillonskommandøren at kommandere sin Bataillon middelbart eller umiddelbart; han kom til at kommandere den gennem de 4 Kompagnichefer, og Kompagnikolonnen blev derfor Gennemgangsledet ved alle Formationsforandringer. Disse blev simplificeret, og det blev — af Hensyn til Bagladegeværets Virkning — bestemt, at Bataillonskolonnen kun maatte benyttes som Bevægelsesformation udenfor den fjendtlige Ild, og at intet Kolonneangreb maatte foretages med mere end 8 Geleders Dybde. Inversionen blev indført, og det blev udtrykkelig tilladt at afvige fra Reglementets Forskrifter, hvis dette viste sig nødvendigt, »dog kun naar Reglementets Grundsætning — Simpelhed og deraf følgende

Sikkerhed og Lethed i Udførelsen — blev opretholdt«. De Forandringer, der indførtes paa den spredte Fægtnings Omraade, hvilede paa samme Grundlag og samme Fremsyn.

Det lykkedes at faa Reglementet færdig i rette Tid. Det store Fremskridt, det gav Stødet til, lik de fremmede Hære først efter Krigen 1866 og 1870. Æren derfor tilkommer udelukkende General Thestrup. Den er saa meget større, som han havde næsten alle Bataillonskommandøerne imod sig, men desuagtet betænkte han sig ikke paa at sætte sin Vilje igennem, fordi han var overbevist om, at Tiden vilde vise, at han havde Retten paa sin Side. Men man vil forstaa min dybe Taknemmelighed mod Generalen ved at blive benyttet til et Arbejde, der var saa lærerigt og af saa stor Betydning.

I Januar 1861 blev jeg udnævnt til Premierløjtnant og ansat ved 22. Bataillon (det tidligere 5. Jægerkorps), altsaa en holstensk Afdeling. Den blev kommanderet af Oberst Vett, en ualmindelig dygtig og ridderlig Chef. Obersten var desværre begyndt at skranke, og han døde inden Krigen. Oberstløjtnant Falkenskjold, der blev hans Efterfølger, og som var Major ved Bataillonen, besad vel ikke sin Forgængers Dygtighed, men han forstod at holde alt i det Spor, Oberst Vett havde traceret. Min Ansættelse ved Bataillonen var foreløbig kun nominel, thi fra regnet korte Tidsperioder i 1861 og 1862, i hvilke jeg gjorde Tjeneste ved den, fortsatte jeg Arkivarbejdet. Men i de nævnte Perioder lærte jeg hurtigt at skatte Bataillonen. Man fik straks Følelsen af, at det var et gammelt Jægerkorps, thi Jægeraanden var til Stede, og alle arbejdede paa at danne en Mønsterafdeling. Der var et udmærket Sammenhold i Officerskorpset, og Bataillonen raadede over et fortræffeligt Underofficerskorps. De ældste og dygtigste af Underofficererne havde i 1848 svigtet deres Ed og under Krigen tjent i Oprørshæren; men det var, som om de vilde gøre Bod for, hvad de havde syndet, ved trofast Pligtopfyldelse. De fik senere Lejlighed til at vise dette i Gerningen, thi

de fleste af dem maatte ofre Liv eller Blod, da Dybbølstillingen blev stormet den 18. April 1864.

Den Mangel paa Pietet, der gjorde sig gældende ved Gennemførelsen af Arméorganisationen af 1842, og som blandt andet foranledigede, at alle Afdelingerne maatte ombytte deres historiske Navne med et Numer, fik et nyt Udslag i 1860. Jægerkorpserne var i 1842 kun blevet ramt gennem Navneforandringen. Men under Trearskrigen udmærkede de sig ved alle Lejligheder og kastede derfor Glans over det Numer, de var kommet til at bære. Dette i Forbindelse med, at de alle arbejdede paa at blive Mønsterafdelinger, skabte Jalousi blandt Infanteribatalionerne. General Thestrup, der delte denne Følelse, fik Kongen til at give sit Minde til at Jægerkorpserne fik fortløbende Numer efter 17. Bataillon, og at deres grønne Mundering skulde ombyttes med Infanteriets. »Nu« — sagde Ministeren, da Kundgørelsen var udkommet — »nu er alle Infanteriafdelinger ens«. Der blev svaret ham, at ens kunde være »lige godt«, men det kunde ogsaa være »lige daarligt«.

Det daglige Samliv, vi havde været vænnet til at føre i Glückstadt, var ophørt med Ankomsten til Hovedstaden, hvor Officererne udenfor Tjenesten kun samledes i »Den militære Forening« og i »Officerssangforeningen«. Den førstnævnte holdt Møde hver Mandag Aften i Vinterhalvaaret. Sammenkomsterne indlededes altid med et Foredrag, og derefter tilbragtes Tiden med selskabelig Adspredelse. Prins Christian var næsten altid til Stede, i alt Fald ved Foredragene. Om Sommeren afholdtes en Festskydning paa »Enighedsværn«. Ved den mødte foruden alle Prinserne ogsaa Kongen. Der blev under Festen holdt stor Frokost, og efter den var Stemningen altid meget løftet, fordi Kongen gav al den Champagne, der blev drukket. Ved Festen i 1862 blev Prins Frederik (den senere Frederik VIII) indført i Officerskorpset af Kong Frederik VII. Det var en af Majestætens store Dage, paa hvilke han rev alle med sig, fordi han forstod at træffe Hovedet paa Sømmet ved at sige netop det, der skulde

siges ved en saadan Lejlighed, og sige det paa den hjerteligste, smukkeste og værdigste Maade. Overhovedet maa det siges, at naar Kongen var blandt Officererne, eller naar han viste sig ved offentlige Lejligheder, hørte det til de meget store Sjældenheder, at han gav de Blottelser, hvori han undertiden kunde gøre sig skyldig i det private Liv. Men det kunde ske.

Den 9. Juni 1863 døde Arveprins Ferdinand og blev bisat i Roeskilde Domkirke. Efter Bisættelsen blev der holdt Gravøl paa Palæet, som staar i Forbindelse med Kirken, under Kongens Forsæde. Dette Gravøl hørte til en af Undtagelserne. Champagnen flød i Strømme, og Kongen uddelte Naadesbevisninger. Efterhaanden blev Lystigheden saa støjende, at Krigsministeren, General Thestrup, der selv var en meget ædruelig Mand, og som tilige havde stor Pietet for Kongen, besluttede at gøre et Forsøg paa at sætte en Stopper for Lystigheden. Han vidste, at det ikke var uden Fare, thi Majestæten blev meget let saaret, naar man — selv paa en nok saa hensynsfuld Maade — mindede ham om, hvad han skyldte sin Kongeværdighed. Forberedt paa det Værste gik Generalen derfor hen til Kongen, bukkede meget dybt og sagde: »Mener Deres Majestæt ikke, at Øjeblikket nu er kommet til at synge Psalmen: »Med Sorgen og Klagen hold Maade?« Kongen forstod Hensigten og ikke mindst de Følelser, som havde dikteret Generalens Handlemaade. Derfor tog han sig øjeblikkelig sammen, slog til Lyd i Bordet, rejste sig og sagde: »Tallet er hævet«.

Det er i vor Tid blevet, man kunde næsten sige Mode at smæde Kong Frederik VII i hans Grav. Det var en af hans Adjutanter, der gik i Spidsen ved efter sin Død at lade udgive sine Erindringer om »le roi intime«. Men den, der sidst af alle skulde have gjort sig skyldig i en saadan Handling, var netop den vedkommende Adjutant, thi ingen stod i større Taknemmelighedsgæld til Kong Frederik VII end netop han.

Jeg har kendt mange, der er kommet i meget intim Berøring med Kongen, og om de end ikke kunde lukke

Øjnene for hans svage Sider, som — efter deres For-
 mening — væsenligst havde Rod i den elendige Opdra-
 gelse, han havde faaet som Barn, saa var dog alle enige
 om, at ingen kunde være mere trofast end Kongen lige-
 overfor dem, han engang havde skænket sit Venskab eller
 sin Velvilje. Gennem deres Fortællinger er jeg ogsaa
 kommet til Overbevisningen om, at hvis man, i Stedet for
 kun at fortælle om Kongens svage Sider, vilde fremdrage
 de mange andre Historier, der belyser hans gode Sider,
 saa vilde man faa et ganske andet Billede af ham. Et
 staar dog i alle Tilfælde fast, og det indrømmes selv af hans
 ivrigste Angribere, og det er, at Frederik VII, naar han
 vilde være det, var Konge til Fingerspidserne. Til Offi-
 cernerne betragtede Kongen sig som staaende i et særligt
 Forhold, og, efter svensk Mønster, tiltalte han dem derfor
 med »Du«. Søgte de af en eller anden Grund Fortræde
 hos ham, kunde de altid være sikker paa at finde en vel-
 villig Modtagelse, og Kongen forstod, hvor der var Anled-
 ning dertil, at give dem et Ord med paa Vejen, der blev
 dem en kær Erindring. Jeg kan herom henvisse til, hvad
 jeg selv har oplevet.

Den 7. August 1863 fik jeg paa Krigsministeriets Indstil-
 ling Ridderkorset. Da jeg fik Fortræde og bragte min
 Tak, svarede Majestæten: »Du takker mig! Tak Dig selv
 og Dit Arbejde. Det er det, jeg har villet lønne, og bliv
 ved, som Du har begyndt«. Det var Ord, jeg aldrig har
 glemt. Derefter spurgte Kongen, om vi Løjtnanter var
 forberedt paa at gaa i Krig. Thi — tilføjede Kongen, idet
 han slog paa sin tyrkiske Sabel — »jeg er forberedt og
 véd, at hvad vi end gør, saa er Krigen uundgaaelig«. Jeg
 svarede, at jeg følte mig overbevist om, at alle Løjtnanter
 var rede til at følge Kongens Bud og at gøre deres Bedste.
 Kongen bemærkede dertil, at det glædede ham at høre.
 Dermed var Fortrædet forbi.

I Løbet af Sommeren 1863 kom det til en Uoverens-
 stemmelse om de militære Udgifter mellem Krigsminister
 Thestrup og Finansminister Fenger. Da Thestrup fast-
 holdt sit Standpunkt, og Fenger ikke vilde komme ham

i Møde, indgav han sin Afskedsbegæring. Arveprinsens Død havde gjort Posten som kommanderende General paa Sjælland ledig, og Thestrup ventede at faa denne Post. Men General de Meza, der var kommanderende General i Slesvig, og som var ældre General, fik Posten, og General Thestrup erstattede ham i Slesvig.

Thestrup havde som Krigsminister udrettet meget for Forsvaret, og hvis han ikke indenfor selve Krigsministeriet saavel som hos Finansminister Fenger havde mødt Modstand, vilde han have udrettet endnu mere. Man vil komme til fuld Erkendelse heraf, naar Krigsministeriets fortrolige Arkiv engang bliver tilgængeligt for Offentligheden. Men for at give et fuldstændigt Billede af Generalen bør det dog tilføjes, at der var noget, der tyngede ham, og som man misbrugte til undertiden at faa ham til ikke helt at sætte sin Vilje igennem. Han var blevet gift som Stabskaptajn paa en ussel Gage og fik snart en stor Børneflokk. Derved kom han i Gæld og i Aagerkarles Klør, og det var først efter at han i nogen Tid havde været Krigsminister, at han gennem et større Laan blev befriet for sine Pengesorger.

Til General Thestrups Fortjenester hører blandt andet, at han fik sat igennem, at der aarlig afholdtes store Troppesamlinger i Slesvig. I 1863 skulde Troppesamlingen — ligesom det foregaaende Aar — holdes ved Dannevirke. Da en Del af de Batailloner, der deltog, skulde doubleres, blev de forstærket med Officerer fra andre Afdelinger, som ikke deltog i Troppesamlingen. 22. Bataillon fik derfor Befaling til at afgive 2 Løjtnanter, og paa Anmodning af Oberstløjtnant Falkenskjöld og med Generalstabens Samtykke blev jeg, som en af disse, kommanderet til Slesvig. Da det stod mig klart, at den nærmeste Fremtid vilde gøre det til en Umulighed for mig at fortsætte min Lærervirksomhed i Schneekloths Skole, maatte jeg opgive mine Timer. Det gjorde mig ondt, fordi Lærergerningen var blevet mig kær. At min Gerning ikke havde været uden Frugt, fik jeg Vidnesbyrd om gennem en skriftlig Udtalelse af Professor Schneekloth.

I Slesvig fik jeg Kommando over 5. Bataillons 1. Kompagni, fordi dets Chef, Kaptajn A. B. Rothe, kommanderede Doubleringsbataillon (27.). Jeg kendte ikke en eneste af mine Undergivne, men det var et fortræffeligt uddannet Kompagni, og min Virksomhed ved Udarbejdelsen af det nye Eksercerreglement kom mig til Gode, saa at jeg snart fandt mig til Rette, uagtet det var første Gang, at jeg førte Kompagni. Øvelserne var meget anstrængende, fordi vi daglig maatte passere et Utal af Gærder med levende Hegn, og hertil kom den Ubehagelighed, at det regnede omtrent daglig. Men aldrig er Øvelser blevet foretaget med større Alvor, thi vi havde alle Følelsen af, at det ikke vilde vare længe, før Krigens blodige Tærninger vilde komme til at rulle netop i det Terræn, der daglig blev benyttet til Øvelse. Kongen, der opholdt sig paa Falkenberg, førte flere Gange Overkommandoen med Major E. Schau af Generalstaben som Stabschef. Men General de Meza førte Kommandoen til Troppesamlingens Slutning. Afslutningen fandt Sted den 20. September med et Hærskue for Kongen. Det skulde have været afholdt den foregaaende Dag, men blev opsat, fordi nogle tyske Forbundsgeneraler, der havde inspiceret de holstenske Afdelinger, som laa paa Sjælland, indtraf i Slesvig den 19. Da Kongen ikke vilde indbyde dem til at overvære Hærskuet, blev det befalet, at Tropperne samme Dag skulde holde Rast. Det var den eneste smukke Solskinsdag, vi havde haft under hele Troppesamlingen; vi haabede derfor, at den var Tegn paa et Omslag, saa at vi vilde faa godt Vejr Søndagen den 20. Men vi blev ikke alene skuffet, men skuffet i en ualmindelig Grad. Det regnede om Morgenen, og kort før Kongens Ankomst styrtede Regnen ned i Strømme fra Kl. henad 10 til Kl. 4 om Eftermiddagen. Kongen var af Hensyn til Vejrliget i en Paaklædning, der kun ved Sablen mindede om Officeren, thi han var iført et skotsk tærnet Overstykke i Stedet for Kappe, og paa Hovedet bar han en Færøer*).

*) En Færøer er en Hovedbeklædning, der slutter tæt til Hovedet, saa at kun Ansigtet er frit; den falder ud over Skuldrene og

Grevinde Danner kom til Stede i en lukket Vogn, lidt før Hærskuet skulde begynde, men hun passerede ikke Fronten, og der blev ikke taget det mindste Hensyn til hende under Defileringen.

Det blev sidste Gang, Frederik VII hørte Riberhusmarchen, som i Følge hans Befaling altid blev benyttet ved lignende Lejligheder.

Garden, der havde højre Fløj, begyndte Defileringen. Saa kom 5. Bataillon, i hvilken jeg havde højre Fløjkompagni. Da det blev sat i Marche, tog jeg Regnkappen af, gav den til min Oppasser, som fik Befaling til at løbe bag om Kongens Følge og støde til, naar jeg var kommet forbi Kongen. Men, da jeg efter denne korte Marche — maaske 100 Skridt — fik Kappen, var jeg gennemblødt til Skindet. Man vil da ogsaa kunne forstaa, at Kongen, trods Beskyttelsen, maatte være fuldstændig gennemblødt, da Defileringen var endt. Desuagtet red han til Klosterkro, hvor han for Generalerne og Stabsofficererne gav en Frokost, som varede flere Timer. Først saa begav Kongen sig til Falkenberg. Der kan derfor næppe være Tvivl om, at det var ved denne Lejlighed, at Spiren blev lagt til den Sygdom, der i November endte Kongens Liv.

General Thestrup, som skulde overtage sin nye Stilling, naar Troppesamlingen var endt, havde overværet Hærskuet. Ifølge hans Anmodning mødte jeg hos ham Søndag Eftermiddag, da han vendte tilbage fra Kongens Frokost. Generalen spurgte mig da, om jeg vilde være Adjutant ved hans Generalkommando, da denne Post vilde blive ledig i en nærmere Fremtid. Jeg modtog dette Tilbud med Glæde, dels fordi det var en Tillidspost, men tillige fordi den var godt aflagt. Det sidste havde saa meget større Betydning for mig, som jeg i Foraaret 1859 var blevet forlovet med en Datter af Justitsraad O. F. Olsen, Ejeren af Kjøngs Fabrik, thi nu kunde jeg tænke paa at sætte Foden under eget Bord.

knappes under Hagen. Den forfærdiges af blaat Multum med grønt uldent Foer.

Da jeg ikke skulde følge 5. Bataillon til dens Garnison i Odense, afrejste jeg den 21. September til Kjøbenhavn. Den følgende Morgen naaede jeg Hovedstaden og forefandt et almindeligt Røre blandt mine Vaabenfæller over en Kundgørelse, der var udkommet den 21.

Efter General Thestrup var Oberst Lundbye af Artilleriet blevet Krigsminister for anden Gang og havde bestemt, at Major Ankjær af Generalstabten fra den 1. Oktober skulde overtage Posten som Direktør for Kommandoen i Krigsministeriet. Men Majoren, som alt i flere Aar havde været til Tjeneste i Krigsministeriet, havde allerede overtaget en Del af Forretningerne.

Ankjær var oprindelig theologisk Student og havde endog været paa Prædikestolen, inden han som civil traadte ind paa den militære Højskole. Han forlod Skolen, efter at have taget Generalstabseksamen. Under den første slesvigske Krig gjorde han kortvarig Tjeneste i Geledet. Efter Krigen udfoldede han en stor litterær Virksomhed, der dog var uden Betydning for hans militære Uddannelse, og desuden kastede han sig over Politiken, saa at Hæren for ham vedblev at være en fremmed Verden. Desuagtet overdrog Lundbye, da han første Gang var Krigsminister, det til Ankjær at udarbejde et Hærlovsforslag. Det blev forelagt Rigsraadet 1857, men ikke vedtaget. Orla Lehmann karakteriserede det som en Lønnings- og ikke nogen Forsvarsreform, og det var i alle Tilfælde mere et Regnestykke, beregnet paa at holde Udgifterne indenfor et bestemt Beløb, end et Forslag, der fremmede Forsvarets Interesser. Hertil kom, at det tilsigtede at gøre Fodfolket umyndigt under Generalstabens Værgemaal, og derfor mødte det en bestemt Modstand i dette Vaaben. Premierløjtnant Harald Stockfleth, en af dettes dygtigste yngre Officerer, som var ansat som Lærer ved Landkadetakademiet, gjorde Forslaget til Genstand for offentlig Kritik. Det kaldte Ankjær frem, men i sit Svar optraadte han saa anmassende og overlegent, at han fik alle Fodfolkets Officerer imod sig. Det var derfor meget uheldigt, at Oberst Lundbye i September 1863 besluttede at ombytte Oberst

løjtnant Reich, der var Direktør for Kommandoen og nøje inde i hele den Ordning, General Thestrup havde forberedt, med Major Ankjær. Hertil kom, at man ikke kunde vælge et uheldigere Tidspunkt til Reformer, fordi det tegnede til, at Krigen stod for Døren. Thi enhver større Forandring i det Bestaaende kræver Tid for at blive fæstnet, og der var ingen, der kunde indestaa for, at denne Tid vilde blive os levnet.

Den første Frugt af Ankjærs Virksomhed var den omtalte Kundgørelse af 21. September. Han havde faaet den sat igennem, uagtet Oberstløjtnant Reich først frattraadte sin Post den 1. Oktober. Ved denne Kundgørelse blev med et Slag den Ordning kuldkastet, General Thestrup havde gennemført. Efter den skulde Infanteribataillonerne ved Mobilisering doubleres, saa at hvert Kompagni dannede et Doubleringskompagni, og at der af de 8 Kompagnier blev dannet 2 *selvstændige* Batailloner, hver bestaaende af 2 Stam- og 2 Doubleringskompagnier. Nu bestemte Kundgørelsen, at der af de 4 Kompagnier straks skulde dannes 6 Kompagnier, og desuden blev der ved hver Bataillon ansat 2 Kompagnikommandører foreløbig uden Kompagni. Samtidig blev Aldersordenen det eneste raadende ved Ansættelsen, og derfor blev hele Vaabnets Officerer kørt saaledes rundt, at ikke en eneste Bataillon blev uberørt deraf. Den store Betydning, det har, at Afdelings- og Kompagnikommandørerne kender og er kendt af deres Undergivne, blev der saaledes intet Hensyn taget til. Kundgørelsen var derfor det første Skridt i den gale Retning, og at Fortsættelsen ikke blev bedre, vil man kunne overbevise sig om ved at læse den Fremstilling, jeg har givet i »Den anden slesvigske Krig« 1864 Side 59—71.

Ifølge den oftomtalte Kundgørelse var Ansættelsen af Kompagniførere standset ved mig; men det skyldtes, at man ved en Uagtsomhed, der er utilstedelig i et Aktstykke af den Natur, havde ansat min umiddelbare Formand ved 2 forskellige Afdelinger. Jeg var blevet staaende som

Premierløjtnant ved 22. Bataillon, men skulde foreløbig forblive ved Generalstabens Arkivarbejde.

General Thestrup havde underhaanden ladet forespørge i Krigsministeriet, om han maatte faa mig til Adjutant og havde faaet Afslag. Dertil var intet at sige, thi det naturlige var, at Generalen søgte en Adjutant blandt de Afdelinger, der laa i Slesvig, og som derfor hørte under hans Generalkommando.

I Begyndelsen af Oktober blev jeg beordret til Tjeneste ved min Bataillon. Oberstløjtnant Falkenskjold meddelte mig straks, at jeg skulde overtage Posten som Forstander for Bataillonens Undervisningsanstalt. Takkende for Tildelen tillod jeg mig at gøre opmærksom paa, at da jeg stod for Tour til at blive ansat som Kompagnikommandør, kunde Bataillonens næppe gøre Regning paa at beholde mig. Oberstløjtnanten bad mig da at gaa op i Krigsministeriet og spørge Major Ankjær om hans Mening. Svaret lød, at Majoren ikke ansaa det for rigtig at ansætte mig som Forstander, da jeg alt var designeret som Kompagnikommandør og var placeret, hvorom jeg vilde faa nærmere Meddelelse, naar Tiden kom. Ikke desto mindre fastholdt Falkenskjold sin Bestemmelse, idet han tilføjede, at den Sag skulde han nok faa ordnet. .

Oktober og November Maaned 1863 var i politisk Henseende en stærkt bevæget Tid. Indtil da havde jeg ikke haft særlig Interesse for Politik; jeg havde endog en Tid været en saa bestemt Modstander af, at Officerer befattede sig med Politik, at man havde givet mig Navn af »Den gamle Militær«. Men, da jeg nu kom til Tjeneste ved 22., traf jeg mange Kamerater, som med Iver havde kastet sig over Politiken, og deres Paavirkning fik mig til at overvære Rigsraadets Forhandlinger om Forfatningen for Danmark-Slesvig (Novemberforfatningen). Derved blev jeg politisk vakt. Jeg var i Rigsraadet, da Forfatningen blev vedtaget, var dybt grebet af Ordføreren A. F. Kriegers Slutningstale og var med til at istemme det Hurra, der lød fra Tilhørerne, da Præsidenten, Madvig, med stærkt bevæget Stemme, kundgjorde, at Forslaget var vedtaget.

Men umiddelbart efter indtraf en Begivenhed, som ingen havde forudset, og derfor kunde heller ingen drage den med ind i Beregningen.

Uventet kom Efterretningen om, at Kong Frederik VII, der efter Troppesamlingen havde taget Ophold paa Glücksborg Slot, var blevet syg, at hans Tilstand forværredes, og at man derfor ikke havde forelagt ham den vedtagne Forfatningslov til Underskrift. Alle havde Følelsen af, at det vilde være en Ulykke for Landet, om Kongen døde i det Øjeblik, og derfor gik alle i ængstelig Spænding. Saa kom Dødsbudskabet. Kongen døde den 15. November Kl. 2½ Eft.; men Efterretningen derom blev først almindelig bekendt i Hovedstaden den følgende Morgen. Den fyldte alle med den dybeste Sorg, og det var ganske naturligt. Thi Kong Christian IX, der den 16. November om Morgenen blev proklameret som Konge, havde som Prins ført et meget stille og tilbageholdende Familieliv, og var derfor fuldstændig ukendt af Befolkningen. Men det var sivet ud, at han havde været en bestemt Modstander af Kundgørelsen af 30. Marts 1863, hvorved Holsten blev udsondret, og deraf sluttede man, at han ogsaa var en Modstander af den vedtagne Fællesforfatning. Omvendt var der af Ministeriet gennem Forhandlingerne i Rigsraadet og gennem den ministerielle Presse bibragt Befolkningen Overbevisningen om, at Forfatningens Vedtagelse var det eneste Middel til at faa Ende paa de stadige Forviklinger med Tyskland om det slesvigske Spørgsmaal, og — hvad der var Hovedsagen — at Vedtagelsen af Forfatningsforslaget ikke vilde give Anledning til Indblanding fra tysk Side. Lige som i Martsdagene 1848 var Hovedstadens Befolkning derfor paa Benene, fylkede Garderne, og alle havde samme Tanke, der fik sit Udtryk i: »Vil han (o: Kongen) underskrive?« Men Dagen gik til Ende, uden at dette Spørgsmaal blev besvaret, og dermed blev Stillingen alvorligere, fordi man ikke fik den ringeste Oplysning om Aarsagen dertil.

Garnisonen havde faaet Befaling til at aflægge Troskabsed til Kongen den 17. November. 22. Bataillon laa i Wilders-

gades Kaserne paa Christianshavn, og Faneeden skulde aflægges i Gothersgades Eksercerhus. Om Morgenen forinden Afmarchen samlede jeg Undervisningsanstaltens Lærere og Elever, forklarede dem Faneedens Betydning og sluttede med at udtale Haabet om, at den Dag aldrig vilde oprinde, da jeg kom til at staa som Fjende overfor dem, der nu var mine Undergivne, og som om faa Timer skulde aflægge en ubrødelig Ed om Troskab og Lydighed mod Kong Christian IX. Men Sandheden tro maa jeg tilføje, at der blandt Bataillonens Officerer var ikke faa, — og jeg var mellem dem — der vel aflagde Eden, men kun med store Betænkeligheder, fordi Kongen endnu ikke havde underskrevet Forfatningen.

Saa kom den 18. November. Det var bekendt, at der samme Dag skulde afholdes Statsraad, for at Forfatningsspørgsmaalet kunde faa sin Afgørelse. Billes »Dagblad« beherskede den Gang ubetinget Stemningen i Kjøbenhavn. I det fandtes samme Morgen en Artikel, der ligefrem truede Kongen til at underskrive Forfatningen *samme Dag*, fordi det maaske kunde blive for silde den følgende Dag. Disse Udtalelser blev sikkert en medvirkende Aarsag til, at Kongen gav efter for det Tryk, der blev øvet imod ham, og underskrev Forfatningen. Det var et stort Offer, Kongen bragte, fordi han var fuldt paa det Rene med de Farer, som det rummede for vort Fædreland; men Ofret blev bragt som en Tak til det Folk, der havde valgt ham til at beklæde Tronen, og som et Vidnesbyrd om, at han helt og fuldt sluttede sig til det danske Folk.

Om disse Begivenheder fortæller Monrad i sine Erin- dringer: »Hans Majestæt Kong Christian IX gav efter. Den nye Forfatning blev Lov. Var det rigtigt, eller var det et Misgreb? Atter og atter har jeg forelagt mig selv dette Spørgsmaal og stillet mig som Fremmed og Udenfor- staaende overfor Besvarelsen, og atter og atter har Svaret lydt: »Det var et Misgreb«. Saa har Svaret lydt, uagtet Misbilligelsen ramte mig selv som Deltager i Beslutningen.« Men Monrad glemmer at fortælle, at ingen har større Skyld i »Misgrebet« den 18. November 1863 end netop

Minister Monrad, *thi Bille har oplyst, at det var Monrad, som var Forfatteren til Artiklen i »Dagbladet« af 18. November.*

Rustningerne var blevet paabegyndt den 1. Oktober, saaledes at de gennem 4 Stadier skulde føre til det fuldstændige Krigsberedskab. Det sidste af disse Stadier skulde begynde den 1. Marts 1864, fordi Krigsministeriet gik ud fra, at hvis det kom til Krig, vilde den først udbryde til Foraaret. Men den 1. Oktober besluttede det tyske Forbund, at der skulde sendes Eksekutionstropper til Holsten. Efterretningen herom, og de Forhandlinger, der paafulgte, forandrede Situationen, saa at Ministeriets Krigsforberedelse gennem 4 Stadier blev kuldkastet. Der begyndte saa en Omkalfatring af hele Hærvæsnet, thi Organisation kan man ikke kalde det, og den vedvarede uafbrudt ikke alene til Krigens Begyndelse, men endog ud over denne.

Den 27. November kom en større Kundgørelse, der bestemte, at fra den 1. December skulde vore 22 Infanteribatailloner gennem Doubling formeres som Regimenter paa 2 Batailloner; de 6 Kompagnier skulde atter formeres i 4 og af dem skulde der saa dannes 8 Kompagnier. Regimenterne skulde beholde Stambataillonernes Numer, og Bataillonerne skulde benævnes vedkommende Regiments 1. og 2. Bataillon.

Vi havde i 1842 forladt Regimentsinddelingen og indført den selvstændige Bataillon. Forandringen havde staaet sin Prøve i Treaarskrigen, og den havde — hvad daværende Brigadekommandør, Oberst Thestrup udtalte i en Skrivelse til Krigsministeriet af 8. Maj 1851 — bragt »Infanteriet et Kæmpeskridt fremad«. Føjes hertil, at vore Brigader i Treaarskrigen bestod af 5—6 Batailloner, og at de nu kun skulde bestaa af 4 Batailloner, saa vil man kunne forstaa, at Regimentsinddelingen var fuldstændig overflødig, fordi Brigadekommandøren med stor Lethed kunde kommandere de 4 Batailloner uden Mellemed. Men Regimentsinddelingen var ikke alene overflødig; den var uforsvarlig. Den faste Officersbesætning ved Fodfolket var kun svag og var blevet suppleret med Reserveofficerer.

Men nu maatte der af det faste Personale udtages 22 Stabs-officerer til Regimentskommandører med 22 Premierløjtnanter som Adjutanter, 22 Kaptajner maatte ansættes som Bataillonskommandører, og 22 Premierløjtnanter som Kompagnikommandører. Det gav Anledning til en Mængde Forflyttelser, der yderligere gik ud over Sammenholdet i Afdelingerne. Men Forandringen medførte ogsaa andre Ulykker. Da General Thestrup gennemførte Doublingen, forlangte han, at en ikke ringe Del Officerer skulde afskediges som ikke egnede til at gøre Tjeneste under en Krig. Finansministeren modsatte sig Afskedigelsen, men gik ind paa, at de paagældende foreløbig blev stillet til Raadighed for at afskediges, naar Krigen kom. Nu blev alle disse Officerer atter ansat til Tjeneste ved Afdelingerne, og desuden blev Reserveofficererne fra Treaarskrigen, der stod paa halv Sold, indkaldt. De fik Kommandoen over Kompagnier, uagtet de ikke havde været til Tjeneste siden 1852 og var fuldstændig fremmed for Forandringerne paa Taktikens Omraade.

Oberstløjtnant Falkenskjold havde meddelt mig, at Major Ankjær havde lovet ham, at jeg skulde blive ved 22. Men uagtet der var 2 Kompagnikommandørpladser ledig ved denne Bataillon, blev jeg ved Kundgørelsen ansat som Kompagnikommandør ved 8. Bataillon, der garnisonerede i Kiel. Det gik saaledes mig som saa mange andre af mine Kamerater; jeg kom til en Afdeling, hvor jeg ikke kendte en eneste af mine Undergivne.

Afrejsen fandt Sted den 28. November om Aftenen. Kort før Jernbanetoget skulde gaa, kom en af mine Under-officerer fra Undervisningsanstalten og bad mig komme ud i Forsalen. Dér stod alle mine Elever, der var mødt for at sige mig Farvel og Tak. Det var mig en inderlig Glæde, ikke mindst fordi den kom fra Holstenere.

Den 29. November kom jeg til Kiel og fik, efter at have meldt mig til Oberst Hveberg, Kommandoen over 8. Bataillons 3. Kompagni.

Stemningen i Byen var højst uhyggelig. Medens man i Kongeriget bar Sørgedragt for Kong Frederik, demonstre-

rede Kiels Damer ved at vise sig i spraglede og skrigende Paaklædninger. Overalt hvor Officerer bevægede sig i de stærkt befærdede Gader, saae de kun hadefulde Ansigter. Boghandlernes og Galanterihandlernes Vinduer var fyldt med Litografier og Fotografier af den saakaldte »Herzog Friedrich der Achte«. Skønt Sangen »Schleswigholstein meerumschlungen« var forbudt, hørte man den sunget og spillet i alle Huse, og Drengene fløjtede den paa Gaden. Overalt traf Befolkningen Forberedelser til at modtage »Hertugen«, der ventedes i den nærmeste Fremtid, eskorteret af tyske Tropper. De civile Myndigheder fandt det rettest at lukke Øjnene. Den kommanderende General og hans Stab lod sig slet ikke se paa Gaderne i hele December Maaned, og Oberst Hveberg, der var Højstkommanderende i Byen, var instrueret om at undgaa ethvert Sammenstød mellem Soldaterne og den civile Befolkning. Selvfølgelig burde Holsten have været erklæret i Belejringstilstand, men Regeringen foretrak at lade den væbnede Magt være Tilskuere ved Autoritetens Ligbegængelse.

Den 1. December blev Regimentsinddelingen indført ved Fodfolket. 8. Bataillon fik Navn af 8. Regiment med Oberst Hveberg som Kommandør, og de 8 doublerede Kompagnier blev formeret i 2 Batailloner, hvoraf 1. kommanderedes af Major Salchow og 2. af Kaptajn G. F. Møller. Mit Kompagni var højre Fløjkompagni i sidstnævnte Bataillon, som desuden talte 4., 6. og 7. Kompagni. Det hjemsendte Mandskab, der var indkaldt til Depotet i Kolding, blev pr. Dampskib ført til Kiel, hvorefter Regimentet blev sat paa Krigsfod.

I en Fremstilling af Krigen 1864, der er skrevet for »Folket«, fortælles, at vi forsvarede Dybbølstillingen med »halve Rekruter og slet uddannede Forstærkningsmænd«. Kun fuldstændig Uvidenhed om de virkelige Forhold, kan fremsætte noget saadant. Mit Kompagni talte 196 Underkorporaler og Menige, deraf var 147 af Aargangene 1857—62 og 49 Mand af Aargangen 1863. Af de førstnævnte havde den langt overvejende Del ligget til Tjeneste i 16 Maaneder og derover, og Aargangen 1863 havde den 1.

December været til Tjeneste i 7 Maaneder. Saaledes var i alt væsentligt Sammensætningen ved de kongerigske og slesvigske Afdelinger. De holstenske Afdelinger blev, da Holstenerne hjemsendtes, udfyldt med Forstærkningsmænd, men de havde alle for Størstedelen ligget til Tjeneste i over 16 Maaneder, og de havde en saadan Uddannelse, at en svensk Gardeofficer, der gjorde Tjeneste ved 15. Regiment, i høje Toner roste de fortræffelige Soldater. Et yderligere Bevis har man i det heltmodige Forsvar, der den 18. April blev præsteret af 22. Regiment, der udelukkende var sammensat af de gamle Forstærkningsmænd. At man under Krigen sendte 4 Ugers Rekruter og Fri-spillere, der var uddannet i 2 Maaneder, som Erstatningsstyrke til Dybbølstillingen, vedrører ikke Hovedspørgsmaalet, thi Sandheden er den, at det smukke og heltmodige Forsvar af Dybbølstillingen, var Frugten af det utrættelige Arbejde, der var udført ved Afdelingerne i Aarene mellem begge Krigene for at uddanne dygtige Soldater.

Saasart Regimentet var mobiliseret, blev der taget alvorlig fat paa daglige Øvelser som Forberedelse til den Krig, der syntes uundgaaelig.

Det var bekendt, at det tyske Forbund vilde sende Eksekutionstropper til Holsten, men det var umuligt at faa Klarhed over, hvorvidt Regeringen vilde modsætte sig Indrykningen med Vaabenmagt. Efterhaanden syntes det dog, som om det var Regeringens Hensigt at rømme Holsten uden Sværdslag og gaa tilbage til Dannevirkestillingen. Man fandt dette bekræftet ved, at »Fædrelandet« midt i December fortalte fra »paalidelig Kilde«, at »22,000 Svenskere og Han selv« (s: Kong Carl XV) vilde komme os til Hjælp; men kun for at forsvare Slesvig. Denne Meddelelse blev dog ikke opfattet af Afdelingerne i Holsten som et bestemt Tilsagn om svensk Hjælp, thi efter de Erfaringer, vi havde haft Lejlighed til at gøre i 1848, kunde vi ikke ønske en lignende Hjælp. Men, hvad der tyngede os i Holsten mest, var, at Regeringens Optræden blev mere og mere uforstaaelig. Den 14. December ud-

kom en kongelig Proklamation til de hjemsendte holstenske Soldater. Den var paraferet af Krigsministeren. Det blev deri fortalt disse, at det var for ikke at berøve Landet dets Arbejdskraft, at Regeringen indtil da ikke havde indkaldt dem. Denne Begrundelse stod i den bestemteste Modstrid med, at Regeringen — uden at tage Hensyn til Arbejdskraften — havde *indkaldt* de hjemsendte Soldater i Kongeriget og i Slesvig. Desuagtet hed det i Proklamationen, at man heller ikke nu vilde »*indkalde*«, men nøjes med at opfordre de holstenske Hjemsendte til at ile til Fanerne, fordi man var begyndt »at forføre dem til at svigte deres Ed«. Regeringen lovede dem fri Jernbanetransport til Flensborg, hvor de skulde melde sig hos Pladskommandanten, samt at de skulde komme til at staa »*under kendte Førere*«, uagtet Regeringen vidste, at dette vilde være umuligt.

Det var en Indkaldelsesmaade, de hjemsendte Holstenerne slet ikke forstod. Vilde man have dem ind, maatte de indkaldes paa den i Loven foreskrevne Maade. Der var ikke faa Hjemsendte af 22. Bataillon, der boede i Kiel og Omegn, og som havde staaet under mig. De henvendte sig til mig og spurgte, hvorledes de skulde forstaa Proklamationen, og hvad de skulde gøre. Jeg svarede, at den var en Appel til deres Pligtfølelse, og raadede dem til at følge den. Men, da saa nogle af dem i Henhold hertil mødte paa Jernbanen og forlangte fri Rejse, lo Jernbancembedsmændene ad dem og svarede, at naar de ikke kunde betale Rejsen til Flensborg, blev de heller ikke befordret.

Det var blevet paabudt, at der den 19. December skulde holdes Sørgegudstjeneste i Anledning af, at Kong Frederik VII's Lig samme Dag blev bisat i Roeskilde. Der var 2 Kirker i Kiel. I den ene mødte omtrent ingen Tilhørere; i den anden bestod disse væsenligst af Garnisonens Officerer. Præsten gik for at være loyal, og dog gør man sig intet Begreb om, hvor saarende Talen var for os Danske. Han gik endog saa vidt, at han udtalte, at han af Hensyn til, at den Døde nu stod for Guds Throne, ikke vilde gøre

ham hans Dom haardere ved at omtale, hvad han havde udrettet i levende Live.

Okkupationstropperne begyndte at nærme sig den holstenske Grænse, og Slesvigholstenerne, der ventede snart at kunne hylde deres Hertug, optraadte mere og mere anmassende, saa at Tilstanden for Garnisonen blev næsten uudholdelig. Da vor Regimentskommandør viste sig utilbøjelig til at gøre Skridt for at faa Autoriteten opretholdt, sammenkaldte én af Kompagnikommandørerne sine Fæller og foreslog, at vi skulde instruere vore Undergivne om selv at tage sig til Rette. Dette Forslag mødte bestemt Modsigelse, fordi det kun vilde bidrage til at svække Disciplinen. Derimod blev det foreslaaet, at vi skulde vælge 2 Kompagnikommandører, som skulde henvende sig til Regimentskommandøren for at anmode ham om at udvirke, at Byen blev erklæret i Belejringstilstand. Under Forhandlingerne herom, der førtes i Officersmessen, traadte pludselig Regimentskommandøren ind. Han blev noget forbauset ved at se os, anede Uraad og udvirkede samme Dag gennem Generalkommandoen Befaling til, at Eskadronen Sommer af 4. Dragonregiment, der kantonnerede i Kiels Nærhed, blev forlagt til Byen. Garnisonen skulde endvidere have været forstærket med 2 holstenske Kompagnier af 14. Bataillon. Men, da disse naede Pløn, forlangte Mandskabet at blive hjemsendt, og i Stedet for at skride haardt ind, efterkom man deres Forlangende.

Rygtet gik, at der den 23. December vilde blive foranstaltet Optøjer i Kiel. Bataillonens Møller blev derfor samlet paa den lille Eksercerplads fra om Morgenen. Da der intet skete, gik Tiden med, at Regimentsmusikken spillede fædrelandske Sange, som Soldaterne istemte, og, da det var koldt, blev der derefter holdt Bal i Transtøvler. Kl. 12 fik vi Lov til at gaa hjem.

Juledags Formiddag spadserede jeg paa Vejen til Düsternbrook. I Afstand foran saae jeg en Mand, der uddelte Proklamationer til de Forbigaaende. Da han saac mig, vilde han undløbe, men jeg sprang til og fik fat i en Proklamation. Den var udstedt af den saakaldte Herzog

Friedrich der Achte. Jeg bragte den med Melding til Regimentskommandøren. Han svarede mig, at Sagen ikke angik ham, men at jeg maatte bringe Proklamationen til Politimesteren. Jeg tillod mig at gøre opmærksom paa, at jeg intet havde at bestille hos denne; jeg havde gjort, hvad der var min tjenstlige Pligt og maatte ganske overlade til Regimentskommandøren, hvorledes han vilde behandle Meldingen.

Misfornøjelsen blandt Soldaterne havde imidlertid naaet sit Højdepunkt, og den 26. December, 2. Juledag, kom den til et Udslag. Om Eftermiddagen myldrede det overalt paa Gaderne med Soldater. De begav sig ind hos Bog- og Galanterihandlerne og forlangte at købe Hertugens Billede, der fandtes i alle Størrelser. Da de fik til Svar, at Billederne ikke maatte sælges til Soldater, forlangte de, at Billederne øjeblikkelig skulde fjernes. Da de Handlende ikke vilde indlade sig derpaa, gik Soldaterne udenfor, rev Brostenene op og begyndte saa et livligt Bombardement, der gik ud over Spejlglasruderne, og hvorved der skete store Ødelæggelser. Samtidig kom det rundt omkring i Byen til Slagsmaal mellem Soldater og Civile. En af mine Soldater havde faaet Prygl i et Værtshus; han samlede saa en Del Kamerater, og de begav sig paa Vej for at give Pryglene tilbage. De passerede mit Kvarter og — oplyst om det Passerede — begav jeg mig straks ned paa Gaden. Men Soldaternes Sind var saa oprørt, at jeg for at faa tilvejebragt Lydighed, maatte trække Sablen. Regimentskommandøren var blevet sat i Kundskab om disse Spektakler. Han fik fat i nogle Spillemand, og, skønt Klokken næppe var mere end mellem 5 og 6 om Eftermiddagen, lod han blæse »Retræte« for at faa Soldaterne til at gaa i Kvarter. Selv begav Obersten sig paa Gaden for at paase, at Signalet blev efterkommet, men det lykkedes kun efter meget store Anstrængelser. Ritmester Sommers Eskadron blev saa alarmeret og posteret paa Torvet. Den udsendte Patrouiller gennem Gaderne, og disse fik, ved Brugen af den flade Klinge, Befolkningen til hurtigst muligt at søge til Husene.

De nærmest paafølgende Dage skete intet. Belært af Erfaringen iagttog Befolkningen Forsigtighed. Regimentets Mandskab var beordret til at være i Kvarter Kl. 4, men Rytterpatrouilleringen vedvarede om Aftenen og Natten.

Endelig den 29. December slog Forløsningens Time.

Regimentet og Eskadronen Sommer samledes om Morgenens paa den lille Eksercerplads, der ligger N. for Byen, med Undtagelse af mit Kompagni, der posteredes i Nærheden af Torvet. Eksekutionstropperne ventedes samme Dag til Byen med Jernbanen. Naar de ankom til Stationen skulde jeg lade signalere til Vagtskibet, der laa paa Fjorden, for at det kunde afgaa, og derefter skulde Kompagniet støde til Regimentet. En stor Menneskemængde havde samlet sig paa Torvet og i de tilstødende Gader og indtog en truende Holdning, da Kompagniet Kløkken 10³/₄ skulde tiltræde Afmarchen. Jeg lod derfor Bajonetten paasætte og gav — højlydt — Befalingsmændene Ordre til øjeblikkelig at skride ind, hvis Befolkningen under Kompagniets Marche gjorde sig skyldig i fjendtlige Demonstrationer. Men Befalingen blev hørt og forstaaet, saa at der ikke blev givet os Lejlighed til at sige et blodigt Farvel som Tak for al den Haan, der var vist mod Danmark; Kompagniet naaede Regimentet uanfægtet. Men i samme Nu vajede det slesvigholstenske Flag fra Kirken, Raadhuset og alle Bygningerne i Byen. Befolkningen strømmede saa til Jernbanestationen. Et Tog var lige ankommet med 300 hannoveranske Dragoner, som skulde holde Indtog i Byen, og det var ved Lyden af de Brøl, der istemtes som Velkomsthilsen til disse Eksekutionstropper, at vort Regiment og Eskadronen Sommer forlod Kiel. Ved Broen over Ejderen ved Klüvensieck kom vi ind paa slesvigsk Jord, og den blev hilst med et rungende Hurra af hvert enkelt Kompagni.

Den 30. December naaede Regimentet Slesvig.

Nytaarsaften var alle Officererne, der laa i Slesvig, samlet hos Madam Esselbach. Det var en alvorlig Sammenkomst, men der var ingen Forsagthed. Vi havde jo baade i 48 og 49 kæmpet mod Overmagt, og det kunde

vi ogsaa gøre denne Gang, men det maa dog tilføjes, at vi alle nærrede det lønlige Haab, at naar vi gjorde vor Pligt, kunde Stormagterne ikke lade os i Stikken; de var gennem Traktater bundet til at yde os Hjælp, og Lord Palmerston havde for Englands Vedkommende udtalt, at denne Magt var »bound by honor« til at hjælpe os.

Som Nytaarsgave fik Officererne tildelt Trænkuske som Oppassere. De mødte i »egne Klæder« 3: civil Dragt og fik først Mundering midt i Marts Maaned. Dette i Forbindelse med Tjenestens Tarv bevirkede, at jeg beholdt min fortræffelige Jens som Oppasser, men gjorde ham samtidig til fast Kompagniordonnans.

Den 4. Januar blev 8. Regiment forlagt til Skovby, Ellingsted og Morgenstern. 3 Kompagnier, hvoriblandt mit, blev tillige med Bataillonstaben anbragt i Ellingsted, der var en lille fattig Hedeby. Det var utroligt, hvad Mandskabet maatte lide i de slette Kvarterer paa Grund af den stærke og vedholdende Kulde, der alt var begyndt i December. Mange Steder var der tommetyk Is paa de indvendige Vægge i de Rum, Mandskabet maatte benytte som Sovesteder, og Sengklæderne bestod derfor af vaad Halm. Skønt vi maatte modtage og opstable Millioner af Tørv, maatte vi ikke faa udleveret deraf for at hjælpe paa Vinterkulden, fordi Tørvene først skulde bruges i Bivouakerne, saafremt Krigen blev erklæret.

Der var Grunde nok til Klage, men dertil var vor Bataillonskommandør, Kaptajn Møller, utilbøjelig. Han var brav og retsindig, og da Krigen kom, viste han sig ved alle Lejligheder som en ualmindelig modig Mand, men han var blottet for enhver Tilbøjelighed til at tage Initiativ eller tage Bestemmelser om nogetsomhelst. Han nøjedes med at gengive de Ordre, han fik fra Regimentet, med mindre disse krævede Udførelsesbestemmelser, som skulde gives af ham, thi saa kom han altid til mig og spurgte om Raad, inden han gav sine Ordre. Jeg tør sige, at jeg aldrig har misbrugt den Tillid, han viste mig; men baade for Bataillonens og min egen Skyld havde jeg foretrukket en Bataillonskommandør med Personlighed og

Vilje. Med stor Vanskelighed fik vi ham dog til at fremsætte Klage over Indkvarteringsforholdene; Klagen blev fundet begrundet, men kunde ikke afhjælpes, fordi det blev anset nødvendigt at have Besætning i Byen.

Den strænge Kulde gjorde det næsten umuligt at holde Øvelser. Ved disse kom vi snart til Overbevisningen om, at Oversvømmelsen, som skulde dække denne Del af Stillingen, og hvis Dæmninger Besætningen skulde forsvare, var saa stærkt tillfrosset, at den kunde passeres næsten overalt. Det var derfor med Længsel, at vi imødesaa mildere Vejr.

Sent paa Aftenen den 31. Januar kom der en uventet Ordre til, at vi skulde afløses og efter Afløsningen marchere til Slesvig, for at Regimentet kunde blive indlemmet i Infanterireserven. Denne skulde foreløbig bestaa af 8. og 15. Regiment.

Den 1. Febrnar op ad Formiddagen indtraf Regimentet i Slesvig og blev indkvarteret i Altstadt. Hæren var endnu ikke sat paa Feltfod; men om Eftermiddagen rygtedes det, at Fjenden var gaaet over Ejderen mellem Rendsborg og Kiel, og at der var blevet kæmpet ved Forposterne. Krigen var altsaa begyndt.

Den følgende Dag angreb Fjenden Mysundestillingen, men blev slaaet tilbage. Efterretningen derom naaede Slesvig hen paa Aftenen og vakte Glæde. Den paafølgende Nat blev Infanterireserven alarmeret Kl. omtrent $2^{3/4}$, og Bataillon Møller maatte i et øsende Regnvejr marchere til Pølhogn, der var bestemt til at være Infanterireservens Alarmstilling. Her ankom lidt senere Infanterireservens øvrige Batailloner, og vi maatte saa trampe omkring i Snepløret til den 3. om Middagen Kl. $12^{1/2}$, da vi fik Befaling til at marchere tilbage til Kvartererne i Altstadt. Da vi under Marchen kom forbi Gottorp Slot, hørtes en saadan Skydning i sydlig Retning, at vi betragtede den som Indledningen til en alvorligere Kamp. Vi ventede derfor at faa Befaling til at blive ved Slottet for at kunne være nærmere ved Haanden, hvis det behøvedes. Men, skønt hele Overkommandoens Stab var anbragt i et Palæ

lige ved Slottet og altsaa maa have hørt ganske det samme som vi, blev der ikke udsendt en eneste Officer af den meget talrige Stab for at søge Oplysning om Skydningens Aarsag. Man ventede paa Melding fra General Steinmann, som førte Kommandoen paa den angrebne Front for at handle. Men da Generalen var i Slesvig, forholdt man sig afventende, og det uagtet der indtraf Meldinger fra Forpostkommandøren. Hele Kampen ved Bustrup blev derfor begyndt og gennemført, uden at en eneste Officer af Overkommandoen var til Stede.

I grel Modsætning hertil staar Kong Christian IX's Optræden ved denne Lejlighed. Kongen, der om Formiddagen havde været i Mysunde for at takke Besætningen for den foregaaende Dags smukke Kamp, vendte tilbage, kort efter at Infanterireserven havde passeret Gottorp. Saasnart Kongen hørte Skydningen, begav han sig til Fods gennem Friedrichsberg for i »Bustrup Forværk« at faa Oplysning om Aarsagen. I Friedrichsberg mødte Kongen General de Meza, der — af Hensyn til Kulden — var saa indpakket, at han næsten var ukendelig. Kongen fortalte Generalen, hvad der var hans Hensigt, men i Stedet for at ledsage Kongen, hvad der var Generalens Pligt, begav denne sig til sit Kvarter og lod Kongen fortsætte Vejen til Bustrup Forværk.⁹⁾ Herfra saae Kongen, at »Kongshøj« var blevet opgivet, og at vore Tropper gik tilbage mod Saksarmene. Kongen vendte tilbage til Gottorp, men hen paa Aftenen aflagde han et nyt Besøg i »Bustrup Forværk«.

Infanterireserven var kommet i Kvarter Kl. klokken noget over 2; men Kl. henimod 4 blev den alarmeret og maatte staa under Vaaben til Kl. 5½. Atter alarmeret Kl. 6 maatte den blive staaende til Kl. 7½. Endelig blev den Kl. 10 alarmeret for tredje Gang, og nu maatte den afmarchere til Pølhøgn. Efterretningen om, at Kongshøj var erobret af Fjenden, og at vore Tropper havde maattet trække sig tilbage til Saksarmene, fik vi inden Afmarchen. Begivenheden blev diskuteret i Nattens Løb, og de af os, der havde deltaget i den sidste Troppesamling ved Dannevirke, følte sig overbevist om, at Infanterireserven ved

Daggry vilde faa Befaling til at rykke frem for at gen-
erobre det tabte Terræn. Saasnart det blev lyst, begyndte
vi ogsaa en meget livlig Artilleriskydning mod »Kongshøj«,
og den gjorde en saadan Virkning, at Fjenden trak sine
Tropper noget tilbage. Klokken mellem 7 og 8 ankom en
Adjutant fra Overkommandoen; men i Stedet for at over-
bringe Befaling til Fremrykning, bragte han Meddelelse
om, at Infanterireserven ikke skulde vende tilbage til Alt-
stadt, men hugge Grene af Træerne og bygge Hytter til
fremtidig stadigt Ophold i Pølhegn. Kort efter ankom
Vogne med Tørv til Brændsel og Halm til Natteleje. Det
stod straks Infanterireservens Kommandør, General Caroc,
saavel som Regiments- og Bataillonskommandøerne klart,
at en saadan Anbringelse maatte føre til Troppernes hur-
tige Ødelæggelse. Hen paa Formiddagen indtraf Hærens
Stabschef, Oberst H. Kauffmann, og han fik af Generalen
saavel som af begge Regimentskommandøerne den be-
stemte Erklæring, at Udførelsen af den givne Ordre,
maatte føre til, at Bataillonerne gik til Grunde, en Op-
fattelse, der deltes af den tilfældigt tilstedeværende Divi-
sionslæge Pape. Træhugsten var begyndt og fortsattes;
men efter Middag fik vi Befaling til at standse Arbejdet
og marchere til Altstadt. Vi indtraf Klokken henved 3,
og fik Befaling til, at Infanterireserven skulde sende 2
Kompagnier som Kanonbedækning, et til Holm og et til
Maageøen.

Det kan ikke være Tvivl underkastet, at det var Stabs-
chefens Besøg ved Infanterireserven, der i høj Grad var
medvirkende Aarsag til, at der den 4. om Aftenen sammen-
traadte et Krigsraad, der besluttede at rømme Dannevirke-
stillingen den 5. om Aftenen.

Sent paa Aftenen fik jeg Befaling til at afmarchere
næste Morgen Kl. 5 til Maageøen for at alløse et Kom-
pagni af 15. Regiment. Paa Øen var der anlagt et Batteri
for 4 12pundige riflede Kanoner. Kompagniet skulde være
Kanonbedækning.

Kort efter Ankomsten til Øen, kom Batterikommandøren,
Overfyrværker Engell, til mig og fortalte, at hans Mand-

skab havde været henvist til at leve af, hvad Infanteristerne havde givet det, fordi det i flere Dage ikke havde modtaget Forplejning. Selvfølgelig kom vi straks Kameraterne til Hjælp.

Klokken mellem 9 og 10 om Formiddagen opkørte Øst-rigerne et Batteri ved Fartorp og aabnede en heftig Ild paa Kanonerne paa Maageøen. Men vore Artillerister blev ikke Svar skyldig, og det var en Glæde at se den Iver og Ufortrødenhed, hvormed de betjente Kanonerne. For Kompagniet var Stillingen dog højst ubehagelig. Det stod i Kompagnikolonnen paa en Bakkeskraaning, som ydede Skjul, men ingen Dækning, og der var ingen Mulighed for at tage nogen anden Opstilling.

Efter $\frac{1}{2}$ Times Kamp hørte Skydningen op. Senere modtog Artilleristerne den Forplejning, de havde til Gode.

Klokken henved $1\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen kom Premierløjtnant Elben, der var Adjutant ved Artillerioverkommandoen til Øen. Han gik op i Batteriet, hvor han havde en længere Samtale med Overfyrværkeren. Da han skulde forlade Øen, kom han til mig og anmodede om, at mit Kompagni, hvis det behøvedes, vilde afgive Hjælp for at faa Kanonerne flyttet fra Øen, saaledes at Flytningen kunde være endt Kl. 4. Paa Forespørgsel om Grunden, svarede han, at det var han ikke berettiget til at fortælle mig. Jeg kunde kun udtale min Forundring over, at Løjtnanten kunde meddele Overfyrværkeren en Hemmelighed, som han ikke maatte betro mig, der utvivlsomt var den, der førte Kommandoen paa Øen. Kort efter modtog Kompagniet fra Regimentet en mundtlig Befaling, hvorefter det skulde blive staaende paa Øen »til nærmere Ordre«. Klokken var den Gang henved 2. Kanonerne skulde altsaa flyttes, men Kompagniet skulde blive staaende. Da der absolut maatte være noget galt heri, sendte jeg følgende Melding til Regimentet: »Kompagniet har i dette Øjeblik faaet Ordre gennem Artillerikommandoen til at assistere ved Flytningen af Skytset fra Mewenberg (Maageøen). Flytningen skal være tilendebragt Kl. 4. Man tillader sig at forespørge, om Kompagniet alligevel skal blive

staaende, saaledes som bestemt i den nylig modtagne Ordre fra Regimentet«. Artilleristerne havde den Gang begyndt paa at hugge Huller i Isen, hvori de nedsænkede Projektiler og Ammunition. Da ogsaa dette var mig uforklarligt, spurgte jeg Overfyrværkeren om Grunden. Han svarede, at han kun kunde sige, at han handlede efter Ordre. Da det nævnte Arbejde var tilendebragt, bad han om Arbejdsmandskab. Kanonerne maatte føres ned fra Batteriet enkeltvis. Men, da den første Kanon kom ned paa Isen, gik denne itu, og Baghjulene sank i. Af Brædder blev der saa ved Bredden dannet et Underlag for den næste Kanon. Men Røret i Skansen var blevet opdaget af Øst-rigerne, som straks opkørte et Batteri og aabnede Ilden. Granaterne faldt i Mængde. Heldigvis havde Fjenden bedømt Afstanden for langt, men det kunde han snart rette. Den anden Kanon var imidlertid bragt ned, men Underlaget gik itu, saa at ogsaa dens Baghjul sank i.

Overfyrværker Engell erklærede nu, at Øjeblikket var kommet, da han maatte handle i Overensstemmelse med den Instruks, han havde modtaget fra Artillerioverkommandoen. Han fornaglede saa Kanonerne, og umiddelbart derefter forlod han og Artilleristerne Øen i Løb, efterladende alt, hvad der fandtes paa denne, deriblandt den Forplejning, som var ankommet kort forinden. Alt blev mig mere og mere gaadefuldt, men Kompagniet var henvist til at afvente Regimentets Svar. I denne Ventetid saae vi en Parlamentær fra vor Side ride frem ad Hadebydæmningen og satte dette i Forbindelse med Øens Rømning. Klokkeren omtrent 5 bragte en Ordonnans følgende Svar: »Saalænge Artilleriet er dér, forblives; gaar det bort, følges med. Kompagniet stiller Kl. 7 paa Alarmpladsen«. Kanonerne kunde vi ikke faa med; men der var meget andet paa Øen, som det vilde være urigtigt at efterlade, deriblandt ogsaa Forplejningen. Alt dette blev derfor bragt tilbage til Kysten, opstabled, og en Skildvagt sattes til at bevogte det. Melding derom sendtes til Artillerioverkommandoen med Anmodning om at lade Skildvagten afløse snarest muligt. Men Underkorporalen, der var af-

sendt med Meldingen, vendte senere tilbage uden at have kunnet finde Artillerioverkommandoen, og Skildvagten blev fanget af Østrigerne.

Efterat Kompagniet var kommet tilbage til Slesvig, aflagde jeg Regimentskommandøren Rapport, og, da jeg gik ud fra, at vi skulde stille Kl. 7 for som sædvanligt at marchere til Pølhegn, bad jeg om at faa Tilladelse til, at Kompagniet maatte blive tilbage, til det havde faaet varm Mad, da det uafbrudt havde været under Vaaben siden Kl. 5 Morgen. Men det blev nægtet, og samtidig blev jeg beordret til personlig at søge Kommandøren for Infanterireserven og bringe ham den Rapport, jeg havde afgivet til Regimentet. Jeg traf General Caroc paa Ravens Hôtel ifærd med at spise til Middag, aflagde min Melding og benyttede derpaa Lejligheden til ihast at faa noget at spise. Saavel Generalen som Oberst Hveberg agerede meget forbausset over min Melding og ingen af dem antydede med et eneste Ord, hvad der forestod, uagtet de vidste Besked. Det gik endog saa vidt, at General Caroc end ikke i Fortrolighed meddelte, hvad der forestod, til en Bataillonskommandør af 1. Regiment, der som kvartersyg boede paa Ravens Hôtel og spiste sammen med os, saa at han blev fanget af Østrigerne.

Kompagniet stillede Kl. 7, og Kl. 7^{1/2} tiltraadtes Afmarchen. Da vi fulgte den sædvanlige Vej, troede vi, at Marchen gik til Pølhegn for at bivouakere. Men ved Chausséen til Flensborg, maatte vi svinge til Højre. Først nu forstod vi, at Dannevirkestillingen skulde opgives, og der gik som et Suk gennem hele Regimentet over et fejlslagent Haab. Jeg hører til dem, der anser Opgivelsen af Dannevirkestillingen som en Nødvendighed. Derfor skrev jeg den 9. Februar til min Forlovede: »At vi har handlet rigtig i at gaa, skal jeg nærmere udvikle i et Brev til Din Fader en af Dagene«. Brevet blev skrevet og afsendt, men er gaaet tabt ved, at alle min Svigerfaders Breve — mig uafvidende — sendtes til Papirmøllen, umiddelbart efter hans Død. Men da jeg som Følge deraf ikke kan citere mine Udtalelser, vil jeg ikke gengive dem efter Hu-

kommelsen; thi i et Tilfælde af denne Natur gælder det netop om en nøjagtig Gengivelse af det Skrevne.

Da der foreligger saa mange Beretninger om Tilbage-toget Natten til den 6. Februar, og jeg selv har givet en Fremstilling deraf i »Den anden slesvigske Krig«, skal jeg indskrænke mig til her atter og atter at fremhæve den beundringsværdige Udholdenhed, hvormed vore fortræffelige Soldater har alle Lidelser og Anstrængelser og kun omtale nogle Enkeltheder.

Der blev undervejs først holdt et egentlig Hvil, da Regimentet naaede Oversø Kl. mellem 4 og 5 om Morgenen. Under dette bragte en Underkorporal fra Trænet Melding om, at Kompagniets Kærre var kørt i en Grøft, og at Hesten var ude af Stand til at trække den videre. Trods Udmattelsen meldte der sig straks 4 Mand som Frivillige for at gaa tilbage og faa Kærren med. Jeg modtog det smukke Tilbud, men det var ikke uden Betænkelighed.

Klokken omtrent 8^{1/2} om Morgenen naaede Regimentet Flensborg og maatte bivouakere paa Hovedgaden under de brave Indvaaneres kærlige Omsorg, indtil der kom Befaling til, at Regimentet skulde kantonnere i Bov og Volmerstoft. Da der endnu intet var hørt om Kompagnikærren, fik jeg Tilladelse til at lade Premierløjtnanten føre Kompagniet til Volmerstoft og selv — paa en Ægtvogn — at begive mig sydpaa for at søge Kærren, der foruden Officerernes Bagage ogsaa medførte en Kasse, der indeholdt et temmelig betydeligt Beløb, Mandskabet havde givet mig i Forvaring. En halv Mils Vej fra Flensborg stødte jeg paa de 4 Mand, der forgæves havde søgt Kærren. Først ved Bilskov Kro traf jeg denne som det næstsidste Køretøj i hele Trænkolonnen. Kompagniordonnansen, min trofaste Jens, fortalte med glædestraalende Ansigt, at medens han stod ved Hesten, der ikke kunde staa paa den spejlglatte Vej, fik han af Folk fra Eggen Oplysning om, at der ved en Sidevej laa en Smedje. Han trak saa Hesten derhen over de snebedækkede Marker, fik den braaddet, vendte tilbage og førte saa Kærren frem.

Klokken henved 2^{1/2} naaede jeg Kompagniet i Volmers-

toft. Noget senere begyndte Kampen ved Sankelmark. Den gav Anledning til, at vi blev alarmeret, men der kom ingen Befaling til Fremrykning. Om Aftenen Kl. 9 fik vi Befaling til at stille til Afmarche næste Morgen Kl. 6, men da vi — glade over at skulle have en Nats Hvile — vilde lægge os til Ro, blev vi Kl. lidt over 10 alarmeret paany og maatte marchere sydpaa. Sammenhængen hermed, kan jeg kun fuldstændig oplyse ved Arkivernes Hjælp.

Kampen ved Sankelmark endte Kl. 5 Eft. Ikke desto mindre udstedte Overkommandoen i Flensborg Kl. 6 Eft. følgende Befaling: »Infanterireserven beordres til at indtage en Fægtningsstilling paa de to Kolonneveje tæt V. for Flensborg, som fører fra Nystaden over Tøndervejen til Husum Chausséen og Chausséen til Slesvig. I denne Stilling optages eventuelt den nu indledede Kamp og bivouakeres i alle Tilfælde hele Natten«. Befalingen naaede Infanterireserven Kl. 7; men da den var vidende om, at Kampen ved Sankelmark var endt for flere Timer siden, maa den paa en eller anden Maade have rettet en Forespørgsel til Overkommandoen. Følgen blev, at Infanterireserven udstedte følgende Befaling: »Infanterireserven beordrer 8. Regiment til fra Bov at marchere over Harreslev og Marieskov og indtage Stilling paa den vestlige Kolonnevej, og 15. Regiment til fra Krusaa ad Chausséen at indtage Stilling paa den østlige Kolonnevej«. Denne Befaling naaede 8. Regiment Klokken omtrent 10 og foranledigede Alarmeringen og Afmarchen. Ordrens Indhold blev af Regimentskommandøren bevaret som en Hemmelighed. Vi forbausedes over at maatte marchere sydpaa, medens de Afdelinger, vi stødte paa, marcherede nordpaa. Efter at være passeret Marieskov naaede Regimentet henimod Midnat en stor snebedækket Mark, paa hvilken det blev jaget omkring fra det ene Hjørne til det andet; men hvad det var, Regimentskommandøren søgte, vilde han ikke give nogen Oplysning om. Tilsidst blev Regimentet ført hen imod nogle Bygninger, hvor det blev standset, og vi fik nu Følelsen af, at vi befandt os ved Udkanten af

Flensborg. Klokken noget over 1 blev der blæst Alarm i Byen, og det varede ikke længe, før vi hørte Tropperne afmarchere nordpaa. Situationen begyndte at blive uhyggelig, men Regimentskommandøren fastholdt sin Taushed. Regimentet var formeret i Kompagnikolonner, men de var trukket saa tæt sammen, at de dannede en stor Klump af dødtrætte Mennesker, hvoraf Størstedelen søgte Hvile i Sneen. Først henimod 6 gjorde et Par af Regimentets Officerer den Opdagelse, at vi stod paa 21. Bataillons (4. Jægerkorps) Eksercerplads. Regimentskommandøren lod nu, efter Major Salchows Anvisning, Regimentet indtage en Fæglingsstilling, i hvilken mit Kompagni havde venstre Fløj langs et Stengærde, der strakte sig op til Byen. Major Salchow kom til og meddelte, at der i nogen Afstand foran Gærdet laa et Bakkeparti, som, naar Dagen gryede, vistnok vilde vise sig besat af fjendtligt Artilleri. Min Forbauselse steg mere og mere. Men saa bragte min egen Bataillonskommandør en ny og fornuftigere Ordre. Hele Regimentet skulde samles, 7. Kompagni (Pio) skulde udstille Forposter paa Chausséerne til Husum og Slesvig, og mit Kompagni skulde danne Piket ved Røde Port. Jeg samlede straks Kompagniet, rykkede gennem de yderste Gader i Flensborg og tog Stilling foran nævnte Port. Da jeg herfra saae, at Chausséen til Slesvig ikke var blevet besat af Kompagniet Pio, skød jeg en Deling frem halvvejs til Bomhuset og lod den fremsende Observationsposter. Kort efter min Ankomst til Røde Port indfandt der sig en Samling flensborgske Borgere med hvidt Bind om Armen; det var deres Opgave at bevare Orden og Ro under den forventede Indmarche af preussiske Tropper. Flere af disse kom til mig og bad mig indtrængende om at afmarchere, da der var en Vej gennem Adelby, som Fjenden kunde benytte, og hvorved han kunde komme i Ryggen paa mit Kompagni, og afskære det Tilbagetoget. Jeg svarede, at jeg maatte afvente Regimentets Befaling. Den indtraf mellem Kl. 7 og 8, idet Bataillonens Stabshornblæser bragte Befaling til, at Kompagniet øjeblikkelig skulde støde til Regimentet. Jeg fulgte Vejen, jeg var

kommet fra. Paa et Gadehjørne stod Appellationsraad Juel og græd. Klokken var den Gang 7^{1/2}. Men, da jeg naaede Stedet, hvor jeg havde forladt Regimentet, var det afmarcheret. Endnu stod der en Del af Byens Befolkning, der var ilet til med Mad og Drikkevarer. Da der ikke kunde være Tale om at standse, lod jeg Mandskabet forsyne sig under Forbimarchen, der gik ad Kolonnevejen. En sydslesvigsk Trænkusk kom ridende mod Kolonnen med et Spand Artilleriheste og erklærede paa Forespørgsel, at han skulde »nach Süden«; men jeg lod ham forandre Front og marchere »nach Norden«. Paa Torvet i Ny-staden stod en af 1. Regiments Kompagnikærrer, der var efterladt af Mangel paa Ordre. Den blev forspændt og medtaget. Forholdene havde gjort det nødvendigt at foretage en Ilmarche, men da Kompagniet naaede det første Skovløberhus i Skoven N. for Flensborg, blev der gjort et kort Holdt, for at Mandskabet, der omtrent uafbrudt havde været under Vaaben i noget over 2 Døgn, kunde faa Lejlighed til at hjælpe lidt paa Fødderne. Blot det at faa Strømpen vendt, er ved saadanne Lejligheder en Velgerning. Men, medens Mandskabet var beskæftiget paa denne Maade, kom en civil Mand løbende fra Flensborg og meddelte, at preussiske Husarer var rykket ind i Byen og stod ved »Glashütte«. Det blev senere oplyst, at de var indtruffet ved Hovedgaden omtrent samtidig med, at jeg naaede Kolonnevejen. Husarernes Fører, Ritmester v. Wiese, har — ifølge det preussiske Generalstabsværk — berettet, at han blev standset N. for Flensborg af Ilden fra den danske Bagtrop. Men det er urigtigt. Der blev ikke løsnat et eneste Skud paa Husarerne. Ritmestesen standsede ved Glashütte, fordi han fik at vide, at der var et dansk Kompagni i Udkanten af Skoven; men det synes som om Skydningen maatte til af andre Grunde; thi Ritmesteren blev for sit Forhold ved denne Lejlighed fremmet til Major udenfor Tour.

Efter at have modtaget Flensborgerens Oplysninger afmarcherede jeg ifølge Ordren. En Befalingsmand sendtes ind paa »Wassersleben« for at rekvirere en Høstvogn.

Den blev forspændt med Artillerihestene, og alle Kompagniets Tornystre anbragtes paa Vognen. Klokkeren omtrent 9 stødte jeg til Regimentet ved Krusaa. Men, hvorledes var Regimentet kommet tilbage?

Overkommandoen havde Kl. 10^{1/2} om Aftenen udstedt en Ordre om Hærens Afmarche den 6. om Morgen, og efter den skulde Infanterireserven staa paa Højderne N. for Flensborg, for at Tropperne, der laa i denne By, kunde gaa igennem. Denne Ordre modtog Infanterireserven Kl. 1 om Natten, og der blev saa vel straks efter Modtagelsen som noget senere paa Morgen afsendt Officerer af Infanterireservens Stab for at føre 8. Regiment tilbage; men de kunde ikke finde det. Som alt omtalt blev Flensborg rømmet om Natten Kl. 1^{1/2}, og det kan næppe være tvivlsomt, at der vilde være indtraadt en Katastrofe for 8. Regiment, hvis ikke en brav Dragonordonnans af Infanterireservens Stab Klokkeren mellem 6 og 7 havde fundet Regimentet og bragt det Befaling til øjeblikkelig at gaa tilbage.

Det var blevet meldt General Caroc, at Regimentets Afmarche var sket, uden at mit Kompagni var stødt til. Jeg fik derfor Befaling til at melde mig til Generalen. Han udtalte sin Glæde over, at Kompagniet var udenfor Fare. Jeg maatte afgive Rapport, og da det var sket, udtalte Generalen, at jeg havde været den sidste til at forlade Flensborg, men derfor skulde jeg — som Belønning — være den første, der kom til at rykke ind i Byen, naar Bladet vendte. Det Løfte har jeg levet paa siden da, og jeg har det sikre Haab, at det vil gaa i Opfyldelse.

Tilbagegangen fortsattes fra Krusaa under en forrygende Snestorm til Graasten. Regimentet medbragte 2 Feltkanoner, Artilleriet havde maattet efterlade, men som Mandskab af vore Kompagnier førte tilbage, for at de ikke skulde falde i Fjendehaand. I Graasten, hvor vi hvilede 1^{1/2} Time, fik Kanonerne ny Bespænding. Marchen fortsattes saa til Sønderborg. Mit Kompagni sluttede og havde Befaling til at sørge for, at alt Mandskabet kom med.

Det lykkedes ved den beundringsværdige Maade, hvorpaa alle søgte at komme hinanden til Hjælp.

Da vi efter mange Anstrængelser naaede Dybbøl Mølle, var det store Træn opkørt paa en saa uheldig Maade, at vi rodevis maatte trænge os frem mellem Vognene. Først her begyndte Overanstrængelsen at virke paa mig. Jeg vidste, at Dybbølstillingen var befæstet, men jeg havde ikke set Befæstningen, og nu saae jeg til begge Sider gigantiske permanente Fæstningsværker. Men det varede ikke længe, før jeg atter kom til Fornuft. Jeg sendte da Premierløjtnanten forud, for at han, efter at have passeret Broen over Alssund, kunde samle Mandskabet af Kompagniet, og selv sluttede jeg Kompagniet. Da vi var kommet over, stod vi uden Ordre. Regimentskommandøren var paa Marchen mellem Graasten og Dybbøl blevet tilbage, og jeg vidste, at han ikke senere havde passeret Kompagniet. Dette blev nu anbragt i en Gaard ved Havnen, og jeg blev ved Broen. Da Oberst Hveberg endelig kom, meddelte han, at Regimentet skulde ligge i Ulkebøl Vestermark. Men nu kom vi til Kundskab om, at de 7 Kompagnier allerede var blevet indkvarteret i Sønderborg, og jeg fik derfor Tilladelse til ogsaa at blive der med mit Kompagni; men Obersten erklærede, at han vilde følge Ordren, og han begav sig til Ulkebøl Vestermark. Mit Kompagni blev anbragt i Kirken, som ogsaa tjente til Opoldssted for 15. Regiment, saa at alle laa som Sild i en Tønde. Kompagniets Officerer havde faaet anvist Kvarter paa et Dampskib i Havnen, hvor vi ankom noget efter Midnat. Kompagniet havde den Gang næsten uafbrudt været under Vaaben fra den 5. Februar Kl. 5 Morgen, altsaa langt over 2½ Døgn.

Den 8. Februar om Morgen, da jeg begav mig paa Vej til Kompagniet, mødte jeg Major Stiernholm og maatte hjælpe ham med at finde Hovedkvarteret. Senere paa Dagen fik vi Efterretning om, at General de Meza og hans Stabschef var kaldet til Kjøbenhavn, og at General Lüttichau midlertidig havde faaet Overkommandoen med Major Stiernholm som Stabschef.

Alle vore Kompagnier blev samlet, saa at Regimentet var formeret uden Regimentskommandør.

Vi satte os, saa i Marche, fandt Obersten og maatte om Natten bivouakere ved en Gaard i Ulkebøl Vestermark. Den følgende Dag blev Regimentet forlagt til et Kantonnement i Lambjergskov, hvor de brave Alsinger gjorde alt for at hjælpe paa de udmattede Soldater. Under Tilbage-toget var Regimentsadjutanten blevet syg, og min Premierløjtnant blev nu beordret til at gøre Tjeneste som Adjutant. Det var et dobbelt Uheld for mig, thi Premierløjtnanten havde staaet saa længe ved Kompagniet, at han kendte alle de Undergivne til Bunds, og jeg blev nødt til selv at overtage Premierløjtnantens Forretninger.

Den 13. Februar kom Infanterireserven til Sundeved. Det var med en ikke ringe Forbauselse, at vi gjorde den Opdagelse, at Stillingen, der bestod af 10 smaa Skanser, ikke var i Forsvarsstand. Der var derfor ingen Tvivl om, at hvis Preusserne havde benyttet deres Overmagt til et energisk Angreb, havde vi maattet rømme Stillingen og gaa tilbage til Als. Men da Preusserne undlod at benytte det gunstige Øjeblik, fik vi levnet Tid til efterhaanden at sætte Stillingen istand til at modstaa et alvorligt Angreb.

Fra Begyndelsen var Tjenesten indrettet saaledes, at Regimenterne var 3 Døgn i Sundeved — omtrent uafbrudt Bivouakering — og derefter 3 Døgn paa Als. Men det blev senere forandret til en 6 Dages Turnus. Da den strænge Kulde vedblev, led Tropperne meget ved Bivouakeringen, men det blev genoprettet ved Hvilen i Kantonnementerne. Alle var derfor ved godt Mod, og længtes kun efter en Kamp, der kunde bringe os Fordele.

En fejlagtig Forpoststilling blev af Fjenden benyttet til et Angreb den 22. Februar; men Kampen bragte os kun et temmelig betydeligt Tab. Vi fik saa en ny og mere tilbagetrukken Forpoststilling, og alt var dermed lagt til Rette for Anvendelsen af den lille Krig, der har saa stor Betydning for Mandskabets Kampdygtighed. Fjenden benyttede Lejligheden til næsten daglig at fremsende større eller mindre Kommandoer for at foretage Overfald eller

for at alarmere. Men vi maatte forholde os passivt, og bad vi om at maatte forsøge Overfald, fik vi Afslag. Det ledende Princip ved Overkommandoen var, at vi ikke maatte irritere Fjenden, og det hvilede paa en fuldstændig ubegrundet Mistillid til vore Soldaters Brugbarhed.

I Højde med Ragebølskov laa der ved Vejen, der fører til Sandbjerg, en isoleret Bygning, Skrædderhuset. Dér havde vi en fremskudt Postering, som var forbundet med Vedetkæden ved Kosakvedletter. Da disse havde Ragebølskov i venstre Flanke, sneg Fjenden sig meget ofte ind i Skoven, skød eller fangede enkelte af Posterne og trak sig saa tilbage. Mit Kompagni havde besat denne Del af Stillingen den 29. Februar. En fjendtlig Patrouille angreb Posteringen i Skrædderhuset. Kommandersergenten sendtes frem fra Pikettet til Understøttelse med en Patrouille, og jeg fulgte selv med for at kunne trække yderligere Forstærkning til, hvis det behøvedes. En af Kosakposterne, vi passerede, klagede over stærke Mavesmerter. Jeg trøstede ham med, at det var meget almindeligt, naar man første Gang hørte Fjendens Kugler, men at det snart gik over. Det blev ikke til noget med Kampen, thi Fjendens Patrouiller trak sig bort. Kommandersergenten fik derfor Befaling til at gaa tilbage. Vi stødte derved atter paa Kosakposten med Mavepinen: han klagede sig atter og saae meget elendig ud. Da Kommandersergenten, paa min Forespørgsel, gav ham det bedste Vidnesbyrd, lod jeg ham afløse af en Menig, jeg havde haft Lejlighed til at attrapere som Stortaler og Ræsonnør. Jeg tilløjede, at han her kunde faa Lejlighed til at vise, om han forstod ligesaa godt at slaas med Fjenden som at bruge sin Mund. Vi gik saa tilbage til Pikettet. Men jeg blev noget underlig til Møde ved kort efter Ankomsten at faa Melding om, at Ræsonnøren var blevet saaret ved et Skud fra Skoven. Han blev senere kasseret som Invalid.

Som Regel havde Fjenden altid Held med sig; men det skyldtes meget væsenligt, at hans Foretagende var bygget paa Efterretninger fra Desertører. Disse hørte fortrinsvis til 12. Regiment, der bestod af slesvigsk Mandskab; et

Kompagni af dette Regiment, som jeg en Gang afløste paa Forpost, havde samme Nat haft ikke mindre end 6 Deserterører. Regimentet blev derfor sendt til det nordlige Als som fast Besætning. Men dermed hørte Desertionerne ikke op, thi Krigsministeriet begik den store Fejl at sende slesvigske Forstærkningsmænd som Erstatningsstyrke til kongerigske Regimenter. Vi kunde derfor ikke foretage den ringeste Forandring med Hensyn til Opstilling, Afløsningstid osv., uden at det øjeblikkeligt kom til Fjendens Kundskab.

Februar Maaned havde været meget kold, og Tjenesten havde derfor været meget haard, men efterhaanden blev der gjort alt, hvad der var muligt, for at forhindre Overanstrengelse gennem uafbrudt Bivouakering. Ved Skanserne var der bygget Hytter, og de saavel som Blokhuse i Skanserne benyttedes som Ophold for Besætningen. For Reserverne blev der bygget Barakkelejre, hvoraf den ene, der kunde rumme et Regiment, laa foran Brohovederne til begge Sider af Chausséen, og den anden, der var bestemt for en Bataillon, laa bag Stillingens højre Fløj ved Aabenraavejen. Stemningen blandt Mandskabet var god, og hørte man end mindre Sang end under Trearskrigen, saa hidrog dog det Lune, der findes hos mange af vore Soldater, til at holde Modet oppe.

Marts bragte mildere Vejr; henimod Maanedens Midte blev det opdaget, at Fjenden byggede Batterier paa Broagerland i Forlængelse af Dybbølstillingens Frontlinje. Derfra kunde han ikke alene beskyde Stillingen, men ogsaa Sønderborg. En Generalstabskaptajn, der var ansat ved Hovedkvarteret som Adjutant, vilde dog ikke erkende, at der var nogen Fare for Sønderborg, thi han erklærede meget overlegent, at de Kanoner, som skulde bruges til en saadan Skydning, skulde først opfindes. Opdagelsen af Batteribygningen foranledigede, at Premierløjtnant Husherr af vort Regiment henvendte sig til den højstkommanderende Artilleriofficer, Major de Jonquières og tilbød at ville gøre et Forsøg paa gennem Landgang at ødelægge Batterierne. Han forlangte kun at faa Raadighed over det

Kompagni (4.), ved hvilket han var ansat. Majoren gik til Hærens Stabschef, Major Stiernholm, fremsatte Forslaget og paaviste Nødvendigheden af, at der foretoges en saadan Ekspedition. Men Stiernholm vilde ikke straks gaa ind paa Forslaget, og derved gik det gunstige Øjeblik tabt.

Den 15. Marts om Formiddagen begyndte Beskydningen. Vi lærte den Dag 3 Ting: 1) Fjenden kunde fra Batterierne beskyde hele Stillingen paa langs, 2) Skansernes Blokhuse værnede ikke mod Fjendens Projektiler, thi en Granat trængte ind i Blokhuset i Skanse II og dræbte 1 Officer og 3 Mand, og 3) Fjenden kunde fra Batterierne naa Sønderborg, thi der faldt 15 Projektiler i Byen.

Som tidligere omtalt var General de Meza og hans Stabschef, Oberst H. Kauffmann, kaldt til Kjøbenhavn for at give Oplysning om Opgivelsen af Dannevirkestillingen. Sagen endte med, at Generalen maatte træde tilbage som Overgeneral, og Stabschefen fik Kommandoen over en Brigade. General Gerlach, der blev udnævnt til kommanderende General med Major Stiernholm som Stabschef, overtog Kommandoen den 4. Marts.

Forsvaret af Stillingen var hidtil ført fuldstændig passivt. Krigsministeriet opfordrede derfor den nye Overgeneral til at foretage offensive Operationer. Dette burde have været overflødigt, thi der var to Opgaver, som paatrængte sig af sig selv. Den ene var en Landgangsekspedition for at ødelægge Batterierne paa Broagerland; den anden en Fremrykning mod Fjendens højre Fløj for at tvinge ham til at trække Forpoststillingen tilbage og rømme Broagerland. Men i Stedet for at stille sig et Maal, hvorved der kunde opnaas et Resultat, foretog den nye Overkommando en Ekspedition, der hverken var Fugl eller Fisk, og som kun førte til Ulykker.

Forpostkommandøren meldte den 17. Marts om Morgen, at Ragebøl Skov var besat af Fjenden. Det viste sig senere, at alt, hvad der var i Skoven, var en Patrouille paa 10 Mand. Ikke desto mindre befalede Overkommandoen, at General du Plat, der samme Morgen skulde tage

Kommandoen i Dybbølstillingen, skulde foretage en Re-kognoscering foran vor Forpoststillings højre Fløj, dog uden at indlade sig i et alvorligt Engagement med Fjenden.

Vort Regiment kom samme Dag fra Als til Sundeved og havde belagt Barakkerne ved Chausséen. Angrebsstyrken var rykket frem Kl. 10¹/₂ Form., og vi hørte Skydning i Retning af Ragebølskov. Den kommanderende General havde fulgt Kampens Gang fra Skanse X og vendte tilbage Klokken mellem 1 og 2 i Troen paa, at alt var forbi. Men netop som vore Folk skulde spise til Middag — Klokken var den Gang omtrent 2 — hørtes en meget stærk Skydning paa hele Linjen, men navnlig fra Dybbøl. Vort Regiment blev alarmeret og af Divisionen du Plat beordret til at tage Stilling bag Slugten mellem Skanse VI og Skanse VIII. Samtidig fik 15. Regiment, der laa i Sønderborg, Befaling til at rykke frem til Dybbøl Mølle. Da vi naaede op bag Slugten, havde Fjenden tvunget Forposterne paa vor venstre Fløj, der var besat af 7. Regiment, til at gaa tilbage til Dybbølstillingen og derpaa besat Dybbøl By. Alle Skanserne aabnede derfor en voldsom Ild mod Byen og tvang Fjenden til at trække sig tilbage til Byens vestlige Udkant. General du Plat befalede saa 7. Regiment atter at indtage Forpoststillingen.

Klokken 3 Eftm. overbragte Divisionens Stabschef, Major E. Schau, følgende Ordre til vor Regimentskommandør: »7. Regiment har faaet Befaling til atter at indtage Forpoststillingen. Regimentet (8.) vil sende en Bataillon efter til Understøttelse, hvis det behøves, men det vil ikke behøves«. Vi var ikke faa Officerer, der stod hos Oberst Hveberg, da han fik Ordren, og vi undrede os højlig over Slutningen. Kaptajn Møller blev sendt frem med sin Bataillon. Efter møjsommeligt at have arbejdet sig gennem Ællet i Slugten fulgte Bataillonens Vejen fra det afbrændte Ø. Dybbøl. Foran Dybbøl By holdt Oberstløjtnant Muus, der kommanderede 7. Regiment, og som paa Kaptajn Møllers Melding svarede, at han ikke havde Brug for Bataillonens, fordi hans Regiment straks havde indtaget For-

poststillingen, men da Møllers Bataillon en Gang var der, var det bedst den blev. Den opmarcherede saa i Kompagnikolonner til begge Sider af Vejen for at faa Lejlighed til at spise. Bataillonens Officerer samledes i samme Øjemed ved Byens Indgang, og her indtraf Oberst Hveberg. Mit Kompagni havde højre Fløj og ved et tilfældigt Besøg opdagede jeg Tropper, der gik tilbage, som var det under Kamp, til Højre i Forlængelse af vor Bataillons Frontlinje. Det var Kompagnier af 7. Bataillon. Deres Tilbagegang gjorde mig betænkelig. Kort efter indtraf Adjutanten ved 7. Regiment, og han fortalte mig, at han havde været ude for at søge 3 Kompagnier af Regimentet, men uden at kunne finde dem. Jeg ilede øjeblikkelig til Regimentskommandøren, bragte Melding, og Oberst Hveberg befalede straks, at Bataillonens skulde indtage en Fægtningsstilling. Men idet Skytterne gik frem, blev de beskudt fra Byens Udkant. Var denne Beskydning kommet, medens Mandskabet endnu laa sorgløst ved Brødposerne, og Officererne var borte fra Kompagnierne, vilde der utvivlsomt være opstaaet en Panik, der havde kunnet føre til en Katastrophe. Nu var vi under Vaaben, og i samme Nu Obersten hørte Skydningen, lod han blæse: »8. Regiment! Fremad! Gaa paa!« Men Fjenden kastede sig straks ind i Byens Huse og Gaarde. Mit saavel som 4. Kompagni, der begge var til Højre for Vejen, maatte derfor begynde en Bykamp. Foran Fronten havde jeg en stor Gaard, der blev fortræffelig forsvaret, saa at Kampen tilsidst førtes paa 15—20 Skridt; men saa faldt den fjendtlige Underofficer, der førte Kommandoen, og Gaarden blev erobret.

Med denne Gaard som Støttepunkt for min venstre Fløj lykkedes det efterhaanden Kompagniet at faa en Stilling, der gik langs et Gærde foran Vejen til Pythusene og til den nordøstligste Gaard i Dybbøl. Denne blev erobret, hvorved det kom til Bajonetkamp. Delingsføreren — Kompagniets Kommandersergent — blev saaret, men en flink Korporal overtog hans Post. Selv ledede jeg Kampen fra et lille Hus, der ligger midtvejs mellem begge Gaarde.

Bataillonskommandøren var kommet til, kort efter at den første Gaard var blevet erobret, og fik Hesten skudt under sig. Kaptajn Møller var vidende om, at Oberst Hveberg var blevet dødelig saaret, da han vilde stige til Hest, umiddelbart efter at have befalet Bajonetangrebet, og da Major Salchow var paa Lazarettet, var Kaptajn Møller nu midlertidig Regimentskommandør.

Da Kaptajnen kom til, gjorde jeg opmærksom paa, at jeg var nødt til at udvikle hele Kompagniet, og derfor maatte jeg have en Reserve. Havde Kaptajnen sagt mig, at Oberst Hveberg var blevet dødelig saaret, havde jeg opfordret ham til at beordre Regimentets 1. Bataillon frem til Understøttelse. Dertil havde der været saa meget større Grund, som de Kompagnier af 7. Regiment, der var paa min højre Fløj, ikke fulgte Bevægelsen fremad, men blev liggende. Men Kaptajn Møller nøjedes med at sende Bataillonsadjutanten tilbage for at søge de manglende Kompagnier af 7. Regiment. Efter nogen Tids Forløb bragte Adjutanten mig ogsaa en Styrke paa 1 Løjtnant og henved 100 Mand af et af disse Kompagnier, og den blev posteret bag Gaarden paa højre Fløj for at sikre mod omgaaende Bevægelse paa denne Fløj.

Indtil da var Kampen væsenligst ført mod mindre Afdelinger, der var sendt frem af den Styrke, der stod i Byens vestlige Udkant. Men nu indtraf 5 Kompagnier fra Broagerland. Et Kompagni blev efterladt ved Avnhjerg, et gik S. om Dybbøl, og 3 Kompagnier rykkede frem i Marchekolonne ad Vejen, der fra »Tvingegaarde« gaar gennem Dybbøl By. Premierløjtnant Husherr var rykket meget dristig frem med 4. Kompagnis Reserve og stod i Kolonne paa den omtalte Vej, men ved et Knæk af Vejen, saa at han ligesaa lidt kunde se de fremrykkede Preussere, som de ham. Min Kæde havde straks aabnet en meget stærk Ild mod Kolonnens Tête og venstre Flanke. Fjenden lod derfor det bageste Kompagni udvikle sig og gaa frem mod mig, hvorimod de 2 andre fjendtlige Kompagnier fortsatte Fremrykningen i Løb. Pludselig stod begge Kolonner overfor hinanden. Et Øjeblik studsede de, men

saa gik Preusserne frem til Bajonetangreb og tvang ved deres Overmagt Premierløjtnant Husherr til at trække sig tilbage gennem Byen, haardt forfulgt. Under Tilbagegangen sluttede 4. Kompagnis Skytter sig til Løjtnanten. 6. og 7. Kompagni, der havde kæmpet til Venstre for Vejen, og som var naaet frem til i Højde med »Frydendal«, maatte som Følge af 4. Kompagnis Tilbagegang, ogsaa vende om, og heller ikke jeg kunde blive staaende. I Haab om, at der vilde blive gjort et alvorligt Forsøg paa at generobre Byen, besluttede jeg dog at koncentrere hele Kompagniet paa højre Fløj omkring den besatte Gaard. Men, netop som jeg vilde bringe min Beslutning til Udførelse, blev ikke alene Gaarden og Omgivelserne angrebet af en betydelig Overmagt, men samtidig blev jeg omgaaet i højre Flanke. Aarsagen dertil var, at de Kompagnier af 7. Regiment, der ved Kampens Begyndelse var paa min højre Fløj, var blevet liggende, og da mit Kompagni under Kampen maatte søge Stilling foran dem, betragtede de det som en Alløsning og gik tilbage til Dybbølstillingen. Deres Eksempel blev saa fulgt af den Løjtnant, der dannede Reserve for mit Kompagni. Da Kompagniet saaledes var omgaaet paa begge Fløje, befalede jeg Delingsførererne at forberede alt til Tilbagetog paa givet Signal, men Mandskabet bad om at maatte blive staaende og fortsætte Kampen. Jeg svarede, at Resultatet kun vilde blive, at vi alle blev taget til Fange og ført til Magdeburg eller en anden preussisk Fæstning. Paa et stærkt Pibestød gik saa Kompagniet tilbage i Løb. Nu ilede Fjenden frem, besatte det Gærde, vi forlod, og aabnede derefter en saa voldsom Hurtigild, at vi blev nødt til at fortsætte Tilbagetoget til det afbrændte Øster Dybbøl.

Netop som jeg gav Signalet til Tilbagegang, var Regimentets første Bataillon under Fremrykning for, efter Divisionens Ordre, at rette et Angreb mod Dybbøl Kirke. Men Vanskelighederne ved at komme frem igennem Slugten forsinkede Fremrykningen, saa at Dybbøl By i Mellemtiden var gaaet tabt. Angrebet blev derfor hurtig slaaet

tilbage, idet et forsøgt Bajonetangreb »næsten blev kvalt i Fødslen«.

Mit Kompagni mistede i Kampen den 17. Marts 7 faldne; 2 Underofficerer og 15 Mand blev saaret og 17 fanget. Af Fangerne var 1 Korporal og 1 Menig saaret.

Da Kompagniet den 17. om Morgenen forlod Als, modtog det undervejs Rekruter, der straks sattes ind i Geledet, og derved fik de Ilddaaben samme Dag. En af dem, Christen Gundorph, faldt, en anden, Albert Philip la Cour, udmærkede sig i en saadan Grad, at han blev fremhævet i den officielle Rapport.

Det var første Gang, at Kompagniet havde været i alvorlig Kamp, og jeg havde kun Aarsag til at være meget tilfreds med mine brave Undergivne. En enkelt af dem, Underkorporal Nr. 20 Christensen, maa jeg dog særlig omtale. Med en ualmindelig Koldblodighed og uafbrudt Omsigt forstod han ikke alene selv, men ogsaa at faa sin Sektion til øjeblikkelig at benytte sig af enhver Blottelse, Fjenden gav. Under den største Del af Kampen havde han Standplads ved det lille Hus, saa at han uafbrudt kæmpede under mine Øjne. Pludselig hørte jeg en klagende Lyd; han havde faaet en Kugle gennem Halsen, men desuagtet vilde han fortsætte Kampen. Han blev kasseret som Invalid; men der hengik 40 Aar, inden det lykkedes mig at skaffe ham det Dannebrogskors, han saa ærligt havde forljent.

Efter endt Kamp kom mit Kompagni til Steengaarden. Det varede ikke længe, saa indtraf Kompagniordonnansen, Jens, og min Oppasser, slæbende med Suppekjedlen, der om Middagen var taget af Ilden, for at vi kunde faa noget at spise. Men jeg kunde straks mærke, at der var noget, der tyngede Jens. Det kom frem næste Morgen. Med en meget alvorligt Mine udtalte han sin Beklagelse af, at han ikke sammen med sine Kamerater havde deltaget i Kampen den foregaaende Dag. Derfor bad han om at maatte fritages for at være Kompagniordonnans og faa Tilladelse til igen at træde ind paa sin Plads i Geledet. Jeg svarede, at han fremtidig bestandig skulde medføre Gevær og Am-

munitiøn, naar vi drog over i Sundeved, og lovede ham, at hver Gang, det kom til Kamp, skulde han komme til at indtage sin Plads i Kompagniet. Dermed var han tilfreds.

De Fejl, der fra Ledelsens Side var begaaet den 17. Marts, var saa let gennemskuelige, at de vakte almindelig Misfornøjelse. Men den vilde man let være kommet over, hvis det var blevet befalet, at der den 18. om Morgenen skulde finde et Angreb Sted for at generobre det tabte Terræn og navnlig Dybbøl. Sandsynligheden for, at et saadant Angreb vilde lykkes, var saa meget større, som vi saavel den 22. Februar som under Kampen den 17. Marts havde gjort den Erfaring, at naar Fjenden havde besat Dybbøl, behøvede vi kun at lade Skansernes Kanoner overdænge Byen med Granater for at faa ham til at rømme den. Desuagtet blev der ikke alene ikke foretaget noget Angreb den 18. Marts, men Overkommandoen indberettede endog til Krigsministeriet, at der ikke oftere vilde blive udført større Foretagender, fordi Midlerne dertil manglede.

Efter at vi i de nærmest paafølgende Dage havde været anvendt paa forskellig Maade i Stillingen, marcherede Kompagniet den 22. Marts om Aftenen tilbage. Paa Chausseen passerede det Kongen, der, ankommet til Als samme Dag, var paa Vejen til Skanserne.

Under Kampen den 17. var 2 af de 5 faste Underofficerer, Kompagniet raadede over, blevet saaret, deriblandt Kommandersergenten, og efter Kampen blev min Officersbesætning reduceret til en ung Sekondløjtnant af Krigsreserven. Men, som det gik mig, gik det mange af mine Fæller. Det var derfor ingen let Opgave at være Kompagnikommandør.

I de Dage, som vi denne Gang tilbragte paa Als, indtraf vor nye Regimentskommandør. Det var Major Bautitz, som indtil da havde været attacheret Hs. kgl. Højh. Kronprinsen, der var ansat ved General Hegermanns Stab.

Infanterireservens Stab var blevet sendt til Fredericia,

og 8. og 15. Regiment formeret i en Brigade under Oberst Harbou.

Den 26. Marts kom vor Brigade til Sundeved og besatte en Del af Stillingen. Afløst den næste Aften kom Regimentet til Barakkerne ved Chausséen. Natten til den 28. Marts, anden Paaskedag, hørte vi Klokkeren noget over 3 en meget hæftig Geværild paa Stillingens venstre Fløj. I Hast kom vi under Gevær. Det var bælgmørkt. Regimentets 1. Bataillon blev sendt frem til Dybbøl Mølle. Kort efter fik 2. Bataillon Befaling til »for Sikkerheds Skyld« at besætte »den tilbagetrukne Linje«. Denne Linje gik fra Skanse VII til Vemmingbund, men vort Regiment kendte den ikke, og bælgmørkt som det var, var det umuligt at finde Stillingen. Pludselig var jeg naaet frem til Skanse II. At blive staaende kunde der ikke være Tale om, og jeg enedes derfor med den efterfølgende Kompagnikommandør om, at vi hver vilde søge en Plads, hvor vi kunde gøre Nytte. Han gik til Venstre og jeg til Højre. Da jeg naaede Chausséen, var der ingen Besætning mellem Skanse IV og Løbegravens til Skanse V. Kompagniet blev derfor formeret i Kompagnikolonne og lagde sig fladt paa Chausséen for at modtage Fjenden, naar han vilde storme. Kampen førtes i Forterrænet, og lidt efter lidt lysnede det, saa at vi kunde følge den. Under Raaben og Skrigen søgte de preussiske Befalingsmænd at faa Skytterne frem, men ethvert Forsøg splintredes ved Ilden fra Skanser og Løbegrave. Efterhaanden blev det helt lyst. Nu greb »Rolf Krake« ind i Kampen. Samtidig blev der til Højre for Chausséen gjort et offensivt Stød mod Fjenden, og han maatte trække sig tilbage. Regimentet blev Klokkeren omtrent 6 Morgen samlet bag Dybbøl Mølle, og Kl. 8¹/₂ fik det Befaling til at vende tilbage til Barakkerne. Vilde Kugler havde vi faaet nok af, men desuagtet indskrænkede Tabet sig til 1 Mand, der faldt.

Fjenden havde altsaa forøgt en Storm paa Stillingens venstre Fløj. Den var blevet afslaact, og det fremkaldte almindelig Glæde. Officererne fra Als kom i Besøg og med dem Krigskorrespondenterne. Blandt dem var der 2

Englændere, Gallenga og Skinner, og den Førstnævnte ytrede sin Glæde ved at føre an til en engelsk Reel, der blev danset paa Landevejen af Korrespondenterne og Regimentets Officerer.

Indtil da var Brigaderne benyttet paa de samme Fløje af Stillingen, saa at 8. og 15. Regiment bestandig havde været paa højre Fløj. Men Faren og Tabene var nu størst paa venstre Fløj, og derfor blev det befalet, at Brigaderne skiftevis skulde besætte Fløjene. Vor Brigade kom derfor den 28. om Aftenen paa venstre Fløj, og mit Kompagni kom paa Forpost foran Skanselinjen fra Skanse I—III. Forposterne var anbragt i Skyttegrave, som var anlagt i en lige Linje foran Forsvarslinjen.

Vi var kommet paa Vagt i Mørke og kunde først østne os, da Dagen gryede. Fjenden stod henved 400 Alen fra vore Skyttegrave langs et Gærde, og mellem os var der en Kløft, der skar ind fra Vemmingbund.

Skyttegravene var et meget ubehageligt Opholdssted, fordi den stadige Brug havde gjort dem til et Uføre. I en af Skyttegravene var der anbragt en Lænestol, der var reddet fra Dybbøl, og fra den førte Kompagnikommandøren Kommandoen.

Mellem Forposterne paa denne Fløj var der indgaaet en Slags stilliende Vaabenstilstand, forsaavidt angaar alt Plafferi, der jo kun kunde føre til, at de bagvedværende Tropper, som skulde have Hvile, blev alarmeret. Men vi maatte stadig have Opmærksomheden henvendt paa all, hvad der kunde tyde paa en Fremrykning fra Fjendens Side, dels af Hensyn til Stillingens Forsvar, men ikkê mindre for at Forposterne kunde komme tilbage. Thi, da Skyttegravene var anlagt i én Linje, var en Tilbagegang bestandig forbundet med Tab, fordi der ikke var et eneste Sted bag dem, hvor man kunde sætte sig fast. Ofte nok blev der klaget derover, men der blev intet gjort for at afhjælpe Mangerne. Var der saaledes forholdsviis fredeligt paa disse Poster, dels som Følge af den omtalte stilliende Vaabenstilstand, og dels fordi Forposterne ikke blev beskudt af det fjendtlige Artilleri fra Broagerland, saa

var de dog ikke eftertragtet, fordi de, naar Fjenden angreb, var rene Uriasposter. En stor Ulempe havde de dog, og den var, at det var forbudt at have Ild eller Lys, saa at det var umuligt at skaffe Mandskabet en varm Drik. Da jeg op paa Formiddagen havde faaet min Frokost, beklagede jeg mig derfor til »Jens« over, at jeg ikke som sædvanlig havde faaet min Kaffe. Jens svarede, at det kunde der vel nok gøres Udveje for; men jeg afviste det som umuligt i Henhold til Ordren.

Jeg havde vaaget hele Natten, trængte til en lille Søvn og bad derfor en Underofficer om at passe paa saalænge. Da jeg vaagnede og vilde have min Tobakspibe, viste det sig, at saavel Jens som min Oppasser var forsvundet, og paa mit bestemte Forlangende svarede Mandskabet, at de troede, at de var gaaet til Dybbøl Mølle. Denne Meddelelse var mig meget pinlig, thi netop paa denne Dag rettede Fjenden fortrinsvis sin Beskydning paa Møllen, og jeg var angst ved Tanken om, at der kunde tilstøde nogen af de to brave Folk en Ulykke. Pludselig saaes Jens og Oppasseren paa Chausséen, Jens med Kaffe-kanden i Haanden, og den var omviklet med Oppasserens lyseblaa Feltkappe for at holdes varm. Da de kom til mig, havde jeg forberedt en Tordentale. Men Jens afvæbnede mig fuldstændig ved at sige: »Det var svært, saa Granaterne fløj gennem Møllen, men« — tilføjede han med et glædestraalende Ansigt — »her er Løjtnantens Kaffe«. Jeg skammer mig ikke ved at fortælle, at jeg fik Taarer i Øjnene. De havde begge sat deres Liv i Vove blot for at skaffe mig en Kop Kaffe!

Fra den 15. Marts, da Beskydningen fra Broagerbatterierne begyndte, fik Opholdet i Dybbølstillingen en forandret Karakter. Blokhuseene, der ikke sikrede mod Fjendens Granater, blev fyldt med Jord og benyttedes som Traverser. Alle de Hytter og Gaarde, der laa bag Skanselinjen, og som havde tjent til Opholdssted for de umiddelbare Reserver, maatte opgives. Følgen var, at de Tropper, der enten stod paa Forpost eller dannede Besætning i Skanserne og Løbegravene, maatte bivouakere. Tabene

ved Beskydningen var dog ikke betydelige. Thi overalt opstilledes Observationsposter, der, saasomt de saae Glimt fra Broagerbatterierne, raable »Fra Broager, Dæk!«

Men fra de sidste Dage i Marts forandredes Forholdene til det værre. Thi Fjenden aabnede nu ogsaa Ilden fra Batterier, der blev anlagt langs hele Dybbølstillingens Front. Mod dem kunde ingen Observationsposter nytte, og derfor begyndte de daglige Tab at vokse. For at formindske dem gav Overkommandoen Tilladelse til, at Infanteribesætningen i Skanserne om Dagen maatte søge Dækning noget bag den Skanse, de skulde forsvare. Men fra Mørkets Frembrud og til Daggry skulde Besætningerne overalt være i Stilling og rede til at afslaa en Storm. Da der aldrig foretoges nogen offensiv Bevægelse, var Besætningen saaledes reduceret til at være Kanonføde. Det eneste Sted, hvor Reserven fik nogen Hvile og Ro, var i Sønderborg. Vel havde Fjenden beskudt denne By den 15. Marts, men det hed sig, at det var en Fejltagelse, og dette gjorde tryk. Men den 2. April fik man Øjnene op. Om Eftermiddagen aabnede Broagerbatterierne et saa voldsomt Bombardement, at hele den sydlige og vestlige Del af Byen blev ødelagt. Byen maatte derfor rømmes, og Reserven, der havde haft Kvarter sammesteds, anbragtes fremtidig i en Teltlejr og Bivouak ved Brohovederne i Sundeved.

Efter at have tilbragt 3 Døgn paa Als kom vor Brigade den 4. April atter til Sundeved. 8. Regiment besatte Stillingens venstre Fløj, og mit Kompagni blev Besætning for Skanse II. Besætningen var anbragt tæt bag Skansen i en Udgravning i Jorden, der havde Form af en Slangegang, i hvilken man kunde staa lige op og ned. Artilleriløjtnant Ancker havde den Gang skabt sig et smukt Navn for den Maade, hvorpaa han ledede Artilleriforsvaret i denne Skanse. Det var derfor ganske naturligt, at jeg, der aldrig var kommet i Berøring med Løjtnanten, ønskede at gøre hans Bekendtskab. Artilleristerne i Skansen var netop under Afløsning, og jeg spurgte en af de Afløste, om Løjtnanten var i Skansen. Han svarede: »Ja, det

kommer an paa hvilken Løjtnant«, hvortil jeg replicerede: »Jeg mener selvfølgelig Løjtnant Ancker.« Artilleristen sagde: »Nej, han er der ikke, men Løjtnant Castenschjold er der.« Det Navn havde jeg aldrig hørt før, og derfor svarede jeg noget uoverlagt: »Ham bryder jeg mig ikke om at tale med.« Men nu blev Artilleristen ivrig: »Ja, vi véd nok, at Aviserne altid taler om Løjtnant Ancker, og han er flink. Men vi sætter Løjtnant Castenschjold lige saa højt, og er der Tale om at istandsætte den Skade, der er lidt, og er der Tale om at afvende en Fare, saa er han den første til at tage en Haand med, og han bruger Spaden som den bedste.« Jeg gik saa ikke, — saaledes som Løjtnant Castenschjold fortæller det i sine Erindringer — »flov bort«, men jeg bad straks Artilleristen om at føre mig ind til Løjtnanten. Jeg traf en ung Mand, der gjorde Indtrykket af at have Personlighed og Vilje.

Natten gik fuldstændig rolig, og Formiddagen gik paa samme Maade. Men om Eftermiddagen Kløkken henimod 2 begyndte Skydningen, og da Løjtnant Castenschjold straks svarede, varede det ikke længe, før hele Beskydningen blev rettet mod hans Skanse. Kompagniet stod nede i den omtalte Slangegang. Bag Skansen laa der nogle ødelagte Rapperter. Granaterne sprang mellem disse og kastede Stumper deraf samt Jordklumper og Sten ned imellem os; men heldigvis holdt Granaterne sig udenfor Slangegangen. Skydningen varede uafbrudt til Kl. omtrent 8, og i den Tid var der faldet ialt 2122 Granater. Efter Afløsningen marcherede vi til Brohovederne, hvor vi ankom Kl. 9¹/₂ om Aftenen, men vi fik ikke megen Ro. Efter en Times Forløb blev vi alarmeret, dog fik vi snart Lov til at troppe af. Men Kl. 11¹/₄ blev der alarmeret paany, og Regimentet fik Befaling til at tage Stilling foran Barakkerne til begge Sider af Chausséen. Preusserne havde angrebet Forposterne paa venstre Fløj og erobret en Del af Skyttegravene. Et Forsøg paa at tage dem tilbage mislykkedes, og Divisionsgeneral du Plat bestemte derfor, at der skulde foretages et større Udfald. Stabschefen, Major Schau, og jeg havde tjent sammen i 2.

Jægerkorps; senere havde vi arbejdet sammen ved Krigsarkivets Ordning, og vi stod paa en meget venskabelig Fod med hinanden. Han kom til mig og fortalte, at det var blevet besluttet at foretage et Udfald, og at han agtede at foreslaa Generalen, at 8. Regiment blev benyttet dertil. Jeg svarede, at det glædede mig, at man endelig havde besluttet at foretage et Udfald, thi det var noget, alle længtes efter. Men til et Udfald behøvedes friske og ikke udmattede Tropper. 8. Regiment havde uafbrudt været under Vaaben i henved 1½ Døgn, saa at Mandskabet af Træthed næppe var istand til at staa oprejst. For at overbevise Major Schau herom førte jeg ham hen til mit Kompagni, og han gav mig Ret. Da det blev lyst, blev Udfaldet opgivet, og vi kom tilbage til Bivouaken, da Kl. var 5 om Morgenen.

Den 8. April var det Kongens Fødselsdag. Regimentet laa i Barakkerne ved Chausséen. Regimentets Officerer besluttede at ville festligholde Dagen, og derfor blev der sendt Bud til Sønderborg efter Champagne. Middagen var meget fornøjelig, og der var en virkelig Feststemning. Denne var ikke mindst fremkaldt ved, at vi levede i Haabet om, at det ikke vilde vare længe, førend vi fik Løn for vort udholdende Forsvar af Dybbølstillingen. Ingen havde villet hjælpe os; men nu var det blevet bestemt, at en Konference skulde træde sammen i London den 12. April, og paa den skulde Spørgsmaalet om Slesvig finde sin endelige Afgørelse. Alt kom derfor an paa at holde Stillingen, til Konferencen traadte sammen. Vi haabede at være istand dertil, fordi vi følte os overbevist om, at Mandskabet vilde gøre sin Pligt til det Yderste.

Vor Middag var endt, og vi var kommet til Kaffen; saa kom Posten, og med den Breve og Aviser. Jeg holdt »Dagbladet«. Da jeg havde læst den ledende Artikel, blev jeg i højeste Grad forbitret. Det hed deri, at i og for sig kom det ikke an paa, om Dybbølstillingen blev holdt en Dag længere eller kortere; thi det var ikke paa Dybbøl, men ved Konferencen i London ved det grønne Bord, at Danmarks Skæbne skulde afgøres. I min oprørte Stem-

ning sprang jeg op paa Bordet og raabte til mine Kamerater: »Hør nu, hvorledes man takker os for vor Udholdenhed!« Derpaa oplæste jeg Artiklen. Den vakte almindelig Harm, men i samme Nu blev der alarmeret, og Regimentet tog Opstilling foran Barakkerne. Havde man i det Øjeblik ført os frem, kunde vi have udført det Utrolige; men den bitre Stemning tog en anden Retning. Fra Regimentets Standplads opdagede vi, at man — for at faa frit Skud fra Kirkebatteriet i Sønderborg — havde raseret alle Tværgærderne paa Dybbølskraaningens mod Alssund, og derved gjort det umuligt at finde en dækket Opstilling under en eventuel Tilbagegang.

Den 8. April om Aftenen besatte Kompagniet Løbegraven mellem Skanse IV og V.

Vore Skanser havde lidt meget ved den uafbrudte Beskydning, der varede baade Dag og Nat; men endnu var de dog istand til at give Fjenden Svar paa Tiltale, og det satte bestandig Liv i vore Folk.

Stærk Taage bevirkede, at Beskydningen den 9. April til en Begyndelse var meget svag. Midt i Løbegraven, der var besat af mit Kompagni, var der et Placement for 2 Feltkanoner. Om der var nogen særlig Anledning dertil, véd jeg ikke, men nok er det, at Artilleribesætningen den 9. om Formiddagen holdt en lille Fest omkring en Bolle Punch. En Artilleriunderofficer, der havde en ualmindelig smuk Tenor, glædede saavel Artilleristerne som os andre ved at synge Romancer. Artillerikaptajn Hertels Ankomst for at inspicere, foranledigede en Afbrydelse. Kaptajnen stod ovenfor Kanonplacementet og konfererede med Kanonkommandøren; i nogen Afstand deraf stod min Løjtnant, Emil Bardensfleth, og jeg. Pludselig lettede Taagen. I samme Øjeblik aabnede et af Fjendens Frontbatterier Ilden paa Kanonplacementet. Bardensfleth og jeg sprang straks ned i Løbegraven og søgte Dækning. Men Kaptajn Hertel og Kanonkommandøren blev derimod roligt staaende og fortsatte Samtalen, uden at tage Hensyn til Granaterne, der susede forbi dem og sprang i kort Afstand bagved. Artilleribeskydningen varede dog ikke længe.

Men nu begyndte de preussiske Forposter at aabne Ilden. Straks var Bardenfieth og jeg oppe af Løbegravnen for at se, hvad der foregik; men nu var det Kaptajn Hertel og Kanonkommandøren, der søgte Dækning. Saaledes viser det sig altid. Artilleriet bryder sig ikke om Artilleriprojektilerne, men de søger Dækning for de smaa Geværkugler; ved Infanteriet er det omvendt.

Den 10. var en af de stærkeste Bombardementsdage. Dybbøl Mølle blev skudt ned, og der faldt ikke mindre end 4743 Projektiler i Stillingen og det bagvedværende Terræn. Om Aftenen kom vi fra Barakkerne paa Aabenraavejen til Kjær paa Als.

Hvordan jeg paa dette Tidspunkt saae paa Forholdene, fremgaar af et Brev, jeg skrev den 11. April til min Forlovede. Det hedder deri: »Bladene synes at røbe en vis Spænding efter Udfaldet herovre, medens de paa den anden Side fortæller, at det i Grunden er ligegyldigt, hvad der sker her. Herovre gaar vi i Tvivl om, hvor længe vi kan holde Stillingen; thi der er jo en Grænse for alt, og vil Tyskerne bringe det betydelige Menneskeoffer, der kræves, er der intel Spørgsmaal om, at vi bliver nødt til at gaa tilbage. Men der skal mere til end at sige »Bum« hele Dagen, thi »Bange machen gilt nicht«. Om Stillingen kan holdes til Konferencen beslutter Vaabenstanden, er afhængig af den ovennævnte Omstændighed; men vi haaber det alle og bærer med Taalmodighed de Anstrængelser, der forlanges af os for at gøre dette muligt, i det Haab, at Arbejdet dog ikke er ganske frugtesløst.«

Den 12. om Aftenen ankom Brigaden Scharffenberg — 9. og 20. Regiment — til Als. Derved forøgedes Modstandskraften. Men 2 Dage senere fik vi desværre Efterretning om, at Konferencen, der skulde være traadt sammen i London den 12., var blevet udsat til den 20. April. Den 13. April kom Brigaden atter til Sundeved, og mit Kompagni dannede Reserven bag Skanse VIII. Det stod bag et Gærde, hvori der var gravet Huller, der kunde rumme 1—2 Mand, og midtvejs var en større Hule for

Bataillonsstaben og Kompagniets Officerer. Men det var et meget uhyggeligt Opholdssted, fordi Hulen var blevet benyttet til Forbindingsplads, saa at Halmen var blodig.

I de faa Dage vi havde været paa Als, havde Fjendens uafbrudte Beskydning forvandet Skanserne paa venstre Fløj til Grushobe, og i alle Skanser havde man faaet en Mængde Kanoner demonteret, saa at der kun var faa tilbage, der kunde benyttes, naar det kom til Storm. Vore Skanser paa venstre Fløj havde omtrent fuldstændig opgivet at besvare Fjendens Ild, og Forholdene havde udviklet sig paa en saadan Maade, at, hvor man saa opholdt sig i Dybbølstillingen, maatte man være belavet paa, at det næste Øjeblik kunde bringe Døden. Derfor forberedte ogsaa de fleste sig paa at gaa denne i Møde ved flittig at benytte en lille Psalmebog, der var blevet uddelt.

Beskydningen foraarsagede til Tider betydelige Tab, men de faldt meget forskelligt. Uagtet 8. Regiment havde været i Stillingen paa de Dage, da Beskydningen var stærkest, var dets Tab forholdsvis ringe. Mit Kompagni havde saaledes — afset Tabet den 17. Marts — kun mistet 3 Mand. Dette skyldtes i første Række *absolut* Lykken, men det var dog ogsaa noget begrundet i, at jeg havde givet bestemte Befalinger for at forebygge Tabene. I alle Stillingen blev der anvist hver Mand et bestemt Sted, hvor han skulde opholde sig, og som han ikke maatte forlade uden bydende Nødvendighed. Overtrædelse af dette Forbud førte til, at den Paagældende blev stillet paa Post.

Den 14. April om Eftermiddagen fik Regimentet Meddelelse om, at der var foretaget en Forandring i Tjenstomgangen, saa at Regimentet allerede skulde vende tilbage til Als den 15. om Aftenen, altsaa et Døgn tidligere end ellers. Efter Afløsningen i Stillingen bivouakerede Regimentet S. for Brohovederne. Foran Bivouaken laa der en Travers, der skulde beskytte mod Frontalild, men det forekom mig, at den ogsaa kunde stifte Nytte paa anden Maade. Den var nemlig tykkere end nødvendig og ved at omforme den, saaledes at der blev et Banket bagved, kunde der skabes en Stilling, hvorfra der kunde gøres

Modstand. Arbejdet blev paabegyndt den 15. om Morgenen. Vor Brigadekommandør havde faaet et Strejfskud den 28. Marts og førte siden da kun Kommandoen over Regimenterne, naar vi var paa Als. Naar vi derimod var i Stillingen blev Regimenterne kommanderet af Oberst Bernstorff. Under det omtalte Arbejde kom Obersten til, og gav mig en meget alvorlig Tilrettevisning, fordi jeg paa egen Haand havde tilladt mig at omforme Traversen. Arbejdet var dog ikke spildt; thi da 20. Regiment den 18. April maatte gaa tilbage, var Traversen det eneste Sted, hvor man paa Grund af Bankettet kunde tage Stilling og standse Fjenden.

Den Begunstigelse, der var blevet vort Regiment til Del ved, at det skulde et Døgn tidligere tilbage til Als, var gaaet ud over Brigaden Wørishøffer. Den bestod af 16. og 17. Regiment, to tidligere holstenske Afdelinger, hvis Mandskab var blevet erstattet med Forstærkningsmænd, gennemgaaende ældre Folk, der havde Hus og Hjem. Da Overkommandoen ikke havde angivet Aarsagen til Forandringen, følte Mandskabet sig forurettet, og det førte til, at da Brigaden den 15. om Eftermiddagen naaede Sønderborg, negtede Mandskabet at marchere til Sundeved. Først efter langvarige Forhandlinger lykkedes det at faa Mandskabet til at tiltræde Marchen til Stillingen.

Vor Brigade, der skulde afløses, fik i Løbet af Eftermiddagen og Aftenen 4 Ordre og Kontraordre, og i Stedet for at blive afløst Kl. 7 fandt Afmarchen først Sted Kl. 10¹/₄ Aften.

Paa Marchen til Kantonnementet gik jeg foran Kompagniet og hørte Mandskabet tale om denne Begivenhed, som de fordømte i de stærkeste Udtryk. Jeg vendte mig derfor og sagde: »I kan sagtens snakke. Men hvis der var kommet Befaling til, at I, i Stedet for at komme til Als, skulde rykke ud i Stillingen, fordi 16. og 17. Regiment havde negtet at gaa til Sundeved, hvad havde I saa sagt?« En stor svær Jyde, der var Kompagniets bedste Skytte, svarede straks: »Det havde været haardt; men vi var gaaet!« Hans Kamerater bekræftede dette ved at gentage:

»Vi var gaaet« — og jeg er vis paa, at der stod Mænd bag Ordet.

Selvfølgelig havde Begivenheden vakt en pinlig Opsigt, navnlig hos de Regimentskommandører, der havde maattet erstatte Afgang og dertil hørte vor Regimentskommandør, fordi de ikke havde det fornødne Kendskab til Stemningen blandt deres Undergivne. Den 17. April om Morgenen fik jeg Besøg af Regimentsadjutanten. Efter at han først havde omtalt Begivenhederne ved Wørishøffers Brigade, fremsatte han pludselig Spørgsmaalet om Stemningen i 8. Regiment. Jeg svarede, at den efter min Overbevisning var god, maaske et enkelt Kompagni undtaget, men der laa det ikke hos Mandskabet, men udelukkende hos Kompagnikommandøren. Jeg kunde i alle Tilfælde med Bestemthed indestaa for mit eget Kompagni. Nu viste det sig, at Adjutanten var sendt i en bestemt Hensigt, thi da jeg havde sagt min Mening, meddelte han, at han fra Regimentet skulde bringe mig Befaling til, at jeg, naar Regimentet blev alarmeret for at rykke over i Sundved, skulde tage Tøten af Regimentet med mit Kompagni.

Hvorledes jeg paa denne Dag, den 17., saa paa Forholdene, fremgaar af et Brev, jeg skrev til min Forlovede. . . . »Herovre lever vi af Rygter, der er meget ødelæggende for Hærens Moral. Et Øjeblik hedder det, at Regeringen har besluttet, at Dybbølstillingen skal opgives, og det næste fortælles, at den kommanderende General har forlangt at opgive Stillingen, men at Regeringen fordrer, at den skal holdes til sidste Mand. Hvad der er sandt, er jo vanskeligt at vide; men sikkert nok er det, at der maa komme en Forandring paa en eller anden Maade med det første. Thi, om vi end, og det tror jeg fuldt og fast, nok kunde udholde en Storm, saa kan det dog ikke nægtes, at hvis Tyskerne vedbliver daglig, saaledes som hidtil, at arbejde paa Skansernes Ødelæggelse, bliver vi inden kort Tid nødt til at forlade dem. At Danmarks Sag ikke derfor vil komme til at staa slettere, er min Overbevisning, og jeg véd, at den deles af flere af de her-værende Korrespondenter for de fremmede Blade; vore

egne Korrespondenter synes derimod at hælde til den Anskuelse, at Stillingen skal holdes til det Yderste, uden dog nærmere at være istand til at paapege, hvad der skal forstås ved det Yderste. Thi saa meget er i alt Fald vist, at for flere af Skanserne er det Yderste alt kommet. For Æren er der, synes mig, gjort nok, og det er mig ikke ganske klart, hvad vi for Øjeblikket kæmper for i Dybbølstillingen, som ikke ligesaa godt kunde naaes, ja maaske endog naaes langt bedre, hvis vi først var vel ude af den. Jeg tror tidligere at have omtalt Vikingetogene som det bedste Middel til at skade Fjenden; de burde atter bringes i Mode. Det er sørgeligt at se de Tab, vi dagligt lider, uden at Fjenden lider det mindste, thi vore Kanoner i Stillingen skyder ikke mere, men holdes forberedt paa at afslaa en Storm. Dog — har det nogen Rimelighed for sig, at det kan nytte Fædrelandet noget, at vi holder ud og kæmper denne næsten Fortvivlelsens Kamp, saa maa vi jo se bort fra Tabet og glæde os ved Tanken om at gavne det kære Danmark. Om Konferencen vil gøre Ende paa Kampen, er vel tvivlsomt, men mange lever i det Haab; hvis saa er, er det skændigt, at den er blevet udsat til den 20. Men det er jo kun et værdigt Sides stykke til Palmerstøns Komedie i 1849, hvor han lovede at skaffe Fred, naar vi blot vilde forlænge Vaabenstilstanden 8 Dage. Vi gik ind paa Forslaget, desuagtet kom der ingen Fred, men Tydskerne benyttede Tiden til at rykke ind i Hertugdømmerne med en os langt overlegen Styrke. Nu spilles samme Komedie, fordi Wrangel ikke til den 12. kunde blive færdig med Erobringen af Dybbølbjerg, og Du skal se, har han ikke Stillingen til den 20., bliver Konferencen udsat. Det sørger nok Omsvøbsdepartementet for, jeg mener det tyske Forbund; thi hvor uenige end Tyskerne er, Et er der dog, hvori de Alle mødes: »Danmark skal ødelægges.«

Den 18. April om Formiddagen hørte vi stærk Skydning fra Dybbølstillingen. Kl. 12¹/₂ blev vi alarmeret. Vi var ikke i Tvivl om, at Fjenden stormede. Kompagniet var hurtigt samlet, og i Løb naaede det fra Sebbelev

gennem Augustenborg til Regimentets Alarmplads ved Dæmningen. Saasnart Regimentet var formeret, tiltraadtes Marchen; mit Kompagni havde Tølen. Men vi var ikke kommet langt, før vi gennem en af Adjutanterne ved Overkommandoen erfarede, at Fjenden endelig havde stormet vore Skanser, der var forvandlet til Grushøbe, og hvis Skyts for Størstedelen var ødelagt.

Dybbølstillingen var altsaa tabt, men Mindet om det Taalmod, den Udholdenhed, den Offerberedvillighed og den Tapperhed, der blev vist af den danske Soldat under Forsvaret, vil leve gennem kommende Slægter.

Den 18. om Eftermiddagen naaede Regimentet frem til Sønderborg, men den Gang var alt forbi, og det fik Befaling til at marchere tilbage til det lige forladede Kantonnement. Det var med Sorg, at vi paa Marchen saae de tyske Faner vaje paa vore forladede Skanser, og det var med endnu større Sorg, at vi hørte Navnene paa de mange fremragende Officerer og kære Kamerater, der havde fundet Helledøden.

Den umiddelbare Følge af Stormen paa Dybbølstillingen var, at Overkommandoen blev nervøs. Det gik ud over Tropperne, som blev jaget rundt paa en Maade, som det var umuligt at finde Grunden til.

Regimentet, der var kommet i Kantonnement den 18. om Aftenen, blev alarmeret Kl. 1 $\frac{1}{2}$ om Natten og stod i Alarmstilling ved Dæmningen ved Augustenborg til Kl. 5 $\frac{1}{2}$ om Morgenen. Saa blev Regimentet sendt til Barakerne ved Sundsmark. Her blev det alarmeret om Midt dagen Kl. 12 $\frac{1}{2}$ og beordret til at marchere til Rønhave for at besætte Løbegraven ved Alssund. Mit Kompagni maatte i opløst Orden overspænde en Strækning paa 1000—1200 Alen. Selv fik jeg Befaling til at tage Post ved Midten, og, naar Fjenden forsøgte en Overgang, personlig begive mig til en Bakke, der laa 5—600 Alen bagud, for at lade lænde en Bavne. Da jeg ikke vilde have Ansvar for en Opgave, jeg betragtede som uløselig, tillod jeg mig at meddele min Bataillonskommandør, at da hele Kompagniet var opløst, og man havde bundet mig til at

blive ved Midten, var min Virksomhed i Tilfælde af Angreb reduceret til at øve min Indflydelse paa de nærmeste Sektioner. Og, da jeg, naar Fjenden forsøgte en Overgang, skulde forlade Kompagniet for at faa Bavnen tændt, risikerede jeg ikke at finde Kompagniet, naar jeg kom tilbage. Jeg maatte derfor fraskrive mig alt Ansvar. Kort efter ankom en Generalstabskaptajn, der var Adjutant ved Overkommandoen, for at inspicere Stillingen. Min Bataillonskommandør, Kaptajn Møller, meddelte ham mine Bemærkninger med Hensyn til Stillingen. Han svarede intet, men red tilbage til Hovedkvarteret. Henimod Aften kom der en Ordre; man vil forbauses over, hvad den gik ud paa. Ved Bavnen var der posteret en Skildvagt, hvis Opgave det var at avertere, naar der andensteds tændtes Bavner. Bemeldte Adjutant var kommet forbi denne Post og havde set, at Manden bevægede sig en 30 Skridt mod Alssund, gik saa tilbage ligesaa langt og fortsatte Bevægelsen paa samme Maade, saa at han, naar han gik tilbage, vendte Ryggen mod Alssund. Adjutanten havde indberettet dette, og Befalingen gik ud paa, at Skildvagten skulde bevæge sig i Retning langs Alssund, saa at han bestandig kunde holde Øje med den fjendtlige Bred. At denne uafbrudt blev observeret af Kompagniet, der stod i Løbegraven, var altsaa ikke nok; der maatte denne ene Mand til.

Efter Tabet af Dybbølstillingen vendtes Blikket mod Fredericia. Her havde Danmark i Kommandanten, General Lunding, en Mand, til hvem alle saae op med den fuldeste Tillid. Vi ventede derfor hver Dag at høre Nyt fra Fredericia, thi det kunde forudsiges med temmelig Bestemthed, at Fjenden, efter at være kommet i Besiddelse af Dybbølstillingen, vilde gøre et alvorligt Forsøg paa ogsaa at erobre Fredericia.

Den 30. April om Formiddagen kom en af vore Officerer tilbage fra et Lazaret paa Fyn. Han fortalte, at Fredericia var blevet rømmet, uden at Fjenden havde angrebet, og at vi havde efterladt det Skyts, der fandtes i Fæstningen. Efterretningen kom som et Tordenslag, og

de fleste var tilbøjelige til at henføre den til Fablernes Verden; men det varede ikke længe, saa fik vi officiel Bekræftelse paa Rigtigheden. Rømningen, der skete mod Overkommandoens og General Lundings Vilje og Ønsker, kunde hverken forsvareres fra et politisk eller militært Standpunkt, og det Forsvar, som Generalstabsværket om Krigen 1864 har ført for Rømningen, er kun Komposition.

Medens Regimentet den 3. Maj var paa Kystvagt, fik det Befaling til at marchere til Høruphav for at overføres til Fyn. Den følgende Dag om Morgenen landsattes Regimentet i Faaborg, hvor det kantonnerede til den 8. Maj, da det blev forlagt til et Kantonnement N. for Svendborg. Paa Fyn havde vi intet andet at bestille end at hvile ud og det var i høj Grad velgørende. Men, hvad der især glædede os, var den hjertelige Maade, hvorpaa Befolkningen overalt kom os imøde, eller kappedes om at vise deres Taknemmelighed mod Dybbøls Forsvarere.

Kongen havde indstiftet en Tapperhedsmedaille, og Overkommandoen befalede, at der skulde gøres Indstillinger over dem, der havde udmærket sig ved Dybbøllstillingens Forsvar, saaledes at de, der havde udmærket sig, enten skulde have Dannebrogsoordenen eller Tapperhedsmedaillen. Resultatet af disse Indstillinger vil senere blive omtalt.

Den 12. Maj blev der afsluttet Vaabenstilstand. Den 28. Maj blev Regimentet forlagt til Nyborg og Omegn, mit Kompagni kom til Ullerslev. Grunden til Forlæggelsen var, at det var blevet bestemt, at hvis Krigen atter udbrød, skulde vor Brigade anvendes til Landgangsekspeditioner. Brigaden blev i den Anledning forøget med en Eskadron, et Batteri og en Ingeniørafdeling, og hele Styrken blev stillet under Kommando af Oberst Max Müller. Som Obersten allerede under den første Krig havde forstaaet at skaffe sig et godt Navn, saaledes havde han ikke mindre i denne Krig faaet Lejlighed til ved Sankelmark at vise sig som en dygtig Fører, til hvem alle hans Undergivne saae op med den fuldeste Tillid. Paa Nyborg Fjord blev der samlet en fuldstændig Landgangsflotille, saa be-

gyndte Øvelserne i Ind- og Udskeibninger og derefter i Landgangsekspeditioner, der snart gik til Kysten nord- og sydfør Nyborg og snart til Langeland.

Overkommandoen havde forlagt Hovedkvarteret til Nyborg, og den kommanderende General overværede jevnlig vore Øvelser. Den 12. Juni samlede han Landgangskorpsets Stabsofficerer og Underafdelingsførere til Taffel, under hvilket han udtalte, at det saae ud til, at Fjendtlighederne vilde blive genoptaget, og at han i saa Fald gjorde sikker Regning paa, at Landgangskorpset paa en smuk Maade vilde løse de Hverv, der blev stillet til det. Oberst Max Müller lovede, at han skulde sørge for, at Korpset kom iland, men Forholdene maatte afgøre, hvad han kunde udrette. Efter Tallet udtalte Officerer af Overkommandoens Stab, at vi ikke skulde tillægge Generalens Ord nogen Betydning, og Stabschefen udtalte overfor mig, »at det vilde være Vanvid at genoptage Krigen. Vi havde kun ét at gøre, og det var at slutte Fred«. Disse Udtalelser gjorde et pinligt Indtryk paa Landgangskorpsets Officerer, thi de lod formode, at Overkommandoens Stab ikke med særlig Iver forberedte sig paa Krigens Genoptagelse.

Dette viste sig ogsaa navnlig overfor Spørgsmaalet om Forsvaret af Als. General Steinmann, der førte Kommandoen paa Øen, havde forlangt Forsvarsstyrken forøget med et Infanteriregiment. Men Stabschefen modsatte sig det, og det blev saa bestemt, at Ritmester Schroll, der havde overtaget Posten som Souschef efter den faldne Major Rosen, skulde sendes til Als for at undersøge Forholdene. Men Afrejsen blev udsat til den 29. Juni, og, da den saa skulde tiltrædes, var Als tabt.

Under Vaabenhvilen var Krigsministeren og hans Direktør blevet erstattet med Oberst Reich af Artilleriet og Major Chr. Thomsen af Generalstaben. Vaabenhvilen var blevet forlænget til Natten til den 26. Juni Kl. 12.

Den 24. Juni kørte Chefen for Feltpolitiet, Politiinspektør Hertz, og jeg til Odense. Undervejs fortalte han mig i dybeste Fortrolighed, at Fjenden under Vaabenhvilen uafbrudt havde foretaget Øvelser i Baadovergange over

Slien, og at alle de Efterretninger, han havde modtaget, gik ud paa, at Fjenden vilde begynde det nye Felttog med en Overgang over Alssund. Derefter spurgte han mig, om jeg troede, at Troppestyirken paa Als var stor nok til at kunne afværge Overgangen. Derom kunde jeg ikke give bestemte Oplysninger; men jeg udtalte, at da Overkommandoen gennem ham havde faaet Meddelelse om Faren, der truede, behøvede den kun at sende Landgangsbrigaden til Als, thi saa vilde Faren være afvendt, forudsat at Tropperne benyttedes paa rette Maade.

Den 26. Juni begyndte Krigen paany, og Landgangskorpset blev trukket nærmere sammen om Nyborg. Mit Kompagni kom til Skalkendrup.

2 Dage senere fik vi Befaling til at møde den 29. Juni Kl. 7 Form. paa Øen (Eksercerpladsen ved Nyborg) til Brigadeeksercits. Paa Marchen saae vi, at Dampen var oppe paa Flotillen, og derfor formodede vi, at Korpset skulde paa Ekspedition. Alt blev samlet; men mod Sædvane lod Oberst Max Müller vente paa sig. Da han kom, lignede han ikke sig selv. Afdelings- og Underafdelingskommandørerne blev kaldt frem for Fronten og ligbleg udtalte Obersten med en Stemme, der dirrede af Harme: »Mine Herrer! Fjenden er gaaet over Alssund; Als er tabt!« Vi følte med vor Oberst. Her var begaaet en utilgivelig Fejl. Overkommandoen havde haft Valget imellem at opgive eller forsvare Øen; men, da den valgte Forsvaret, burde den ogsaa have sørget for, at Øen kunde forsvares. Her var der syndet, ikke mindst ved at lade Landgangskorpset ligge uden den ringeste Beskæftigelse i 2 Dage ved Nyborg.

Paa Eksercerpladsen fik vi Befaling til at marchere til Kvartererne, men være rede til Udrykning med kort Varsel. Det varede ikke længe, før vi fik Befaling til Kl. 2 at afmarchere til et Kantonnement S. for Odense. Det var os uforstaaeligt; men paa Marchen fik vi en Efterretning, der gik ud paa, at det var lykkedes General Steinmann at standse Fjenden, saa at Als endnu ikke var tabt. Men da vi kom til et Sted paa Chausséen fra Nyborg til

Odense, hvor vi skulde dreje af, blev vi standset af en Adjutant fra Overkommandoen, der bragte Brigaden Befaling til at marchere til Odense. Kl. 9^{3/4} naaede vi denne By og opmarcherede paa Torvet for at afvente Ankomsten af Vogne, der skulde transportere os videre. Jeg benyttede Opholdet til et Besøg paa »Postgaarden«, hvor Overkommandoen havde sine Kontorer. Her fortalte en Kaptajn af Generalstaben mig, at Preusserne havde bygget en Svingbro i Sandbjerg Nor; den havde de svinget ud Natten til den 29., og derpaa havde Overgangen fundet Sted. Paa Forespørgsel om, hvad der tilsigtedes med vor Brigade, fik jeg til Svar, at man havde paalidelig Efterretning om, at Fjenden samme Nat vilde forsøge en Overgang ved Strib, og derfor skulde vi sendes frem. Jeg bemærkede dertil, at hvis Angrebet var afslaaet, behøvedes vi ikke, men var Landgangen lykkedes, burde Overkommandoen beholde os i Odense, fordi vi var dens eneste Reserve. Vognene begyndte at komme Kl. 11, men først Kl. 1 sattes Toget i Bevægelse i stærkt Regnvej. Kl. 8 Morgen naaede vi Kauslunde, hvor vi skulde kantonneres. Men, da Indkvarteringen skulde udføres, indtraf 17. Regiment fra Forpost og erklærede, at Kauslunde var Regimentets Kantonnement, og at det ikke havde faaet Befaling til at rømme det. Der blev saa telegraferet til Odense; men først Kl. 5 om Eftermiddagen kom Svaret, der gik ud paa, at vi skulde indtage et Kantonnement, der laa 1^{1/2} Mil tilbage. Man vil kunne forstaa med hvilke Følelser, vi naaede Kantonnementet.

Den 3. Juli kom vi til Røjle og i Tiden til den 20. Juli var vi enten paa Forpost ved Strib eller i Reserve.

Tabet af Als foranledigede, at General Gerlach maatte træde tilbage, og at General Steinmann overtog Posten som kommanderende General.

Vi havde i Maj indsendt Indstillinger om dem, der skulde dekoreres enten med Dannebrogskorset eller med Tapperhedsmedaillen. Men disse Indstillinger blev der slaaet en Streg over. Krigsministeriet klassificerede Afdelingerne efter deres Deltagelse i Krigen. 8. Regiment blev

sat i en Klasse, der fik 9 Dannebrogskors, og de skulde, ifølge Kundgørelsen, uddeles paa den Maade, at Regimentskommandøren raadede over Halvdelen, og den anden Halvdel skulde fordeles efter Underklassernes eget Valg. At vor Regimentskommandør kom til det Resultat, at Halvdelen af 9 er 5, var naturligt. De tiloversblevne 4 Kors skulde fordeles paa 8 Kompagnier. Hvert Kompagni valgte derfor 1 Mand, og derpaa maatte de valgte 2 Mand af to Kompagnier trække Lod, om hvem der skulde have hele Korset. Min fungerende Kommandersergent fik Korset af Regimentskommandøren, og ved Lodtrækning fik en haardtsaaret Menig af mit Kompagni Korset. Begge havde i særlig Grad udmærket sig den 17. Marts. Tapperhedsmedaillen, der var lovet, blev slet ikke uddelt. Det er ikke paa den Maade, man skal anvende Dekorationer, og den stod i den grelleste Modsætning til den Maade, hvorpaa Dekorationerne blev uddelt til Officererne ved de højere Stabe. Det var, som om man derigennem vilde slaa fast, at Felttogets uheldige Udfald ikke skyldtes Ledelsen, men kun vore Soldaters mangelfulde Uddannelse.

Den 1. August blev der sluttet Vaabenstilstand, og den førte til den sørgelige Fred i Wien. Hæren blev forinden disloceret, saa at 8. Regiment den 10. August naaede Hillerød. Indrykningen skete i et øsende Regnvejr. Der var ingen, der modtog os, og det havde vi heller ikke hverken ventet eller ønsket. Men i Kvartererne mærkede vi, at der var foregaaet et stort Omslag i Stemningen siden Maj. Man havde glemt Forsvaret af Dybbøl for Tabet af As, og det, mente man, skyldtes Afdelingerne.

Den 11. August oplæste jeg en Proklamation fra Kongen for Kompagniet. Min Stemning deltes af mine Folk. Der var Taarer i de flestes Øjne, thi der var ingen, der sørgede dybere over den Ulykke, der havde ramt vort Fædreland, end netop vi, der havde kæmpet til det Yderste for at afværge Ulykken. Den Tak, Kongen bragte Soldaterne, var derfor ærlig fortjent, thi enhver havde bestræbt sig for at gøre sin Pligt.

Nogle Dage senere blev Størstedelen af Kompagniet

hjemsendt. Det var med Sorg, at jeg skiltes fra mine brave Soldater, men det var tillige med en hjertelig Tak, thi der var ikke en eneste Mand blevet straffet fra Felttogets Begyndelse til dets Slutning. For at kende Mandskabet havde jeg i Kiel bestemt, at Rømnaalen skulde bæres i et lyseblaat Baand. Ved Hjemsendelsen i Hillerød bar Mandskabet Baandet i Knaphullet paa deres civile Dragt.

Efter Ankomsten til Hillerød holdtes Kompagniovelser; men jeg fik tillige det særlige Hverv at uddanne Regimentets 12 Officersaspiranter.

Hen paa Efteraaret blev Regimentsinddelingen ophævet, og 8. Regiment blev atter 8. Bataillon med sine 4 Stamkompagnier. Det smagte jo ikke rigtig efter i næsten 1 Aar at have kommanderet Kompagni at maatte træde tilbage som Premierløjtnant. Hvordan jeg havde udført min Virksomhed, fremgaar af følgende Udtalelse af min Regimentskommandør under Krigen, Major Bauditz:

»Som Kommandør for 8. Infanteriregiment i Tiden fra Marts 1864 til April 1865 skal jeg med Fornøjelse meddele Hr. Premierløjtnant Jensen af 8. Infanteribataillon det Vidnesbyrd, at han i den Tid, han har staaet under min Kommando, altid har vist særdeles Dygtighed, Iver, Lyst og Interesse for den militære Tjeneste, at han har ført et udmærket godt Kommando over det ham betroede Kompagni saavel under Feltforhold som under Fredsforhold, og at han i det Hele er en meget begavet og kuudskabsrig Officer.«

Det var underhaanden blevet fortalt, at 8. Bataillon skulde fremtidig have Garnison i Helsingør, og det var os derfor en ubehagelig Overraskelse, at Bataillonens i April 1865 fik Befaling til at afmarchere til Viborg, hvor den skulde garnisonere sammen med 6. Bataillon, der kom fra Aarhus. Da Viborg var fuldstændig uforberedt paa pludselig at modtage en saa stor Overbefolkning, gik dette i høj Grad ud over de gifte Officersfamiljer, der maatte have hele Byrden af Forandringen. Jeg kom dog ikke til at blive længe i Byen.

General Hansen var blevet Krigsminister den 11. Juli, og han havde besluttet at ville gennemføre en Hærordning ad administrativ Vej. Garnisonsfordelingen var et Led deri, og det var ligeledes besluttet at omdanne Elevskolen, der var underlagt Artilleriet, og som uddannede Underofficerer til Artilleriet og Ingeniørerne, til en Skole for hele Hæren. Den blev derfor formeret som Kompagni, og foruden Forstanderen, der var Kaptajn af Artilleriet, fik den som Næstkommanderende en Premierløjtnant af Infanteriet. Jeg kom til at beklæde denne Post fra Efteraaret 1865 og overtog som Undervisningsfag foruden Eksercits og Felttjeneste tillige Dansk. Det var en overmaade fornøjelig Virksomhed, Eleverne var lærenemme, og det varede ikke længe, inden de præsterede en ualmindelig smuk Gevæksercits og Evolering. Skolen vakte Beundring, naar den — af Hensyn til Øvelser — rykkede gennem Hovedstadens Gader, og den gjorde i særlig Grad Lykke ved en Parade, der blev afholdt, da Prinsesse Dagmar rejste til Rusland for at formæles med Tronfølgeren.

Der var i 1866 blevet nedsat en Forsvarskommission, og den tilendebragte Arbejdet saa hurtigt, at der samme Vinter blev forelagt Rigsdagen et Lovforslag om Hærens Ordning. Da der var al Udsigt til, at Lovforslaget vilde blive vedtaget, og at jeg saa vilde blive Kaptajn, fratraadte jeg ved Skoleeksamenen i Marts min Post ved Elevskolen og vendte tilbage til Viborg. Under Opholdet i Kjøbenhavn var jeg blevet gift den 9. December 1865. Men skønt der nu var gaaet 2 Aar, siden Viborg havde faaet Garnison, viste det sig umuligt at faa en nok saa beskeden Lejlighed. Jeg maatte derfor lade Hustru og Barn blive i Kjøbenhavn, og selv leve en garçon fra April til December, da en gift Adjunkts Død skaffede mig Bolig.

Hærloven blev vedtaget den 6. Juli 1867, og den 21. September s. A. blev jeg udnævnt til Kaptajn og Kommandør for 8. Bataillons 4. Kompagni.

OBERST N. P. JENSEN

LIVSERINDRINGER

II

1868—1895
1916

KJØBENHAVN

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKJÆR)

1916

UNDER min toaarige Fraværelse paa Elevskolen, havde 8. Bataillon faaet en ny Chef i Oberst Ravn. Han var en meget dygtig og kundskabsrig Officer, men det var ham umuligt at finde sig til Rette i de viborgske Garnisonsforhold. Skønt Byen havde haft Garnison paa tredie Aar, var man endnu ikke kommet videre, end at Befalingsmændene havde nødtørfte Boliger, i alle andre Henseender var Bataillonens stedmoderlig stillet. Det gik endog saa vidt, at den havde Vaabenkamre i Viborg Tugthus. Da Oberst Ravn satte en Ære i at have en godt uddannet Bataillon, var det ganske naturligt, at han uafbrudt førte Klage over de uheldige Forhold, og da Klagerne ikke blev taget til Følge, blev han mere og mere mismodig.

Viborg var i 1867 blevet Sæde for en Brigadegeneral, og den havde en Mængde Embedsmænd. Den fornemste af disse, Stiftamtmand, Baron Rosenkrantz, var en grand seigneur, der førte et meget selskabeligt Hus, og han betragtede sig som en Slags Vicekonge. Naar der ved Hoffet indtraf særligt glædelige Begivenheder, var der altid stor Fest i Amtmandsboligen; Byens Borgmester holdt Festtalen, og Stiftamtmanden takkede paa Kongens eller Kongehusets Vegne. Men det, der gjorde enhver selskabelig Sammenkomst i Amtmandsboligen til en virkelig Fest, var, at Husets Frue — en født Baronesse Rosenkrantz — var et Mønster paa en virkelig Dame og en elskelig Kvinde.

Det var blevet bestemt, at de aarlige Lejrsamlinger, der var blevet indført ved Hærloven, skulde afholdes ved Hald, der kun ligger en Mils Vej fra Viborg. Vi kunde

derfor følge hele Lejranlægget fra først til sidst, og det blev vor Bataillon, som den 15. Juni 1868 indviede Lejren.

Lejren, der rummede 10 Batailloner, 2 Rytterregimenter og 2 Batterier, havde en henrivende Beliggenhed, og alt var ordnet paa bedste Maade. At Øvelsiterrænet, der omgav Lejren, bestod af storslaaede, ubebyggede Hedestrækninger, der ikke lignede det Terræn, i hvilket vi under en Krig vilde komme til at kæmpe, var en Mangel; men det kunde ikke være anderledes, naar Lejrsamlingerne skulde afholdes om Sommeren.

General Scharffenberg førte Kommandoen over Lejren i 1868. Da han vilde, at der skulde vindes det størst mulige Udbytte for Uddannelsen, blev der stillet meget store Fordringer til Tropperne, saa at der foretoges Udrykninger baade Formiddag og Eftermiddag. Øvelserne var derfor meget anstrængende, og Anstrængelserne forøgedes ved, at Sommeren 1868 var ualmindelig varm. Tropperne fik dog samtidig Lejlighed til at gøre Bekendtskab med Klimaet paa Jyllands Højderyg. Thi ved en Udrykning til større Øvelse i Juli Maaned, hvor Thermometret Kl. 2 om Middagen viste $+ 25^{\circ}$ R. i Skyggen, frøs det om Natten i Bivouakerne, saa at vore Kappærmere var stivfrosne.

Lejrlivet var et overordentlig stort Gode for Hæren i Retning af Uddannelse saavel som i Troppføring. Tjenesten varede fra Kl. 4 om Morgenen til Kl. 10 om Aftenen, og det uafbrudte Samliv skabte det nøjeste Kendskab til hinanden. Mandstugten kom derfor til at hvile paa dette og ikke paa Straffeloven. Ved daglig at se hinanden under Øvelserne opstod der en Kappestrud mellem Afdelingerne, og gennem de daglige Sammenkomster i Officersmesserne voxede Kameratskabet blandt Officererne.

Lejrsamlingen varede 45 Dage, saa vendte vor Bataillon tilbage til Viborg og hjemsendte alt Mandskabet.

Under Lejrsamlingerne havde vi haft Lejlighed til at lære vor Bataillonschef at kende som en udmærket Vejleder og en dygtig Troppfører. Jeg var ham særlig taknemlig for den anerkendende Maade, hvorpaa han udtalte

sig om min Virksomhed. Da jeg paa et noget senere Tidspunkt — i 1893 — bad ham om en skriftlig Erklæring, udtalte han i denne:

— — »Jeg har navnlig i denne Periode af mit Liv (s: som Chef for 8. Bataillon) lært Oberst Jensen at kende som en udmærket dygtig og hæderlig Officer med en levende Interesse for sit Kald, som en nidkær Foresat for sine Undergivne, og som en paalidelig, utrættelig og energisk Kompagnichef, hvis Kompagni altid var i en udmærket Orden, vel administreret og særdeles godt uddannet i alle Retninger.«

Oberst Ravn havde opgivet Haabet om at faa Manglerne ved Garnisonsforholdene afhjulpet og blev mere og mere mismodig. Det var ham derfor en glædelig Overraskelse i September 1868 at blive kommanderet til Kjøbenhavn og stillet til Raadighed for Krigsministeriet for at udarbejde en »Fremstilling af Krigsbegivenhederne paa Als 1864«. Oberstens Forsættelse var en stor Sorg for os, og den øgedes ved, at hans Efterfølger som Bataillonschef ikke var istand til at tage Arv efter ham. Han havde haft et godt Navn som Kaptajn, men kort før Udnævnelsen til Oberst, mistede han sin Hustru, og det gik ham saa nær, at han tabte Interessen for Tjenesten.

Da vi ikke havde Mandskab, besluttede jeg for dog at faa nogen tjenstlig Beskæftigelse at holde Foredrag om Trearskrigen for Bataillonens Underofficerer. Bataillonschefen gav sit Samtykke, og den 8. December 1868 begyndte jeg saa en Foredragsvirksomhed, der senere er bleven fortsat hele mit Liv, og af hvilken jeg har haft uendelig megen Glæde.

Men nu fik jeg tillige en anden Opgave.

Ved Købstadkommunalloven af 26. Maj 1868 blev Antallet af Medlemmer i Viborg Byraad forøget, og den 4. Januar 1869 blev jeg valgt som Repræsentant for Garnisonen. Jeg blev strax sat ind i Skoleudvalget, der valgte mig til Formand, og i Vejudvalget. Det førstnævnte gav mig ikke saa lidt at bestille. Men Arbejdet blev i høj Grad lettet ved, at Cand. theol. Schousboe, der døde som Biskop

i Aalborg, blev ansat som Præst i Viborg og derved stillet i Spidsen for Borger- og Friskolen. Han var ikke alene en dygtig og begavet, men tillige en højst elskværdig Mand, og derfor var Samarbejdet med ham en Glæde. Men min Hovedvirksomhed i Byraadet var dog Forhandlingerne vedrørende Ordningen af Garnisonsforholdene.

Da Etatsraad Bregendahl i 1865 skaffede Viborg Garnison, havde Byen ikke indgaaet nogen Forpligtelse overfor Krigsministeriet. Men, da den ved Garnisonen fik en forøget Indtægt, forlangte Ministeriet, at den skulde tilvejebringe alle de Lokaliteter, Garnisonen behøvede. Jeg fraaadede, at man gik ind derpaa, saalænge man ikke gennem en Garnisonslov havde Sikkerhed for at beholde Garnisonen, og jeg henviste til Farerne ved at spekulere i Garnison for en By, hvis Indtægter var saa beskedne som Viborgs. Byraadet vilde derfor ikke strax gaa ind paa Ministeriets Forlangende. Da dette blev bekendt, meldte Randers sig som Konkurrent og tilbød at ville efterkomme alt, hvad Krigsministeriet forlangte, naar den viborgske Garnison maatte blive forlagt til Randers. Krigsministeriet eller rettere Direktøren i dette, Major Thomsen, benyttede saa Randers som Trusel overfor Viborg. Desuagtet var der Stemning i Byraadet for ikke at bøje sig. Men saa fik det en underhaands Meddelelse fra Etatsraad Bregendahl om, at det skulde gaa ind paa, hvad Ministeriet forlangte, saa skulde han sørge for, at der blev givet Henstand med Gennemførelsen. Det skete ogsaa, men skønt Byraadet blandt andet forpligtede sig til at opføre 4 Kompagnikaserner, er denne Del af Forpligtelsen endnu ikke blevet opfyldt den Dag idag.

Den 15. Juni 1870 rykkede Bataillon en atter i Lejr. General Max Müller førte Kommandoen, og de Erfaringer der var gjort i de 2 foregaaende Lejrsamlinger, bevirkede, at Øvelserne ikke krævede Overanstrengelse. Men midt i Juli blev vi skræmmet op. Det var kommet til Konflikt mellem Frankrig og Preussen, og den affødte den fransk-tyske Krig. I Lejren var der ingen Officer, der havde et saa nøje Kendskab til Frankrigs Stridskræfter, at der der-

paa kunde bygges et Skøn med Hensyn til Krigens Enderesultat. Men man gik ud fra, at da det var Frankrig, der havde erklæret Krigen, maatte det ogsaa have Troen paa at kunne sejre. Paa denne Forudsætning byggede saa mange af os Haabet om Oprejsning for 1864, dog kun forsaavidt andre Magter kom Frankrig til Hjælp, Foreløbig lod Regeringen Lejrdivisionen blive samlet. Men saa kom der uventet Befaling til, at Afdelingerne skulde afmarchere til deres Garnisoner og afvente nærmere Ordre. 8. Bataillon kom til Viborg den 27. Juli, men Natten til den 30. blev den alarmeret og pr. Jernbane transporteret til Kolding. Her blev der til Bevogtning af Grænsen dannet en Observationsbrigade, som blev anbragt i stærkt sammentrængt Kantonnement i Kolding og Omegn. Om Natten blev Jernbaneskinneerne opbrudt paa længere Strækninger, og alt Mandskabet maatte stadigt sove fuldt paaklædt med Tornystret som Hovedpude. Om Dagen foretoges feltmæssige Øvelser. Men, efter at Franskmandene var blevet slaaet først ved Grænsen og senere ved Gravelotte, og der ikke viste sig Tegn til, at nogen anden Magt vilde komme det til Hjælp, blev Observationsbrigaden opløst, og den 27. August naaede vor Bataillon atter Viborg.

Fra Krigsskuepladsen kom kun Hjobsposter for Frankrigs Vedkommende, og Katastrofen ved Sedan fyldte os med den dybeste Sorg. For at komme over den greb jeg til et Middel, Goethes Moder havde anvist. Hun fortæller om Sønnen: »Jedesmal wenn er ein Leid gehabt, hat er ein Lied daraus gemacht«. Da det ikke laa for mig at skrive Vers, tog jeg fat paa et historisk Arbejde, der kunde fylde mig helt. Fra min Skoletid saae jeg op med den dybeste Beundring til Napoleon, og denne Følelse var senere voxet gennem Studiet af hans Krige. Af disse, forekom det mig, at Felttoget 1814 var smukkeste, men det var — indtil da — kun blevet meget stedmoderligt behandlet i de foreliggende Fremstillinger, Jeg besluttede derfor at udarbejde en ny, som jeg vilde benytte til Foredrag.

Bataillonens havde et fortræffeligt Bibliothek, der var

blevet grundlagt i Kiel, og som den tog med, da Byen blev rømmet i December 1863. Materialet til Studiet var derfor hurtig samlet. Men netop som jeg en Formiddag havde lagt alt til Rette for at begynde paa Arbejdet, meldte Oversergenten sig med den nyeste Kundgørelse for Hæren. Jeg tog den uden at ane, at der i den var noget, der angik mig personligt, og blev derfor i højeste Grad overrasket ved at se, at Kongen den 24. September havde udnævnt mig til Kaptajn i Generalstaben. At noget saadant kunde ske, havde jeg aldrig skænket en Tanke. Vel forlangte den nye Hærlov ikke Generalstabsexamen som udtrykkelig Betingelse for Ansættelse i Generalstaben. Men, da der i Hæren var ikke faa Kaptajner, som havde taget denne Examen, og som under Krigen 1864 havde gjort Tjeneste som Løjtnanter ved de større Stabe, syntes det mig naturligere, om man havde taget en af dem fremfor en Frivillig, der kom fra »Fattighøjskolen«. Generalinspektøren for Fodfolket, der var i Byen, kom kort efter for at bringe mig sin Lykønskning; det var ham, der særligt havde anbefalet mig.

Kompagniets Aflevering var hurtig endt, og efter at Bataillonens Officerer havde sagt mig et hjerteligt Farvel ved en festlig Sammenkomst, rejste jeg med Familie til Kjøbenhavn.

Generalstaben var den Gang anbragt i »Proviantgaarden«. Jeg meldte mig til Generalstabens Chef, General Stiernholm; der beordrede mig til Tjeneste ved den taktiske Afdeling. Chefen for denne, Oberst Tvermoes, var bekendt for den store Overlegenhed, hvormed han optraadte overfor alle, høje som lave. Han modtog mig med følgende Tilkendegivelse: Man var vidende om den skarpe Kritik, jeg havde fremsat om Generalstaben, og derfor havde man ansat mig i denne for at give mig Lejlighed til at se »derrière le rideau« og derved faa en anden Opfattelse.

Med Hensyn til min Kritik af Generalstaben maa jeg henvise til mine Fremstillinger af Trearskrigen og Felttoget 1864. Men jeg skal tilføje, at naar Generalstaben ikke gjorde Fyldest under disse, skyldtes det en fejlagtig

Uddannelse. Korttegning og Generalstabstjeneste har ikke det mindste med hinanden at bestille. Ikke desto mindre havde Højskolen i Tiden fra 1830—1857 udelukkende opdraget Generalstabsaspiranter til Geodæter og Topografer. Derimod var Strategi, Troppføring, Hærororganisation, Krigshistorie og Generalstabslære Fag, hvori der hverken ved Højskolen eller ved Generalstaben blev meddelt nogen Undervisning. Da man saa endelig i 1857 indførte Undervisning i disse Fag, havde man ikke sørget for at have Lærere, der kunde magte Opgaven; man forlangte kun, at det skulde være Generalstabsofficerer. Som Bevis for det Berettigede i denne Anke, tjener nogle Foredrag, der blev udgivet af Læreren i Krigskunst i 1861 under Tittlen: »Krigskunstens Theori« I. Man skal vanskeligt kunne paa-vise en mere forskruet Fremstilling. Et Par Exempler vil vidne derom. Side 2 hedder det: »*Samlingen af alle bevægelige Kunstmidler, som Krigskunsten sætter i Virksomhed paa Landjorden kaldes en Hær.* I denne er Mennesket, det tænkende selvbevidste Væsen, den væsentligste Bestanddel: de øvrige er dels enkelte Dyreklasser, dels Ernærings- og Vedligeholdelsesmidler, dels Instrumenter og Maskiner«. Side 61 gives følgende Forklaring: »Artilleriet er en Samling bemandede Maskiner, der maa bevæges ved Hjælp af Heste«. I et Forord bebudedes, at hvis Skriftet vandt en gunstig Modtagelse, skulde »dets Efterfølger« ikke lade længe vente paa sig. Heldigvis kom Efterfølgeren aldrig. Var saaledes Generalstabsofficerernes theoretiske Uddannelse højst uheldig, saa gik det ikke bedre med den praktiske; thi, fraregnet de Generalstabsofficerer, der var ansat ved Generalkommandostabene, kom de øvrige næsten aldrig i Berøring med Tropperne. Men trods dette havde Organisationsplanen af 1842, der gjaldt til 1867, gjort Generalstaben til et privilegeret Korps med hurtig Forfremmelse. Men den nøjedes ikke en Gang med de Fordele, Organisationsplanen hjemlede. I December 1863 gjorde man en Generalstabsofficer, der hørte hjemme i Artilleriet og ikke havde været til Tjeneste i Geledet, siden han var Sekondløjtnant, til Kommandør

for et Infanteriregiment, og en Generalstabsaspirant, der var Sekondløjtnant i Fodfolket, blev — uden at have tjent de 2 foreskrevne Aar som Premierløjtnant — udnævnt til Kaptajn i Generalstaben. Det skabte Misfornøjelse og udfordrede Kritiken. Men kan man overhovedet undvære Kritik?

Frederik II har sagt: »La critique est aisée, l'art est difficile«. Medens alle vil indrømme Rigtigheden af den sidste Sætning, vil man derimod ikke kunne indrømme Rigtigheden af den første. Thi Kritiken er kun let, naar den sætter sig det nedbrydende som Maal. Men, vil den bygge op. — og kun saa bliver den berettiget — bliver den vanskelig, fordi den kun faar Betydning, naar den er særlig underbygget, og dertil kræves Kundskaber. Kritiken taget paa den Maade vil altid stifte Nytte. Noget helt andet er, at den sjældent vil gavne Kritikerens, thi man vil som oftest i ham se en ærgerrig Person, der vil trænge sig frem. Det har ogsaa jeg faaet at føle, men jeg har saa meget lettere kunnet finde mig deri, som jeg med god Samvittighed tør sige, at min eneste Ærgerrighed har været Ønsket om at være med til alt, hvad der kunde gavne, uanset hvor jeg fik min Plads i de Kæmpendes Rækker.

Da — som bemærket — hele Generalstabens var anbragt i Proviantgaarden, var de tjenstlige Besøg hurtig gjort. Kun Kaptajn Meldahl modtog mig med Uvilje, fordi han var dydig fornærmet over, at man i Generalstabens ansatte en Officer, der hverken havde gennemgaaet Landkadet-akademiet eller den militære Højskole.

Vi var 3 Kaptajner ved Afdelingen, Zahlmann, Schroll og jeg. Zahlmann og jeg var Skolekamerater fra Efter-slægten; vi var alle 3 omtrent jævnaldrende og kom fortræffeligt ud af det med hinanden.

Jeg havde troet, at der var en intim Forbindelse mellem Krigsministeriet og Generalstabens, men det var ikke Tilfældet. Skønt Generalstabsofficererne skulde være behjælpelige med Ledelsen, naar det kom til Krig, havde Generalstabens ligesaa lidt at gøre med Forsvarets Ordning

som med Forberedelserne til en Krig. Det maatte derfor i højeste Grad paaskønnes, at Oberst Tvermoes gjorde alt, hvad der var muligt, for at uddanne Afdelingens Officerer, saa at de kunde gøre Fyldest, hvis det kom til Krig.

Paa Grundlag af Generalstabens fortræffelige Kort maatte Afdelingens Personale foretage militære Rekognosceringer over hele Landet 2 Gange aarligt, i den vaade og den tørre Aarstid. Ved Tegn, Skravering og Tal angaves paa Kortene, hvorvidt Vandløb og Moser kunde passeres af de forskellige Vaabenarter, Overgangsstedernes Beskaffenhed, samt hvilke Biveje der kunde benyttes i militære Øjemed. Desuden blev der paa Kortene indtegnet de Forsvarsstillinger, der kunde benyttes under bestemt givne Forudsætninger. Kortene blev rentegnet i et bestemt Antal Exemplarer, og en trykt Bog gav de supplerende Oplysninger, som Kortene behøvede. Man vilde da, naar Krigen kom saavel som ved de aarlige større Øvelser, forsyne de overordnede Stabe med disse Kort, for at de kunde tjene som Vejledning; men det var ikke tilsigtet derved at begrænse vedkommende Generals Handlefrihed.

Oberst Tvermoes fik tillige udvirket Bevilling til at foretage aarlige Generalstabsøvelser. Deri deltog foruden Generalstabens Officerer en Del Officerer af de taktiske Vaabenarter, som ansaas egnede til i Krigstilfælde at kunne forrette Tjeneste ved de større Stabe. Disse Øvelser stiftede stor Nytte som Middel til at skabe Kendskab til Landets Benyttelse som Krigsskueplads. Vi fik tillige en grundig Øvelse i Generalstabstjeneste, blev vænnet til hurtig at fatte Beslutninger, og der blev stillet meget store Fordringer til os saavel med Hensyn til Kontorarbejde som til Tjenesten i Marken til Hest.

Desuden havde hver af Afdelingens Kaptajner sit særlige Arbejde. Jeg maatte udarbejde en Fremstilling af den danske Hærs Ordning paa Grundlag af de gældende Love og de af Ministeriet givne Udførelsesbestemmelser. Den blev færdig i 1872 og indsendt til Krigsministeriet, der befalede, at den skulde trykkes. Skønt der ikke var Hemmeligheder i Fremstillingen bestemte Oberst Tvermoes, at

den skulde trykkes som Manuskript i 35 Exemplarer, saa at det blev en baade kostbar og sjelden Bog. Men at den ikke blev betragtet som fortrolig, fremgaar bedst af, at Obersten forærede et Exemplar til en engelsk Kaptajn, Cooke, der var sendt hertil for at gøre sig bekendt med vort Forsvarsvæsen. Efter Hjemkomsten udgav Kaptajnen i 1874 under eget Navn en Bog, »The armed strenght of Denmark«, der væsentligst var en Oversættelse af min Fremstilling, men som var ledsaget af et Forord. I dette gav han Oplysning om de Befæstningsforslag, Krigsministeriet havde fremsat i Rigsdagen 1873, men paa en saadan Maade, at de maatte formodes at være gennemført. Følgen blev, at der i 1877 ankom 3 engelske Officerer for at blive bekendt med vort fuldt færdige Forsvar, og de blev meget forbausset ved at erfare, at Forsvarslovene vel havde været forelagt Rigsdagen, men at de endnu ikke var vedtaget.

Da mit Arbejde om Organisationen var endt, blev der af Premierløjtnanter af Generalstaben og tilkommanderede Officerer fra Vaabenarterne under min Ledelse udarbejdet Fremstillinger af den franske, tyske, italienske, hollandske og norske Hærs Organisation, der alle blev trykt.

Man vil altsaa se, at Oberst Tvermoes havde sørget for, at vi ved Afdelingen fik en virkelig Uddannelse som Generalstabsofficerer, og denne blev yderligere fremmet ved, at vi ved de aarlige Lejrsamlinger efter Tour blev kommanderet til Tjeneste ved Lejrdivisionens Stab.

Allerede i 1871 blev jeg kommanderet i Lejr. General Wilster skulde føre Kommandoen med Oberst Klein som Stabschef og Kaptajn Schroll som Souschef. Desuden bestod Lejrens Stab af 2 Generalstabskaptajner, Meldahl og mig, en Søofficer og 3 Premierløjtnanter.

Staben mødte 8 Dage før Lejrens Begyndelse. Da Kaptajn Schroll var paa en Tjenstrejse i Rusland, skulde Kaptajn Meldahl som den ældste forrette hans Tjeneste. Men ved det første samlede Møde fremsatte Kaptajnen, der aldrig havde deltaget i nogen Lejrsamling, saadanne Forslag, at Stabschefen hævede Mødet og derpaa befalede mig at koncipere alt, hvad der behøvedes til Forberedelse.

Da Kaptajn Schroll indtraf, blev saa Forretningerne fordelt, men saaledes at jeg fik grumme meget, og Kaptajn Meldahl omtrent slet intet at bestille. Misfornøjet herover, søgte han paa enhver Maade at komme mig til Livs, men takket være General Wilster og Stabschefen naaede han ikke sit Maal. Det var mit Haab ikke oftere at komme til at staa i tjenstligt Forhold til Kaptajnen. Det gik desværre ikke i Opfyldelse.

Da Lejren var endt, laa der et stort Arbejde og ventede paa mig.

Krigsministeriet havde i April 1871 bestemt, at der i begge Generalkommandoer skulde holdes Konkurrenceforedrag over Æmner af den fransk-tyiske Krig 1870. Det blev meddelt Generalstabens Officerer ved den maanedlige Parol, og General Stiernholm tilføjede, at han gjorde Regning paa, at ikke faa af Generalstabens Officerer vilde deltage i Konkurrencen. Jeg fandt, at jeg burde slaa et Slag for at vise min Berettigelse til at være ansat i Generalstaben, og derfor meldte jeg mig strax, idet jeg forbeholdt mig at vælge Æmne. Dette blev »Sedan«. Der var vistnok 10—12 Konkurrenter ved 1. Generalkommando. Der blev forlangt af os, at Foredraget skulde være affattet skriftligt og alleveres umiddelbart, efter at det var holdt. Da Foredragene skulde holdes i Krigsbegivenhedernes Tidsfølge, blev jeg den fjerde eller femte i Rækken. Det gjaldt nu om at blive færdig i rette Tid, og det lykkedes, men kun ved at tage Natten til Hjælp.

Da Turen kom til mig, talte jeg 6 eller 7 Gange. Da jeg var færdig, bragte en Mængde af de tilstedeværende mig deres Tak. Naar de tillige paa Forhaand lykønskede mig som den, der vilde faa 1. Præmie, maatte Fremtiden vise, om de havde gættet rigtig. Da hele Foredragrækken var sluttet, blev der nedsat en Kommission til at fælde Dommen.

Den kom i Kundgørelsen af 2. September 1873. Jeg havde faaet 1. Præmie ved Generalkommandoen. Oberst Tvermoes, der var Medlem af Bedømmelseskommissionen, havde forinden i Fortrolighed fortalt mig Resultatet, for —

som han udtrykte sig — at jeg ikke, naar Kundgørelsen kom, skulde blive saa stor, at jeg ikke vilde kende Folk, naar jeg mødte dem paa Gaden«. Jeg svarede ikke, men jeg kunde have sagt ham, at den Aften, jeg sluttede Foredragene, gik min Vej til Frue Kirke. De blev udgivet i 1873 under Titten »Sedan«. Senere blev de paa Anmodning af den franske Militærattaché oversat paa Fransk af Professor Vilsoët og tilstillet Krigsministeriet i Paris, der havde ønsket at blive bekendt med, hvorledes man i Danmark bedømte Begivenhederne i den fransk-lyske Krig 1870.

I Foraaret 1883 kom et japansk Gesandtskab, der var paa Rundrejse i Europa, til Danmark. Regeringen havde beordret Kammerherre Sick til at modtage det, og Legationsraad Koefoed, Kaptajn Wulff af Flaaden og jeg af Hæren blev afgivet til Assistance for Kammerherren.

Gesandtskabet ankom til Kjøbenhavn den 18. April og blev anbragt paa Hôtel Royal (ved Stranden). Fyrst Iwakura var dets Chef. Han var ledsaget af 2 Ambassadeurs adjoints og et større Følge af udenrigsministerielle og finansielle Embedsmænd, samt en fransk og en engelsk Tolk. For bestandig at kunne give de Oplysninger og Vejledninger, Gesandtskabet ønskede, maatte jeg tage Ophold paa Hôtellet.

Fyrst Iwakura angav kun at kunne tale Japansk. Den ene af hans Ambassadører, Grev Ito — han blev mange Aar senere dræbt som Marquis og Generalgouvernør over Korea — talte Engelsk, og 4 eller 5 af Resten talte Fransk eller Engelsk. Jeg havde strax fattet særlig Interesse for en ung Legationssekretær, Itskawa, der talte Engelsk med Færdighed, og gennem ham fik vi de Oplysninger, vi i mange Henseender behøvede til Udførelsen af vor Tjeneste.

Gesandtskabet havde den 19. April Fortræde hos Kongen paa Christiansborg Slot. Hele Hoffet var samlet i Forværelset foran Audiensgemakket. Man havde ventet at se Japanerne i deres nationale Dragt, men de mødte i en meget elegant europæisk Diplomatumiform. Det gav An-

ledning til, at en af Hofdamerne, da vi traadte ind, sagde meget højt: »Men, de ser jo ud ganske som andre Mennesker«. Alle gav sig til at le. Japanerne, der ikke forstod Grunden, følte sig meget ilde berørt, indtil vi fik forklaret dem, hvad der var Aarsagen til Latteren. Gesandtskabet blev tilsagt til Gallataffel samme Dag paa Christiansborg. hvor der blev gjort al optænkkelig Stads af det. Der blev ligeledes givet Fest for det af Handelsstanden (paa Børsen) den 20. og af Udenrigsministeren den 21., og saa længe Opholdet varede, blev der paa det kgl. Theater hver Aften givet Opera eller Ballet, og Pladslogen var stillet til Gesandtskabets Raadighed. Vi kunde derfor kun disponere over Formiddagen. Ved Frokosten spiste Kammerherre Sick og Kaptajn Wulff med Prinsen, Ambassadørerne og Tolkene. Jeg førte Forsædet for det øvrige Selskab og maatte — efter Kammerherrens Ordre — hver Dag udbringe en Skaal for Hans Majestæt Kejseren af Japan. Paa højre Side havde jeg en Finanseembedsmand, der havde Bestyrelsen af hele Gesandtskabets Pengevæsen. Han var yderst elskværdig i sin Væren, men talte kun Japansk, og paa dette Sprog svarede han daglig ved at udbringe en Skaal for vor Konge. Han havde lært mig et Ord — det lød som »Haj« — og var et Udtryk for Glæde. Naar jeg vilde fornøje ham, sagde jeg Ordet, og saa jublede hele Selskabet. Men en Dag forbausede han mig i højeste Grad. Vi var til Taffel hos Udenrigsministeren; Kronprinsen og Prinserne var til Stede. Efter Bordet saac jeg min japanske Ven staa lænet op til en Væg. Forskellige — deriblandt Kronprinsen — kom hen til ham, og han sagde noget til hver enkelt, men Konversationen blev ikke fortsat. Jeg gik derfor hen til ham, og opdagede, at han for at vise sin Opmærksomhed havde af en engelsktalende Kamerat lært Sætningen — »it is very nice here«. Det var den, han gentog overfor alle, der nærmede sig ham, men det var hele hans engelske Viden. Vi fik vel ikke megen Lejlighed til indgaaende at tale med Gesandtskabets Medlemmer, men vi hørte nok til i højeste Grad at forbauses over, at Japan i Løbet af en Snes Aar var under-

gaaet en Forandring, der hos andre Folkeslag havde været Hundreder af Aar. Dem, vi kunde tale med, viste sig at være ualmindelig intelligente og opvakte, men deres Viden var selvfølgelig rent praktisk. Flere af Gesandtskabet havde ønsket Lejlighed til at se forskellige Fabrikker, og deres Ønske blev efterkommet. Men naar saa Fabrikanterne havde ladet dem se, hvad de ønskede, og givet dem den fornødne Forklaring, forbausede de ofte ved at spørge om den Fabrikationshemmelighed, som Fabrikanten selvfølgelig ikke vilde fortælle dem. Vi blev daglig rendt paa Dørene af en Mængde Mennesker, der vilde have Oplysning om, hvorvidt man som Udlænding kunde skabe sig en Fremtid i Japan. Svaret lød bestemt Nej med tilføjende, at naar en Fremmed kom til Japan, benyttede man ham kun, indtil man havde lært at kende det, han vidste, og saa behandlede man ham som en presset Citron. Naar jeg har omtalt, at flere af Japanerne talte enten engelsk eller fransk, saa havde de selvfølgelig kun lært Sproget som et nødvendigt Meddelelsesmiddel. Efter Tallet hos Kongen kom Biskop Martensen til mig og bad om at blive forestillet en Japaner, der talte Engelsk. Jeg forestillede ham Legationssekretær Itskawa. Men lidt efter kom Biskoppen til mig højlig indigneret, fordi han havde fundet Japaneren saa uvidende, at han end ikke kendte Byrons »Childe Harold«!

En Dag, hvor det gjaldt om at aflægge Visitkort hos vore Ministre, kørte jeg med Prinsen og den franske Tolk. Efter at have været paa Bülow'svej, hvor Krigsministeren boede, kom vi forbi »Ladegaarden«, og jeg benyttede Lejligheden til at forklare Tolken, hvortil den benyttedes, for at han kunde lade Oplysningen gaa videre til Prinsen. Men inden Tolken kunde komme til Orde, gav Prinsen sig til at klappe i Hænderne som Tegn paa, at han havde forstaaet mig og fandt en saadan Institution fortræffelig. Han forstod altsaa Fransk. Jeg underrettede Kammerherre Sick om min Opdagelse ved Tilbagekomsten og tilføjede en Formodning om, at Prinsen ogsaa forstod Engelsk. Men

Kammerherren ansaa det for umuligt, fordi Prinsen var for »fornem« til at kunne andet end Japansk.

Vi fik udsøgte Middage overalt, men bedst spiste vi dog ved en Afskedsmiddag, Gesandtskabet gav for os paa Hôtellet den 22. April. Da Middagen var forbi, blev Koefoed, Wulff og jeg anmodet om at komme ind til Prinsen. Han modtog os i Nærværelse af den franske Tolk. Prinsen holdt derpaa en Tale, som Tolken oversatte for os. Prinsen havde udtalt, at Japan endnu ikke var kommet saa langt frem i Udviklingen, at det havde Ordner. Havde vi nogensinde været i hans smukke Fædreland, vilde han i Kejserens Navn have givet os en Gave, der kunde minde derom. Men da det ikke var Tilfældet, vilde han give os en Gave, vi jævnlig vilde faa Brug for, i Haab om, at vi, naar vi brugte den, undertiden vilde mindes, at vi havde Venner i Japan. Enhver af os fik saa af Prinsen overrakt et meget smukt og kostbart Guld-*uhr*. Kammerherre Sick fik selvfølgelig ogsaa en Gave. De fornemste af Gesandtskabets Medlemmer havde aflagt Besøg hos ham og derved set, at han ejede en Samling af japanske Vaaben. Men derved havde de opdaget, at der var noget, han manglede. Det var den Kniv, den fornemme Japaner betjener sig af, naar han skal begaa *Harakiri*. Det var en saadan Kniv, Kammerherren fik, men Gaven tiltalte ham ikke. Da Gesandtskabet den 23. skulde tiltræde Afrejsen, fik jeg overrakt en Adresse, hvori det takkede Kaptajn »Jessene« — saaledes kaldte de mig, — for min Tjeneste. Den blev malet i min Nærværelse paa gult Papir, der ved blaa Striber paa langs var delt i smalle Kolonner, i hvilke der blev malet. Men det, der i særlig Grad undrede mig, var, at den, der førte Penslen, begyndte der, hvor der skulde sættes Punktum, og saa malede han opad i Kolonnerne, indtil han naaede Begyndelsen.

Fra Kjøbenhavn rejste Gesandtskabet til Malmø. Da det fra Sverrig vilde til Tyskland, tog det fra Stockholm til Malmø for at fortsætte Rejsen med Dampskib til Lübeck. Men ved Ankomsten til Malmø var det et forrygende Vejr. Prinsen, Ambassadørerne og Tolkene ønskede derfor at

gaa over Kjøbenhavn. Da de naaede Hovedstaden, sendte de os strax Meddelelse og bad os til Middag paa Hôtellet. Vi mødte og tog dem til Gengæld om Aftenen i Theatret. Da jeg den følgende Morgen kom paa Banegaarden for at sige Farvel, var Prinsen kommet. Han sad i Ventesalen, men rejste sig strax, gik mig imøde og sagde paa fortrinlig Engelsk: »Good morning to You Sir! How are You?« Vi fortsatte saa Samtalen paa Engelsk. Lidt senere indtraf Kammerherre Sick; han blev maalløs, men maatte indrømme, at min Mistanke har været fuldt begrundet.

I 1872 var Kaptajn Zahlmann blevet forsat til Jylland og afløst af Kaptajn Holbek, der var hjemmehørende i Artilleriet. I Juni 1873 blev Kaptajn Schroll udnævnt til Oberst og Chef for 3. Bataillon og afløst af Kaptajn Dalberg. Det daglige Samvær med Schroll blev nu afløst af en hyppig Brevvexling, der navnlig angik Forsvarssagen.

Krigsminister Thomsen, der havde en stor Forkærlighed for fortrolige Meddelelser, havde, da Schroll blev udnævnt til Oberst, meddelt mig — vi var iøvrigt Skolekamerater fra Efterslægten — i dybeste Fortrolighed, at jeg til Efteraaret skulde sendes til Preussen for at overvære de større Øvelser.

Det var første Gang efter 1864, at der blev sendt danske Officerer til Tyskland. Valget faldt paa Oberst Baller og Kaptajn Schøning af Fodfolket, Ritmester Engelbrecht af Gardehusarerne og mig af Generalstaben. Vi skulde overvære Øvelserne ved 4. Armeekorps, der blev kommanderet af den berømte General Blumenthal.

Over Stettin naaede vi Berlin den 8. August og meldte os den følgende Dag til Chefen for »Allgemeines Kriegsdepartement«, Generalmajor Voigts-Rhetz. Han modtog os med stor Imødekommen og gav os paa staaende Fod en Vejledning til Forstaaelse af, hvad vi vilde faa at se. Derefter meddelte Generalen os, at vi først skulde indtræffe i Magdeburg den 15. August. Den Frihed, vi derved fik, benyttede vi til et Besøg i Dresden og det sachsiske Schweiz.

Den 15. August indtraf vi i Magdeburg. General Blumenthal var allerede afrejst, men hans Stabschef, Oberst-

løjtnant, Friherre Amelunxen — han var annekteret — modtog os med den største Elskværdighed og anmodede os om samme Eftermiddag at afgaa til Dessau, hvor Øvelserne skulde begynde. Han tilføjede, at han kom paa Hôtellet for at spise til Middag sammen med os. Middagen kom, men da han endnu ikke var indtruffet, maatte vi gaa til Bords. Ved Enden af Bordet sad nogle preussiske Stabsofficerer. Vi hilste og tog Plads i Afstand fra dem. Men en Oberst af Artilleriet foreslog os at rykke sammen, og det skete. Samtalen kom hurtig i Gang, og de udtalte deres Glæde ved at se os, fordi den danske Hær havde været den Modstander, for hvilken de havde den største Agtelse. Oberstløjtnant Amelunxen kom til, og det gik saa behageligt, at vi overhørte, at Tjeneren gentagende havde meldt, at Hôtellets Vogn holdt for Døren for at køre os til Jernbanen. Først da han meddelte, at nu maatte Vognen køre, brød vi op og naaede Toget, netop som det skulde afgaa.

Vor Ankomst til Dessau var blevet meldt pr. Telegraf. Vi blev derfor modtaget af Stedets Kommandant, Oberst Olzewski, der havde sørget for Indkvarteringen, og han overbragte os Indbydelse til samme Aften at være Gæster hos 93. Infanteriregiments Officerskorps. Her traf vi sammen med de fremmede Officerer, der ligesom vi, havde faaet Tilladelse til at overvære Øvelserne. Det var 6 svenske Officerer med Generalinspektøren for Rytteriet, General Bjørnstjerne, i Spidsen samt 2 italienske og 2 østrigske Officerer.

I Nærheden af Dessau ligger en By, Raguhn, og i Egnen ved denne skulde der afholdes Kavaleriøvelser under Ledelse af General Schmidt, der var Brigadekommandør ved Armeekorpsen. Han havde under Krigen 1870 erhvervet sig et udmærket Navn som Rytterfører. Der var blevet udarbejdet et nyt Excerreglement for Rytteriet, og Schmidt havde forstaaet deri at sætte sine Meninger igennem. Mange mente, at Indførelsen af de hurtigskydende Vaaben vilde føre til, at Rytteriets Rolle i Kampen var udspillet. Men General Schmidt havde Troen paa Rytteriets Fremtid.

naar man kun i Fredstid trænerede Vaabnet til det yderste, thi saa vilde det under Kamp yde det utrolige i Retning af Hurtighed. Det var et Forsøg i denne Retning, der skulde foretages under Generalen. Øvelserne skulde vare fra den 16. til den 23. August. Der var for hver Dag udarbejdet en detailleret Ordre for Maaden, hvorpaa Bevægelserne skulde udføres, saa at Øvelserne nærmest var at betragte som Exercits i Terrænet, dog med markeret Modstander. Forinden Øvelserne havde Generalen haft Fortræde hos Kejseren, og ved den Lejlighed bedt om, at Prins Friedrich Carl, der var Generalinspektør for Rytteriet, maatte blive holdt borte fra Øvelserne. Det mente dog Kejseren ikke at kunne gaa ind paa, men han lovede, at det vilde blive tilkendegivet Prinsen, at han ikke maatte blande sig i disse.

Da Oberst Baller og Kaptajn Schøning ønskede at overvære Øvelserne ved Fodfolket, blev de beordret til at melde sig ved den 8. Infanteri Division. Ritmester Engelbrecht og jeg blev derimod i Dessau for i Forening med de øvrige fremmede Officerer at følge General Schmidts Øvelser.

Hver Morgen kørte vi fremmede Officerer med Jernbanen til Raguhn. Her mødte tillige Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin og Hertugen af Anhalt-Dessau samt et stort Antal højere Officerer, og med Storhertugen i Spidsen satte vi saa afsted i Jagtgalop for at naa Mødeopstillingen. Her indtraf Prins Friedrich Carl med Adjutant.

I Øvelserne deltog 6 Rytterregimenter, hver paa 5 Eskadroner, en ridende Artilleriafdeling (12 Kanoner) og et Brotræn.

Med Hensyn til, hvad der blev præsteret, skal her nævnes nogle Enkeltheder. Det hørte ikke til Sjældenhederne at se en Atake udført udelukkende i Galop og Karrière paa en Strækning af over 3000 Alen. Et Husarregiment, der havde tilbagelagt 13,000 Alen i Trav, udviklede sig fra Marchekolonnen og atakerede umiddelbart. En Brigade gik, efter at være deboucheret over en Jernbane, uden Standsning $\frac{1}{2}$ Mil fremad i Galop. Men dog gik det ikke altid Generalen hurtigt nok. Han beordrede saa sin Adjutant til at ride til vedkommende Afdeling for at paa-

skynde Fremrykningen. Men Løjtnanten var sjældent kommet langt, før man hørte Generalen sige — »Men han kommer jo heller ingen Vegne« — og saa jagede han selv afsted. Man saae derfor kun Generalen i 2 Stillinger: Enten holdt han stille, eller ogsaa saae man en Kaardespids rage op over en Støvsky, og det var General Schmidt.

Hver Dags Øvelse endte med en Forbiridning med Eskadronsfront i Galop. I de første Dage var Generalen misfornøjet, fordi Tempoet ikke var frit nok. Det blev derfor forceret dagligt, og tilsidst blev det saa frit, at man kun saae en Støvsky, der jagede forbi.

Prins Friedrich Carl havde faaet Forbud mod at blande sig i Øvelserne, men ikke desto mindre udtalte han en Dag sin Misbilligelse af Maaden, hvorpaa en Brigade var gaaet over Floden Mulde. Da General Schmidt fik det at vide, udtalte han ved Kritiken, hvor Prinsen aldrig var tilstede, at han havde bragt i Erfaring, at Brigadekommandøren *fra uberettiget Side* havde faaet en Misbilligelse af Maaden, hvorpaa han havde foretaget Flodovergangen. Derfor fandt han, der havde set Overgangen paa kort Hold, Anledning til at udtale sin Tilfredshed med Udførelsen. Mod os danske Officerer var Prinsen bestandig meget høflig og vexlede hver Morgen nogle Ord med os.

General Blumenthal var blandt dem, der efter Felttoget 1870 havde faaet udbetalt en af de største Dotationer af Staten. En Del deraf skulde anbringes i Landejendomme, men da det ikke var bestemt, hvor meget der skulde anbringes paa denne Maade, satte han største Delen i Englands Bank, og for Resten af Beløbet købte han et Landsted med en stor Have i Nærheden af Dessau. Det blev sagt os af Oberst Olzewski, der var Leder for de fremmede Officerer, at Generalen ikke udstedte Indbydelse, men naar man gjorde Visit hos ham Klokken mellem 2 og 3, blev man anmodet om at blive til Middag. Obersten spurgte samtidig, naar vi agtede at gøre Visit, og han foreslog os at gøre det i Forening med Italienerne. Da det var to meget elskværdige Officerer, gik vi med Glæde ind derpaa.

Vi kom altsaa ud paa Landstedet og blev modtaget af Generalen og forestillet Generalinden samt 2 af hendes Niecer, der ligesom hun var Englænderinder.

General Blumenthal havde i sit Ydre ikke Udseendet af en preussisk Officer, og hele hans Optræden var jævn og naturlig, saa at man ikke fik Indtrykket af, at man stod overfor en Personlighed, der havde haft Lykke til udvirke saa meget for sit Fædreland. Men saa snart man i Samtalen kom ind paa alvorligere Ting, saa mærkede man hurtigt hans store Begavelse, Overlegenhed og Kundskabsrigdom. Oberst Baller og Kaptajn Schøning deltog i Besøget, og Obersten fik Anmodning om at føre Generalinden til Bords. Oberstløjtnant Amelunxen havde budt mig Armen, men Generalen kom til med Schøning under venstre Arm og bød mig den anden. Amelunxen bemærkede: »Undskyld Excellence! Vi er af samme Vaaben.« Blumenthal svarede: »Men ogsaa jeg er af samme Vaaben, og jeg er den ældre.«

Da vi var kommet til Bords, gjorde jeg lejlighedsvis den Bemærkning, at der var adskilligt, der ikke stod mig ganske klart med Hensyn til Krigen 1870. Generalen svarede: »Spørg, saa skal jeg svare!« Jeg spurgte da, hvorfor Fremstillingen af Krigsbegivenhederne i 1870 ved 3. Armee, der kommanderedes af Kronprinsen af Preussen med Blumenthal som Stabschef, var kommet saa sent. Blumenthal svarede: »Naa er den Fremstilling kommet. Ja, jeg tror, jeg saae den paa mit Bord, inden jeg forlod Magdeburg; men jeg har ikke læst den. Jeg bryder mig overhovedet ikke om hurtige Offentliggørelser, man kan nøjes med at lade Kendsgerningerne tale. Desuden har jeg gjort en personlig Erfaring, der gør mig til Modstander af Offentliggørelser«. Da jeg indskød, om Generalen dermed sigtede til, hvad der skete i 1866, hvor et Brev, han havde skrevet til sin Hustru, blev opsnappet af Østrigerne og delvist offentliggjort, svarede han: »Netop. Min Hustru er engelskfødt, og jeg skriver altid paa dette Sprog til hende. Jeg skrev med en Aabenhed, man under saadanne Forhold end ikke skal vise sin Kone; men havde man gengivet hele

Stykket af mit Brev, havde der deri ikke været noget anstødeligt overfor Kronprinsen (af Preussen), men man gengav kun et løsrevet Citat«. Derfra kom han saa ind paa en Omtale af Kronprinsen i 1870. Blumenthal vilde ikke, at der maatte føres nogen alvorlig Kamp den 6. August ved Wörth, fordi 3. Armee ikke havde hele sin Styrke samlet, og Korpskommandørerne var instrueret derom. Men om Formiddagen kom Kronprinsen ind til Blumenthal og sagde: »Blumenthal! Vi maa strax til Hest! Der skydes med Kanoner!« Svaret lød: »Ja, nu skyder man i en Retning, maaske man om et Øjeblik hører Kanonskydning i en anden Retning. Men deri ligger der ingen Grund for for os til at stige til Hest. Deres Kongelige Højhed maa erindre, at De kommanderer en Armee og ikke et Armee-korps«. Men — fortalte Blumenthal videre — »efter en halv Timestid Forløb antog Kanonaden en saadan Karakter, at jeg ikke var i Tvivl om, at der trods Instruxen til Korpskommandørerne, havde udviklet sig et Slag, og derfor sagde jeg til Kronprinsen: »Nu skal vi til Hest!« Vejen til Valpladsen, der havde en Længde af 1½ Mil, blev saa næsten udelukkende tilbagelagt i Galop. Blumenthal kom saa ind paa en Omtale af Begivenhederne ved Sedan. »Vi havde — udtalte han — en glimrende Standplads ved Piaux-Croix, saa at vi kunde overse hele det Terræn, hvorpaa der blev kæmpet, men vor Standplads havde den Mangel, at vi ikke var udsat for den mindste Livsfare.« Da nu Kampen udviklede sig mere og mere alvorligt, forlangte Kronprinsen at komme ned til Tropperne, men Blumenthal bad ham vente i Taalmodighed. Kronprinsen kom igen og bad mere og mere indtrængende om at komme til Tropperne for at dele deres Farer. Men Blumenthal afventede Øjeblikket, da Kronprinsen af Sachsens Hær var kommet saa langt frem, at hele den franske Hær var indesluttet. Saa fik Kronprinsen sit Ønske opfyldt. Det interessanteste i vor Samtale, var, at jeg fortalte Generalen, at jeg i særlig Grad havde beskæftiget mig med den Del af Felttoget 1870, der angik Begivenhederne ved Sedan, men at jeg ikke i nogen af de Kilder, jeg havde

benyttet, og som omtalte denne Del af Felttoget, havde fundet Ordlyden af den Ordre, der havde bragt Kronprinsen af Sachsen til at bryde op med sin Hær fra Mouzon for at deltage i Slaget ved Sedan. Blumenthal svarede, at det var ganske naturligt, thi der eksisterede slet ikke nogen saadan Ordre. Derpaa fortalte han, hvad der var passeret ved den omhandlede Lejlighed, saaledes som jeg har gengivet det i »Den fransk-tyiske Krig 1870«, Side 145—146. hvortil jeg maa henvise. Det vil deraf tillige ses, at Sejren ved Sedan nærmest skyldtes Blumenthal.

Generalen havde besøgt Danmark og interesserede sig meget for vore Forhold, men han udtalte, at han ikke havde let ved at forstaa vort Folk. Tyskland havde berøvet os 3 Hertugdømmer, men vi vilde nøjes med et Stykke af det ene. Han vilde i vort Sted forlange det Hele. Kort før vor Ankomst til Tyskland havde Krüger haft en Samtale med Bismarck om Pragfredens § 5. Bismarck havde da ytret, at Tysklands 50 Millioner modsatte sig Gennemførelsen. Blumenthal bemærkede dertil, at Bismarck havde ikke sagt, hvad der var rigtigt. Det var ikke de 50 Millioner Tyskere, der stod som Hindring, men en eneste Tysker, Kejser Wilhelm, og saalænge han levede, vilde vi ikke faa en Fodsbred af Sønderjylland. Men — tilføjede Blumenthal — Danmark kan vente alt af Kronprinsens Følelse for Ret, og derfor maa det bie, til han kommer paa Tronen.

Rytterregimenterne brød op den 25. August for at operere imod de Infanteri-Brigader, de skulde underlægges ved de paafølgende Detachementsøvelser. Da disse Manøvrer havde mindre Interesse for os, benyttede vi Lejligheden til at gøre vor Opvartning for Enkehertuginde af Anhalt-Dessau, en Søster til Kong Christian IX. Hertuginde boede paa Slottet Ballenstedt i Harzen, men havde i Sommermaanederne taget Ophold i »Thale«, et meget besøgt Kursted, der ligger i Nærheden af det nævnte Slot. Hertuginde modtog os meget naadigt og lod os tilsige til Taffel, under hvilket der blev spillet danske Melodier. Tillige fik vi et lille Indblik i det dejlige Harzen. Saa

skiltes vi atter, Oberst Baller og Schøning rejste til 8. Division, og Ritmester Engelbrecht og jeg begav os til Heltstedt til General Zychlinsky, der kommanderede en Infanteribrigade, for at overvære de Detachementsøvelser, han skulde lede. Generalen nød megen Anseelse paa Grund af den Dygtighed, hvormed han førte sin Brigade i 1870, under hvilket Felttog han særlig havde haft Lejlighed til at udmærke sig i det blodige Slag ved Beaumont den 30. August.

Engelbrecht og jeg ankom den 29. August til Heltstedt ved Middagstid. Da vi havde spist, meddelte General Zychlinsky os, at det var hans Hensigt at ride ud Kl. 5 for at inspicere Forposterne, og han indbød os til at ride med.

Forposterne maa under de større Øvelser altid bivouakere, og Tjenesten drives meget strængt. Inspektionen blev foretaget i den yderste Detail af begge Partiers Forposter, saa at Klokken var over 9, da vi begav os paa Hjemvejen.

Da vi naaede Heltstedt, sagde Generalen os, at det var blevet meddelt ham af en af Forpostkommandørerne, at der ved Daggry skulde foretages et Overfald paa et Piket. Generalen vilde overvære dette og ønskede derfor at ride ud igen Klokken 4 om Morgenen, men henstillede til os, hvorvidt vi vilde slaa Følge. Engelbrecht bad sig undskyldt; jeg svarede, at jeg gerne vilde med, men frygtede for, at den mig tildelte Hest vilde blive overanstrengt. Generalen tilbød mig da en af sine Heste, og til det fastsatte Klokkeslet red vi ud.

Øvelserne begynder som Regel Kl. 7 Formiddag, og Forposterne plejer at forberede sig derpaa ved at heje sig lidt, saa godt Forholdene tillader det. Kaptajnen, der kommanderede det Piket, der skulde overfaldes, stod derfor Klokken omtrent 6 i en Have ifærd med at vaske sig. Kompagniet havde sat Geværerne sammen lidt længere tilbage. Der var udstillet Poster, men de tænkte mere paa, at nu skulde Øvelserne begynde, end paa de Pligter, der paahvilede dem. Generalen kom til, medens Piketkommandøren stod og vaskede sig, og i samme Nu blev Piket-

tet angrebet. Kaptajnen blev fuldstændig perplex, rettede sig og sagde: »Hvad befaler Hr. Generalen, at jeg skal gøre?« Generalen svarede: »Hvorledes! De er blevet overfaldet og spørger om, hvad De skal gøre!« Derpaa vendte han sig til Stabshornblæseren og sagde: »Kritik geblasen!« Kort efter var alle de Officerer, der havde haft Kommando ved Forposterne, samlet. Da jeg forudsaa, at Kritiken vilde blive meget ubehagelig for vedkommende Kaptajn, trak jeg mig tilbage; men Generalen forlangte, at jeg skulde blive. Ved al Kritik i Preussen er det Regel, at naar det, der er sket, og som skal paatales, kan sidestilles med en Krigsbegivenhed, henvises der til denne. Dette var Tilfældet ved denne Lejlighed, thi den 30. August var Brigadens Hædersdag fra 1870, hvor en Del af den franske Hær var blevet overfaldet ved Beaumont. Derfor begyndte Generalens Kritik: »Idag paa Beaumontaarsdagen har jeg oplevet, hvad jeg maatte betragte som umuligt, at en Kaptajn af den preussiske Hær er blevet overfaldet og i Stedet for strax at kaste sig imod Fjenden har indskrænket sig til at spørge: »Hvad skal jeg gøre!« Kritiken fortsattes saa; men Resultatet blev, at en Maaned efter at de større Øvelser var endt, var vedkommende Kaptajn afskediget.

Efter Detachementsøvelserne fulgte Divisionsøvelserne.

Den Division, hvis Øvelser Engelbrecht og jeg fulgte, blev kommanderet af en General, der var hjemmehørende i Rytteriet. Denne Vaabenarts Bevægelser fulgte han altid med stor Interesse under Øvelserne og kritiserede det skete temmeligt skarpt. Derimod overlod han sin Stabschef, der hørte hjemme i Fodfolket, at følge denne Vaabenarts Bevægelser og meddele ham, inden Kritiken begyndte, hvad der skulde paatales. Men en Dag gik han pludselig istaa under Infanterikritiken og sagde saa til Stabschefen: »Var der mere, jeg skulde sige.« Det var meget vanskeligt for de mange tilstedeværende Officerer, at holde Latteren tilbage.

For at faa saa stort Udbytte som muligt fulgtes Engelbrecht og jeg ikke uafbrudt sammen under Øvelserne, og derved fik vi ogsaa Lejlighed til nu og da at stifte Bekendtskab med Officerer, vi ellers næppe var kommet i Berø-

ring med. En Dag fulgte jeg paa Hjemmarchen et Infanteriregiment og kom derved til at tale med Kommandøren for det bageste Kompagni. Han udtalte sig mærkværdig aabent. Pludselig sagde han: »Lad os ride bag Kompagniet.« Da vi var kommet derhen, sagde han ganske sagte: »Jeg er annekteret, jeg er Hannoveraner. Der henne« — og han pegede i en bestemt Retning — »ligger Langensalza. Da haben die Preussen aber höllisch Keile bekommen«. — Denne Kaptajn saavelsom mange af hans Kamerater havde været nødsaget til at modtage Ansættelse i den tyske Hær, trods deres Had til Preussen, fordi de ikke kunde faa nogen Ansættelse som Officer andensteds. Men Hensynet til de mange annekterede Officerer, der paa denne Maade var traadt ind i den preussiske Hær, bevirkede, at man ved Sammenkomsterne sjældent eller aldrig talte om Krigsbegivenhederne 1866, men kun om dem i 1870. Men, naar Talen kom ind paa dette Felttog, undrede det mig i høj Grad, at Kendskabet til hele Felttoget 1870 gennemgaaende var saa ringe i den preussiske Hær. Som oftest vidste Officererne ikke stort mere, end hvad der var foregaaet paa de Steder, hvor de selv havde været med.

Divisionsøvelserne endte i Eisleben, og saa begyndte Korpsovelserne under Ledelse af General Blumenthal. Ved en af disse stødte en Avantgarde paa stærk Modstand; Artilleriet blev sendt frem for at bryde den, hvorpaa Fremrykningen blev fortsat. Jeg fulgte Artilleriafdelingen. Men under den fortsatte Fremgang blev Avantgarden standset paany af en heftig Artilleriild. Den Afdeling — 3 Batterier — ved hvilken jeg holdt, burde derfor være rykket frem paa nærmere Hold; men den blev til min Forundring i Stilling. Da alt gik i staa, red jeg frem til Tøten. Overalt paa min Vej spurgte man mig, hvorfor Artilleriet ikke var rykket frem, hvortil jeg kun kunde svare, at det vidste jeg ikke. Da jeg naaede Kommandøren for Avantgarden, og denne hørte, at jeg kom fra Artilleriet, fik jeg samme Spørgsmaal og gav samme Svar. Da Kommandøren, det var en Oberst af Rytteriet, saa udbrød: »Men,

hvad skal man dog gøre for at faa Artilleriet frem,« tillod jeg mig at bemærke, at man behøvede ganske simpelt kun at give Afdelingskommandøren en Befaling dertil. Obersten svarede: »Deri har De Ret«, og afsendte sin Adjutant med Ordren. Ved Middagsbordet fik jeg Tak, fordi jeg havde sagt det forløsende Ord.

Det var ikke Bestemmelsen, at Kejseren vilde komme til Stede ved Øvelserne, og det var derfor en stor Overraskelse, at der kom Meddelelse om, at Kejseren vilde indtræffe paa den sidste Øvelsesdag. Hestene kom Dagen forud, og med dem en af Kejsereus Staldmestre. Som sædvanlig var alle Officererne samlet om Aftenen i en »Bierhalle«. Jeg havde tilfældig faaet Plads ved samme Bord som Staldmesteren. Da Klokken blev henimod 10 sagde han, at nu nærmede »die Polizeistunde« sig, og at han derfor vilde se paa det Ur, han havde faaet af Kejseren af Tyskland, om det var Tid at gaa hjem. Han trak saa et temmelig almindeligt Guldur op af Lommen, men det var paa Bagsiden prydet med Kejsereus Portræt, og angav Klokkeslettet. En Kaptajn af et Infanteriregiment sagde da, at han vilde se paa et Ur, han havde faaet af Kejseren af Rusland, om Tidsangivelsen var rigtig og trak et Guldur frem, der var mere værdifuldt end Staldmesterens. Men saa synes jeg, at ogsaa jeg burde være med og sagde, at jeg vilde kontrollere Tidsangivelsen paa et Ur, jeg havde faaet af Kejseren af Japan, og trak mit Ur frem. Man blev hurtig enig om, at Kejsereus af Japan gav de værdifuldeste Ure. Ved Siden af mig sad en italiensk Generalstabsmajor. Han spurgte strax, naar jeg havde faaet Uret. Da jeg svarede i April Maaned, da et japansk Gesandtskab var i Kjøbenhavn, viste han mig et Par Guldærmeknapper, som han havde modtaget, da Gesandtskabet i Sommerens Løb besøgte Rom. Jeg mente, at dette maatte søges i, at da Japanerne var hos os, var de vel forsynet med Penge, men det var ikke Tilfældet, da de kom lil Rom.

Ved de større Øvelser er det preussiske Mandskab iført den sletteste Garnitur, der er langt ringere end vore

Hjælpesæt. Men, naar det forud er anmeldt, at Kejseren vil komme til Stede ved Øvelserne, medfører hver Afdeling en bedre Garnitur, som benyttes under Kejsereus Ophold ved Armeekorpsen. Denne Gang kunde dette ikke ske. Men Chefen for et Husarregiment, der havde Garnison i Nærheden af Eisleben, havde benyttet Natten til at afhente det bedre Tøj.

Ved Fremrykningen paa den sidste Øvelsesdag red Kejseren op paa en Høj, Syd for Eisleben. Skraaningens var saa stejl, at en af hans Adjutanter gled bagud ned ad Hesten. Men Kejseren jagede op ad Skraaningens trods sine 76 Aar, i en flot Jagtgallop. Nu skulde Fremrykningen begynde. Det omtalte Husarregiment havde Têten i Avantgarden og straaledede i sin Mundering. Da Regimentet passerede Kejseren, sprængte Regimentschefen op for at melde sig. Men i Stedet for Lovord fik han en meget stræng Tilrettevisning, fordi han havde tilladt sig at gøre Forandring paa egen Haand med Hensyn til Paaklædningen.

Øvelserne fortsattes saa, men tilsidst kom Partierne sammen paa saa nært Hold, at det var umuligt at forstaa, hvad Hensigten var. Under alle Øvelserne havde General Blumenthal oftere forlangt af mig, at jeg skulde udtale min Mening om bestemt foreliggende Situationer. Da jeg ikke fandt det rigtigt at udtale mig uforbeholdent, var mit Svar derefter. Men Generalen forlangte, at jeg skulde tale rent ud, og naar det var sket, gav han mig enten Ret, eller ogsaa forklarede han mig det urigtige i min Dom. Dette var som oftest foranlediget ved, at vi kun fik Dispositionen for det Parti, vi fulgte, men derimod ikke Modpartiets. Da Generalen paa denne Dag saae min Forbavselse, sagde han kun, at jeg skulde vente, saa vilde Forstaaelsen komme. Partierne var den Gang, hver for sig fuldstændigt udviklet, kommet til at staa lige overfor hinanden paa en Afstand af 100—200 Alen. Der var blevet blæst Hvil, saa at nogle stod, andre laa, men alle beholdt deres Vaaben. Saa viste pludselig Kejseren sig, ledsaget af nogle faa Officerer, ved den ene Fløj og red langs Fronten. Nu blev der Røre blandt Mandskabet. Man hørte: »Se, se, der kommer den Gamle«.

»Der kommer Kejseren!« »Saadan ser han ud«. Men der foretoges ingen Forandringer i Stillingen. Af og til standsede Kejseren og tiltalte en Soldat. Denne rejste sig og svarede paa Spørgsmaalene, Kejseren gjorde ham. Men det var kun for at Soldaterne, der var i Nærheden, i Ro kunde faa Kejseren at se. Paa denne Maade passerede Kejseren begge Frontlinier, og derpaa begav han sig til Jernbanestationen.

I et af Jernbanestationens Venteværelser samledes alle Korpsets Generaler med deres Stabe og Stabsofficererne. Vi fremmede Officerer var ogsaa indbudt til at være til Stede. Da Kejseren kom, blev vi forestillet. Da jeg paa Forespørgsel sagde Kejseren, at jeg var ved Generalstaben, spurgte han mig, om jeg var til Tjeneste ved en Troppetab. Jeg svarede Nej, jeg var til Tjeneste ved selve Generalstaben. Kejseren tilføjede da: »Det duer ikke. De skulde se snarest muligt at komme til at gøre Tjeneste ved en Stab for at blive i Berøring med Tropperne.« Senere tilkaldte han en Officer, der i 1870 havde mistet den ene Arm, og lod ham vise os, hvorledes han havde faaet denne erstattet af en kunstig Arm, der fuldstændig kunde erstatte den mistede. Da Tiden var kommet, at Kejseren skulde afgaa med Toget, steg han op paa Trappen, der førte til Perronen, og sagde: »Jeg har gjort mig Umage for at faa talt med hver enkelt og sige ham et venligt Ord, thi heldigvis har jeg kun venlige Ord at sige til Dem. Men trods min Bestræbelse er der dog en Mulighed for, at jeg har forbigaaet enkelte. Min Afskedshilsen og min Tak er derfor særlig rettet til disse. Farvel, mine Herrer!« At Talen blev besvaret med et dundrende »Hoch«, er en Selvfølge. Mange af Officererne kom til os og sagde, at nu maatte vi have faaet Følelsen af, hvilket inderligt Forhold, der var imellem Kejseren og Hæren. En enkelt sagde: »Han tænker kun paa os om Dagen, og han drømmer om os om Natten.«

Fra Jernbanestationen begav alle Tilstedeværende sig til det Hôtel, hvor General Blumenthal boede. Her udtalte Generalen: »Mine Herrer! Øvelserne er sluttet. Vi er ikke Mestre, begaar alle Fejl og har derfor alle meget at lære.

Hvis Erkendelsen deraf er gaaet op for enhver af dem under de nu afsluttede Øvelser, har disse ikke været spildte. Farvel, mine Herrer!«

Derefter sagde Generalen Farvel til os fremmede Officerer, ønskede os, at vi havde haft noget Udbytte af det Bekendtskab, vi havde gjort med den tyske Hær, og at den Tid, vi havde tilbragt ved hans Armeekorps, vilde efterlade Erindringer, vi vilde sætte Pris paa.

Vi skulde saa hjem. Oberst Baller, Schöning og Engelbrecht ønskede at gøre en Rhintour, men jeg maatte tilbage til Berlin for at søge Oplysninger om den preussiske Jernbataillon. Desuden havde jeg en privat Grund, som jeg senere skal omtale. I Krigsministeriet blev jeg henvist til Oberst Caprivi, den senere Rigskansler, som jeg havde haft Lejlighed til at gøre Bekendtskab med under Øvelserne. Da jeg sagde Obersten, hvorfor jeg kom, bad han mig formulere mine Ønsker i bestemte Spørgsmaal. Efter at jeg havde nedskrevet disse, besvarede han dem, han havde Ret til at svare paa. De andre, sagde han, angik fortrolige Ting, og derfor kunde han ikke give mig Oplysning derom. Derpaa meldte jeg mig til Afrejse hos Krigsministeren, General Kamecke. Han udtalte sin Glæde over, at danske Officerer havde overværet Øvelserne og forsikrede om, at vi var hjertelig velkommen, hvis vi kom igen. Saa forlod jeg Berlin for hurtigst muligt at naa Stettin. I Eisleben havde Oberst Baller nemlig faaet Meddelelse fra Kjøbenhavn om, at Stabschefen hos Generalinspektøren fra Fodfolket var død, og at det blev sagt med Bestemthed, at jeg skulde være hans Efterfølger. Da jeg var Infanterist med Liv og Sjæl, vilde intet have været mig kærere end at komme i en Stilling, hvori jeg kunde gavne mit Vaaben. Men jeg vidste, at jeg i denne Stilling ogsaa vilde faa med Forfremmelseslisterne og Forfremmelserne at gøre, og det vilde jeg ikke for nogen Pris. Derfor vilde jeg hurtigst muligt til Kjøbenhavn for at modvirke Ansættelsen. Men da jeg naaede Stettin og kom ombord i Postdampskibet, blev jeg glædelig overrasket ved

gennem »Berlingske« at erfare, at Posten var blevet besat med en anden.

Rigsdagen mødte som sædvanlig den første Mandag i Oktober Maaned 1873, men Folketingets Flertal havde besluttet at ville tvinge Ministeriet til at gaa af, ved, saasnart Finansloven kom til Behandling, strax at nægte dens Overgang til anden Behandling. Beslutningen blev gennemført, og Regeringen svarede ved at opløse Folketinget og udskrive nye Valg.

Generalstabens taktiske Afdeling havde den Gang faaet nye Lokaler i den Bygning, der forener Proviantgaarden med den gamle Kancellibygning. Her blev jeg overrasket ved et Besøg af Hofjægermester Tutein fra »Marienborg« paa Møen, med hvem jeg ikke tidligere var kommet i Berøring. Han fortalte, at han havde henvendt sig til Redaktør Topsøe ved »Dagbladet« i Anledning af Folketingsvalget. F. Bojsen, der havde været Kredens Folkethingsmand, og som hørte til Folkethingets Venstre, vilde stille sig paany og vilde blive valgt. Men Højre vilde gerne have en Kandidat, der kunde samle Modstanderne mod Bojsen, dog uden at denne Kandidat maatte gøre sig det ringeste Haab om at kunne vende Stemningen til sin Fordel. Redaktør Topsøe havde svaret, at han kun kendte en Eneste, som vilde paatage sig et saadant Hverv, og det var mig. Det var derfor Hofjægermesteren søgte mig. Uden mange Forhandlinger lovede jeg at ville efterkomme Anmodningen, netop fordi der for mig ingen Udsigt var til at blive valgt.

Den politiske Side af Opløsningsspørgsmaalet var der ingen Vanskelighed ved at klare; men jeg maatte være forberedt paa som Kandidat at blive generet paa alle mulige Maader. Ganske blottet var jeg ikke, thi min Virksomhed som Medlem af Byraadet i Viborg, havde skaffet mig Kendskab til kommunale Sager, hvilket vilde komme mig til Nytte. Desuden havde jeg fulgt nogenlunde med Forhandlingerne i Rigsdagen, saa at jeg det foregaaende Aar havde manuduceret min Chef, Oberst Tvermoes, da han stillede sig til Valg i Kjøbenhavns 3. Kreds. Han var den

Gang ganske overordentlig blank, men vilde vide Besked om alt. Jeg hjalp ham, saa godt jeg kunde; men gav ham tillige det Raad, jeg nu selv agtede at følge, ikke at tale om Sager, han ikke forstod, men hellere vedkende sig Uvidenhed for saa meget stærkere at pointere det, han forstod.

Felttoget paa Møen — om jeg saa maa kalde det — overanstrengte mig ikke, og da min Modstander, F. Bojsen, var en personlig elskværdig Mand, saa kunde Kampen føres uden Bitterhed fra nogen af Siderne. Bojsen blev selvfølgelig valgt den 14. November 1873. Men nu kom for mit Vedkommende Efterveerne. Man troede, at jeg havde stillet mig, fordi jeg ønskede at blive Rigsdagsmand og sendte mig derfor Kondolenceskrivelser, hvori man i høj Grad beklagede, at det ikke var lykkedes at sætte mit Valg igennem. Da Beklagelsen fik sit stærkeste Udtryk i et Brev, jeg modtog i Januar 1874 fra en Kamerat i Nyborg, svarede jeg ham: »I Afstand ser mange Ting anderledes ud end nærvæd, og jeg kan derfor forstaa, at man muligvis i Nyborg har troet, at jeg ved at stille mig til Valg ønskede at blive Rigsdagsmand. Dette var imidlertid ikke Tilfældet. Jeg stillede mig uden nogensomhelst Ud-sigt til at blive valgt, kun fordi jeg i det Øjeblik troede at kunne gavne den gode Sag. Overhovedet er jeg ikke for den Virksomhed, og navnlig ønsker jeg ikke offentlig at diskutere med min Chef, Oberst Tvermoes. Desuden kommer jeg mere og mere til Overbevisningen om, at Hæren vil være bedst tjent med slet ingen Repræsentanter at have i Rigsdagen, fordi disse altid vil være i den Grad i Mindretal, at de vanskelig kan sætte deres Anskuelser igennem, og fordi de kun altfor let kommer i en skæv Stilling til deres Kamerater, der som oftest stiller urimelige Fordringer til dem, og fremfor alt er meget tilbøjelige til at betragte det, at en Officer stiller sig, som konstateret Ærgærrighed. De vil heraf se, at der er mere Grund til at lykønske mig end til at kondolere mig i Anledning af Valget i Stege, og skulde De nogensinde opleve, at jeg atter stiller mig, beder jeg Dem ikke deri at se noget Bevis paa,

at jeg har forandret min Anskuelse, men være overbevist om, at jeg bringer et Offer«. Jeg kom til at bringe Ofret, dog derom senere.

Da Hær- og Søværnsloven skulde revideres af Rigsdagen i 1873, og der samtidig maatte fremsættes Forslag om de Befæstningsanlæg, der skulde støtte Forsvaret, kom Forsvarssagen paa Dagsordenen.

Oberst Thomsen var den 23. December 1872 blevet udnævnt til Krigs- og Marineminister. Men hverken hans Kundskaber eller Erfaringer var tilstrækkelige til at løse den Opgave, der forelaa, og han manglede Hærens Tillid. Der var fra Ministeriets Side intet gjort for i Officerskorpset at fæstne Anskuelserne om, hvad der burde gøres, og derigennem gøre det muligt at vejlede Befolkningen til Forstaaelsen af Forsvarets Betydning for Landet. Det naturlige vilde derfor have været at nedsætte en Forsvarskommission som i 1866 bestaaende af Officerer af begge Værn og Rigsdagsmænd under Forsæde af Geheimeraad Krieger, der havde ledet den nævnte Kommission med fremragende Dygtighed og paaskønnelsesværdig Hurtighed. Der var saamegen større Grund til at gaa denne Vej, som Venstre, der i 1870 havde faaet Flertallet i Folkethinget, havde vedtaget et Program, der krævede Nedsættelse i de militære Udgifter. Hvis Partiet havde forlangt Sparsommelighed paa alle Omraader, vilde dette have været ligesaa korrekt som det anførte Programpunkt var meningsløst. Thi vel maa der være en Grænse for Forsvarsudgifterne, men den maa trækkes, saaledes at det bliver muligt indenfor den at skabe et Forsvar, som af Sagkundskaben anses for at være brugeligt. En blandet Kommission, hvor den militære Sagkundskab, repræsenteret af Officererne, mødtes med den finansielle Sagkundskab, repræsenteret af Rigsdagsmændene, vilde derfor have været paa rette Sted. Derigennem vilde man have faaet et Forslag, der kunde staa som det faste Grundlag for kommende Forhandlinger, fordi det ikke var givet, at Tidspunktet, hvori Lovforslaget blev fremsat, var gunstigt for Vedtagelsen. Hvad denne angaar, saa maa det vel engang gaa op for Rigsdagen, at denne aldrig vil

faa en saadan Sammensætning, at den vil være istand til at organisere et Forsvar, men at den kun vil være henvist til enten at vedtage eller at forkaste de Forslag, der af Regeringen er forelagt.

Oberst Thomsen gik en anden Vej. Han nedsatte en fortløbig Kommission, der udelukkende blev sammensat af Officerer, til at udarbejde Forslag om Befæstningsanlæg, og i Stedet for at indskrænke sig til at forelægge et Forslag, der afhjalp den gældende Hærordnings Mangler, udarbejdede han et nyt. Derfor kunde det paa Forhaand siges, at de Thomsenske Forslag ikke vilde blive vedtaget, og det saa meget mere som Manglen paa Tillid til Krigsministeren gav sig et Udslag, der maatte bidrage dertil.

Chefen for Officerskolen, Oberst E. A. Lundbye, og 2 af Lærerne, Kaptajn Bahnson af Artilleriet og Kaptajn Koefoed af Ingeniørerne enedes om at fremsætte Forslag til Forsvarssagens Løsning med Oberst Lundbye som Krigsministeræmne. Kaptajn Koefoed gjorde Begyndelsen ved under Navn at skrive om »Danmarks Fæstningsvæsen«. Lundbye skrev »Bemærkninger om Hærlovens Revision«, en Piece, der end ikke var forsynet med Mærke, og »en ældre Militær« : Kaptajn Bahnson skrev »Ogsaa et Par Bemærkninger i Anledning af Hærlovens Revision«. Bahnson bebrejdede Pressen, at den — ved hverken at omtale Koefoeds eller Lundbyes Indlæg — vilde »tie Sagen ihjel« og anbefalede Indlægene paa det bedste. Lundbye fremsatte Forslag om en lille, men stærk Hær, der kun vilde kræve en aarlig Bevilling paa 7 Millioner Kroner. Den gennemsnitlige aarlige Udgift i Aarene fra 1867—72 havde været noget over 9 Milioner. Der forelaa altsaa et Indlæg fra en Sagkyndig om Nedsættelse af de militære Udgifter, og at det vilde blive taget til Indtægt af Folkethingets Venstre, maatte betragtes som givet. Trekantens Optræden kom ogsaa til at gøre Skade paa anden Maade. Den foranledigede, at der fremkom en Piece »Flaade og Hær og ikke Hær og Flaade«. Forfatteren, der skjulte sig under Mærket »j«, var Premierløjtnant Sigurd Bojesen i Flaaden. Picens Titel forklarer tilstrækkeligt Indholdet, og dermed var der

mellem Hærens og Flaadens Officerer rejst den Strid, der har været til saa ubodelig Skade for Land og Folk.

Lovforslagene om de organisatoriske Love og ekstraordinære Forsvarsforanstaltninger blev forelagt Rigsdagens Folkething efter de nye Valg, og de sendtes i Udvalg. Krigsministeren holdt tillige Foredrag for Rigsdagsmændene i hemmelige Møder om Landets Forsvar, men det hjalp ikke. Der fremkom kun en Betænkning om Hærloven, og det viste sig, at alle Oberst Lundbyes Besparelser var taget til Følge, uden at man var gaaet ind paa en eneste af de Kompensationer, han havde forlangt.

I Rigsdagssamlingen 1873—74 gik det ganske paa samme Maade. Men Oberst Thomsen havde som Marineminister forlangt Bevilling til et Panserskib paa Finansloven, og da Folkethingets Flertal nægtede denne, indgav han sin Afskedsbegæring som Marineminister. Den 22. Maj 1874 udnævntes Kaptajn Ravn af Flaaden, der ved sidste Valg var kommet ind i Folkethinget, til Marineminister. Thomsen opnaaede ved at træde tilbage Venstres Anerkendelse som den første parlamentariske Minister.

Premierløjtnant Nieuwenhuis af Artilleriet, der gjorde Tjeneste ved Generalstaben, var født i Holland og fulgte Begivenhederne i dette Land med Interesse. Ogsaa dér var Forsvarssagen sat paa Dagsordenen, og da den mødte Modstand hos Repræsentationen, traadte en Kreds af Officerer sammen for gennem Skrift og Tale at vække Befolkningens Interesse for Sagen. Nieuwenhuis besluttede at søge noget lignende sat i Gang hos os og samlede en lille Kreds bestaaende af Kaptajn Koefoed af Ingeniørerne, Kaptajn Bærentzen af Fodfolket (Medlem af Folkethinget) Premierløjtnant Baron Güldencrone af Artilleriet og mig. Da baade Güldencrone og Nieuwenhuis var Artillerister, var dette Vaaben repræsenteret mere end absolut nødvendigt, og dog mente man, at ogsaa Kaptajn Bahnsen burde tilkaldes. Det blev motiveret ved, at vi ellers vilde faa ham til Modstander, og derfor kom han med. Frugten af vore Forhandlinger blev, at det bestemtes, at vi skulde søge at skabe Interesse hos Befolkningen for

Forsvarssagen gennem Pressen og gennem Foredrag. Det bestemtes endvidere, at jeg skulde lægge for. Det skete den 17. Juli 1874 i en Artikel i »Dagbladet« under Mærket N. P. J., som allerede den Gang var kendt. Senere har jeg i alle mine Indlæg om Forsvarssagen kun undtagelsesvis skrevet under Mærke, og jeg gjorde, hvad jeg kunde, for at formaa mine Kamerater, som vilde deltage i Arbejdet, til at skrive under Navn. Koefoed var af samme Anskuelse som jeg, men Bahnson var en bestemt Modstander deraf. Ved at skrive anonymt, jeg kunde næsten sige imod mine Artikler, under forskellige Mærker, lykkedes det ogsaa Kaptajn Bahnson at faa en Diskussion i Gang. Efter Artiklerne i »Dagbladet« fulgte et lille Skrift af »Miles«: »Kan Danmark med nogen Udsigt til et gunstigt Resultat forsvare sin Selvstændighed, og hvis saa er, hvorledes bør Forsvaret være?« Skriftet var Frugten af vore Diskussioner; Nieuwenhuis havde i det væsentlige skrevet det. Hvad der Side 56 og 57 er anført om et længere fremskudt Forsvar, blev tilføjet paa mit bestemte Forlangende. Jeg skrev desuden et Foredrag, der blev holdt i den militære Forening samt i Studenterforeningen, og det blev senere udgivet af Forsvarsforeningen under Titlen »Vort Lands Forsvar«.

Rigsdagssamlingen 1873—74 bevirkede ingen Forandring i Folketingets Stilling overfor Forsvarslovene. Oberst Thomsen havde tillige fremsat et Lovforslag om Krigsministeriets Ordning, saaledes at de vigtigste Poster besattes med Officerer af Hæren, Da Folketinget ikke vilde gaa ind paa denne Ordning, udvirkede Ministeren en kongelig Resolution, hvorefter Krigsministeren fik Tilladelse til administrativt at gennemføre Ordningen overensstemmende med Loven, efterhaanden som de dertil fornødne Midler blev bevilget paa Finansloven. Dette kunde der intet indvendes imod, fordi Krigsministeriets Budget var ordnet paa Finansloven. Men Loven bestemte, at Tjenesten for Officerer i Krigsministeriet skulde betragtes som Tjeneste i Hæren, saa at disse Officerer, uden at komme i Berøring med Hæren, kunde paa en Kontorstol skrive sig op til

General. Skønt denne Bestemmelse selvfølgelig ikke kunde hjemles ved en kongelig Resolution, men krævede en særlig Lov, blev den dog gennemført administrativt, hvilket i Tiden — trods alle Indsigelser fra Rigsdagens Side — førte til de største Misbrug.

Ministeriet Holstein-Holsteinborg havde ikke af Folketingets Flertal villet lade sig tvinge til at afgive Portefeuillerne; men, da det ved Tilfældighedernes Magt var blevet et Kampministerium, indsaa det Umuligheden af at kunne gennemføre Reformer, og derfor indgav det Afskedsbegæring. Den 14. Juli 1874 blev det afløst af Ministeriet Fønnesbech, i hvilket Kaptajn Ravn, der vedblev at være Marineminister, indtil videre overtog Krigsministeriet. 2 Dage senere blev den Thomsenske administrative Ordning benyttet til, at Oberst Thomsen ulovlig blev udnævnt til General. General Jonquières døbte ham: »Kontorgeneralen«.

Da jeg en Septemberdag 1874 kom hjem fra en større Øvelse, forefandt jeg et Telegram fra Højre i Randers. Man meddelte, at Kredsens Folkethingsmand, Grosserer Julius Réé, var død, og at mit Valg var sikret, hvis jeg vilde stille mig. Da jeg havde læst Telegrammet, sagde jeg til min Hustru, at jeg ikke vilde følge Opfordringen. Hun spurgte da, hvad der kunde være Aarsagen til, at man havde henvendt sig til mig. Jeg svarede, at det formodentlig skyldtes en Artikel, jeg havde skrevet om Forsvarssagen i »Dagbladet«. Min Hustru bemærkede dertil, at hun ikke forstod, at jeg vilde undslaa mig for at kæmpe for Sagens Gennemførelse i Rigsdagen, naar jeg havde aabnet en Diskussion derom i Dagspressen. Jeg advarede hende imod at friste mig ind i Politiken; men for ikke at beskyldes for at have taget en overilet Beslutning bestemte jeg at ville raadføre mig med min Chef, General Stiernholm, og gik strax til ham. Efter at have forelagt ham Sagen, fik jeg til Svar, at jeg absolut burde stille mig, fordi jeg havde de Kundskaber og Talegaver, som netop behøvedes for at faa Forsvarssagen fremmet i Rigsdagen. Da jeg beklagede, at Generalens Svar gik i modsat Retning af det, jeg havde

ventet, samt tilføjede, at det var med den højeste Grad af Ulyst, at jeg vilde paatage mig politisk Virksomhed, afvæbnede Generalen mig med at sige, at det var min Pligt overfor Hæren at bringe Ofret. Dermed var Sagen afgjort. Jeg stillede mig, og den 7. Oktober 1874 blev jeg valgt med 912 Stemmer. Min Modkandidat, Lærer Højmark, fik 256. Under Valgkampagnen havde jeg tonet rent Flag om Forsvarssagen: Kjøbenhavns forsvarlige Befæstning mod Sø- og Landsiden.

Da jeg kom ind i Folkethinget, raadede Venstre — som omtalt — over Flertallet. Mindretallet dannedes af 3 Grupper: »Det national-liberale Parti« under Ledelse af Hall, »Mellempartiet« under Professor Frederiksen og Fuldmægtig Gad, og »de Uafhængige« under Kammerherre Scavenius og Lars Dinesen. Hver af disse Grupper vilde kapre mig af Hensyn til Besættelsen af Udvalg. Men Mellempartiets Stilling var mig uklar, og jeg vilde ikke indrømme, at det var dette Parti, som havde Fremtiden for sig. Lars Dinesen, der saa kom til mig, fik til Svar, at jeg ikke vilde være Medlem af hans Gruppe, fordi han ved enhver offentlig Optræden erklærede at være Venstremand. Jeg lod mig ikke berolige ved hans Forklaring om, at han kun derigennem kunde stifte Nytte, og at man ved at kalde ham Højremand, »tog Jorden bort under hans Fødder«. Jeg sluttede mig derfor til den national-liberale Gruppe, fordi den talte de intelligenteste og dygtigste Kræfter.

Den 21. September 1874 var General Steinmann blevet udnævnt til Krigsminister.

Der er Grund til at tro, at Generalen aldrig har haft sin Fod i Rigsdagen, før han blev udnævnt til Minister. Men fra det Øjeblik, Rigsdagen var traadt sammen, mødte han omtrent hver Dag i Folkethinget, hvilke Sager der saa end blev forhandlet, og altid i Uniform. Han sad som paa en Forundringsstol, og da Tiden kom, at Forsvarslovene skulde forhandles, var han, naar han tog Ordet, saa nervøs, at de Rigsdagsmænd, der sad nærmest Ministerbordet, paastod, at Guldresserne paa hans Benklæder rystede.

Under mit Ophold i Preussen 1873 havde jeg ofte hørt Tale om den Betydning, man tillagde Krigsspillet som Middel til Officerernes Uddannelse. Efter Hjemkomsten havde jeg sat mig ind i den Krigspillitteratur, der forelaa, og holdt et kort Foredrag derom ved en Sammenkomst af Generalstabens Officerer. Om hvad der derefter er sket, véd jeg kun, at jeg midt i December blev kaldet til Krigsministeren, der meddelte mig, at jeg skulde sendes til Berlin for at sætte mig ind i Krigsspillet. Uagtet jeg gjorde opmærksom paa, at det var en uheldig Tid at sende mig afsted paa, fordi der i Julen næppe blev foretaget Krigsspil i Officerskasinoerne, og lige saa lidt paa Krigsakademiet, fordi Eleverne havde Orlov, maatte jeg dog afrejse den 28. December. Den følgende Dag kom jeg til Berlin. General Kamecke var endnu Krigsminister, og han lovede strax at give mig Adgang til Krigsakademiet, hvor en fremragende og meget kundskabsrig Generalstabsofficer, Major Blume, var Leder af Krigsspillet. Eleverne var Kaptajner og Premierløjtnanter, der aspirerede til at komme i Generalstaben. Krigsministerens Adjudant indførte mig ved Gardefusilerregimentet, hvor Krigsspillet blev dyrket med stor Iver. Begge Steder begyndte man kort efter Nytaar, og jeg fik den Vejledning, jeg behøvede. Jeg gjorde Bekendtskab med en stor Del Officerer og besøgte flere af Gardens Officerskasinoer. Overalt blev jeg meget venligt modtaget. Det samme var ikke mindre Tilfældet ved det danske Gesandtskab, hvor jeg tilbragte Nylaarsaften og maatte »springe ind« i 1875.

Efter Tilbagekomsten indgav jeg Beretning til Krigsministeriet. Generalstaben fik saa Befaling til at fremsætte Forslag om Anskaffelsen af de fornødne Apparater og Kort m. m. og om Indførelsen af Krigsspil i Hæren. Det var mig, der udarbejdede Forslaget, men det blev underskrevet af Afdelingens Chef.

General Steinmann følte sig ikke tiltalt af de Thomsen-ske Forslag og lod derfor udarbejde et nyt Hærlovsforslag og et nyt Forslag om Befæstningsanlæg. Det blev selvfølgelig af Venstre taget som et Vidnesbyrd om de Sagkyndiges Uenig-

hed, og det saa meget mere som der var en principiel Uoverensstemmelse i Befæstningsforslaget. Thomsen havde forlangt 14 Millioner til Kjøbenhavns Landbefæstning og henved 7 til Søbefæstningen af en samlet Bevilling paa 34 Millioner. Steinmann forlangte kun 17 Millioner, hvoraf 12 skulde anvendes til Kjøbenhavns Søbefæstning, og Resten til Befæstningsanlæg ved Bælterne. Men samtidig forlangte Marineminister Ravn 5 Millioner til en befæstet Flaadestation ved Aggersøund. General Steinmann havde saaledes opgivet at befæste Kjøbenhavn permanent, og han udtalte i Folkethinget, at han vilde nøjes med at have Tegninger liggende til en Feltbefæstning, der skulde udføres, saasnart der indtraadte Krigsberedskab. Thingets militære Medlemmer fremsatte en bestemt Indsigelse mod denne principielle Forandring, men den vakte saa stor Glæde hos Venstre, at Lovforslaget blev sendt i et Udvalg, der den 15. Maj 1875 afgav en Betænkning, hvori det hed: »Sjælland er Danmarks naturlige Fæstning. . . Forsvaret i første Linje bør gøres saa stærkt som muligt, thi under dette kan vi endnu have Haab om Sejr, medens det at have en Fæstning i Ryggen muligvis kunde øve en noget svækkende Indflydelse paa Forsvarets Styrke i første Linje«. Samtidig blev Forslaget ændret, saa at der blev bevilget 30 Millioner Kroner — altsaa betydeligt mere end Regeringen havde forlangt. Deraf skulde 15 Millioner anvendes til Flaadens Materiel, $5\frac{1}{2}$ til en Flaadestation ved Aggersøund, $1\frac{1}{2}$ til denne Stations Befæstning mod Landsiden, henved 2 Millioner til et flydende Fort, og Resten til Kystforsvar. Forslaget blev vedtaget i Folkethinget, men naaede ikke til Behandling i Landstinget.

Om General Steinmanns Hærlovsforslag havde jeg, i Overensstemmelse med mine Bemærkninger Side 37, udtalt: »Skulde man sammenligne det foreliggende Forslag med den bestaaende Lov, og det er i Grunden det eneste, der har faktisk Betydning, vil jeg sige, at jeg tror, at det foreliggende Forslag i alle væsentlige Henseender raader Bod paa Manglerne ved det Bestaaende, og i det Hele er en Forbedring. Jeg kunde ganske vist fremhæve adskillige Ting, som jeg kunde

ønske anderledes, men jeg gad se noget Lovforslag med Hensyn til hvilket, Medlemmerne ikke skulde kunne sige, at der var noget, de ønskede forändret. Men hvilke Mangler, der end kan findes i Lovforslaget, vilde jeg, naar der var Tale om at tage Sagen »en bloc«, ikke betænke mig noget Øjeblik derpaa. Jeg betragter det som et Fremskridt og som et væsentligt Fremskridt«. Men Venstre var af en anden Mening. Det havde i en Betænkning af 21. Maj 1873 udtalt, »at man under alle Omstændigheder burde have for Øje at tilvejebringe en Ordning, der var mindre kostbar end den nuværende«. Forslaget blev ændret i Henhold hertil, saa at man fik »Forsvarsudgifter«, men intet »Forsvar«.

Konseilspræsident Fønnesbech var vel ikke Venstremand, men han havde en stærk Hædning til Venstre, og derfor var det ham meget vanskeligt at indtage en klar Stilling med sit Ministerium. Desuden havde han i Indenrigsministeren utvivlsomt en meget dygtig Embedsmand, men samtidig en Minisier, hvis taktløse Optræden i Folkethinget var af en saadan Natur, at den vakte almindelig Forargelse. Under disse Forhold kom det til en Konflikt paa Finansloven om et Dyrtidstillæg til Embedsmænd, og i denne sluttede »Mellempartiet« og »de Uafhængige« sig til Flertallet for at faa Ministeriet styrtet. Den national-liberale Gruppe i Folkethinget vilde ikke gaa med dertil, dels af principielle Grunde, men tillige fordi det frygtede Følgerne. Hall udtalte derom i et Gruppemøde, »at man ikke skulde kaste det skidne Vand bort, førend man havde det rene«. Han forudsaa nemlig, at et Ministerskifte vilde føre til et Godsejnerministerium Estrup, og Hall havde ingen Tro paa, at det skulde kunne løse Opgaven. Da Landstinget ikke vilde støtte Ministeriet Fønnesbech, gav det Meddelelse derom til Konseilspræsidenten. Han erklærede da at ville træde tilbage, naar begge Ting enedes om en Finanslov, og da denne Fordring blev opfyldt, indgav Ministeriet sin Afskedsbegæring.

Det dygtigste Medlem af det Fønnesbechske Ministerium var ubetinget Justitsminister Klein. Han havde godtgjort

dette ved den kraftige Maade, hvorpaa han var traadt op overfor Socialdemokratiet, et Parti, der netop paa denne Tid begyndte at rejse Hovedet hos os. Det var ogsaa paa hans Initiativ, at Kongen havde foretaget en Rejse til Island. Paa den Rejse var Klein Ledsager, og gennem det daglige Samliv kom Kongen til at sætte ham meget højt. Da Kong Christian desuden havde den Egenskab, ikke at holde af nye Ansigter, anmodede han Klein om at danne et nyt Ministerium. Da Klein nærede Betænkeligheder ved at overtage dette Hverv, henvendte Kongen sig til Estrup, men forlangte udtrykkeligt, at Klein skulde beholde Justitsministeriet. Da Estrup ikke vilde gaa ind derpaa, henvendte Kongen sig paany til Klein, og det var først, efter at denne havde givet den bestemte Erklæring ikke at ville overtage Dannelsen af et Ministerium, at dette blev overdraget til Estrup.

Rigsdagen var endnu ikke sluttet, fordi der var ikke faa Lovarbejder, man ønskede at faa færdig, derfor blev der holdt Aftenmøder. Ved saadanne Lejligheder plejede jeg, der boede langt ude paa Vesterbro, at spise til Middag hos Wittmaack sammen med Godsejer Ingerslev, som ogsaa var Medlem af Folkethinget. En Dag, da vi var kommet til Sæde, sluttede Estrup sig til os. Da han havde siddet lidt, udtalte han vendt til mig: »Véd De, hvem jeg misunder i det nye Ministerium?« Paa mit Nej svarede han: »Krigsministeren, thi han behøver blot at forlange for at faa!« Da en saadan Opfattelse af den politiske Stilling var mig fuldstændig ubegribelig, spurgte jeg: »Er det virkelig Deres alvorlige Mening?« Paa sin sædvanlige korte Maade besvarede Estrup dette ved at slaa ud med Haanden og sige: »Selvfølgelig! Ellers havde jeg ikke sagt det.« Jeg sluttede da med: »Saa véd jeg ikke bedre, end at De selv overtager Krigsministeriet, thi De skal jo danne det nye Ministerium!« Hvor meget disse Udtalelser end undrede mig, var det mig umuligt at tillægge dem alvorlig Betydning. Men, efter at Ministeriet var dannet, kom Kaptajn Dalberg tilbage fra en Rekognoscering i Jylland. Uden at jeg havde meddelt ham no-

get om nævnte Samtale, fortalte han, at han boede paa Estrups Gods, Skafføgaard, den Dag, Ministeriet blev dannet. Fruen var hjemme, men da han bragte hende sin Lykønskning, fik han til Svar, at det var ikke gaaet efter hendes Mands Ønske; thi han havde villet være Krigsminister, men var blevet nødt til at overtage Finansministeriet. Ministeriet blev dannet den 11. Juni 1875, og General Haffner var blevet Krigs- og Marineminister. Men i de anførte Oplysninger finder man Nøglen til Estrups Optræden i Forsvarssagen.

Jeg havde ikke ventet at komme i Lejren i Sommeren 1875, dels fordi baade Oberst Tvermoes og Kaptajn Holbek var designeret dertil, men tillige fordi jeg var Sekretær i en Kommission, der var nedsat af Krigsministeriet under General Stiernholm. Desuagtet blev jeg kommanderet.

General Bülow skulde 1875 føre Kommandoen over Lejrdivisionen med Oberst Tvermoes som Stabschef. Sædvanlig medtog Generalerne, der fik overdraget dette Hverv, deres Adjutant, der da tillige fungerede som personel Adjutant. Men General Bülow medtog sin Brigadestabschef. Han var ældre Kaptajn end jeg, men det vedkom ikke Sagen, fordi jeg var Generalstabsofficer. Ikke destomindre blev jeg — for første Gang i mit tjenstlige Liv — fordømt til fuldstændig Uvirksomhed, idet min Tjeneste væsenligst kom til at bestaa i at ride med Generalen. Det var et alt andet end behageligt Hverv. Generalen red nemlig altid samme Hest, Lotte, og den vilde ikke trave. Vel hed det, naar vi havde redet et Stykke i Skridt — »Skal vi ikke have en lille Trav« —, men »Lotte« slog strax an i Galop. Saa holdt Generalen den an og bemærkede: »Nej! Lotte vil ikke trave.« Undertiden drev vi det til at ride $2\frac{1}{2}$ Mil i Skridt. Følgen var, at vi næsten altid kom forsent til at se det, Generalen red ud for at se. Kun en eneste Gang blev jeg benyttet som Stabschef ved Rytteriet under en længere udgaaende Øvelse. Jeg var derfor led og ked af det Hele, og da Krigsministeren aflagde et Besøg i Lejren, bad jeg om Foretræde og forklarede Ministeren den Brug, der blev gjort af mig. Der blev saa af

Ministeren givet Befaling til, at jeg strax skulde afgaa til Kjøbenhavn.

Vi havde nu i Løbet af 3 Aar haft 3 Krigsministre. Thomsen og Steinmann havde hver haft sit Hærlovsforslag, og nu kom Hassner med et tredie. Paa samme Maade gik det med Lovforslaget om de extraordinære Foranstaltninger, ogsaa her kom et nyt. Det blev i Motiverne til dette oplyst, at hele Udgiften vilde beløbe sig til 70 Millioner Kroner, men der blev kun forlangt 33 Millioner. Deraf skulde der til Kjøbenhavns Søbefæstning anvendes henved 16 Millioner, til Aggersøsund og Store Bælt 5 Millioner og til Udvikling af Flaadens Materiel henved 11 Millioner. Der var ikke forlangt nogen Bevilling til Kjøbenhavns Landbefæstning, men den var ikke opgivet, thi det hed om den i Motiverne, at hvis den manglede, vilde »Livstraaden« for Sjællands Forsvar blive overskaaret. Udgifterne til Landbefæstningen antoges at ville kræve det samme Beløb, som tidligere var forlangt: 14 Millioner Kroner.

De organisatoriske Love blev, som tidligere, af Folkethinget ændret paa en saadan Maade, at der ikke var noget Haab om at faa dem gennemført. Lovforslaget om extraordinære Forsvarsforanstaltninger blev af Folkethingets Flertal ændret i Overensstemmelse med Forslaget af 1874—75, men det blev tilføjet, at Udgifterne, — 30 Millioner — skulde tilvejebringes ved en Skat paa Formue og Indtægt. Regeringen udtalte sig strax meget bestemt imod en saadan Skat, som den end ikke vilde gaa ind paa, hvis de 30 Millioner anvendtes paa en formaalstjenlig Maade. Højre i Folkethinget var derimod ingenlunde utilbøjelig til at gaa med til Skatten, naar det Forsvar, den skabte, blev til virkelig Nytte. Men dertil krævedes, at Kjøbenhavn blev befæstet saavel mod Land- som mod Søsiden. Under Forhandlingerne paaviste jeg, at det Forslag, der tidligere var fremsat om Landbefæstningen, var utilfredsstillende, og at det var nødvendigt at skyde Fortrækken længere frem, saa at den kom til at ligge 1½ til 2 Mil fra Hovedstaden. Jeg havde i Vinterens Løb udarbejdet et Forslag i denne Retning og sendt det til Oberst Schroll, der gav

det sin Tilslutning. Man vil finde Forslaget i »Fra Videnskabernes Verden 1876« i en Artikel af Løjtnant Nieuwenhuis »Om Muligheden og Nødvendigheden af Kjøbenhavns Forsvar«. Løjtnanten havde laant mit Manuskript, og det er mit Forslag, han — uden at nævne mit Navn — har fremsat i Omtalen af, hvorledes Kjøbenhavn bør befæstes mod Landsiden.

Nu kunde det vel ikke ventes, at Venstre strax skulde gaa med til en saadan Landbefæstning, men havde det blot villet gaa med til Søbefæstningen, havde man i Folkethinget nok kunnet enes om Skatten. I alle Tilfælde burde Regeringen søge at undgaa en Konflikt. Lovgivningsarbejdet var iøvrigt blevet godt fremmet. Vi havde faaet en god Finanslov, og jeg havde som Medlem af Finansudvalget været Vidne til den Bestemthed, hvormed Estrup og Skeel var optraadt under Forhandlingerne, saa at Folkethinget havde Respekt for Ministeriet. Men Estrups misforstaaede Syn paa Vælgernes Stilling til Forsvarssagen gjorde, at han vilde have Konflikt. Han vilde have en Opløsning, fordi han troede sig sikker paa Sejren. Han tillagde det ingen Betydning, at Scavenius ved Lovforslagets 2. Behandling udtalte som muligt, at Venstre efter en Opløsning kom ind med et forøget Flertal, og at der i saa Fald maatte gives Befolkningen Lejlighed til »mere end én Gang at udtale sig om Sagen«. Ligesaa lidt vilde Estrup tage Hensyn til, at Folkethingets Mindretal — efterat Landstinget havde bragt Lovforslaget tilbage til den Form, hvori det oprindelig var fremsat — henvendte sig til Ministeriet og erklærede, at det ikke ønskede nogen Opløsning, fordi Befolkningen endnu ikke havde den rette Forstaaelse af Forsvarssagens Betydning. Estrup havde taget sin Beslutning og vilde ikke lade sig røkke. Lovforslaget om ekstraordinære Forsvarsforanstaltninger var blevet sendt tilbage til Folkethinget og kom den 29. Marts til eneste Behandling.

Skønt Afstemningens Resultat ikke kunde forudses med Bestemthed, fordi der var flere af Venstre, som ikke vilde gaa med til overhovedet at bevilge 30 Millioner, havde

Estrup, der gik ud fra, at Venstres Forslag vilde blive vedtaget, faaet udvirket et Opløsningsdekret. Dette var almindelig bekendt ved Forhandlingernes Begyndelse. Disse trak meget længe ud og afsluttedes med Afstemning ved Navneopraab. Bille skulde samme Dag have stort Middagsselskab, til hvilket Hall, Klein, Chr. Rimestad og jeg var indbudt. Da det var over Tiden, at Middagen skulde begynde, havde Bille bestilt en Droske, og da Klein som den sidste af os havde afgivet sin Stemme, jollede vi afsted. Halls ældste Søn var blevet paa Tilhørerpladsen for at bringe os Meddelelse om Resultatet af Afstemningen. Det varede ikke længe, før han indtraf med Meddelelse om, at der var afgivet 47 Stemmer for og 47 Stemmer imod, Forslaget var altsaa forkastet. Hall udbrød strax: »Hvilket Svineheld for Regeringen! Thi nu er det ikke nødvendigt at opløse Folkethinget«. Da Sønnen svarede, at Rygtet gik, at det alligevel vilde ske, svarede Hall, at det vilde han se, før han kunde tro det, fordi det vilde være en utilgivelig Fejl fra Regeringens Side. Men vi fik snart Troen i Hænderne.

Den 30. Marts udstedte Kongen et aabent Brev, ved hvilket Folkethinget blev opløst. Som Grund dertil hed det i Skrivelsen, at Kongen ikke ansaa det *forsvarligt* længere at udsætte Paabegyndelsen af de nødvendige Foranstaltninger til Forsvarets Fremme, at der ikke var opnaaet Overensstemmelse mellem Folkethinget og Regeringen om det hertil sigtende Lovforslag, idet Thinget foruden at forkaste *den nødvendigste og mest paatvingende af de overordentlige Forsvarsforanstaltninger, nemlig Kjøbenhavns Søbefæstning med tidssvarende faste Søforter*, havde villet gøre Paabegyndelsen af Forsvarsforanstaltningerne afhængig af det i og for sig uantagelige Vilkaar, at en disse uvedkommende og under Landets nuværende finansielle Forhold unødvendig Lov om en ny Skat forud var vedtaget og traadt i Kraft«.

Var Opløsningen uheldig, saa var Indholdet af Opløsningsdekretet det i endnu højere Grad.

Det var den almindelige Mening indenfor Folkethingets

Mindretal, at Venstres Forslag om de 30 Millioner kun var opstillet, fordi Partiet vidste, at det ikke vilde blive modtaget af Regeringen; men det var et fortrinligt Valgprogram. Thi det kunde benyttes som Udtryk for en Forsvarsvilje, der alene var strandet paa Regeringens og Højres Ulyst til at bringe Ofre. Det skete ogsaa, og Resultatet af Valget, der foregik den 25. April 1876, blev, at Mindretallet led et fuldstændigt Nederlag ved at gaa ned fra 47 til 26.

Under disse Forhandlinger var jeg den 22. Februar 1876 blevet ansat som Souschef ved 1. Generalkommando. Det var en ansvarsfuld Stilling, der krævede meget Arbejde, fordi det ved Generalkommandoen er Souschefen, der maa trække Læset. Men de 3½ Aar, der nu kom, regner jeg til den lykkeligste Tid af hele mit tjenstlige Liv, fordi jeg i min Virksomhed havde den kommanderende Generals og Stabschefens fulde Tillid, og det er den bedste Spore for Arbejdet. Men denne Stilling hidrog yderligere til, at jeg ønskede at blive fri for Virksomheden paa Rigsdagen, dels fordi min Fritid blev meget begrænset, men tillige af en anden Grund. Jeg havde sluttet mig til Højre og var en bestemt Modstander af Venstretallets Optræden, men jeg var ikke Partimand i den Forstand, at jeg i Et og Alt vilde underordne mig Partiets Beslutninger, og at dette nu kunde blive nødvendigt, stod mig klart. Jeg meddelte derfor mine Vælgere i Randers, at jeg gerne ønskede at trække mig tilbage, hvis Højre i Kredsen kunde finde en Kandidat, det kunde samles om. Men man erklærede at ville beholde mig, og jeg blev valgt ved Kaaring uden Modkandidat.

Rigsdagen blev saa indkaldt til en overordentlig Samling. I denne lykkedes det uden Vanskelighed at faa gennemført et Lovforslag om nyt Feltskyts til Hæren. Men Regeringen havde tillige paany fremsat Lovforslaget om ekstraordinære Forsvarsforanstaltninger. Det foranledigede Folkeethingets Venstre til at gøre et nyt Træk, idet det fremsatte Forslag om at nedsætte et Udvalg, der kunde finde et nyt Grundlag for Forsvarets Ordning. Under Forhandlingerne

herom udtalte Konsejlspræsidenten den 18. Maj: »Regeringen har, førend den lader en saa vigtig og nødvendig Sag falde, anset det for at være dens uafviselige Pligt at gentage Forsøget paa at komme til en Overenskomst ogsaa med dette Thing om disse Foranstaltninger«. Denne Udtalelse om »at lade Sagen falde« gjorde et mere end pinligt Indtryk paa Højre, fordi det kun var gaaet med til Opløsningen af Folkethinget i Troen paa, at Opløsningen vilde blive fortsat. Men Udtalelsen var samtidig i bestemt Modstrid med Opløsningsdekretet. Thi, da Regeringen deri havde erklæret, at den ikke ansaa det *forsvarligt længere at udsætte Paabegyndelsen af de nødvendige Foranstaltninger til Forsvarets Fremme*, kunde den ikke nu opgive det Hele.

Uagtet det af de sagkyndige Rigsdagmænd blev gjort gældende, at det vilde være umuligt at finde et nyt Grundlag for Forsvarets Ordning, blev Udvalget dog nedsat. Da det saa viste sig, at Forudsigelsen var rigtig, stillede Udvalgets Flertal følgende Forslag til Beslutning: »Idet Folkethinget udtaler, at det er villigt til at bevilge et Beløb af 30 Millioner Kroner tilvejebragt ved en Skat paa Formue og Indtægt til Erhvervelse af en formaalsstjenlig Forsvarsplan, der udelukker Kjøbenhavns Befæstning med nye, faste Forter, gaar Thinget over til Dagsordenen.« Forslaget blev vedtaget den 23. Juni med 62 Stemmer mod 24. Men saa kom der et Efterspil. Flertallet fremsatte endvidere følgende Forslag:

»Thinget beslutter at udtale:

»Den i de sidst forløbne Rigsdagssamlinger indvundne Erfaring stadfæster den Anskuelse, som Thinget allerede har vedkendt sig, at en Regering, der udelukkende er Udtryk for Landstinget, men ikke søger sin Styrke i et Tilidsforhold til Folkethinget, er ude af Stand til at lede Løsningen af de Opgaver, der er af størst og mest indgribende Betydning for Samfundet«. Ministeriet saa vel som Højre mødte ikke ved Forhandlingerne om denne Beslutning. Den blev enstemmig vedtaget den 26. Juni med 71 Stemmer. Dermed var Forsvarssagen foreløbig

skrinlagt, nu gjaldt det udelukkende Kampen om Folkethingsparlamentarismen.

Min Ulyst til Rigsdagsvirksomheden forøgedes, og da vi om Efteraaret kom ind til den ordentlige Samling, raadførte jeg mig med Hall og sagde ham, at det var mit Ønske at nedlægge mit Mandat. Men Hall udtalte sig bestemt derimod, fordi de organisatoriske Love for Hær og Flaade i alle Tilfælde skulde fremsættes, og fordi jeg, der — som Hall udtrykte sig — »kun havde været Medlem af Thinget i saa kort Tid, havde opnaaet at have Thingets Øre«. Jeg fulgte Raadet, hvad jeg senere kom til at beklage.

Folkethingets Flertal aabnede strax Kampen, som det denne Gang vilde føre paa Finansloven; men inden det kom til Afgørelsen, kom der for mig en meget behagelig Afbrydelse.

Jeg var i 1862 blevet optaget i Frimurerordenen.

I 1877 skulde der indvies et nyt Ordenshus i Stockholm, og vor Loge fik Indbydelse til at sende en Deputation derop for at overvære Højtideligheden. Kronprinsen bestemte, at Prins Hans skulde være Deputationens Ordfører, og jeg et af dens Medlemmer. Da Kong Oscar fik Meddelelse herom, indbød han Prins Hans til at komme til Stockholm før Indvielsen og meddele, hvem han tog med som Adjutant. Da Prinsen ikke gjorde Tjeneste i Hæren og derfor ikke havde nogen Adjutant, blev jeg kaldet til Amalienborg af Kong Christian, der bad mig følge Prinsen i nævnte Egenskab. Det er en Selvfølge, at jeg gerne efterkom Anmodningen, og det saa meget hellere, som jeg ofte var kommet i Berøring med Prinsen og derfor kendte hans personlige Elskværdighed.

Den 15. Januar tiltraadtes Rejsen over Malmø, hvor Prinsen blev komplimenteret af Landshøvdingen. Den følgende Morgen naedes Stockholm i en Jernbanevogn, der var stillet til Prinsens Raadighed. Kong Oscar var paa Banegaarden. Den Maade, hvorpaa han og Prinsen mødtes, vidnede om, at de var oprigtige Venner, som med hjertelig Glæde gensaa hinanden. Jeg blev forestillet, og

Premierløjtnant Gustaf Uggla af den svenske Generalstab meldte sig til Tjeneste hos Prinsen. Vi kørte saa til Tesins præglige Slot, hvor der blev anvist Prinsen Bolig i Slottets vestre Del i en Lejlighed, der plejede at benyttes af vor Kronprins og Gemalinde, naar de gæstede det svenske Hof. Mit Værelse var skilt fra Prinsens Lejlighed ved et Forværelse.

Ved det svenske Hof herskede et meget strængt Ceremoniel, saa at man fik Tilsigelse til alt, selv de ubetydeligste Ting — bestandig med Angivelse af Paaklædningen. Prinsen og jeg blev saaledes tilsagt til at ryge en Cigar hos Kongen i Løbefrakke. Da Prinsen ikke havde medtaget denne Paaklædningsgenstand, mødte han i Vaabénfrakke, men Kongen gjorde ham opmærksom paa Fejltagelsen.

Medens vi herhjemme har bortkastet al det Ceremoniel, der tidligere blev benyttet ved Kongens offentlige Optræden, var dette ikke Tilfældet i Sverrig.

Nogle Dage efter vor Ankomst skulde Rigsdagen aabnes. Dagen forud blev Rigsregalierne førte til Slottet i stort Optog og under Eskorte. Paa Aabningsdagen holdtes der Gudstjeneste i »Storkirken«, hvor Kongen, Kongehuset, Ministrene og hele Rigsdagen mødte. Foran og i Kirken paraderede Soldater i Uniformer fra Carl XII's Tid. Medens hos os hvert af Rigsdagens Thing vælger sin Formand, blev disse i Sverrig udnævnt af Kongen. Ceremonien foregik i Tronsalen, hvor en Deputation fra hvert Kammer gav Møde. Kort efter kom Kongen, der var ledsaget af sin »store Vagt«, som kommanderedes af Generaladjutanten, og paa Deputationernes Anmodning udnævnte Kongen saa Formændene. I Slottets sydlige Del ligger »Rigssalen«, som benyttes til Rigsdagens Højtideligheder. Her skulde Rigsdagen aabnes. Da Kongen begav sig dertil, var han iført Hermelinskaabe og bar Kronen paa Hovedet og Sceptret i Haanden; Kronprinsen var ligeledes i Hermelinskaabe og bar en mindre Krone. Vejen gik gennem Livdrabantsalen. Her er altid samlet et større eller mindre Antal Ordonnanser, der, hver Gang Kongen viser sig, hilser ham med »Leve Kongen!« Paa Trappegangen para-

derede Soldater i Carl XII's Uniformer, og Kongen var ledsaget af Pager, der bar Slæbet paa Kaaben. Aabningshøjtideligheden overværede Prinsen og jeg fra en Loge i Salens Galleri, og i en Loge ligeoverfor havde hele Corps diplomatique sin Plads. Kongen sad paa en høj Estrade for Enden af Salen. Foran var en bred Gang, og til hver Side af denne sad et af Rigsdagens Kamre. Efter at Kongen var kommet, overrakte Konsejlspræsidenten Trontalen, der af Kongen blev oplæst med høj Røst.

Dronningen opholdt sig — paa Grund af Sygdom — ved et Badested i Tyskland, saa at Kongehusets Medlemmer indskrænkede sig til Kongen, Prinsesse Eugenie og Kongens Sønner. Om disse sagde den tyske Gesandt, at de var opdraget fortræffeligt »af en klog Fader og en udmærket Moder«. Kronprinsen skulde den Gang afslutte sine Studier ved Universitetet i Upsala, og der var blevet lejet og monteret en Bolig til ham. Kongen ordnede en Udflugt til denne By, der foretoges af Prins Hans, Løjtnant Uggla og mig. Vor Ankomst var forberedt. Vi fik Lejlighed til at se Universitetet og den dejlige Kirke, og vi indviede Kronprinsens nye Bolig ved en fortræffelig Frokost.

Ingensteds var Prins Hans en mere kærkommen Gæst end i Stockholm. De adelige Familjer, der tilbragte Vinteren i Hovedstaden, og som førte et meget overdaadigt Liv, vilde alle gerne se ham. Men Kong Oscar vilde nødtigt slippe Prinsen, og derfor var det kun undtagelsesvis, at han kunde modtage Indbydelser. Blandt dem, han gæstede, var Hertugen af Otranto og Grev Hamilton. Hertugen var en Efterkommer af Fouché, Napoleons berygtede Minister, og gift med en Englænderinde, der havde været Hofdame hos Prinsesse Alexandra. Ved Hertugens Middag var der ingen Menu, saa Middagen bestod i Overraskelser; den blev serveret i 2 Afdelinger, hver paa 6 Gange, og anden Afdeling begyndte med ægte Skildpade. Grev Hamilton havde været svensk Gesandt i Kjøbenhavn under de vanskelige Forhold i 1863—64. Blandt hans Gæster var en højere Embedsmand, der den Gang havde været Legationssekretær hos Greven. Han udtalte til mig: »Vi forlangte at

blive rappelleret, fordi man ikke havde opfyldt de Løfter, Gesandtskabet havde givet Danmark paa Sverrigs Vegne«. Prinsen var ogsaa til Middag hos vor Gesandt Kammerherre Franz Bille, der paa Grund af sin elegante Optræden og vindende Personlighed var meget velset saavel ved det svenske Hof som blandt de adelige Familjer.

Der fandtes i Stockholm 2 Selskaber med velgørende Formaal, hvis Medlemmer fortrinsvis hørte til den fornemme Verden: »Amaranthen« og »Innocencen«. De plejede paa Højtidsdagen at holde Bal, hvor Kongen og Hofet kom til Stede, og hvor der blev udfoldet stor Pragt. Under Prinsens Ophold holdt »Innocencen« Bal. Prinsen var tidligere optaget i Selskabet, og jeg blev foreslaaet til Optagelse af Kongen. Den foregik som Indledning til Festen, og der optoges baade Herrer og Damer efter et Ceremoniel, der havde et frimurerisk Tilsnit. General Bjørnstjerne, der beklædte en høj Stilling i Selskabet, og som jeg kendte fra Besøget i Tyskland 1873, optog mig, og en højstaaende Dame optog samtidig den første Dame. Det var den bekendte italienske Sangerinde, Fru Trebelli, hvis Bekendtskab jeg derved fik Lejlighed til at gøre. Vi fik som Medlemmer tildelt et Kors, der blev baaret i violet Baand.

Om Indvielsesfesten i den nye Logebygning kan jeg her kun udtale, at jeg aldrig har været til Stede ved nogen Fest, der har gjort en saa storslaaet og gribende Virkning paa mig som denne. Man saae der næsten alle Sverriges Spidser og fremragende Mænd. Men det, der gav hele Festen sit Særpræg, var Kong Oscar, thi ved denne Lejlighed som overhovedet ved en enhver Optræden repræsenterede Kongen glimrende og var paa samme Tid en udmærket Taler.

Under Opholdet paa Slottet færdedes jeg Dag ud og Dag ind i Kongens Nærhed, og fik derigennem Indtrykket af, at man vanskelig kunde træffe et mere talentfuldt Menneske end Kongen. Han talte Tysk, Fransk, Engelsk, Russisk og Italiensk med Færdighed, var meget musikalsk, spillede og sang, var Digter, udmærket Foredragsholder og

dygtig militær-historisk Forfatter. Desuden var han anerkendt som en ualmindelig dygtig Søofficer. Det eneste, man bebrejdede ham, var, at han vilde staa sig godt med alle, og det kan man nu en Gang ikke, mindst naar man er Konge. Mod mig var Kongen meget naadig. Allerede den første Dag, sagde han højt over Bordet: »Kaptajn Jensen! Jeg ønsker Dem velkommen til Stockholm Slot!« Den følgende Dag sagde han »Du« til mig, saaledes som han plejede at sige til de svenske Officerer. Han forærede mig ikke alene sit Fotografi, men ogsaa sine Digte, en historisk Fremstilling af Krigsbegivenhederne 1712—13, et Foredrag om Carl XII samt en Beskrivelse af en Rejse, han havde foretaget i Nordland og Finmarken 1873.

Den 21. Januar indtraf Kongens Fødselsdag. Prinsen og jeg mødte om Formiddagen. Efter at Prinsen havde lykønsket Kongen, overrakte han hver af os en rød Æske. At den indeholdt en Orden var givet, men selvfølgelig kunde Æsken ikke aabnes i Kongens Nærværelse. Paaklædningen havde været gala, men ved Frokosten skulde der mødes i civil. Jeg var ifærd med Omklædningen, da der blev banket paa min Dør. Det var Prinsen. Jeg maatte svare, at jeg ikke kunde lukke op, da jeg stod i det blotte Linned. Da Prinsen saa spurgte, om det vilde genere mig meget at modtage ham i den Paaklædning, kunde jeg kun svare, at naar det ikke generede Prinsen, var jeg til Tjeneste og lukkede Døren op. Prinsen, der selv havde faaet Carl XIII's Orden, en meget høj Orden, som kun tildeles Frimurere, ønskede at se den Orden, jeg havde faaet. Det var Sværdordenens Ridderkors. Da Prinsen havde faaet sit Ønske opfyldt, udtalte han, at han beklagede, at han ikke var regerende Fyrste, fordi han i saa Fald vilde give mig den højeste Orden, han kunde uddele. Jeg bukkede meget dybt, bad om at maatte betragte Prinsen som regerende Fyrste og bad ham samtidig modtage min Tak for den mig i Tanken tildelte Orden. Alt dette foregik, medens jeg stod i det blotte Linned.

Den 22. Januar holdtes der Fest paa Slottet i Anledning

af Kongens Fødselsdag. Slottet straaledede i al sin Pragt, og der var stort Bal i en prægtig Festsal, »Hvita Havet«. Hele Rigsdagen var indbudt, Kongen kendte alle Medlemmerne ved Navn og forestillede mig for flere af dem, der den Gang spillede en Rolle. Saa overlod han mig til Ceremonimesteren, Baron Beck-Frijs, en Broder til Gesandten i Kjøbenhavn, der havde det særlige Hverv at sørge for Rigsdagen. Paa ethvert Indbydelseskort var der angivet, i hvilken Sal man skulde soupere. Rigsdagen havde sine egne Sale, hvor alt var ordnet paa en saadan Maade, at enhver Rigsdagsmand kunde faa netop det, han ønskede. Ballet var glimrende. Corps diplomatique var til Stede samt en meget stor Del af den svenske Adel, og mange af Damerne bar Formuer af Diamanter. Alle syntes at more sig fortræffeligt, og Kongen var utrættelig i at faa hilst paa og sige et venligt Ord til enhver.

En Dag under Opholdet sagde Kongen, at han den følgende Dag vilde give en nordisk Middag. Det var dog ikke Menuen, men langt mere Selskabet, der gav Middagen en nordisk Farve. Blandt Gæsterne var nemlig Marineminister Friherre v. Otter, den bekendte Oscar Dickson fra Gøteborg samt Professor Nordenskjöld og hele det Personale, denne havde samlet, og med hvilket han havde planlagt at gøre en Jordomsejling. Da Tallet var endt, begav hele Selskabet sig op i Billardværelset, hvor et Kort over det nordlige Ishav blev udbredt paa Billardet. Nordenskjöld fremsatte saa sin Plan og nævnte særligt, hvorledes han haabede at naa frem ved at følge langs Fastlandets Kyst. Marineministeren, der havde været paa Polarfart, udtalte sig imod Planen, og paastod, at det vilde vise sig umuligt at komme frem langs Kysten. Men Nordenskjöld fastholdt sin Plan og hævdede, at de store Floder, der gennemstrømmede Sibirien fra Syd til Nord, medførte saa store Vandmasser, at Isdannelsen ved og i Nærheden af Udløbene ikke kunde være saa fast som andensteds. Desuden udtalte han, at efter Oplysninger, han havde modtaget, var de Kort, man havde over det nordlige Ishavs Fastlandskyst, ikke nøjagtige. Da Nordenskjöld var færdig,

spurgte Kongen: »Hvad siger Du, Dickson?« Svaret lød: »Jeg tror paa Nordenskjöld, og jeg giver Penge til«. »Ja, sagde Kongen, saa vil ogsaa jeg tro paa Nordenskjöld og give Penge til«. — Det er bekendt, hvorledes Planen blev gennemført. Da Nordenskjöld saa paa Tilbagevejen kom til Kjøbenhavn, blev der gjort en Fest for ham af det geografiske Selskab. Jeg var Medlem af Selskabets Repræsentantskab, og da Nordenskjöld fik Øje paa mig, sprang han — kan jeg godt sige — hen imod mig og sagde: »De hørte mig den Gang paa Stockholm Slot. Nu er Slaget vundet«.

At Theatret, det historiske Museum, Ridderholmskirken og andre Seværdigheder ikke blev forsømt, er en Selvfølge. Blandt de sidstnævnte maa nævnes en Udstilling paa »Prinsens Palæ« af Værdigenstande, den svenske Adel havde bragt med fra Tyskland efter Tredivaarskrigen. Da Kongen ønskede, at vi skulde se »Drottningholm«, blev der arrangeret et Jagtparti paa 4 Personer: Kongen, Kronprinsen, Prins Hans og mig. Prinserne Oscar og Carl var saa elskværdige at sørge for mit Jagt Udstyr. Jagtudbyttet indskrænkede sig til en Urfugl, som Kongen skød, og som — udstoppet — stod hos Prinsen gennem mange Aar som en Erindring.

Kongen var altid meget beskæftiget. Naar han var i Hovedstaden, vadede Kongeflaget fra Slottet, som Tegn paa, at der blev givet Fortræde. Men trods den megen Beskæftigelse gik Kongen først sent til Ro. Prins Hans holdt dog endnu længere ud. Foran hans Lejlighed laa en meget stor Sal, der kun var svagt belyst fra enkelte Lys i Lysekronerne. Naar Prinsen kom derop, trængte han endnu til at ryge nogle Cigaretter, idet han gik op og ned i den lange Sal fortællende et eller andet. En Gang havde han fortalt mig en Historie om Arveprinsessen, som han kaldte »Tante Line«, og for hvem han nærede den største Hengivenhed, fordi hun, som han sagde — altid var saa sand og ærlig. Hans Fortælling gik ud paa, at Prinsessen, saalænge hun var i fuld vigeur, daglig tog til Frederiksberg Have for at se Faderens, Frederik VI's Statue. Men

da hun blev svag, gik hun hver Dag en Tour i Haven ved Palæet i Bredgade, indtil hun pludselig sagde til sin Ledsagerske: »Se saa! Nu er vi paa Frederiksberg.« Jeg benyttede mig af denne Historie, og naar Prinsen blev altfor længe ved med sine Nattevandringer, tillod jeg mig at spørge, om Hans Højhed ikke mente at have naaet »Frederiksberg«. Svaret lød altid: »Om Forladelse!« — det var Prinsens Mundheld — »De er vist træt. Lad os gaa til Ro.«

Prinsen befandt sig saa fortræffeligt i Stockholm, at han ikke kunde sige Nej, da Kongen bad ham om at forlænge Opholdet nogle Dage. Da min Orlov derved udløb, maatte jeg søge Kong Christian om Forlængelse. Da Svaret ikke kunde komme i rette Tid, telegraferede jeg til General Scharffenberg og bad ham om at maatte blive i Stockholm, til Svaret kom. Tilladelsen blev givet.

Den 30. Januar om Aftenen forlod Prinsen Stockholm. Kongen ledsagede ham til Banegaarden, hvor der havde indfundet sig en utrolig Mængde Adelige og højere Embedsmænd for at sige Prinsen det sidste Farvel, der i den smukke svenske Form lyder: »Velkommen atter«. Prinsen var under Opholdet kommet til at sætte megen Pris paa Løjtnant Gustaf Ugglå, der var en ualmindelig elskværdig og kundskabsrig ung Mand, og bragte ham til Afsked en hjertelig Tak. Jeg havde i Løjtnanten fundet en trofast Ven, og gennem mange Aar fortsatte vi Bekendtskabet gennem Korrespondance. Jeg saae ham først igen ved Kong Frederik VIII's Begravelse i Roskilde, hvor han som Generalløjtnant og Generaladjutant ledsagede den svenske Konge.

Over Malmø naaede Prinsen Kjøbenhavn og det gule Palæ i Amaliegade, hvor Kongen og Prins Wilhelm ventede ham. Det var altid en Glæde at være Vidne til den Kærlighed, der knyttede de tre Brødre sammen. Kongen vendte sig til mig og ytrede: »Ja, De kender jo Deres Skæbne. De gaar lige op paa Hovedvagten og melder Dem som Arrestant, fordi De er blevet i Udlandet uden Orlov, thi jeg har først idag bevilget Deres Ansøgning«.

Det blev selvfølgelig sagt spøgende, og jeg svarede derfor paa samme Maade, at det blev ikke mig, men den kommanderende General, der skulde i Arrest, fordi han havde givet mig Tilladelse til at blive i Stockholm. Kongen svarede leende, at Generalen havde været hos ham og fortalt ham alt. Saa fik jeg en hjertelig Tak for, hvad jeg havde været for Prinsen under Rejsen, hvad denne efter Kongens Udtalelse, ofte havde fremhævet i sine Breve. — Som Gave af Prinsen modtog jeg nogle Dage senere et meget smukt Taffelur i Louis XV Stilen.

Den paafølgende Søndag blev jeg tilsagt til Taffel hos Kongen. Om Søndagen holdtes der ved Hoffet altid Familjetaffel, og det blev betragtet som en særlig Ære at blive indbudt dertil. Man samledes i Værelset foran Spisesalen i Kongens Palæ. Blandt de Kongelige var Arveprinsesse Caroline, og da jeg ikke var forestillet for hende, skete dette. Prinsessen bemærkede: »Naa saa det er Dem! Prinsen kan godt lide Dem!«

Efter Hjemkomsten havde Prinsen meddelt mig, at det ikke vilde blive godt optaget, hvis jeg roste Kong Oscar og det svenske Hof. Jeg svarede, at det vilde være mig umuligt andet efter hele den Maade, hvorpaa jeg var blevet behandlet.

Kong Christian holdt sig bestandig meget tilbage, naar han mødtes med Kong Oscar. Om Grunden dertil fortaltes følgende Historie. Paa en Jagt paa Amager havde Kong Oscar, der den Gang endnu var Prins, fortalt General Scharffenberg, at han under de Uroligheder, der fandt Sted i Kjøbenhavn i Februar 1864 paa Efterretningen om Dannevirkens Rømning, opholdt sig i Malmø og var forbedt paa at blive kaldet til Kjøbenhavn for at overlage den danske Trone. Generalen havde svaret, at det maatte være en Misforstaaelse, thi der var ingen, der havde tænkt paa at forjage Kong Christian. Bagefter havde Generalen, der var meget nøje knyttet til Prinserne af det Glücksborgske Hus, fortalt Kong Christian Historien. Jeg har spurgt Generalen og faaet bekræftet Rigtigheden af ovenstaaende Fremstilling; men jeg gjorde ham opmærksom paa, at der

maatte være en Misforstaaelse, fordi jeg ad anden Vej havde faaet Oplysning om, at Prins Oscar slet ikke var i Malmø paa det angivne Tidspunkt.

Da der efter Tallet paa Amalienborg blev serveret Kaffe, spurgte Kongen ikke om min Mening om Forholdene ved det svenske Hof, men han bad mig fortælle en Begivenhed fra Opholdet i Stockholm, som Prinsen havde fortalt, men som han ønskede at høre af min egen Mund. — Det var en Dag, hvor der havde været stort Taffel paa Slottet, at Kong Oscar og Prins Hans sad i en Sopha og drak Kaffe. Den svenske Krigsminister og jeg blev saa tilkaldt, og Kongen bad mig fortælle ham og Krigsministeren, hvilke Særrettigheder den danske Konge ifølge Forfatningen havde overfor Hæren. Jeg svarede, at det var snart sagt, fordi Kongen havde ingen Særrettigheder. Da Kong Oscar ønskede dette nærmere oplyst, forklarede jeg, af der i Junigrundloven af 1849 stod, at »Kongen havde den højeste Myndighed over Hær og Flaade«. Men da Grundloven blev forandret i 1866, blev dette strøget, og i en generel § blev der sat: »Kongen har den højeste Myndighed i alle Rigets Anliggender, men han udøver den gennem sine Ministre«. Det er derfor den danske Krigsminister, der i Virkeligheden er Hærens kommanderende General. Da jeg havde forklaret dette, slog Kongen i Bordet og sagde: »Og det taalte I Officerer!« Jeg rejste mig, bukkede dybt for Kongen og sagde: »Deres Majestæt! Grundloven af 1866 er vedtaget af Rigsdagen og underskrevet af Kongen. Jeg vidste ikke bedre, end at det er Officerernes Pligt at bøje sig for Loven!« Kongen svarede strax: »Hvor Du har Ret, og jeg har Uret!«

Senere maatte jeg fortælle Hofdamerne om Opholdet i Stockholm, men man vilde slet ikke gaa ind paa den Roes, jeg gav Forholdene ved det svenske Hof. Da man endelig spurgte mig om, hvorledes jeg følte mig tiltalt af den quasi Hofstilling, jeg havde haft hos Prins Hans, svarede jeg, at det var udholdeligt for kortere Tid; men i Længden havde jeg ikke kunnet finde mig i, at der med den

største Elskværdighed blev lagt Beslag paa mig fra Morgen til Aften, saa at jeg uafbrudt maatte være til Raadighed.

Under min Fraværelse havde Forholdene paa Rigsdagen udviklet sig, som det var at vente. Folkethingets Flertal vilde have Konflikt og satte Beslutningen i Scene ved paa 5 forskellige Steder paa Finansloven at omordne Spørgsmaal, der var ordnet paa særlig Lov. At Finansloven under disse Omstændigheder, kom i Fællesudvalg, var ligesaa givet, som at det ikke vilde føre til noget Resultat. Der maatte komme til at foreligge 2 Indstillinger. Men nu fandt man i Folkethinget paa, at det skulde hævde sin Ret til at behandle Finansloven først ved at ansætte Mødet for Behandlingen af Fællesudvalgets Indstilling til Kl. 10 F., medens Landstinget først skulde møde Kl. 1¹/₂. Da Estrup forudsaa, at der ikke vilde blive vedtaget nogen Finanslov, blev der holdt Statsraad, i hvilket det blev besluttet at fremsætte en midlertidig Finanslov. Da Folkethinget ikke kunde begynde Forhandlingerne, før Ministeren var til Stede, maatte der ventes. Men Tiden gik, og man frygtede for, at Ministeren vilde komme saa sent, at Folkethinget ikke kunde faa sat sin Vilje igennem. En Skolelærer Chr. Petersen, der kun spillede en tarvelig Rolle i Folkethinget, fik saa den Idè, at der, naar Mødet skulde begynde i Folkethinget, strax skulde forlanges Afslutning af de Forhandlinger, der endnu ikke var begyndt. Det blev vedtaget. Kort efter kom Ministrene, og der blev ringet. Men, da Højre ikke vidste noget om disse Planer, var der ikke faa — deriblandt jeg — der foreløbig blev i den lange Gang udenfor Folkethingssalen. Da kom pludselig et Medlem fra Salen og raabte, at der var forlangt Afslutning af Forhandlingerne. Da vi kom ind, var Formanden, Krabbe, ifærd med at oplæse Navnene paa dem, der havde forlangt Afslutningen. Ministrene var kommet ind i Salen, og under Oplæsningen af Navnene hørte man Estrup sige: »Maa jeg bede om Ordet!« Krabbe indskrænkede sig til at se hen til Estrup, men fortsatte derpaa Oplæsningen. Da denne var endt, rejste Hall sig, sagde »Qui m'aime me suive« og forlod Salen i Spidsen for Højre. Det var en Dumhed

uden Lige, der blev begaaet af Venstre ved denne Lejlighed, thi Forhandlingsfriheden var blevet krænket paa den groveste Maade. At Estrup under disse Forhold ikke vilde fremsætte nogen midlertidig Finanslov, var en Selvfølge. Rigsdagen blev hjemsendt, og da hvert af Thingene havde vedtaget sin Finanslov, udstedte Ministeriet den 12. April den første provisoriske Finanslov, men den indeholdt ikke andet end det, hvorom begge Thing var enige.

Den 28. Juli 1877 blev General Haffner efter Ansøgning afskediget som Krigs- og Marineminister. Han var en Del svækket, men hans varme Interesse for Forsvarssagen havde dog vistnok faaet ham til at blive, hvis han havde haft Troen paa, at der kunde udrettes noget til Gavn for Forsvaret. Hans Efterfølger blev Ingeniørgeneral Dreyer. Hvad der var det bestemmende ved dette Valg, var en Gaade, der aldrig er blevet løst.

Efterat jeg var blevet ansat ved Generalkommandoen, befalede Krigsministeriet, at Generalkommandoen skulde træffe alle fornødne Foranstaltninger til at faa Krigsspillet indført i Hæren. Jeg udarbejdede saa alle Forslagene, der blev billiget af Ministeriet, og alt blev saa ordnet, saaledes at Krigsspillet kunde begynde i Kjøbenhavn i Vinteren 1877—78. Jeg ledede de første almindelige Krigsspil, og Oberst W. Kauffmann af Artilleriet ledede et Fæstningskrigsspil.

Der var ogsaa andet Arbejde, der stillede Krav til mig. I 1872 var jeg bleven Medlem af Bestyrelsen for »Den militære Forening«, og den havde overdraget mig det Hverv at sørge for Foredragene ved de ugentlige Sammenkomster, der afholdtes fra 1. Oktober til Udgangen af April. Jeg maatte selv tage en ikke ringe Del af Byrden.

Endelig var der endnu en Virksomhed, der lagde Beslag paa min Tid.

Det Arbejde for Forsvarssagen, der var begyndt i 1874 af en lille Kreds af Officerer (jfr. Side 38) var blevet fortsat gennem Artikler nu og da. Men, efter den Stilling, Regeringen tog til Forsvarssagen, blev det nødvendigt at tage fat med større Kraft. Efter Aaret 1877 blev Kredsen

derfor udvidet ved, at Artillerikaptain Th. Schou og flere traadte til, og den 6. April 1878 samledes en temmelig betydelig Kreds af Officerer, der alle lovede at tage Haand med i Arbejdet for Forsvarssagen. I hele denne Bevægelse var jeg en ivrig Deltager.

Rigsdagen var som sædvanlig traadt sammen i Oktober 1877. Den provisoriske Finanslov skulde forelægges. Berg og Hørup samt en Del af Venstre vilde — som de udtrykte sig — *ikke* være med til at sætte Ministeriet Estrup »paa lovlig Grund«, og derfor vilde de forkaste Loven. F. Bojsen, Høgsbro og Holstein-Ledreborg var derimod paa det Rene med, at der fra Folkethingets Flertals Side var begaaet en Fejl, for hvilken der maatte gøres Bod. De vilde derfor nok gaa med til at forkaste den provisoriske; men de vilde ombytte den med en midlertidig Finanslov. Den 7. November blev saa den provisoriske nægtet Overgang til 2. Behandling; men strax efter blev der ved privat Initiativ indbragt Forslag til en midlertidig Finanslov, der skulde gælde til 31. December 1877. Det var Klein, som havde affattet Forslaget. Der blev saa den 8. November ført en Forhandling, der varede 9 Timer, inden det lykkedes at faa Forslaget færdigt fra Rigsdagen, og at dette overhovedet lykkedes, skyldtes fortrinsvis Hall.

Under Forhandlingerne havde Ministeriet været sat fuldstændig ud af Spillet. Chr. Berg og dem, der fulgte ham, var i højeste Grad forbitret over det Nederlag, de havde lidt, og det førte til, at Berg og 27 Medlemmer af Folkethinget den 8. Marts 1878 dannede et nyt Parti »Folkethingets Venstre«, et Navn, der inden lang Tid blev forandret til »Det radikale Venstre«, i Modsætning til den øvrige Del af Folkethingets Venstre, der havde sluttet sig sammen under Bojsen og Høgsbro og antaget Navnet »Det moderate Venstre«.

Efter hvad ovenfor er fortalt om min Virksomhed i Vinteren 1877—78, vil det kunne forstaas, at jeg, da det kom til Foraaret, følte mig i højeste Grad overanstrengt. Vor Huslæge foreslog derfor, at jeg skulde foretage en Rekreationsrejse. Jeg indgav Ansøgning til Ministeriet om

Rejseunderstøttelse, og den blev bevilget, takket være min Generals Anbefaling. Lægen havde foreslaaet at jeg skulde rejse til Heidelberg, hvor jeg vilde finde et dejligt Opholdssted og fuldstændig Ro. Men en anden Læge, som jeg ofte kom sammen med, paastod, at det var slet ikke det, jeg trængte til. Jeg skulde rives fuldstændig ud af det daglige Livs Vrøvleri og ud af det Smaatskaarne, der i saa høj Grad præger det politiske Liv. Derfor skulde jeg rejse til Paris, hvor jeg vilde se en helt ny Verden, som vilde fængsle hele mit Sind. Jeg fulgte Raadet. Da der netop skulde være Verdensudstilling, og Generalstaben var Ud-stiller, blev jeg dennes foreløbige Repræsentant.

I April forlod jeg Kjøbenhavn og naaede Cölln, hvor jeg overnattede for at faa Lejlighed til at se den dejlige Domkirke. Den følgende Dag rejste jeg gennem Belgien. Mit Regeringspas hjalp mig let over Vanskelighederne med Hensyn til Toldeftersynet ved Grænsen saavel som ved Ankomsten om Aftenen til Paris. Jeg tog ind paa »Hôtel Byron«, der laa i Rue Lafitte, lige ved »Boulevard des Italiens«.

Inden jeg forlod Kjøbenhavn, havde jeg studeret Paris Topografi saa grundigt, at jeg var vis paa at kunne finde frem overalt, men jeg medførte dog den nyeste »Baedecker«. Den følgende Morgen begav jeg mig derfor paa Vandring ad Boulevarderne til Place de la Concorde for at se det »sørgende« Strassburg og det Springvand, der aldrig vil faa Vand nok til at udslette Sporene af det Blod, der flød paa denne Plads under Revolutionens Rædselsherredømme. Derefter fulgte jeg Champs Elysées til jeg naaede »Arc de Triomphe«. Det var en ret anstændig Spadseretur, og jeg frygtede for at komme for sent hjem til Frokosten. Paa Pladsen holdt en Sporvogn. Jeg saae vel, at den var omringet af en Mængde Mennesker, der vilde med. Men jeg trængte rask gennem Mængden og var kommet halvvejs op ad Trappen til Imperialen, da Kunduktøren tilraabte mig: »Vôtre numéro, Monsieur!« Jeg blev meget forbavset over Spørgsmaalet og svarede: »Je n'ai point de numéro, Monsieur!« I det samme gav hele Mængden sig til at brøle:

»Voilà un Monsieur, qui n'a point de numéro! Voilà un tel«. (Saadan én). Jeg fik i en Fart min Frakkekrave op om Ørene og flygtede. Senere fik jeg at vide, at der ved alle Stoppesteder er en Kiosk, hvor man forlanger et Numer, og de tomme Pladser, der findes paa Sporvognen ved Ankomsten, besættes saa efter Numrene. Det er selvfølgelig en fortræffelig Foranstaltning, der navnlig har Betydning for svagelige og ældre Folk, altsaa netop for dem, der trænger til at køre. Det vilde ingen Skade være til, om vi gennemførte en lignende Foranstaltning paa de større Stoppesteder.

Da jeg rejste som privat Mand, vilde jeg ikke ulejlige Gesandtskabet, der sikkert var mere end overhængt af de mange Danske, Udstillingen trak til Paris. Derimod af lagde jeg Besøg hos den danske Generalkonsul Calong, der modtog alle Danske med den største Velvilje. Der er meget i Paris, som man ikke kan faa at se uden Tilladelse. Vort Gesandtskab og Generalkonsulatet havde derfor foretaget en Deling, saa at man i visse Tilfælde skulde henvende sig til Gesandten, men i de langt overvejende til Generalkonsulen. Han var saa elskværdig ved mit første Besøg at give mig alle de Tilladelser, han kunde give. Da jeg er en god Fodgænger, saa kunde jeg ved at kombinere dette med Sporvognene og Dampskibene paa Seinen faa tilbagelagt meget store Strækninger og undervejs se det uendelig meget, der er af Seværdigt i Paris. Jeg havde desuden ved mange Lejligheder en god Hjælper til at komme frem. Nogle Dage før min Afrejse fra Kjøbenhavn, havde jeg gennem den franske Legation faaet tilsendt Dekorationen som Ridder af Æreslegionen, og den røde Roset i Knaphullet littede mig Adgangen mange Steder og skaffede mig tillige den Behagelighed at kunne se det, jeg vilde, i Ro.

Selvfølgelig besøgte jeg Udstillingspladsen, der var paa Champs de Mars. Jeg forbavsedes over de uhyre Arbejder, der blev udført, for at faa Udstillingen — ikke færdig — men blot tilgængelig paa Udstillingsdagen. Jeg var tilstede Aabningsdagen og saae Præsidenten, Marskal Mac. Mahon,

samt Marskal Canrobert. Vort Fædreland er ganske vist ikke stort, men paa Udstillingen var det dog — i Forhold til andre Stater — blevet gjort saa uhyggeligt lille, at man ved Aabningen følte sig lidt beskæmmet som Dansk. Men det Lidet, vi havde udstillet, blev anerkendt som godt, og det var jo Hovedsagen.

Jeg saae kun lidt til det franske Militær, fordi jeg ikke besøgte Kaserneerne. Men, hvad der levende interesserede mig, var alt, hvad der mindede om den store Kejser, ikke mindst hans Grav i Invalidernes Kirke.

En Søndag var jeg taget med en Damper for at besøge St. Cloud og Sèvres og derefter gaa pr. Jernbane til Versailles, hvor der samme Eftermiddag skulde aabnes for alle Springvandene. Jeg havde staaet noget paa Dampskibet og set paa de Steder, det kom forbi. Da jeg saa begyndte at gaa op og ned, blev jeg forbauset over den særlige Høslighed, der blev vist mig af alle. Det var mig umuligt at forstaa Grunden. Men saa kom en Dansk hen til mig, som var bosat i Holland, og som havde været sammen med mig i Kjøbenhavn. Han fornyede Bekendtskabet, og fortalte tillige, at Grunden til al den Opmærksomhed, der blev vist mig, var, at man paa Dampskibet troede, at jeg var Kong Christian IX og rejste incognito. Denne Lighed var mig ikke noget nyt, thi den havde i Kjøbenhavn ofte givet Anledning til, at der blev raabt i Gevær og gjort Front for mig. Efter Landstigningen besøgte jeg Ruinerne af »St. Cloud«. En gammel fransk Soldat, der bar Æreslegionen, viste mig rundt og fortalte mig om Fortiden. Han havde gættet sig til at jeg var Officer, og da vi kom hen i et afsides Hjørne af Haven, tog han pludselig Hatten af og sagde med Taarer i Øjnene: »Vive l'empereur«. Ikke alene dér, men overalt i Paris, hvor det kronede »N« havde staaet, var dette enten overkalket eller overmalet: »Liberté, Fraternité, Egalité«. Men mærkeligt var det, at paa mange Steder var »Fraternité« blegnet, og i Stedet for traadte Bogstavet »N« stærkere og stærkere frem.

Det var utroligt, hvad jeg fik at se i den korte Tid af henved 3 Uger. Jeg har endog set Mester Jakel paa Place

royal, og jeg har besøgt rue de Copenhague, der ligger i Nærheden af Park Monceaux, ved hvilken Gade der iøvrigt ikke var uoget mærkværdigt. Hvad der i særlig Grad imponerede mig var en Tour paa en Væddeløbsdag. Jeg havde overværet Væddeløbene i Auteuil og hørt al den Spektakkel, som er Kendetegnet for de franske Væddeløb, og som vi heldigvis slet ikke kender noget til. Da Væddeløbene var forbi, spadserede jeg gennem Bois de Boulogne og Champs Elysées. Aldrig har jeg set smukkere Heste, dejligere Køretøjer, rigere udstyrede Kuske og Tjenere og mere glimrende Toiletter: Gendarmene holdt stræng Justits, saa alle Vogne maatte blive i Række; der kørtes kun Fod for Fod, og der var ofte Standsninger. Det var en Slags Parade. Om jeg havde haft en kendt Mand med, der havde kunnet orientere mig, vilde dette selvfølgelig have kunnet hjælpe til Forstaaelsen. Nu kunde jeg ikke se Forskel paa det Ægte og det Falske, men kun dømme om, hvad der var smukt. Og der var meget smukt.

Det var Foraarstiden, saa Paris var i sin skønneste Dragt. Jeg kom tillige til at opleve Paasken i Paris, og derigennem blev jeg Vidne til alle de smukke Fester, der fejredes i Nôtre-Dame og de øvrige Kirker samt fik Lejlighed til at høre den dejlige Kirkemusik.

Naar jeg vilde faa Tiden til at gaa paa en behagelig Maade, lejede jeg en Stol paa en af Boulevarderne og sad i Ro, medens det glade Paris passerede Revue.

Efter en glimrende Afskedsmiddag i Palais royal, hvor en Ven af mig var Vært, forlod jeg det dejlige Paris fuldstændig restitueret.

Endnu havde jeg 8 Dage tilbage af min Orlov, og disse vilde jeg anvende til et Besøg paa Valpladsen ved Sedan. Med Jernbanen, der fører over Reims, naaede jeg Fæstningen. Jeg besøgte alle de Steder i Byen, hvorom jeg har fortalt i »Den fransk-tyske Krig«. Ved Besøg paa Valpladsen fik jeg, skønt der den Gang var gaaet 7 Aar siden Krigen, et tydeligt Indtryk af den skændige Mishandling, der var begaaet af Bajrerne i Bazeilles. Ogsaa Slottet bar endnu Minder om Kampen. Jeg fulgte saa den franske

Stilling fra Bazeilles til Givonne og saae paa denne Vej ved »La Moncelle« et Mindesmærke over en falden Officer af Kejser Napoleons Stab. Han faldt i Kejserens umiddelbare Nærhed. Kejseren har derfor været helt fremme i første Linje, og han har vistnok søgt Døden. Fra Givonne gik jeg til Illyplateauet og var nu paa det Sted, hvor Kronprinsen af Preussens og Kronprinsen af Sachsens Hære sluttede den Jernlænke, Franskmændene ikke kunde gennembryde. Jeg mindedes den glimrende Attake, General Margueritte havde udført, og som kostede ham Livet. Men fra hvilket Punkt, den var udgaaet, og Retningen, hvori Attaken var ført, var mig ikke klart. Noget træt af den lange Spadseretur havde jeg sat mig paa et Gærde. Det var ved Middagstid. En Arbejder gik netop forbi og sagde det sædvanlige »Mossjö«! Jeg svarede paa samme Maade og indledede saa en Samtale med ham. Paa min Forespørgsel fortalte han, at han boede i en Hytte, som han pegede paa, og at han havde været i Hytten under Slaget ved Sedan. I Nordvest ligger der en lille Skov (ved St. Menges) som under Slaget kun var svagt besat. For at faa Sikkerhed for, at Mandens Udsagn var rigtigt, spurgte jeg ham: »Var den lille Skov besat?« Han svarede: »Kun med en lille Styrke, og det blev vor Ulykke«. Nu spurgte jeg ham: »Hvor holdt General Margueritte, og i hvad Retning gik han frem til Attake?« Han paaviste begge Dele, og jeg takkede ham for Oplysningerne. Saa sagde han: »De er Officer, og De er ikke tysk Officer. Er de engelsk?« Jeg svarede ham, at det næppe kunde nytte, at jeg sagde ham, hvor jeg hørte hjemme, thi han havde vist aldrig hørt Navnet paa mit Fædreland. Jeg var fra Danmark. Saa stod han lidt; derpaa sagde han: »Jo, jeg har hørt det Navn før. De har samme Fjende som vi, og jeg har hørt, at hvis vor Kejser havde hjulpet Dem, den Gang da det kneb, saa var det ikke senere gaaet ud over ham.« Jeg forbausedes over at høre dette af en simpel Arbejder. Lad mig her indskyde, at jeg en Dag efter et Taffel fortalte Dronning Louise denne Historie. Hun kaldte strax paa den franske Militær-Attaché, som var til Stede, og bad mig

gentage Historien. Saa tilføjede hun, at det havde glædet hende at høre, at en simpel fransk Arbejder havde udtalt sig saaledes om Danmark. Hun vilde kun ønske, at de bedre stillede og dannede i Frankrig vidste ligesaa meget som denne Arbejder om vort Fædreland.

Inden min Afrejse fra Paris havde jeg set af Bladene, at det var kommet til Konflikt mellem Rusland og England. De Efterretninger, jeg fik i Sedan, tydede paa, at det muligvis kunde komme til Krig, og over Givet og Namur rejste jeg derfor tilbage og naaede Kjøbenhavn i rette Tid. Regeringen bestemte nemlig, at Lejrsamlingen paa Grund af Forholdene ikke skulde afholdes i Jylland, men paa Sjælland. Generalkommandoen fik derfor Befaling til at træffe alle Foranstaltninger. Trods stærk Modstand fra Forstværnets Side blev Lejren slaaet imellem Fortunens Indelukke og Hjortekjærshuset, og den store Eremitageslette blev benyttet som Øvelsesplads. Lejren varede fra 29. Maj til 29. Juli.

Inden Rigsdagen blev hjemsendt efter Samlingen 1877—78, var der mellem enkelte Medlemmer af Folkethingets Højre — jeg bemærker udtrykkelig, at jeg ikke var med — og nogle af det moderate Parti, der var Forsvarsvenner, forhandlet om den politiske Stilling. Man var paa det rene med, at Ministeriet var kørt fast med Forsvarssagen, og at det derfor vilde være ønskeligt, om Ministeriet selv vilde tage Initiativet til at træde tilbage. Det kunde gøre dette saa meget lettere, som det havde faaet en meget tilfredsstillende Finanslov. Lars Dinesen, der havde været med til disse Forhandlinger, og som var meget intim med Justitsminister Nellesmann, talte saa med denne og fik et Slags Tilsagn om, at Ministeriet vilde træde tilbage i Løbet af Sommeren. Forviklingerne mellem Rusland og England gjorde det imidlertid nødvendigt for Ministeriet at blive. Da Rigsdagen saa traadte sammen i Oktober 1878 spurgte Nellesmann Lars Dinesen til Raads, og efter at denne havde raadført sig med N. Andersen (Assens) og Aaberg, svarede han, at Ministeriet ikke vilde være istand til at fremme Reformen med Folkethinget i dets daværende

Sammensætning, og derfor maatte det benytte den første den bedste Lejlighed til at opløse Thinget. Dette er Nøglen til Forstaaelsen af Ministeriets Optræden under den vestindiske Sag.

Negrene paa St. Croix havde gjort Oprør i Oktober 1878 og afbrændt Halvdelen af Frederiksstad. Regeringen fremsatte derfor den 9. November et Lovforslag, der havde to Paragrafer. Efter den første skulde Regeringen være bemyndiget til betydeligt at forøge et Laan, der var ydet Sukkerkogeriet paa St. Croix. Ifølge den anden Paragraf forlangte Regeringen Bemyndigelse til at laane St. Croix Kommune 1,200,000 Kr. for at komme de Skadelidte til Hjælp. Om Forhandlingerne henviser jeg til et lille Skrift af Bille — »Folkethingets Opløsning og det nye Valg« — der udkom i December 1878. Resultatet af Forhandlingerne blev, at Folkethinget den 9. December forkastede hver af Paragraferne enkeltvis, saa at Lovforslagets Titel endnu staar som en Erindring.

Den følgende Dag blev Folkethinget opløst. Opløsningen begrundedes med, at Folkethingets Behandling af Lovforslaget om Hjælp til Kongens haardt hjemsogte Undersaatter i Vestindien, var for Kongen et iøjnefaldende Bevis paa, at Forhandlingerne mellem Regeringen og Folkethinget ikke med Nytte kunde fortsættes.

Opløsningen skete saaledes ikke for gennem en Appel til Vælgerne at faa dannet et Folkething, der vilde vedtage Lovforslaget. At dette var Meningen, viste Ministeriet ogsaa ved nogle Dage efter Opløsningen at bemyndige Gouvernøren paa St. Croix til — i Henhold til en gammel Bestemmelse — at anvende $\frac{1}{2}$ Million af Statskassen til Laan for Plantageejerne. Det skammelige i denne Sag var, at Folkethinget ikke vilde gaa med til at hjælpe de Skadelidte, fordi dette var en ligefrem Statspligt. Men Ministeriet var ikke uden Skyld, thi havde det indskrænket sig alene hertil og ikke koblet Spørgsmaalet om Hjælp sammen med Laanet til Sukkerkogeriet, vilde Folkethinget ikke have kunnet nægte sit Samtykke.

Efter hvad jeg tidligere har omtalt, vil man kunne for-

staa, at jeg med Sorg saae, at Udsigterne for Forsvars-sagens Fremme bestandig blev mindre og mindre. Jeg skrev derfor til den af mine Stillere i Randers, Apotheker Obel, som jeg uafbrudt havde staaet i Brevveksling med, siden jeg første Gang blev valgt, og forklarede ham, hvor mørkt jeg saae paa Forholdene, i Haabet om, at man vilde søge at finde en anden Kandidat. At jeg ligesaa lidt havde lagt Skjul paa mine Følelser i Rigsdagen, er en Selvfølge. Men dette gav Anledning til, at Lars Dinesen paa egen Haand skrev til en Skolebestyrer i Randers og bad ham virke for, at Kredsen fik en anden Repræsentant. Mit Brev til Obel og Dinesens Brev foranledigede, at jeg fik en Anmodning om at komme over til Randers til en Konference med en Del af mine tidligere Stillere. Den fandt Sted den 18. December 1878 om Aftenen, og der blev forelagt mig forskellige Spørgsmaal, som jeg alle besvarede. Den næste Aften blev der holdt stort Vælgermøde. Apotheker Obel aabnede Mødet ved at fortælle om det Brev, jeg havde skrevet til ham, og hvad der derefter var passeret, samt at jeg havde ønsket at faa Lejlighed til at udtale mig for Vælgerne.

Jeg begyndte med at erklære, at hvis Højre i Randers, inden Valgdagen kunde finde en Kandidat, det kunde samles om, vilde jeg ikke stille mig. Derefter gik jeg over til, at omtale min Opfattelse af Situationen, Jeg henviste til at Regeringen havde opløst paa Forsvarssagen imod Højres bestemt udtalte Ønske, og, da saa Højre havde lidt Valgnederlaget, havde Ministeriet, i Stedet for at opløse paany, ladet Sagen »falde«. Derefter udtalte jeg mig udførligt om den vestindiske Sag, bebrejdede Venstre, at det ikke havde villet gaa med til at hjælpe de Skadelidte, hvad der var ubetinget Pligt; men udtalte tillige, at det var min Overbevisning, at naar Sagen var blevet taget paa en anden Maade fra Ministeriels Side, vilde Hjælpen være blevet ydet. Jeg berørte ogsaa det Tilsagn, der var givet af Nellesmann, og som ikke var blevet opfyldt. Det kunde ikke vedblive at gaa, som det gik. Vi maatte fremad, men Højre kunde intet naa uden Tilslutning. I Spræng-

ningen af Venstre saae jeg en Mulighed for, at dette kunde naaes, idet, der i det moderate Venstre var ikke faa Forsvarsvenner. Jeg vilde ikke være med til at styrte Ministeriet, men jeg vilde af yderste Evne være med til at faa Forhandlinger i Gang, der kunde sætte sin Frugt i Lovgivningsarbejder til Gavn for Folk og Fædreland. Jeg lagde ikke Skjul paa nogetsomhelst. Enhver, der ønsker det, kan overbevise sig derom ved at læse Referatet i »Randers Amts Avis«. Da jeg havde sluttet, spurgte jeg om, hvorvidt man ønskede, at jeg skulde stille mig, og det blev enstemmig vedtaget. Valget foretoges den 3. Januar 1879. Jeg havde ingen Modkandidat, udtalte mig som paa Vælgermødet og blev valgt ved Kaaring. Forsamlingen tatte 800 og kun 20—30 stemte imod.

Valgkampen Landet over var blevet ført med stor Bitterhed mellem begge Venstreparterne, og det førte til en Sejr for Højre, der vandt 11 Kredse, saa at det nu talte 37 Medlemmer.

Almindelig Utilfredshed med General Dreyer som Forsvarsminister havde ført til, at Estrup tilbød Oberst W. Kauffmann af Artilleriet at overtage Krigsministeriet. Obersten svarede strax ja, men dog kun paa Betingelse af, at han forinden blev udnævnt til General. Den 3. Januar 1879 blev General Max Müller afskediget paa Grund af Alder, og samtidig blev Oberst Kauffmann udnævnt til General. Den 6. Januar blev General Dreyer afskediget som Krigs- og Marineminister. General Kauffmann blev samme Dag udnævnt til Krigsminister og Kommandør Ravn af Flaaden til Marineminister. Ravn var en fuldblods Nationalliberal og derfor en Modstander af den Estrupske Retning. Da han desuagtet overtog en Post i det Estrupske Ministerium, gjorde han sine nationalliberale Fæller i Folkethinget en Undskyldning, og han betragtede sig stadig som staaende udenfor Ministrene, saa at han bestandig talte om, hvad »de« agtede at gøre. Han var almindelig afholdt paa Grund af sin joviale og elskværdige Optræden; men han havde en farlig Egenskab, og det var hans allfor store Bøjelighed.

Kauffmanns Forfremmelse til General førte til, at Kap-tajn Bahnson af Artilleriet blev udnævnt til Oberst. Han havde kun været meget lidt til praktisk Tjeneste ved sit Vaaben, men havde tilbragt sin længste Tid som Lærer i Chemi og Skoleofficer ved Højskolen og Officerskolen. Men han blev heller ikke forfremmet for at skulle gøre Tjeneste ved sit Vaaben. Han blev stillet til Raadighed for Krigsministeriet med den Opgave at skulle virke i Dagspressen.

General Scharffenberg, der var en god Menneskekender, beklagede meget, at Kauffmann var blevet Krigsminister. Thi — sagde Generalen — »han hedder Kauffmann og han er Købmand«. Tiden viste, at Generalen havde Ret.

Rigsdagen traadte sammen. Jeg meddelte Partiet den Maade, hvorpaa Lars Dinesen havde søgt at modvirke mit Valg, og han maatte gøre mig en Undskyldning.

Paa Finansloven, der var blevet forelagt paany, forlangte Krigsministeren henved 2¹/₂ Million til Anskaffelse af 6 15ctm Kanoner til Søbefæstningen. Ved 1. Behandling udtalte Ministeren, at med disse Kanoner vilde man være istand til »at forhindre ethvert virksomt Bombardement af Kjøbenhavn«. Forslag af den Natur plejede altid at finde Modstand hos Venstre. Det forbausede derfor i høj Grad, at Kanonerne blev varmt anbefalet af Chr. Berg, og at Bevillingen blev givet ved de Radikales Hjælp. Men det viste sig snart, at det, der laa bag, var, at der var afsluttet en Handel mellem Krigsministeren og Berg. Den sædvanlige Lejrlov var blevet vedtaget. Under Forhandlingerne i Udvalget, der gik forud for Vedtagelsen, havde Berg rejst Spørgsmaalet om at faa Lejrtiden forkortet fra 45 til 30 Dage, men det blev afvist som hørende ind under Hærlovens Revision. Desuagtet fremsatte Krigsministeren nu et særligt Forslag om denne Forkortelse. Thomsen, Tvermoes og jeg var gaaet med til Fæstningskanonerne, fordi Skytset aldrig kan være for godt, men vi var ikke tilstede under selve Forhandlingerne, fordi vi ikke vilde godkende Krigsministerens bestemte Erklæringer om, at Kanonerne kunde afværge »ethvert virksomt Bombarde-

ment«. Men da Krigsministeren fremsatte Forslag om Indskrænkning i Lejrtiden, var det os umuligt at tie, thi det var ensbetydende med for Fodfolket ved Hærlovsrevisionen at give Afkald paa 15 Dage af den aarlige Indkaldelsestid uden Vederlag. Vi udtalte os derfor meget skarpt mod Forslaget. Selvfølgelig blev dette vedtaget af Venstre, fordi det var en Besparelse baade i Tid og Penge. Ministeren var meget misfornøjet med vor Optræden, fordi han havde den Opfattelse, at Thingenes militære Medlemmer kun havde den Opgave at følge Krigsministeren i Et og Alt. Han glemte, at vi havde haft Lejlighed til at udtale os om Forsvarsspørgsmaalene under andre Krigsministre, og at vi, hvis vi overhovedet vilde søge at have nogen Indflydelse i Thinget, ikke kunde forandre vore Anskuelser, hver Gang der kom en ny Krigsminister. Vi var jo den Gang kommet saa vidt, at man skiftede Krigsministre lige saa hyppigt, som man i daarlige Huse skiftede Piger, thi i 5 Aar havde vi haft 6 Krigsministre. — Ikke desto mindre var General Kauffmann saa sikker i sin Opfattelse, at han beklagede sig over vor Optræden til Kongen. Men Kongen spurgte saa General Scharffenberg, og fik til Svar, at Thomsen, Tvermoes og jeg kun havde gjort vor Pligt mod Hæren, og at det var Krigsministeren, der havde hele Uretten paa sin Side.

Forinden denne Samtale var General Scharffenberg blevet afskediget. Uagtet Generalen kun havde henved 1 Aar tilbage, inden han skulde falde for Aldersgrænsen, uagtet hans lange og udmærkede Tjeneste, og uden at Krigsministeren forinden havde opfordret ham til at indgive Ansøgning derom, blev Generalen afskediget i April 1879, og General Nielsen blev hans Efterfølger. Samtidig blev Generalkommandoens Stabschef, Oberst Klein, forsat og erstattet med Oberst Holbek. Som omtalt havde Holbek og jeg gjort Tjeneste sammen ved Generalstabens taktiske Afdeling, men Holbek søgte den Gang Ministeriet om at komme tilbage til Artilleriet, fordi han var kommet til Overbevisningen om, at Generalstabstjenesten ikke laa for ham. Desuagtet blev han nu af Ministeren atter ansat ved Gene-

ralstaben og i en højere Stilling. Men det blev ikke derved.

Rigsdagen var blevet tilsagt til Taffel hos Kongen den 14. Oktober 1874. Da Mødet i Folkethinget var endt, kom Krigsministeren til mig og lykønskede mig til at have faaet Sølvkorset. Men umiddelbart derefter tilføjede han, at jeg var blevet forsat til Fodfolket af Hensyn til min Forfremmelse. Da jeg kendte min Forfremmelsesliste, svarede jeg, at det umuligt kunde være Grunden til Forsættelsen, thi jeg havde aflagt fyldestgørende Prøver paa at kunne føre Kompagni saavel i Krig som i Fred. Ministeren rettede det da til, at jeg var blevet forsat, for at ogsaa andre kunde blive uddannet til at beklæde Stillingen som Souschef ved Generalkommandoen.

Da jeg efter Tafflet takkede Kongen for Sølvkorset, fik jeg til Svar, at Kongen ikke havde vist bedre, end at jeg forlængst havde faaet det, og at det glædede ham at kunne give mig det. Kronprinsen og Prins Hans, som jeg fortalte om min Forsættelse, udtalte deres Misbilligelse, fordi de følte sig overbevist om, at den var en Straf, fordi jeg i Rigsdagen havde udtalt mig mod Krigsministeren. En af Krigsministeriets Embedsmænd, der havde staaet under mig, fortalte mig nogle Dage senere, at Forsættelsen var en politisk Straf, og at Sagen var blevet behandlet med den højeste Grad af Fortrolighed, for at den ikke skulde komme til min Kundskab, før den var afgjort.

Da jeg den 15. Oktober mødte hos den kommanderende General, udtalte han, at han ikke var blevet spurgt til Raads, og at han, hvis han havde anet, hvad der var i Gære, vilde have modsat sig Forsættelsen paa det bestemteste. Stabschefen følte sig ikke mindre oprørt. Men det, der jo var Hovedsagen, maatte være, hvorledes Tjenestens Tarv blev varetaget ved Besættelsen af min Post. Man gav mig til Efterfølger Kaptajn Zachariae. Kaptajnen, der var en anerkendt Videnskabsmand, havde fra 1865 været ansat som Lærer i Geodæsi og Topografi ved Højskolen og Officerskolen. I Januar 1878 blev han ansat som Kompagnichef ved Fodfolket for at uddanne Aarets Rekruter.

At han ikke kunde gøre Fyldest, fordi han manglede praktisk Erfaring, var givet, og Brigadekommandøren lagde ikke Skjul derpaa ved Præsentationen. Men i Stedet for at lade ham blive ved Vaabnet, for at han kunde faa den Øvelse, han manglede, fik Krigsministeren ham nu udnævnt til Kaptajn i Generalstaben og ansatte ham derpaa i mit Sted som Souschef ved Generalkommandoen, uagtet han var fuldstændig fremmed for Forretningerne. Paa Grundlag af Forfremmelseslisten fra Fodfolket var det umuligt at forfremme ham i Vaabnet, men ikke desto mindre blev han, som Souschef, altsaa som Generalstabs-officer, i Februar 1882 udnævnt til *Oberstløjtnant i Fodfolket!*

Thomsen og Tvermoes havde jo ogsaa forbrudt sig mod Krigsministeren. Men Thomsen kunde ikke rammes, fordi han stod udenfor Numer. Tvermoes blev derimod forsat til Fodfolket. Her var dog ogsaa andre Grunde, der var medvirkende. General Fog var i April 1879 blevet Chef for Generalstaben, og mellem ham og Oberst Tvermoes var der et saadant Modsætningsforhold, at de ikke kunde arbejde sammen. Da jeg efter Forsættelsen traf Oberst Tvermoes, udtalte han: »Kombinationen Fog-Tvermoes var umulig, derfor maatte jeg ansættes i en anden Stilling. Men det havde været Pligt at paaskønne den Flid og Dygtighed, hvormed De har udført Deres Tjeneste ved Generalstaben, ved at gøre Dem til min Efterfølger som Chef for Generalstabens taktiske Afdeling«. Heri var jeg dog ikke enig med Obersten, thi han fik til Efterfølger Oberst Schroll, og han var selvskrevet til denne Post.

Jeg blev ansat som Kompagnichef ved 2. Bataillon, men den Uret, der var vederfaret mig, gav mig forøget Lyst til at tage fat, og jeg glædede mig til i 1880 atter at skulle ud-danne et Rekrutkompagni.

Rigsdagssamlingen 1879—80 blev meget lang. Krigsministeren havde nemlig nedsat en rent militær Forsvarskommission under Forsæde af Kronprins Frederik. Oberst Bahnson mødte i Kommissionen som Krigsministeriets Delegerede og havde udarbejdet en Forsvarsplan og et

Forslag om Hærens Ordning, der skulde danne Grundlaget for Kommissionens Forhandlinger. Da disse var afsluttet, blev Forsvarsplanen og Forslaget om Hærens Ordning fremsat i Folkethinget, men det fik ikke nogen Meddelelse om Kommissionens Betænkning.

Hærlovsforslaget stillede saa store Fordringer til det aarlige Budget, at det paa Forhaand var givet, at det ikke vilde blive vedtaget. Desuden indeholdt det adskilligt, der tidligere havde været Genstand for Forhandling, og mod hvilket Thomsen, Tvermoes og jeg havde udtalt os meget bestemt. At vi gentog disse Indvendinger under Forhandlingerne, var en Selvfølge, og der blev ligeledes fremsat Indvendinger af Scavenius og Lars Dinesen. Krigsministeren blev højlig misfornøjet og lod sig forlyde med, at han den 16. November agtede at foretage en »offentlig Afstraffelse«. I Mødet den nævnte Dag begyndte han derfor med at udtale sig om de Bemærkninger, der var fremsat af »Højres mere eller mindre militære Medlemmer«. Han begyndte med mig, overgik sig selv i at sige mig Ubehageligheder, bebrejdede mig, at jeg ikke vilde bøje mig for den under Kronprinsens Forsæde nedsatte Kommission, og sluttede med, at jeg havde gjort rigtigt i »at tie stille«. Da jeg strax efter fik Ordet, forklarede jeg Ministeren, at jeg slet ikke havde talt til ham, men til Thinget, og at det var dette og ikke ham, der skulde bedømme Værdien af det, jeg havde fremsat. Da Kommissionsbetænkningen ikke havde været meddelt Folkethinget, kendte jeg den ikke, og der kunde derfor heller ikke forlanges, at jeg skulde tage Hensyn til den. Da Forhandlingerne var endt, blev Hærlovsforslaget sendt i Udvalg. Det samme var Tilfældet med Søværnsloven, som derpå kom til Forhandling, og begge Forslag sendtes i samme Udvalg, af hvilket jeg blev Medlem.

Det viste sig, at der var en Mulighed for at komme til Forstaaelse om Søværnsloven. Højre støttede Ministerens Forslag, og de Moderate stillede Ændringsforslag; alt kom an paa, hvorledes Marineministeren vilde stille sig ved Konferencen med Udvalget. Men ved denne tog han ude-

lukkende Hensyn til de Moderate paa en Maade, der ikke tiltalte Højre.

Antallet af Søofficerer var i Lovforslaget opført summarisk for hver enkelt Grad. Hvordan gik det saa ved Konferencen? Havde Ministeren — for at tage et Exempel — for en enkelt Grad forlangt et Antal af 20, og havde de Moderate ændret dette Tal til 16, sagde Ministeren: »Jeg har forlangt 20. Det kan godt være, at det er for meget. Men 16 er absolut for lidt. Skal vi sige 18«. Saa fik Ministeren 18. At Højre ikke kunde billige en saadan Maade at forhandle paa, er en Selvfølge. Men da Ministeren erklærede at kunne modtage det saaledes ændrede Lovforslag, vilde Højre ikke modsætte sig, og derfor blev det endelig vedtaget af Rigsdagen.

De militære Medlemmer af begge Thing havde holdt et Møde, i hvilket det blev bestemt hvilke Ændringsforslag, der skulde opstilles til Hærloven for at faa Revisionen gennemført

Hele Udvalget var enig om, at det vilde være umuligt at gaa med til den af Krigsministeren forlangte Bevilling. Højre opstillede de vedtagne Ændringsforslag, de Radikale forlangte endnu større Indskrænkninger, men de Moderate gik videst i Besparelse. Da det saa kom til Conference med Krigsministeren, indskrænkede han sig til at gøre skarp Front mod Højre, og han sluttede med at udtale, at der ikke vilde komme noget ud af Sagen før i Fællesudvalg. Der blev svaret ham, at en Minister, der stillede sig paa det Standpunkt, vilde komme til at staa udenfor Forhandlingerne. Resultatet blev, at begge Venstregrupperne sluttede sig nærmere sammen om et rent umuligt Forslag, der blev vedtaget af Folkethinget. Da dette kom til Landstthinget og blev sendt i Udvalg, forandrede Højreflertallet Forslaget i Overensstemmelse med de Ændringer, der var opstillet af Folkethingets Højre. Ved Konferencen udtalte Krigsministeren sig meget skarpt mod Ændringerne, men da Højreflertallet ikke vilde give efter, sluttede Ministeren Forhandlingerne med at ønske Landstthinget »Lykke paa Rejsen«. Krigsministeren havde saaledes selv sat sig ud af Spillet i

begge Thing. Lovforslaget havnede i et Fællesudvalg, der valgte Gehejmeraad Krieger til Formand, og i hvilket alle Rigsdagens militære Medlemmer havde Sæde.

Man var kommet til Kundskab om, at Krigsministeren havde indledet underhaands Forhandlinger med Chr. Berg om et Forslag, hvorved Fodfolkets 30 Batailloner blev formindsket til 24 og Artilleriet forøget. Berg følte sig for i Fællesudvalget med Hensyn til Stemningen for et saadant Forslag; men Krieger optraadte meget bestemt derimod. Ved et særligt Møde af Højre, i hvilket Lovforslaget blev drøftet meget omhyggeligt, kom man til Erkendelsen af, at der var adskillige Punkter angaaende Fodfolkets Ordning, der ikke var løst paa en fuldt tilfredsstillende Maade. Der blev derfor nedsat et særligt Udvalg, bestaaende af de militære Medlemmer og Kammerherre Scavenius. General Haffner blev Formand. Dette Udvalgs Forhandlinger endte med Vedtagelsen af et Forslag, der var stillet af mig. Regimentsinddelingen blev opgivet, saa at Bataillonerne beholdt deres Selvstændighed. Foruden Garden og 10 Forstærkningsbatailloner kom Fodfolket til at bestaa af 30 Linjebatailloner, hvoraf de 15 aarligt fik Rekruter. Udannelsen blev afsluttet i en Lejrsamling paa 30 Dage. Forslaget blev derefter forelagt og enstemmig vedtaget af Fællesudvalgets Højre. Men paa Henstilling af Krieger blev det bestemt, at det ikke skulde fremsættes, før Venstre havde afleveret sine Ændringsforslag. Under Forhandlingen om dette Spørgsmaal aabnedes Døren til Udvalgsværelset, og en Stemme sagde: »General Thomsen!« Det var Folkethingsmand F. Bojsen, der kaldte Generalen ud for at meddele ham, at de Moderate vilde gøre et alvorligt Forsøg paa at faa Hærloven gennemført. Nu begyndte disse 2 Rigsdagsmænd at pleje private Forhandlinger om Løsningen. Da de var kommet til et foreløbigt Resultat, fik Thomsen sammenkaldt Højres særlige Udvalg og gav Beretning. Men General Haffner erklærede, at han ikke vilde have noget at gøre med denne Sag, og at det maatte overlades General Thomsen paa eget Ansvar at fortsætte Forhandlingerne. Noget senere blev hele Fællesudvalgets

Højre sammenkaldt og fik Meddelelse af Thomsen om Stillingen. Man fandt vel ikke det, hvorom de 2 Forhandlere var enedes, tilfredsstillende, men det var utvivlsomt et Fremskridt, og derfor mente man ikke at kunne vrage det. Fællesudvalgets Formand, Krieger, gjorde dog opmærksom paa, at det ifølge Grundloven ikke kunde forhandles i Fællesudvalget, men maatte fremsættes i Folkethinget som et særligt Forslag.

Tidsfristen for Indgivelsen af Ændringsforslag var udløbet, og et Fællesmøde blev indvarslet. I dette erklærede Berg, at han og hans Parti ikke agtede at fremsætte Ændringsforslag, før der var afholdt en Konference med Krigsministeren for at høre hans Mening. Skønt Stemningen var imod at gaa ind derpaa, blev dog Krigsministeren anmodet om at fastsætte Dagen for Konferencen. Bojsen havde imidlertid arbejdet paa at faa samlet de fornødne Stemmer, for at det af ham og Thomsen udarbejdede Forslag kunde blive vedtaget. Et Øjeblik saae det ud, som om Forsøget vilde strande; men den 12. Juli om Middagen fik jeg et Expresbrev fra Krieger med Anmodning om strax at give Møde. Bojsen havde faaet samlet saa mange Stemmer, at Forslaget, naar Højre sluttede sig til, kunde blive vedtaget. Krieger og Scavenius begav sig saa til Konsejlspræsidenten for at meddele ham Stillingen. Lovforslaget var under Trykning, og jeg blev anmodet om, naar det kom fra Trykkeriet, at modtage det for at se, om der var noget, der burde rettes. Det var affattet som »Tillæg til Hærloven af 6. Juli 1867« i fortløbende Paragrafer, men det var som Følge deraf uklart og indeholdt desuden adskillige grove Fejl, som maatte rettes. Da Geheimeraad Krieger kom tilbage, meddelte jeg ham Resultatet af Undersøgelsen, og med Bojsens Tilladelse gennemgik Krieger og jeg saa Forslaget, dog maatte vi ikke gaa videre med Ændringerne end absolut nødvendigt, fordi Forslaget var vedtaget i dets oprindelige Form af de Moderate. Den følgende Dag blev Lovforslaget fremsat af Bojsen i Folkethinget. Berg gjorde alt for at lægge Vedtagelsen Hindringer i Vejen, assisteret af Hørup, som angreb Folkethingets

»nationalliberale Infanterister«. Det blev vedtaget af Folkethinget den 22. Juli, 2 Dage senere af Landstinget, og den 25. Juli 1880 blev det Lov.

Jeg var færdig med mine Rekruter og havde atter den Glæde, at saavel Generalinspektøren som Brigadekommandøren i varme Ord udtalte deres Anerkendelse af Resultatet. Generalinspektøren fortalte mig ved samme Lejlighed, at jeg ved Hærlovens Gennemførelse vilde blive Oberstløjtnant og faa Kommandoen over 2. Bataillon, der vilde blive ledig. Men, da Kundgørelsen kom den 20. Oktober 1880, viste det sig, at 2. Bataillon var givet til en Bataillonschef fra Provinsen, at min umiddelbare Eftermand havde faaet Bataillon i Helsingør, og en københavnsk Bataillon, der var blevet staaende ubesat, blev nogle Dage senere givet til en anden af mine Eftermænd. Jeg var blevet Oberstløjtnant og havde faaet Kommandoen over 19. Bataillon, der laa i Nyborg.

19. Bataillon havde som 3. Jægerkorps erhvervet sig et smukt Navn i Treaarskrigen og var en af Hærens bedste Afdelinger. Da jeg overtog den, havde den et dygtigt Officerskorps, et udmærket Underofficerskorps, og den var utvivlsomt den bedst administrerede Afdeling i hele Hæren, navnlig forsaavidt angik Munderingsvæsenet. Den udmærkede Administration skyldtes væsenligst min Forgænger, Oberst de Fine Licht. Bataillonens Officerskorps satte ham meget højt, og det var dem en stor Sorg, at han var blevet forbigaaet til Regimentschef og forsat til en Bataillon i Odense. Jeg tilbød strax at bytte med ham. Han henvendte sig i Krigsministeriet, og det blev sagt ham, at Bytningen vilde blive tilladt, naar jeg gav mit skriftlige Samtykke. Obersten indgav saa en Ansøgning ledsaget af min Erklæring, der ikke indeholdt nogetsomhelst Forbehold. Desuagtet blev Bytningen nægtet.

Det var ikke muligt at ramme mig haardere end ved at sende mig til Nyborg. Jeg havde 6 Børn hvoraf 3 Sønner, der gik i Latinskole. Den bedste Skole i Nyborg førte kun til den saakaldte lille Præliminær Examen. Jeg blev derfor nødt til at lade Hustru og Børn blive i København,

og selv indlogere mig paa Byens Hôtel. Men det, der pinte mig ikke mindre, var, at jeg hidtil bestandig havde kunnet passe min Tjeneste sammen med min Rigsdagsvirksomhed; det var nu en Umulighed.

Forsvarsbevægelsen havde imidlertid fra en lille Begyndelse bredt sig mere og mere. Den 25. Juli 1880 blev der oprettet en Forsvarsforening for Frederiksberg og Omegn. Den gav Stødet til Oprettelsen af lignende Foreninger trindt om i Landet. Det blev bestemt, at al Partipolitik skulde holdes ude ved Møderne, for derved at faa slaaet fast, at Forsvaret var en neutral Sag. At Officererne ikke meldte sig ind i disse Foreninger, er en Selvfølge; men de støttede Arbejdet gennem Foredrag, og i dette Arbejde tog ogsaa jeg Del. Fra Begyndelsen saae det ud, som om man her havde fundet en Sag, der kunde samle Befolkningen, thi Møderne var godt besøgt, ikke mindst af Venstremænd. Bevægelsen støttedes desuden fra Begyndelsen af hele Pressen. Men, da det saa tegnede til, at Bevægelsen vilde finde Tilslutning, fik Piben en anden Lyd. Saa begyndte Venstrepressen at beklage sig over, at alle Foredragsholderne sagde det samme, og lidt efter lidt fandt der saa et Omslag Sted, der kulminerede i at Hørup — med den Gift, der var ham egen — gav Foredragsholderne Navn at »vandrende Lirekasser« og døbte Befæstningssagen »den døde Torsk«.

Af stor Betydning for Sagen blev det, at der den 1. Oktober 1881 blev stiftet et Blad, »Vort Forsvar«, der blev redigeret med stor Dygtighed og med betydelige Ofre af Cand. polit. Carl Hall, en Søn af den tidligere Minister.

Folkethingets Højre havde lidt et stort Tab. I Sommeren 1879 blev Hall syg. Han var Formand i Partiets Bestyrelse, og han vedblev at være det, fordi der var Haab om, at han atter vilde komme til Kræfter. Men Haabet glippede, og Højesteretsassessor Chr. Rimestad blev hans Efterfølger. I flere Aar havde Hall kun sjældent deltaget i Forhandlingerne, men indenfor Partiet var han altid den, der øvede den afgørende Indflydelse, fordi han forstod at optræde mæglende uden derfor at svigte det Hovedmaal,

der skulde tilstræbes. Havde han fremdeles kunnet deltage i Forhandlingerne, vilde sikkert mange af de paafølgende Ulykker være blevet undgaaet. Men hans Tilbagetræden fra det politiske Liv i det Øjeblik var saa meget beklageligere, som den faldt sammen med, at Professor Matzen holdt sit Indtog i dette som Medlem af Landstthinget.

Professor Matzen havde i 1873 udgivet et Skrift »Grundloven⁴ og Folkets Selvstyrelse«, hvori han hævdede, at en provisorisk Finanslov ikke stred imod Grundloven. Men denne Opfattelse fandt saa bestemt Modstand indenfor Folkethingets Højre, at det modsatte sig, at han blev opstillet som Kandidat ved et Suppleringsvalg i Kjøbenhavns 6. Kreds. Saa blev han valgt ind i Landstthinget 1879, og her forstod han, der var i Besiddelse af Kundskab, Dygtighed, Handlekraft og Begavelse, efterhaanden at skabe sig en meget betydelig Indflydelse. Indtil da var Folkethingets Højre og Landstthingets Højre hver for sig gaaet sine egne Veje, hvilket selvfølgelig var højest uheldigt. Det maa derfor regnes Professor Matzen til Fortjeneste, at han fik tilvejebragt en Samvirken. Men han glemte, at Partiet — Højre — er det bestaaende og Ministeriet det skiftende, og at Højre ikke bør støtte et Ministerium, selv af samme Farve, naar dette glemmer at tage det Hensyn, det skylder Partiet. Selv stillede Matzen sig i Landstthinget i afgjort Konflikt til Krieger, hvorved han dog kun vandt fuld Tilslutning hos Godsejerne. Men det blev af en langt væsentligere Betydning, at Chr. Rimestad, der tidligere havde været Matzens bestemteste Modstander, sluttede sig til ham, og oplog en lignende Kamp i Folkethinget med Klein, som den Matzen førte mod Krieger, thi derved blev Sammenholdet i Folkethingets Højre ødelagt.

Noget senere indtraf en Begivenhed, der ogsaa fik stor Betydning.

Redaktør Topsøe havde efter Bille overtaget Redaktionen af »Dagbladet«, og det var lykkedes ham efterhaanden at skaffe Bladet en saadan Indgang iblandt Hovedstadens Befolkning, at »Dagbladet« i Virkeligheden dominerede denne.

Topsøe havde ikke lagt Skjul paa, at han ikke var Tilhænger af Ministeriets Politik paa alle Omraader, og, da jeg i Foraaret 1881 talte med ham om Stillingen, udtalte han, at han ansaa et Ministerskifte for nødvendigt, og at han vilde arbejde derpaa, saa at vi til Efteraaret 1881 kunde komme til at staa overfor et nyt Ministerium. Men i Sommerens Løb blev Topsøe syg netop i et Øjeblik, hvor man mest trængte til ham, og den 11. Juli afgik han ved Døden. Ingen kunde tage Arv efter ham. »Fædrelandet« var vel et Højreblad, men havde ingen Indflydelse, og den øvrige kjøbenhavnske Højrepressen, Dagbladet og Dagens Nyheder blev i den paafølgende Provisorietid købt og lagt ind under den ferslevske Presse, saa at der kun kom til at eksistere en rent ministeriel Presse.

Da Rigsdagssamlingen først var blevet afsluttet den 24. Juli 1880, begyndte Samlingen 1880—81 først den 29. November.

Der var tidligere gjort Forsøg paa at faa de 200 Aar gamle Krigsartikler afskaffet ved en ny militær Straffelov; men det var ikke lykkedes. I denne Samling blev Forsøget gentaget, idet der af det moderate Venstre blev indbragt et Forslag, som — uagtet det mødte den stærkeste Modstand hos de Radikale, navnlig hos Hørup — dog blev gennemført af Rigsdagen og sanktioneret af Kongen.

Tilbøjeligheden til at spare gik hos Venstre saa vidt, at det ganske roligt fandt sig i, at den almindelige Værnepligt, der var indført ved Hærloven af 6. Juli 1867, blev indskrænket mere og mere ad administrativ Vej. Ifølge Loven skulde alt det udskrevne krigsdygtige Mandskab, som ikke var tildelt andre Vaabenarter, tilgaa Fodfolket. Udskrivningen til dette Vaaben var i 1868 5914 Mand, og den steg, saa den i 1873 var 7796 Mand. Men saa faldt den pludseligt det følgende Aar til 5708 — altsaa med over 2000 Mand — og vedblev saa at falde, saa at Tallet i 1880 var gaaet ned til 4325 Mand. Grunden til denne Nedgang skyldtes Krigsministeriet. Det var Oberst Thomsen, der som Krigsminister — for ikke at møde med for stort Budget — havde givet en hemmelig Instrux for de Officerer

og militære Læger, der sendtes paa Session, om at indskrænke Antallet af Udskrevne saa meget som muligt. Jeg fandt det nødvendigt at bringe denne Sag frem i Folkethinget gennem en Forespørgsel. Den anførte Grund turde jeg selvfølgelig ikke omtale, dels fordi jeg kun kendte Instruxen fra min tjenstlige Stilling ved Generalkommandoen, og tillige fordi Instruxen var fortrolig. Men der var ogsaa andre Grunde til Nedgangen. Jeg rettede derfor i 1881 Forespørgsel til Justitsministeren om, hvorvidt han agtede at foretage en Revision af Bestemmelserne for Udskrivningsvæsenet. Under Forhandlingerne paaviste jeg Manglerne samt Maaden, hvorpaa de kunde afhjælpes. Ministeren indrømmede Rigtligheden af mine Udtalelser og lovede at afhjælpe Manglerne. Desuagtet gav Rekrutudskrivningen for 1881 kun 3876 Mand til Fodfolket. Jeg gentog derfor Forespørgslen det følgende Aar, og nu blev der taget fat, saa at Styrken til Fodfolket, der blev udskrevet 1884, var 6545 Mand. Forhandlingerne paa alle andre Omraader var gaaet trægt, og det skyldtes ikke mindst, at omtrent Halvdelen af de af Regeringen fremsatte Forslag angik Lønninger eller Forhold, der stod i Forbindelse dermed. Men da vi kom ind i Marts Maaned 1881, tegnede det til, at vi vilde faa Konflikt paa Finansloven. Det blev derfor betragtet som et Forsøg paa at undgaa denne, at Rigsdagen blev tilsagt til Aftenselskab paa Christiansborg Slot den 23. Marts. Kongen gjorde alt, for at Rigsdagsmændene skulde befinde sig vel, og han søgte at faa Lejlighed til at sige hver af dem et venligt Ord, uagtet han kun kendte de færreste af dem, han talte med. Kongen spurgte Berg, som han kendte, om han troede, at Rigsdagen vilde bygge ham et Slot som Christiansborg, hvis det ikke eksisterede. Berg svarede med et absolut Nej. Men da Kongen fortalte Svaret til Klaus Berntsen, fik han et ligesaa bestemt Ja. Da F. Bojsen ikke var forestillet for Kongen, bad jeg Marineministeren at gøre dette og tillige bede Kongen om at sige Bojsen Tak for Gennemførelsen af Hærloven. Det skete saa og førte til en lang

Samtale mellem Kongen og Bojsen. Men en Fredsfest blev det ikke.

Den 2. April fik Rigsdagen Meddelelse om, at Krigsminister Kauffmann var blevet afskediget den foregaaende Dag, og at Marineminister Ravn tillige havde overtaget Krigsministeriet. Ravn havde tidligere beklædt denne Stilling i nogle Dage og derved faaet Lejlighed til, som tidligere omtalt, at faa Oberst Thomsen *ulovligt* udnævnt til General. Nu var Krigsminister Ravns første Gerning, at han den 5. April begik en ny Ulovlighed, idet General Kauffmann, der ikke havde gjort en eneste Dags Tjeneste som Generalmajor, og som ikke kunde forfremmes, fordi han stod udenfor Numer, blev udnævnt til Generalløjtnant og kommanderende General paa Sjælland.

Det var ikke lykkedes Folkethinget at komme til Forstaaelse med Ministeriet om Uoverensstemmelserne paa Finansloven.

Landstinget sluttede sig derimod til Ministeriet, og Finansloven kom saa tilbage til Folkethingets eneste Behandling. Den 6. Maj afgav Folkethingets Udvalg en Betænkning, men — uden at afvente Resultaterne af en fortsat Forhandling — skred Regeringen til at opløse Folkethinget den 7. Maj. Som Grund angav Dekretet, at Folkethinget manglede »Evne eller Vilje«, og »at det kunde forudses, at der ikke vilde opnaas Enighed om Finansloven«.

Man fortæller, at en af de fremmede Gesandter udtalte om denne Opløsning: C'est très bien fait pour aujourd'hui, mais demain?« Det var netop Sagen. Der maatte komme et »imorgen« efter Valgene, og saa vilde det vise sig, at Opløsningens Grundlag i alle Tilfælde ikke kunde føre til, at Højre vilde blive forøget. Det skete ogsaa, thi ved Valget den 24. Maj mistede Højre 3 Kredse. Jeg blev valgt ved Kaaring uden Modkandidat, men Størstedelen af mine Vælgere havde begivet sig til Søndervinge, hvor der ventedes en meget interessant Valgkamp. 50 Venstrevælgere søgte derfor at benytte Lejligheden til at foretage en Overrumpling ved at forlange skriftlig Afstemning; men Resultatet blev, at jeg blev valgt med 501 Ja mod 183 Nej.

Den 27. Maj mødte Rigsdagen paany. Finansloven havnede efter Forhandling i Fællesudvalg, men da det ikke kunde komme til Forstaaelse, blev Folkethinget paany opløst den 6. Juli. Denne Gang gav det aabne Brev dog ingen Grund for Opløsningen.

De nye Valg foretoges den 26. Juli. Denne Gang havde jeg en Modkandidat, Bankdirektør Busse fra Kolding, der stillede sig som radikal Venstremænd. Men jeg fik 1001 og han 699 Stemmer. Hovedresultatet af Valget var, at Højre paany mistede 6 Kredse.

Rigsdagen mødte den 9. August. Da Thingene heller ikke denne Gang kunde komme til Enighed, blev Rigsdagen hjemsendt den 30. August. Men ved Forhandlingerne i Folkethinget havde Berg faaet Lejlighed til at proklamere Visnepolitiken ved den 13. August at udtale: »Landets Vel kræver af dette Folkething, at det lader alting visne i Hænderne paa et Ministerium, der trodser den almindelige Valgret«.

Rigsdagens Forhandlinger 1881—82 begyndte den 29. November.

Kort efter Nytaar fortalte Forsvarsminister Ravn mig en Dag, at »de« \circ : de andre Ministre havde besluttet at fremsætte Befæstningssagen i Landstinget. Det forbausede mig i allerhøjeste Grad, thi der var jo ikke det allerringeste Haab om at kunne faa denne Sag gennemført. Det var Ministeriet, der selv havde ladet den falde, og nu var det blevet et Kampministerium, men dermed maatte det give Afkald paa at kunne gennemføre Reformen og navnlig en Reform af saa stor Betydning som Befæstningssagen. Men, som Forholdene var, burde man dog i alle Tilfælde kunne forlange af Ministeriet, at det sørgede for, at Befæstningssagen i intet Tilfælde led Skade, og det vilde ubetinget ske, naar Sagen bragtes frem i Landstinget.

Man kunde nemlig ikke vente, at Landstingets Fler-tal, der i 1875—76 havde sluttet sig til Ministeriets Forslag, der satte Kjøbenhavns Søbefæstning i første Række og kun forlangte 14 Millioner Kroner til Kjøbenhavns Landbefæstning, nu skulde gaa ind paa et Forslag, der satte Kjøben-

havns Landbefæstning i første Række og forlangte dertil en Bevilling paa 34 Millioner Kroner.

Og saaledes gik det. Befæstningssagen blev fremsat i Landstinget, forhandlet og sendt i Udvalg. Men dette delte sig i 4 Mindretal, af hvilke det største tillige stillede en Dagsorden. Denne sagde, hvad ogsaa blev fremhævet under Forhandlingerne, i Virkeligheden ingenting, men desuagtet forlangte Regeringen den vedtaget. Det skete ogsaa, men Følgen blev, at efter at Højre først, som omtalt, var blevet splittet paa selve Sagen, blev det paany splittet ved Afstemningen om Dagsordenen. Ministeriet havde stillet dette forlangende af Hensyn til Finanslovsforslaget. Endnu stod de 3 Stridspunkter uløste, der det foregaaende Aar havde givet Anledning til Folkethingets 2 Opløsninger; og Finansloven var havnet i et Fællesudvalg. Men her kom Thingene til en Forstaaelse, der ikke stemte med Ministeriets Ønsker. Derfor vilde det kun gaa ind paa denne, naar det til Gengæld fik vedtaget den ovenfor omtalte Dagsorden, thi denne blev af Ministeriet betragtet som et Tillidsvotum.

Jeg maatte i 1882 forlade Rigsdagen inden den blev sluttet, fordi min Bataillon skulde have Rekruter. Det blev et fornøjeligt Halvaar, thi jeg arbejdede under lykkelige Vilkaar. Alle, Befalingsmænd som Rekruter, var besjælet af en god Vilje: Derfor blev ogsaa Resultatet af vort Fællesarbejde, at Bataillonen fik en meget smuk Anerkendelse ved Præsentationen af alle de højere Foresatte, der inspicerede den.

Da Rigsdagen traadte sammen i 1882—83 blev Spørgsmaalet, vil Ministeriet nu, efter hvad der er sket, atter fremsætte Befæstningssagen. En tilfældig Bemærkning, som faldt i Folkethinget ved Finanslovens 1. Behandling den 12. Oktober, foranledigede mig til at tage Ordet. Jeg værgede Folkethinget imod den Beskyldning, der var fremsat i en Adresse, »at Aar for Aar gik hen, uden at Folkethingets kaarne Mænd kunde blive enige om Befæstningssagen«. Thi da Regeringen ikke havde fremsat Forslag derom siden 1876, paahvilede der ikke Folkethinget noget

Ansvar i denne Henseende. Samtidig udtalte jeg, at det meget kom an paa, naar Befæstningsagen kom frem, thi ved at fremsætte Forslag derom paa et Tidspunkt, hvor man end ikke kunde blive enig om en Finanslov, altsaa i Utide, opnaaede man kun — hvad en anden Folkethingsmand tidligere havde udtalt — at paatrykke Sagen et Dødsmærke, som gjorde det vanskeligt at faa den gennemført i Fremtiden. Jeg værgede tillige Folkethinget mod en anden Beskyldning. Man klagede over den Karrighed, der fra Folkethingets Side blev gjort gældende overfor Bevillingerne til Krigsministeriet paa § 26 (extraordinære Bevillinger). Men denne § var altid af Ministeriet affattet til at slaa af paa. Da jeg her blev afbrudt af Forsvarsminister Ravn, bemærkede jeg til ham, at der paa denne § kun burde optages Bevillinger, der var absolut nødvendige, men at Ministeriet tillige optog Bevillinger, der kun var ønskelige. Forhandlingerne havde derfor Aar til Aar ført til, at Finansudvalget meddelte Ministeren, hvor stor en Sum det vilde bevilge, og overlod saa Ministeren selv at bestemme, hvad han vilde have, og hvad han vilde opgive. Ministeren gav mig i sit Tilsvær Ret i Hovedsagen.

Da jeg Dagen efter, altsaa den 13. Oktober, kom op i Nærheden af Ministerbordet, bad Konsejlspræsidenten mig om en Oplysning. Jeg benyttede Lejligheden til at spørge ham, om det var hans Hensigt paany at fremsætte Befæstningsloven i Landstthinget. Estrup svarede, at det forbausede ham at høre netop mig fremsætte dette Spørgsmaal, da jeg, som Medlem af Forsvarsforeningernes Bestyrelse, havde været med til at provokere ham til at fremsætte Sagen. Jeg bemærkede dertil, at jeg end ikke var Medlem af Forsvarsforeningerne, men at jeg kun efter Anmodning havde holdt Foredrag i disse. Ministeren spurgte da: »Hvad vil De da, at jeg skal gøre?« Mit Svar lød, at Ministeren havde kun en eneste Udvej, og det var at ned sætte en Forsvarskommission bestaaende af Officerer og Rigsdagsmænd som Kommissionen af 1866, for derigennem at faa skabt et fast Grundlag for en fortsat Forhandling. Mit Forslag blev afvist med: »Det gør jeg og mit Ministe-

rium aldrig«. Efter et Øjeblik's Betænkning tilføjede Estrup: »Lad os tale fuldstændig aabent! Venstre ønsker, at jeg skal gaa, og det ønsker De ogsaa«. Jeg svarede, at jeg ønskede det, fordi Forsvarssagen for mig var alt, og den kunde Ministeriet ikke løse! »Godt«, svarede Estrup, »saa skaf mig et Fort, saa gaar jeg«. Mit Svar gik ud paa, at der ikke var nogen, der vilde købe ham bort, thi man gik ud fra, at han maatte komme til at gaa, fordi han havde taget en Sag til Program, som han ikke kunde løse.

Befæstningssagen blev saa fremsat i Landstinget. Men dette indlod sig slet ikke paa nogen Forhandling, men lod Forslaget »passere« gennem 3 Behandlinger for at høre Folkethingets Mening. Sagen kom saa til 1. Behandling i dette Thing den 13. December. Bojsen udtalte sig ved denne Lejlighed om, hvad der var sket i 1876, men hans Fremstilling var farvet. Jeg, der fulgte efter ham som Taler, berigtigede derfor hans Udtalelser. Saa fik Konsejlspræsidenten Ordet. Han kom ind paa samme Spørgsmaal, henholdt sig til mine Udtalelser til Bojsen og tilføjede: *at han tillige gav mig Ret i og beklagede at maatte gøre det, »at hans Tillid i 1876 til, at det danske Folk havde opfattet Forsvarssagens Betydning og var villig til at bringe de fornødne Ofre, var blevet skuffet«.* Derpaa vendte han sig mod Bojsen og bebrejdede ham, at han havde dadlet Regeringen, fordi den lod Forsvarssagen *falde*, thi fra Bojsens Standpunkt var der ingen Anledning dertil. Og i denne Forbindelse tilføjede Ministeren: »Jeg ser ikke rettere, end at der deri, at Regeringen i 1876 efter Opløsningsvalget lod Sagen hvile, *ligger den fulde Erkendelse af, at Sagen ikke kan gennemføres, førend den har den almindelige Mening i Landet for sig i en saadan Grad og paa en saadan Maade, at denne Mening ogsaa kommer til Udtryk i denne Del af Repræsentationen«.* Man vil sikkert indrømme, at den Minister, der udtaler sig saa bestemt, ikke har tænkt sig Muligheden af, at Forsvarssagen skulde kunne gennemføres ad provisorisk Vej.

Forslaget blev sendt i et Udvalg, af hvilket General Thomsen, Oberst Tvermoes og jeg var Medlemmer. At

der ikke vilde komme noget ud af Udvalgsforhandlingerne, var givet.

Det gjaldt derfor om at forhindre, at Befæstningssagen led Skade ved, at der atter blev fremsat Forslag om en Dagsorden, som forlangte et Forsvar, der ikke var bygget paa Kjøbenhavns Befæstning. Det lykkedes mig ogsaa at forhindre dette ved de Moderates Hjælp. Min Stilling var givet. Jeg vilde foreslaa en Dagsorden, der opfordrede Ministeriet til at nedsætte en Forsvarskommission som den af 1866. General Thomsen, der gennem Forsvarsministeren var bekendt med, at Estrup til mig havde erklæret aldrig at ville nedsætte en saadan Kommission, gjorde alt for at forebygge, at mit Forslag kom frem. Da han ingen Vegne kunde komme, bad han Oberst Tvermoes at overtale mig til at frafalde det. Jeg spurgte da Obersten: »Vil mit Forslag skade Sagen?« Dertil svarede han: »Ubetinget Nej!« Da jeg saa spurgte, hvem det da vilde skade, lød Svaret: »Kun Dem selv!« Hertil bemærkede jeg, at jeg troede, at han kendte mig nøje nok til at vide, at for mig stod Sagen i første Række. Udvalget afgav en Betænkning. Venstre fremsatte en meget lang Kritik af Regeringens Forslag og endte med at fremsætte en Dagsorden. Højre imødegik denne Kritik og fremsatte Forslag om nogle Ændringer. For Husfredens Skyld sluttede jeg mig subsidiært dertil, men principielt fremsatte jeg Forslag om Nedsættelse af en Forsvarskommission som i 1886.

Befæstningssagen kom til 2. Behandling. Det var ved denne, at Hørup den 29. Marts 1883 holdt sin berygtede Tale. Naar det stadigt fortælles, at han ved denne Lejlighed opkastede det Spørgsmaal »Hvad kan det nytte?« saa er dette ikke rigtigt. Hans Spørgsmaal, der fremkom 2 Gange i Slutningen af Talen lød: »Hvad skal det nytte«, og saaledes maatte det lyde i Hørups Mund. Monrad, der senere sik Ordet, udtalte, at Hørups Foredrag havde afficeret ham meget stærkt. Han tilføjede: »Jeg sætter en vis Pris paa denne hans Tale; det var saa ærligt, det var saa aabent, det var ganske anderledes velbehageligt at høre saadan en ren Udtalelse, end naar de samme Tanker hyller sig i en

vis hykkelsk Patriotisme, med store Taler om Fædrelands-sind, uden at man dog har isinde at gøre noget. Det var aldeles aabent, rent ud af Posen, han udtalte sig mod alt Forsvar, mod al Militarisme, det nytter ikke noget, hvorfor saa bringe disse Opofrelser?« Men dette var en fuldstændig Misforstaaelse af Hørups Ord. Da jeg noget senere fik Ordet, var det mig, der omskrev Hørups Spørgsmaal til: »Hvad kan det nytte«. Derpaa fremhævede jeg, at Hørup ikke havde talt for Afvæbning, men han havde talt for det, der er værre end Afvæbning, nemlig for Tilvejebringelsen af et ubrugeligt Forsvar. Derpaa tilføjede jeg: »Han forlangte Indskrænkninger i Militærvæsnet, men han forlangte ikke Militærvæsnet afskaffet. Jeg tror det er rigtig opfattet«. Rigsdagstidende, Sp. 3329. tilføjer her i en Parantes (*Hørup*: Ja!)

Da Konsejlspræsidenten for mig havde erklæret, at hverken han eller hans Ministerium vilde gaa med til at ned-sætte den af mig foreslaede Kommission, maatte jeg jo vente en Udtalelse fra Ministeriets Side. Men General Thomsen tog Affære paa dets Vegne ved med sin sædvanlige Salvelse at erklære, at han ikke kunde gaa med til en saadan Kommission, fordi det vilde være en fuldstændig Falliterklæring(!) fra Folkethingets og dets Udvalgs Side at sige, vi kan ikke løse Opgaven, men en Kommission kan gøre det«. Hans øvrige Bemærkninger, der angik Sammensætningen af en saadan Kommission, var i samme Stil. Da Forsvarsminister Ravn fik Ordet, henholdt han sig til Thomsens Udtalelser, men han erklærede samtidig til min Forbauselse, at hvis Thinget vedtog min Dagsorden, vilde Regeringen bringe den deri udtalte Tanke til Udførelse.

Flertallets Ordfører, Bojsen, erklærede, at Tanken i mit Forslag var rigtig, men det var kommet for tidlig til Verden, og derfor kunde Flertallet ikke stemme for Forslaget. Men Bojsen glemte, at det let kunde blive for sent at faa nedsat en saadan Kommission, og det var det, som skete. Thi var mit Forslag blevet vedtaget, havde det været umuligt at gennemføre Befæstningssagen ad provisorisk Vej.

Ifølge Forretningsordenen skulde der først stemmes over Flertallets Dagsorden, fordi den gik videst. Den lød: »Da Tilvejebringelsen af den fornødne Enighed om Ordningen af Landets Forsvarsvæsen kræver en Regering, der gør dette Spørgsmaals Løsning til sin alvorlige Opgave, gaar Thinget over til Dagsordenen«. Den blev vedtaget med 68 Stemmer mod 27.

Folkethingets Flertal vedtog saa den 14. April en Adresse til Kongen, hvori udtaltes, at Folkethinget havde opgivet Bestræbelserne for at komme overens med Ministeriet om nogetsomhelst Lovforslag, og at Thinget haabede, at Kongen vilde tilvejebringe Betingelserne for et frugtbart Samarbejde mellem Thingene.

Landstinget svarede med en Modadresse, der udtalte Tillid til Ministeriet, og lagde hele Skylden for Tilstanden over paa Folkethingets Flertal.

Kongen svarede med at udtale sin Beklagelse af, at Folkethinget end ikke vilde forhandle et saa vigtigt Lovforslag som Forsvarssagen. Overfor Landstinget udtalte Kongen sin faste Vilje til at hævde den grundlovmæssige Ordning og sin Tak, fordi Landstinget vilde støtte disse Bestræbelser.

Fra Folkethingets Flertals Side havde man de senere Aar søgt at faa et saa stort Overskud som muligt paa de aarlige Finanslove, og Bestræbelserne var saa vidtgaaende, at man i Landstinget ikke med Urette betegnede Folkethingets Finanslov som »en barberet Pudel«. Men Regeringen havde ikke stillet Ændringsforslag i 1881—82 og ligesaalidt skete det i 1882—83, og derfor blev Finansloven i sidstnævnte Samling vedtaget af Landstinget, som den kom fra Folkethinget.

Rigsdagen blev sluttet den 18. April, og jeg rejste til min Bataillon i Nyborg. Men den 22. s. M. fik jeg Brev fra en Kamerat i Helsingør, der meddelte mig, at Chefen for 22. Bataillon muligvis vilde dø samme Dag, saa at hans Bataillon blev ledig. Jeg skrev strax til Forsvarsministeren og bad — under Henvisning til den Uret, der var blevet gjort mig i 1880 — om at faa Kommandoen over 22. Bataillon.

Allerede den 28. April kom der en Kundgørelse, hvorved jeg fik mit Ønske opfyldt. Men det var med den dybeste Sorg, at jeg forlod 19. Bataillon, thi jeg havde faaet den inderlig kær, og ved Afskeden viste det sig, at det ogsaa var med Sorg, at Bataillon, og jeg tør sige Regimentet, saae mig drage bort, thi hele Regimentets Officerskorps ledsagede mig til Dampskibet, hvor Regimentschefen paa alles Vegne sagde mig et hjerteligt Farvel.

22. Bataillon — det tidligere 5. Jægerkorps — havde i 1880 faaet Garnison i Helsingør. Det var en Menneskealder, siden jeg som Løjtnant havde forladt Byen, og i denne Mellemtid var der foregaaet overordentlig store Forandringer. Øresundstolden var blevet afskaffet i 1856. Forretningerne kom ikke længere af sig selv, og derfor var den store Mængde Fremmede, der havde bosat sig i Byen, draget bort til andre Steder. Maaske havde det dog været muligt at skabe en stor Provianteringsforretning, thi Skibene skulde stadig passere Kronborg, og da de var vænnet til at standse ved Helsingør, kunde de ligesaa godt proviantere dér som andensteds. Men man begik den store Fejl at skrue Priserne alt for højt op, og derved jagede man Skibskaptajnerne fra sig. Det gjaldt da om at udnytte Helsingørs glimrende Beliggenhed ved at lette Sejlladsen. Vanskeligheden for Skibene bestod ofte i at komme forbi Kronborgpynten. Der var derfor i sin Tid fremsat et Forslag om at gennemskære Grønnehave, saa at der blev en Indsejling til Havnen nordfra. Hvis man ikke vilde benytte dette Projekt nu, burde man i alle Tilfælde have benyttet de fortrinlige Betingelser, der var, for at skabe en stor og rummelig Havn. Men Kjøbenhavns Handelsstand stod som en Modstander heraf, og Følgen blev, at Helsingborg, hvor alle Betingelser for Havnanlæg var saa ugunstige, som det var muligt, voxede op, fik indrettet fortræffelige Havne og opnaaede de Fordele, Helsingør kunde have opnaaet for langt billigere Køb. Thi vel blev dens Havn udvidet, men den er i Virkeligheden kun en Færgenhavn, og den Velgerning, General Thomsen havde skaffet Byen ved at faa afstaaet en stor Del af Kronborgs Fæst-

ningsterræn til Anlæg af et Skibsbyggeri, blev et tvivlsomt Gode for Byen og til Skade for Havnen.

Regeringen havde ikke af sig selv villet tage Initiativ til at nedsætte en blandet Forsvarskommission. Man maatte derfor gaa ud fra, at den mente, at dens Forslag i alle Henseender var saa vel overvejet, at enhver fornyet Undersøgelse var overflødig. Det forbausede derfor i ikke ringe Grad at erfare, at Forsvarsministeren den 1. Maj 1883 havde nedsat en Kommission under Forsæde af Ingeniørgeneralen og bestaaende af 10 Officerer, blandt hvilke hverken Fodfolket eller Søværnet var repræsenteret, og som alle paa en eller anden Maade havde givet deres Tilslutning til Ministeriets Befæstningsprojekt. Kommissionen skulde udtale sig om de af Folkethingets Flertal fremsatte Indvendinger og eventuelt fremsætte Forslag, men disse skulde være bygget paa Forsvarsplanerne af 1872 og 1879 og de Bemærkninger, der ledsagede Befæstningsforslaget af 1882.

I Rigsdagssamlingen 1883—84 blev Befæstningssagen fremsat i uforandret Skikkelse i Folkethinget.

Som tidligere omtalt havde jeg stadig udtalt overfor mine Vælgere, at jeg vilde træde tilbage, naar der indenfor Kredsen var en Kandidat, de kunde samles om. Det var mig derfor ikke nogen Overraskelse kort efter Nytaar at faa Meddelelse om, at Amtmand, Kammerherre Rosenørn, der var blevet afskediget og vilde flytte til K,øbenhavn, havde erklæret sig villig til at repræsentere Kredsen. Da Kammerherren havde været saavel Indenrigsminister som Medlem af Rigsdagen, og da jeg kendte hans Opfattelse af den politiske Stilling, kunde jeg kun ønske Kredsen til Lykke med Valget.

Befæstningsloven kom til Forhandling den 18. Januar 1884. Forslaget blev strax sendt i Udvalg.

Udvalget var bekendt med, at der af Forsvarsministeren havde været nedsat en militær Kommission, og da det ikke modtog dennes Betænkning, anmodede det om at faa den tilsendt. Derved viste det sig, at Krigsministeren betragtede sig saa sikker paa Kommissionens Tilslutning, at han havde

fremSAT Forslaget uden at afvente Kommissionens Betænkning. Udvalget modtog først denne den 4 Marts, men med det Forbehold, at den kun maatte benyttes til Udvalgets egen Oplysning. Alt, hvad der kunde meddeles i Udvalgets Betænkning, indskrænkede sig derfor til, at det af Forsvarskommissionens Betænkning fremgik, at der'paa ikke faa Punkter havde været Uoverensstemmelser indenfor Kommissionen. Udvalgets Flertal indstillede derfor, at Forslaget skulde nægtes Overgang til 2. Behandling. Højremindretallet søgte at dække over Uoverensstemmelserne og indstillede Lovforslaget til fortsat Behandling. Jeg stillede intet Forslag, men udtalte i Betænkningen, at det undrede mig, at Ministeriet, da det havde nedsat en Kommission, ikke havde taget Kommissionen af 1866 som Forbillede; men da jeg ikke kunde vente, at et Forslag derom vilde blive vedtaget, vilde jeg heller ikke stille det.

Da Sagen kom til 2. Behandling, ansaa jeg det for Pligt at sige ren Besked.

Naar man vil anlægge en Fæstning, maa man begynde med Rekognosceringer i Marken, og det er disse, der maa bestemme Forsvarslinjen, Forternes Beliggenhed og Demarkationslinjen. Men det havde man alt sammen sprunget over. Man havde bestemt alt paa Grundlag af Kortet over Kjøbenhavns Omegn. Jeg henviste endvidere til, at Kommissionen af 1. Maj 1883, hvori der ikke fandtes en eneste Søofficer, ikke delte Krigsministerens Anskuelse om Søbefæstningen, og at der saavel fra Artillerigeneralen som fra Ingeniørgeneralen forelaa Udtalelser, der gjorde det tvivlsomt, om Middelgrundsfortet kunde gøres færdigt for den af Ministeriet foreslaaede Bevilling. Jeg skal gerne indrømme, at mine Ord ikke faldt blidt ved denne Lejlighed.

Resultatet af Forhandlingerne blev, at Forslaget blev nægtet Overgang til 3. Behandling.

Rigsdagen blev sluttet den 31. Maj. Jeg havde meddelt mine politiske Meningsfæller, at jeg ikke vilde stille mig ved det forestaaende Valg, uagtet mange af dem indstændigt opfordrede mig til i Rigsdagen at fortsætte Arbejdet

paa Forsvarssagens Gennemførelse. Men jeg havde tabt Troen paa, at der kunde udrettes noget for denne, og jeg følte det mere og mere som en trykkende Byrde at være Rigsdagsmand. Al den personlige Ærgerrighed, al den Mangel paa politisk Ærlighed, og den ikke mindre Mangel paa Loyalitet, man mødte i Rigsdagen, gjorde paa mig et ubehageligt Indtryk. Ofte turde man ikke sige Sandheden, thi, hvis man f. Ex. gav Anvisning paa, at der paa et enkelt Punkt kunde foretages Besparelse, men at der til Gengæld maatte bevilges mere paa andre Punkter, kunde man være sikker paa, at Anvisningen paa Besparelsen blev fulgt, men Kompensationen fik man ikke. Rigsdagslivet virker desuden svækkende paa Moralen, saa at man ikke kommer ustraffet derfra. Blot det, at man, naar man var uenig med sit Parti, maatte gaa sin Vej under Afstemningen, fandt jeg nedværdigende. Det var imod mine Ønsker, at jeg var kommet ind i Rigsdagen, og jeg følte det som en Befrielse at forlade den.

Jeg var atter vendt tilbage til min Bataillon.

Grundlovsdagen blev jeg overrasket ved Besøg af en Deputation fra Randers. Den overbragte mig en trykt Adresse med 6—700 Underskrifter, hvori man takkede mig for min Virksomhed i Højresagens Tjeneste og bad mig stille mig paany for at bevare Randerskredsen for Højre. Jeg svarede, at man maatte være vidende om, at jeg havde opgivet min Kandidatur, lykønsket Kredsen til Valget af Kammerherre Rosenørn, og at jeg havde meddelt mine politiske Partifæller, at jeg ikke vilde stille mig. Ordføreren svarede, at Deputationen kom, fordi Kammerherre Rosenørns Valg ikke kunde sættes igennem, og at der, hvis jeg ikke stillede mig, vilde blive valgt en Venstremand. Efter nogen Forhandling endte det med, at jeg lovede at stille mig, men kun denne ene Gang, og jeg stillede som Betingelse, at den mig overbragte Adresse skulde offentliggøres strax, men at mit Svar skulde forties, indtil jeg selv kom til Randers for at holde Vælgermøde. Men da Deputationen gik fra mig, traf et af dens Medlemmer undervejs en Bekendt, og han fik »i dybeste Fortrolighed« Meddelelse om,

hvad der var sket. Han var ikke sen med at bringe Efterretningen til et Blad, og derfra fandt den hurtig Udbredelse. Uden at vide, hvad der var passeret, offentliggjorde saa flere af mine Stillere i Randers mit Brev om Kammerherre Rosenørns Valg og kommenterede det paa en for mig meget ubehagelig Maade. »Dagens Nyheder« kaldte mig en politisk »Zerlina«, og gjorde mig ansvarlig for, at Kammerherre Rosenørn ikke blev valgt.

Min tjensllige Virksomhed — min Bataillon havde Rekruter — forhindrede mig i strax at rejse til Randers for at holde Vælgermøde. Da der var gaaet et Par Dage, modtog jeg et Brev fra Krigsministerens Sekretær om, hvis min Vej i en nær Fremtid førte mig til Kjøbenhavn, da at komme op til Krigsministeren, der ønskede at tale med mig om en privat Sag.

Den næste Dag mødte jeg i Ministeriet. Da jeg kom ind til Minister Ravn, sagde han, at, efter hvad jeg havde udtalt til ham og andre politiske Partifæller, maatte han formode, at jeg ikke vilde søge Genvalg. Det havde derfor forbausset ham i højeste Grad gennem Bladene at erfare, at jeg alligevel agtede at stille mig. Jeg forklarede ham Sagens Sammenhæng og tilføjede, at jeg kun stillede mig for at forhindre Valget af en Venstremand. Ministeren udtalte da: »Naar saa er, skal jeg paa *Ministeriets* Vegne sige Dem, at Ministeriet ikke vil kunne finde sig i Opposition af en Mand i Deres Stilling, og at De derfor, hvis De ved Valget kommer ind i Folkethinget og rejser Opposition mod Ministeriet, vil blive afskediget«. Da jeg ønskede oplyst, om det var for at faa denne Tilkendegivelse, at jeg var blevet kaldt til Kjøbenhavn, og fik det bekræftet, spurgte jeg: »Føler Ministeriet sig ikke som det stærke Ministerium?« Ministeren svarede: »Jo, det gør vi rigtignok«. Jeg bemærkede da: »Hvis jeg atter kommer ind i Rigsdagen og opponerer, skal Ministeriet afskedige mig, og hvis det bliver angrebet derfor, skal jeg træde op som Ministeriets ivrigste Forsvarer«. Jeg tilføjede, at jeg, saasnart jeg kunde faa Orlov, rejste til Randers for at holde Vælgermøde, og at jeg da vilde meddele mine Vælgere denne Samtale.

Men saa blev Ministeren fuldstændig perplex og bad mig »ved alt, hvad der var helligt«, ikke at tale derom med Vælgerne. Jeg lovede det. Men nu besluttede jeg at se at faa noget reelt ud af Rejsen. Det havde i lang Tid været mit Ønske at blive bekendt med den svenske Hær under Øvelse, og der skulde samme Aar afholdes Efteraarsøvelser i Skaane. Jeg bad derfor Ministeren om at blive kommanderet til at overvære disse Øvelser. Jeg fik Tilsagn derom, og dermed var Samtalen forbi.

Krigsministeren har selvfølgelig bragt mit Svar til Ministeriets Kundskab, og da det ikke ønskede at se mig i Folkethinget, maatte Sagen tages paa en anden Maade.

Kongen var i Udlandet. Den 14. Juni fik jeg Anmodning om at møde hos »Kronprinsregenten«, der ønskede at tale med mig. Mødetiden blev pr. Telegram fastsat til den 17. Kl. 1¹/₂ paa Charlottenlund. Jeg blev modtaget af Kronprinsregenten med, at han af Hjertet ønskede mit sande Vel, og derfor bad han mig indstændig om ikke at stille mig til Valg. Jeg forklarede, at det var imod mine Ønsker, men at Forholdene havde gjort det nødvendigt. Ikke desto mindre fastholdt Kronprinsen sin Anmodning. Jeg svarede da, at jeg i alle Tilfælde maatte have en Grund til at opgive min Kandidatur. Læreren i Krigskunst paa Officersskolen var blevet ledig. Jeg havde ikke tænkt paa at søge den, men hvis jeg fik Tilsagn om at faa den, saa kunde jeg dog angive som Grund, at min Tid vilde blive saa optaget, at jeg ikke var istand til at passe Virksomheden paa Rigsdagen. Men heller ikke dette kunde nytte. Kronprinsen vilde, at jeg uden videre skulde opgive min Kandidatur. Jeg erklærede da, at jeg vilde gøre det, men først, naar jeg om nogle Dage mødtes med mine Vælgere i Randers. Men det satte Kronprinsen sig bestemt imod, fordi han mente, at mine Vælgere ikke vilde give deres Minde til, at jeg traadte tilbage. Han forlangte derfor, at jeg skulde gaa lige ned paa Telegrafstationen og meddele mine Vælgere, at jeg ikke stillede mig. Jeg tillod mig at gøre opmærksom paa, at derved vilde jeg komme til at staa fuldstændig blot og blive

Genstand for Angreb uden at være i Stand til at forsvare mig. Da Kronprinsen desuagtet fastholdt sit Forlangende, svarede jeg, at jeg vilde bringe Ofret. Jeg gik saa ned, telegraferede, at jeg ikke stillede mig, men meddelte tillige, at jeg vilde indvarse til et Vælgermøde. Angrebene kom strax.

Jeg rejste til Randers, og det traf sig saa heldigt, at Kammerherre Rosenørn paa min Ankomstdag havde indvarslet et Vælgermøde. Jeg henvendte mig derfor til ham, bad om og fik Lov til at tale med Vælgerne ved Mødets Begyndelse.

Da Mødet var aabnet, mindede jeg først om, at det var Kredsen, der fra Begyndelsen og til nu bestandig havde bedt mig om at stille mig som dens Kandidat. Derefter gav jeg en Fremstilling af min Forhandling med Deputationen i Helsingør og bebrejdede i meget stærke Udtryk mine tidligere Stillere, at de i Stedet for at henvende sig til mig eller i alle Tilfælde at vente min Forklaring havde offentliggjort mit private Brev og kommenteret det paa en for mig ubehagelig Maade. Min Færd i Rigsdagen laa aaben for enhver, saa at den var let at dømme. Ved mit første Valg havde jeg lovet bestandig at ville handle efter min Overbevisning, og at min Stilling som Embedsmand ikke skulde afholde mig fra at sige Sandheden og kæmpe for, hvad jeg ansaa for at være rigtig. Det havde jeg loyalt opfyldt, og jeg havde uden Klage fundet mig i, at jeg var blevet gjort Uret i min tjenstlige Stilling paa Grund af min Optræden i Rigsdagen. Men, efter hvad der nu var passeret, vilde jeg ikke bringe noget Offer for Kredsens Skyld. Jeg vidste, at hvis jeg stillede mig til Valg den 25 Juni, *saa vilde jeg blive valgt*, men saa vilde man sige, at det var ved Hjælp af Venstrestemmer, og det vilde gøre min Stilling tvetydig, thi jeg var nu som før Højremand, og om jeg end ikke delte Ministeriets Anskuelse, saa var jeg endnu mindre tilbøjelig til at ville godkende Venstres Optræden. Jeg sluttede med, at jeg skiltes fra Kredsen med Overbevisningen om, at Tiden vilde vise, at jeg havde hele Retten paa min Side.

Der var en Del Referenter til Stede, og jeg udtalte overfor dem, at da det ved denne Lejlighed kun gjaldt om et Opgør med *mine Vælgere*, ønskede jeg intet Referat. Flere af dem søgte mig efter Mødet og bad mig opgive mit Ønske, men jeg fastholdt det. Bagefter indsaa jeg heri at have begaaet en Fejl, thi Mangel paa Referat gav Anledning til, at man fortalte, at Højrevælgerne i Randers ikke længere vilde have mig, fordi jeg var blevet Venstremand, og det var fuldstændig tilstrækkeligt til at gøre mig yderligere Skade i min tjenstlige Virksomhed.

Valget fik det Udfald, som var forudset. Kammerherre Rosenørn blev ikke valgt, men Kaptajn Bluhme, der stillede sig som Venstremand. Valget som Helhed var et nyt Nederlag for Højre. Kjøbenhavn, der hidtil havde været dets faste Borg, faldt fra, og 2 Socialdemokrater holdt deres Indtog i Folkethinget. Højre raadede nu kun over 19 Stemmer mod 83.

Som omtalt havde jeg i Juni af Forsvarsministeren faaet Tilsagn om at komme til at deltage i Troppesamlingen i Skaane, og senere fik jeg Ordre til at melde mig i Malmø den 31. August. Forinden havde jeg Fortræde hos Kong Christian, som bad mig overbringe Kong Oscar sin hjertelige Hilsen. Da jeg bemærkede, at der stod i Bladene, at Kongen personlig vilde overvære Troppesamlingen, fik jeg til Svar, at det ganske vist var blevet fortalt, men at det var urigtigt. Kronprins Frederik, hos hvem jeg derpaa gjorde min Opvartning, fortalte, at der ikke havde foreligget nogen Indbydelse, men kun en tilfældig Forespørgsel.

Da jeg kom til Malmø, traf jeg paa Hôtellet 1 amerikansk, 1 belgisk, 3 franske, 2 italienske, 1 russisk og 2 tyske Officerer, der skulde deltage i Troppesamlingen. Hele denne »Fremmedlegion« fik Anmodning om at give Møde paa Raadhuset Kl. 12. Her indtraf Kong Oscar. Da han kom til mig, udtalte han sin Beklagelse over, at Kong Christian ikke havde villet modtage hans Indbydelse. Jeg kunde kun overbringe Kongens hjertelige Hilsen, men ikke give nogen Forklaring. Samme Aften afgik Fremmedlegionen til Herre-

gaarden Torup, hvor vi skulde bo til den 3. September. Det var et gammelt dansk Herresæde, og ved Hovedportalen saae man endnu de danske adelige Familjers Vaaben, i hvis Besiddelse Ejendommen havde været før Roeskildefreden.

Styrken, der deltog i Øvelserne, udgjorde 14 Batailloner, 24 Eskadroner, 7 Batterier, et Feltsignalkompagni og nogle Skoler. Den var inddelt i 2 Korps, der skulde manøvrere imod hinanden. Øvelserne varede fra den 1. til den 5. September iberegnet, men den 3. maatte væsentligst benyttes som Rastdag.

Ved de inddelte Afdelinger havde der været afholdt For-aarsøvelser paa de mange smaa spredte Øvelsespladser, men Hestene til de beredne Afdelinger var først indkaldt umiddelbart før Troppesamlingens Begyndelse. Disse saavel som alle de øvrige Afdelinger, der deltog, maatte derfor enkeltvis bryde op for den 31. August at samles, og den 1. September om Morgenen begynde Krigstilstanden. Da der siden 1871 ikke havde været afholdt Troppesamlinger i Skaane, var alle Afdelinger fremmede for Øvelser i Vaabenarternes Samvirken. Troppesamlingen var derfor i Virkeligheden en Generalprøve paa, hvad Afdelingerne kunde yde under en pludselig udbrydende Krig. Alt skulde derfor gaa feltmæssigt. Sikrings- og Efterretningstjenesten blev ledet meget omhyggelig, og det var med stor Hurtighed, at man fik udstillet de fornødne Sikringsdele, naar Kampen var endt. For at skaane Tropperne blev der ikke anvendt Indkvartering, men hver Afdeling medbragte de fornødne Telle, saa at Tropperne hurtigt kunde komme til Hvile.

De hvervede Afdelinger stod paa Højde med Udlandets bedste Afdelinger. De inddelte Afdelinger, hvor Fader og Søn kunde komme til at staa Side om Side, havde deres Særpræg i den Forstaaelse, der var mellem Befalingsmænd og Mandskab, saa at dette let fandt sig til Rette efter blotte Anvisninger, hvor man ellers anvendte Kommando og Evolering. Man fik overhovedet Følelsen af, at man stod overfor en Hær, der havde forstaaet at værne om Tradi-

tionen fra Sverrigs Storhedstid. Og dette skyldtes ikke mindst Officerskorpset. Den svenske Adel er jo meget talrig, og næsten hver af Familjerne har en Tradition, der gaar tilbage til Trediveaarskrigen, og undertiden ud over denne. Derfor sælter Adelen en Ære i at tjene i Hæren, og dens smukke Devise »noblesse oblige« er det, der knytter det svenske Officerskorps til en Helhed.

Troppe­samlingen var forberedt med beundringsværdig Omhu, og det var Betingelsen for, at der overhovedet kunde komme noget godt ud af et saa kort Samvær. Det var den svenske Generalstab, der havde truffet Forberedelserne, og derved samt ved den Maade, hvorpaa dens Officerer udfyldte deres Pladser, fik man Indtrykket af den fremragende Plads, som den svenske Generalstab indtager. Det skyldtes ikke mindst, at den havde raadet over 3 fortrinlige Chefer: Friherre Raab — der havde deltaget hos os i Krigen 1864 — Oscar Ryding, der i 1884 var Krigsminister, og hans Efterfølger, Oberst Rappe, der ledsagede Kong Oscar under Øvelserne.

Med Hensyn til disse skal bemærkes, at de blev ledet med Ro og Orden. Dette var saa meget mere fortjenstfuldt, som man i Sverrig ikke har Brigadeinddeling i Fredstid. Man var derfor nødsaget til at anvende de 9 Regimentschefer, der deltog i Øvelserne, dels som Brigadekommandører og dels som Kampdommere. Desuagtet blev Kommandoen ført fra Sadlen, saa at man aldrig saae denne rastløse Jagen af de højere Stabe fra Sted til anden, der saa ofte finder Sted ved andre Hære. Overhovedet fik man det Indtryk, at om det end er længe siden, at den svenske Hær har deltaget i Krig, saa er den fulgt med Udviklingen paa alle Omraader, og den vil sikkert, hvis det atter skulde komme til Kamp, vise sig sin smukke Fortid værdig.

Af de fremmede Officerer, der overværede Troppe­samlingen, spillede den preussiske General Hahncke en fremtrædende Rolle. Han havde i 1870 været Souschef ved Kronprinsen af Preussens Hær, var i Øjeblikket Kommandør for 1. Gard­infanteribrigade og blev senere forfremmet

til de højeste militære Stillinger. I Forbindelse med en høj Grad af Intelligens og Kundskab forenede han en meget vindende Personlighed, saa at »Fremmedlegionen« gerne saae sin Talsmand i ham. Kun de 3 franske Officerer holdt sig helst paa Afstand og indskrænkede sig til en formel Høflighed. Generalen benyttede Lejligheden til at lære Forholdene at kende. Derfor spurgte han mig en Dag, hvorledes Forholdet var mellem Danmark og Sverrig. Jeg svarede, at det var et saadant, at vi maatte betragte det som umuligt, at det atter kunde komme til Krig mellem Sverrig og Danmark. Generalen bemærkede dertil, at dette forekom ham urigtigt. Enhver Stat burde gaa ud fra, at den ikke havde en eneste Ven og i alle Tilfælde indrette sig paa, at den, der tilsyneladende var Ven idag, vilde staa som Fjende imorgen. Enhver Stat burde derfor kun stole paa sig selv. Han omtalte ogsaa vore Forsvarsforanstaltninger, som han kendte gennem de i Rigsdagen fremsatte Planer. Kjøbenhavns Søbefæstning fandt han var paa sin Plads, men vi begik — efter hans Mening — en Fejl ved at landbefæste Kjøbenhavn permanent. Vi burde lægge hele Vægten paa Hæren og søge at faa dannet en saa stor og stærk Hær, som det var muligt, for at kunne gribe til, naar det rette Øjeblik kom. Kjøbenhavns Landbefæstning maatte med Nødvendighed binde en stor Del af Styrken, og dermed gik vi »*aus dem Spiele*«. Jeg svarede ham, at alle Revanche-tanker var opgivet i Danmark, og at vor Ordning alene tilsigtede Forsvaret af vort Land for at bevare dets Selvstændighed.

Blandt »Fremmedlegionen« var ogsaa en amerikansk General. Han var Broder til den amerikanske Gesandt i Stockholm og blev indbudt af Kong Oscar, fordi han opholdt sig i Hovedstaden paa Besøg, da Troppesamlingen skulde finde Sted. Han havde deltaget i Nordstaternes Kamp mod Sydstaterne og bar en Medaille i et langt Baand, der var forsynet med Spænder af Sølv, der bar Navnene paa alle de Kampe, hvori han havde deltaget. Da han kun talte Engelsk, og jeg var den eneste af Fremmedlegionen, der kunde tale med ham, lovede jeg paa Anmodning af General

Hahncke og de øvrige Officerer at tage mig af ham. Men aldrig har jeg tænkt mig Mage til Uvidenhed om militære Sager som den, jeg traf hos denne General. Saac jeg under Øvelserne noget af Interesse og henlede hans Opmærksomhed derpaa, fik jeg bestandig til Svar: »I dont understand any thing of it at all! You know I am merchant«! Som Regel tilføjede han — der var meget tyk og altid meget tørstig: »Are we going to drink a glass of milk«.

Paa Herresædet Torup som overalt, hvor vi kom i Berøring med den civile Befolkning, kunde vi ikke undgaa at lægge Mærke til den Misstemning, der var imod Kong Oscar, fordi man mente, at han ikke var traadt bestemt nok op overfor Nordmændene. Allerede den Gang var det nemlig kommet til den Konflikt, der senere førte til en Adskillelse mellem Sverrig og Norge. Kong Christian havde ogsaa, da jeg meldte mig til Afrejse, udtalt, at Kong Oscar, efter hans Formening, havde vist for stor Eftergivenhed overfor Nordmændene.

Hovedkvarteret var den 3. September blevet forlagt til Svenstorp. Dette Herresæde tilhørte en Baron Gyllenkrook, der tillige var Ejer af en Mængde andre Godser. Baronens boede ikke paa Svenstorp, hvis Hovedbygning i lange Tider var blevet benyttet til Kornmagasin. Da Baronens Meddelelse om, at Kongen under Troppesamlingen ønskede at tage Hovedkvarter paa Svenstorp, maatte han anvende en meget betydelig Sum for at sætte dette istand til at modtage den høje Gæst. Men desuagtet viste Kongen ham en paafaldende Kulde. Dette laa maaske i, at Baronens politisk Henseende repræsenterede et Særstandpunkt, som han for mig udtrykte ved: »Danmark for sig, Sverrig for sig, Norge for sig, saa er det godt, men kommer de sammen i Union, saa bliver det slet«. Efter at Fremmedlegionen den 3. September havde forladt Torup, blev vi indkvarteret spredt, men spiste ved Kongens Taffel. Da vi den første Dag efter Tallet var kommet til Kaffen, kaldte Kongen paa mig og bød mig Plads ved et lille Bord. Kongen udtalte ved denne Lejlighed, at det var ham meget

vel bekendt, at Kong Christian ikke billigede hans Eftergivenhed overfor Nordmændene; men Kong Christian glemte, at det ikke er saa let at tage en Beslutning, »naar man har 2 Kroner og staar Fare for at miste den ene«. Det havde været hans Hensigt ikke at vise Eftergivenhed overfor Nordmændene, men Forhandlinger med de svenske Generaler havde forandret hans Beslutning.

Ved Tafflet havde jeg Plads i et Hug og fik den 4. September en ny Bordfælle i Kammerherre Turnérhjelms, som jeg tidligere havde gjort Bekendtskab med ved et Taffel hos Kronprins Frederik i Kjøbenhavn. Kammerherren kom lige fra denne By, og da han saae mig, sagde han: »Freden er sluttet!« Skønt jeg jo meget godt vidste, hvortil Kammerherren sigtede, fandt jeg det dog rigtigst at spørge: »Har der været Krig?« Han svarede: »Ja! men nu er alt afgjort. Kong Christian har lovet at komme til Harejagt paa Hveen«.

Jeg havde været indkvarteret paa Herregaarden »Vidar« tillige med en belgisk Officer. Den 5. om Morgenen betroede han mig, at det blev »en stor Dag«, og da jeg bad om Oplysning, svarede han, at det var blevet sagt ham af en svensk Officer, at alle Fremmedlegionens Officerer vilde blive dekoreret. Han lod dette gaa videre, og det var derfor med en vis spændt Forventning, at Fremmedlegionen efter endt Øvelse mødte paa en Jernbanestation for at være til Stede ved Kongens Afrejse. Man blev skuffet; der blev ikke uddelt Dekorationer; men da Kongen sagde Farvel til mig, hviskede han mig i Øret: »Jeg har givet Dig Kommandørkorset af Sværdordenen«. Skuffelsen varede dog ikke længe, thi alle de fremmede Officerer blev senere dekoreret med Undtagelse af Amerikaneren.

Samme Eftermiddag naaede vi Malmø, hvor der blev givet en større Afskedsmiddag for os. Ved denne blev det foreslaaet, at Fremmedlegionen skulde fotografes den følgende Dag tilligemed de to svenske Generalstabsofficerer, der havde været attacheret Legionen. Da de tre franske Officerer hørte dette, bestemte de at ville afrejse samme Aften til Kjøbenhavn. En af dem var Militair-Attaché ved

Legationen i Kjøbenhavn, og da jeg kendte ham personlig, lykkedes det mig at formaa dem til at blive til næste Formiddag. Forsoningen blev da saa fuldstændig, at en tysk Officer er placeret paa Billedet mellem 2 franske.

Kort Tid efter, at jeg var vendt tilbage til Helsingør, kom en Kundgørelse, der meddelte, at Kommandør Ravn den 12. September var blevet afskediget som Krigsminister, og var blevet afløst af Oberst Bahnson. At det nu vilde komme til en alvorlig politisk Kamp, stod alle klart, der havde det ringeste Kendskab til den nye Minister.

Den 3. Oktober Klokken mellem 6 og 7 om Aftenen blev vi skræmmet op i Helsingør ved Efterretningen om, at Christiansborg Slot brændte. Jeg ilede strax ned til Skibsbroen. Herfra kunde man se, at der var en stor Ildebrand i Retning af Kjøbenhavn. Men, da jeg ikke kunde tænke mig, at den store Murkolos kunde brænde, tog jeg til Kjøbenhavn med det først afgaaende Tog og naaede det brændende Slot Klokken henved 10. Ilden rasede den Gang i Rigsdagsfløjen og en Del af den tilstødende Kongefløj, men det saae dog ud til, at en Del af Kongefløjen samt den Fløj, der vendte imod Slotskirken, kunde reddes. Det lykkedes desværre ikke. Slottet blev en Ruin. Jeg holdt ud paa Pladsen til Klokken 6 om Morgenen. Under Branden havde jeg oftere truffet Kronprinsen. Han var dybt rystet, men flere Gange tillige ængstet ved den Fare, for hvilken Kongen udsatte sig ved personlig at deltage i Redningsarbejdet.

Det var en Ulykke, der havde ramt hele Landet, og den kunde, som enhver stor Ulykke, have bidraget til at samle Folket. Men Befolkningen var i højeste Grad opagiteret. Hørup havde udtalt: »Ingen over og ingen ved Siden af Folkethinget«. Det var Parolen, der havde lydt Sommeren igennem paa de utallige Møder, som var blevet holdt. Kampen gjaldt Gennemførelsen af Folkethingsparlamentarismen.

Christiansborg var brændt, men Kongen modsatte sig bestemt, at der i det Øjeblik blev foretaget noget for at faa Slottet rejst paany. For ham stod Fædrelandets Selvstæn-

dighed i første Række. Derfor vilde han selv personlig aabne Rigsdagen, og i Trontalen lagde han den paa Hjerter at drage Omsorg for at sikre Landets Selvstændighed ved hensigtsmæssige Forsvarsforanstaltninger.

Maaske havde Kongens Ord fundet Indgang, hvis der fra Ministeriets Side var blevet optraadt med Maadehold: men det laa ikke for den nye Krigsminister. Han optraadte nærmest udæskende.

Den Samtale, jeg havde haft paa Charlottenlund med Kronprinsregenten, og som bragte mig til ikke at stille mig ved Valget i 1884, havde denne meddelt Prins Hans. Prinsen fortalte mig det og bad mig samtidig ikke at nævne et eneste Ord derom til Kongen, da han vilde blive meget vred over, at Kronprinsen havde blandet sig i denne Sag Kongen vidste derfor ikke, hvad der var den egentlige Grund til, at jeg ikke havde stillet mig. Men Kong Christian kunde, naar han vilde, snærte paa en meget ubehagelig Maade. Da jeg i Vinteren 1884—85 var tilsagt til Taffel, spurgte Kongen mig: »Hvorledes gaar det i Rigsdagen?« Men inden jeg kunde faa Tid til at svare, fortsatte Kongen: »Om Forladelse! De er jo ikke mere i Folke-thinget. Men saadan gaar det, de, der kan udrette noget, gaar deres Vej, og de, der intet kan udrette, bliver tilbage«. Jeg kunde af Hensyn til Kronprinsen ikke forsvare mig og var derfor nødt til at tie.

Forsvarsbevægelsen fortsattes. Der blev stadigt afholdt Forsvarsmøder, patriotiske Kvinder indsamlede en Sum, for hvilken der blev anskaffet 8 Fæstningskanoner, og det blev besluttet ved Indsamling af frivillige Bidrag at faa tilvejebragt en »Selvbeskatning« til Fremme af Landets Forsvarsvæsen. Initiativet hertil udgik fra en Sønderjyde, Gros-serer Wilhelm Nissen. Han talte med mig derom, og jeg var enig med ham i Tanken, naar der blot blev sørget for, at Politiken blev holdt borte fra Indsamlingen. Men da dette ikke alene ikke skete, men da Komitéen for Selvbeskatningen, der blev dannet, sluttede sig til Ministeriet, vilde jeg ikke have med Sagen at gøre.

Da Rigsdagen kom sammen 1884—85, besluttede Folke-

thingets Venstre at fortsætte Visnepolitiken, saa at alle Regeringens Lovforslag — Finanslovforslaget undtaget — sendtes i et »Begravelsesudvalg«. Hensigten hermed var at tvinge Ministeriet bort, for at Venstre selv kunde komme til Magten. Selvfølgelig kan man ikke bebrejde Partiet, at det satte sig dette Maal, thi det maa være Maalet for ethvert politisk Parti. Men man havde Ret til at spørge, hvortil Partiet ville bruge Magten, naar den blev lagt i dets Haand, og her var det ikke nok at henvise til et skrevet Program; der maatte kunne henvises til Handlinger til det, Partiet havde udrettet paa Lovgivningens Omraade. At naa Maalet gennem Visnepolitik burde derfor være umuligt, og det saa meget mere, som den var i afgjort Modstrid med Grundloven, thi det var Land og Folk, der kom til at lide under, at de fremsatte Love ikke blev behandlet. Visnepolitiken og Begravelsesudvalget var derfor principielle Fejl af en saadan Natur, at de kunde vendes imod Venstre, saa at det blev Ministeriet, der kom til at høste Fordelene. I flere Aar havde Ministeriet nemlig fundet sig i at modtage den Finanslov, Folkethinget vilde give, uagtet ogsaa den blev beklippet til Skade for Land og Folk. Naar nu Visnepolitiken kom til, saa var der en Mulighed for, at Befolkningen fik Øjnene op for det uforsvarlige i Venstres Handlemaade. Det havde dog været et Forsøg værd at gaa denne Vej, og den havde i alle Tilfælde været at foretrække fremfor at kaste sig ind i en Kamp, man ikke var sikker paa at kunne gennemføre. Dertil kom, at naar Ministeriet, og det med Rette, ved alle Lejligheder hævdede Thingenes Ligeberettigelse og bestandig optraadte som en bestemt Modstander af Folkethingsparlamentarismen, kunde det ikke slaa ind paa en Politik, der hvilede paa, at det alene fandt Støtte hos Landstinget; thi Lovgivningen kan kun fremmes, naar Rigsdagen ρ : saavel Folkethinget som Landstinget og Regeringen er enig.

Befæstningsloven var i Samlingen 1884—85 fremsat og vedtaget i Landstinget, men den blev forkastet af Folkethinget ved en Dagsorden. Nu vilde Landstingets Hedspo-

rer, støttet af Ministeriet, en Kamp, det maatte føre til Konflikt paa Finansloven.

For at formindske Overskuddet paa denne havde de militære Ministerier alt i flere Aar stillet store Fordringer paa Finanslovens § 26 (extraordinære Bevillinger). Men paa Forslaget for 1885—86 gik Forlangenderne langt udover, hvad der paa nogen Maade kunde betragtes som nødvendigt. Dette gav Anledning til, at Finanslovsforslaget kom i Fællesudvalg; men dette var den 31. Marts 1885 endnu ikke kommet til Forstaaelse. Venstre tilbød 1½ Million, men Højre forlangte 3 Millioner og Svar inden Kl. 12 Midnat. Følgen blev, at Rigsdagen blev sluttet den 1. April Kl. 12 Middag, og umiddelbart derefter udstedte Regeringen en provisorisk Finanslov, der ikke alene indeholdt alt, hvorom Thingene var enedes, men tillige de extraordinære Bevillinger paa § 26, saaledes som Krigsministeren havde forlangt dem.

Jeg var tilfældig i Kjøbenhavn og fik af Amtmand Bille Meddelelse om, hvad der var sket. Han tilføjede: »Det er det reneste Grundlovsbrud, som tænkes kan; men det er et Spørgsmaal, om Ministeriet kan straffes derfor«.

Der kom nu en sørgelig Tid for Land og Folk, i hvilken Fanatikerne fra begge Sider spillede Hovedrollen. Venstre mente at burde forberede sig paa at maatte forhindre Gennemførelsen af Enevælden ved at oprette Riffeforeninger. Højre saae deri et Vidnesbyrd om, at man vilde Kongemagten til Livs, og man gik endog saa vidt, at man genoprettede »Kongens Livjægerkorps« for at værne om Kongens Person. Man søgte ogsaa at bringe Agitationen ind i Afdelingernes Officerskorps. Jeg gjorde, hvad jeg kunde for at holde mine Officerer udenfor Agitationen for at bevare Kameratskabet. Men alt, hvad jeg opnaaede, var, at jeg blev stemplet som Venstremand.

Det heldigvis mislykkede Attentat paa Estrup den 21. Oktober 1885, Dannelsen af Riffeforeningerne, Udtalelserne i Venstrepressen og Venstres Møder i Sommerens Løb, gjorde det nødvendigt for Regeringen at skride ind. Men, da Rigsdagen den Gang var inde, kunde der ikke udstedes

provisoriske Love. Rigsdagen blev derfor hjemsendt paa kort Tid, og i Mellemtiden udstedte Regeringen den 28. Oktober en Lov om Oprettelsen af et Gendarmerikorps og den 2. November et Tillæg til Straffeloven, der fastsatte Straf for enhver, der i Tale eller Skrift ophidsede Befolkningen til Voldsgerninger. Selvfølgelig var Regeringen nødt til at træffe Foranstaltninger til Ordenens Opretholdelse; men vor Hærorganisation gav Midlerne til en Løsning, der vilde have forhindret al den Uvilje, som Gendarmeriloven affødte hos en stor Del af Befolkningen.

Efter Udstedelsen af Gendarmeriloven opfordrede Krigsministeriet i en Kundgørelse de Befalingsmænd, der ønskede Ansættelse i Korpsen, til at indgive Ansøgning. Jeg ansaa det for min Pligt at gøre de mine Befalingsmænd, der meldte sig, opmærksom paa, at Loven om Gendarmerikorpset næppe vilde blive vedtaget af Rigsdagen. De opgav derfor deres Stilling i Hæren, men stod Fare for at faa Afsked, naar Gendarmeriloven blev forkastet. Men jeg tilføjede, at hvis de desuagtet ønskede at indgive Ansøgning, vilde jeg paategne denne med udelukkende Hensyn til deres Kvalifikationer til en saadan Ansættelse. Der hengik saa nogen Tid, men saa fik jeg Anmodning om at møde hos Regimentschefen. Han meddelte, at han af Krigsministeren havde faaet Befaling til at møde i Kjøbenhavn, og at han ved dette Møde havde faaet Paalæg af Ministeren om at tilkendegive mig, at jeg havde udtalt mig imod Gendarmeriloven, og hvis det gentog sig, eller hvis jeg overhovedet udtalte mig imod de Love eller Foranstaltninger, Ministeriet traf, vilde jeg øjeblikkelig blive afskediget. Det faldt mig ikke ind at gøre Modbemærkninger, da jeg vidste, at det ikke vilde nytte noget. Men da jeg meddelte, hvad der var passeret, til Regimentets 2 andre Bataillonschefer, svarede de mig, at de havde udtalt sig langt stærkere end jeg overfor Ansøgerne.

Der var en Frimurerloge i Helsingør, for hvilken Prins Hans stod i Spidsen. Efter at jeg var blevet forsat til Helsingør, blev jeg Prinsens Stedfortræder og maatte derfor ofte til Kjøbenhavn eller Frederiksborg for at forhandle

med Prinsen. Undertiden hændte det, at Kongen kom til, naar jeg besøgte Prinsen, og jeg kan derfor af personlig Erfaring udtale, at der var ingen, som sørgede mere over det politiske Uføre, hvori vi var kommet ind og mere længtes efter atter at komme paa lovlige Veje, end Kongen. Jeg mindes saaledes, at Kongen en Dag paa Fredensborg kom glædestraalende ind og fortalte, at det i det lige afholdte Statsraad var blevet besluttet at fremsætte et Lovforslag, der gjorde det muligt, at vi *altid* fik en Finanslov, saa at vi fremtidig blev forskaanet for provisoriske Finanslove. Jeg skal ikke indlade mig paa en Bedømmelse af Lovforslagets Indhold, men det blev forkastet, og nu kom vi gennem lange Tider til at leve udelukkende paa provisoriske Finanslove, der kun blev godkendt af Landstinget.

Foreløbig var der dog Grund til al tro, at Ministeriet ikke vilde fremtvinge Befæstningssagens Gennemførelse paa samme Maade, henset til de Udtalelser, Konsejlspræsidenten havde fremsat i Folkethinget 1882 (jfr. Side 91). De hvilede jo paa Erkendelsen af, at man ikke kan tvinge et Folk til at bringe Ofre for et Forsvar, til hvilket det ikke har nogen Tro. At der var en saadan Opfattelse hos mange, var ikke at undres over, thi der havde været alt for megen Vaklen i de Forslag, de forskellige Krigsministre havde fremsat, og Manglerne ved det Befæstningsforslag, Krigsminister Bahnson stod som Forkæmper for, var blevet afsløret gennem Forstkandidat Oldenburgs Skrifter.

Hvem der indenfor Ministeriet gav Stødet til, at ogsaa Befæstningssagen blev gennemført ad provisorisk Vej, foreligger ikke Offentligheden. Det vil erindres, at da Ministeriet Estrup opløste Folkethinget i 1876, var det, »fordi Thinget ikke vilde gaa med til den nødvendigste og mest paatrængende af de overordentlige Forsvarsforanstaltninger: *Kjøbenhavns Søbefæstning med tilsvarende faste Forter*«. Det maatte derfor i højeste Grad forbause, at da Krigsministeren nu begyndte at befæste provisorisk, blev Kjøbenhavns Søbefæstning foreløbig skudt til Side. Der blev begyndt med Landbefæstningen.

Komitéen for Selvbeskatningen havde faaet indsamlet et

saa stort Beløb, at den mente at kunne begynde sin Virksomhed. Komitéen var stemt for at benytte Beløbet til Anskaffelsen af Sømateriel. Men Krigsministeren fik sat igennem, at der blev begyndt med »Garderhøjfortet«, og det første Spadestik dertil blev gjort den 27. Marts 1886. Efter at det var sket, begyndte Krigsministeren den provisoriske Befæstning med Oversvømmelsen paa Nordfronten. Kort efter traf jeg den ledende Ingeniørofficer under Udførelsen af Arbejdet. Da jeg spurgte ham, om der ikke skulde anlægges Forter foran Oversvømmelsen paa Eremitagesletten, svarede han, at det skulde »de« nok blive nødt til at bevilge, naar Oversvømmelsen var færdig. Med »de« mente han Folkethinget. Spurgte man om, hvorledes man, naar Fæstningen var færdig, skulde faa en Hærlov, der skabte den til Forsvaret af Befæstningen nødvendige Besætning, fik man samme Svar. Men hvor kunde man tro, at Folkethinget skulde være villig til at fuldende en Fæstning, der var bygget paa Provisorier, eller vedtage en Hærordning, der var afpasset efter Fæstningens Krav?

Der er ikke noget mere ulykkebringende for et Land, end naar det kommer til Kamp mellem Regeringen og Repræsentationen om Forfatningen, navnlig naar Kampen drages i Langdrag, thi Kampen lægger sin klamme Haand over hele det daglige Liv og lammer Lysten til at arbejde for sin Livsgerning. Ulykken hos os var saa meget større, som det var givet, at Kampen vilde vare lige saa længe, som Befæstningsarbejdet stod paa, og naar det var endt, vilde Kampen efterlade en Bitterhed, som der vilde behøves lang Tid til at komme over.

I Sommeren 1886 fik jeg fra Prins Hans Anmodning om at tage imod Kong Oscar og føre ham til Frederiksborg, da han ønskede at se Slottet i dets nye Skikkelse. Prins Hans, Kammerherre Meldahl samt Brygger Jacobsen var til Stede ved Ankomsten. Efter at Kongen havde set alt, hvad han ønskede, var der Frokost, og derefter ledsagede jeg Kong Oscar til Helsingør.

Kort Tid efter blev jeg indbudt til Frokost paa »Sofiero«, hvor Kongen havde taget Sommerophold, og senere, den

8. September, fik jeg fra den svenske Overjægmester Indbydelse til at møde i Helsingborg den 23. September for Kl. 7 F. med Dampskibet »Drott« at sejle til Hveen og deltage i en Kongejagt. I Skrivelsen meddeltes, at der skulde mødes i Jagtpaaklædning, og at Kong Christian var indbudt til at deltage. Da jeg ikke var vant til at gaa paa Jagt, maatte jeg søge Vejledning hos en Skovfoged i Teglstруп Hegn og anskaffe det nødvendige Udstyr. Efterat Jagtselskabet var kommet til Hveen og var blevet placeret, ankom »Dannebrog« med Kong Christian, Kong Georg, der var i Besøg, Kronprinsen samt Prinserne Wilhelm og Hans. Efter den første Saat blev vi samlet, og jeg fik Lejlighed til at gøre vor Konge min Opvartning. Efter at der var blevet spist Frokost paa »Kongsgaarden«, blev Jagten fortsat. Den var nærmest et Myrderi paa Harer, fordi der kan gaa Aar mellem Kongejagterne, og i Mellemtiden var det forbudt at skyde Vildtet. Ved en Saat, hvor jeg havde faaet Plads sammen med Kong Georg, Kronprinsen og Prins Hans, og hvor det varede nogen Tid, inden Klapperne kom i Virksomhed, kom det til en Samtale om vor indre Politik, hvoraf det fremgik, at Kong Georg saavel som Prinserne saae meget mørkt paa Fremtiden. Jagten afsluttedes med en stor Middag paa »Drott«, og derefter vendte Jagtselskabet tilbage paa samme Maade, som det var ankommet.

Som Regel tog vor Kongefamilje Ophold paa Fredensborg om Efteraaret, og Afdelingscheferne fra Helsingør blev da tilsagt til det første større Taffel efter Ankomsten ligesom til Afskedstallet, naar Kongefamiljen skulde vende tilbage til Hovedstaden. Ved et saadant Afskedstallet i 1886 kom Dronning Louise til mig efter Tallet og beklagede sig over »at hun var saa træt, at hun næsten ikke kunde staa paa sine Ben«. Da jeg spurgte om Grunden, fik jeg til Svar: »Vi skal jo imorgen til Kjøbenhavn, og derfor har jeg ikke bestilt andet end pakke ind hele Dagen«. Da jeg tillod mig at bemærke, at Hendes Majestæt kunde have overladt Indpakningen til Andre, lød Svaret: »Nej! Jeg har altid selv besørget Indpakningen, for saa véd jeg, at alt er med.

Men nu er jeg en gammel Kone!« Da jeg ikke mente at kunne give Majestæten Medhold i den sidste Bemærkning, sagde hun: »Maa jeg være fri for Smigreri! Hvorledes vil De bevise, at jeg ikke er nogen gammel Kone?« Jeg henviste til, at en fransk Forfatter havde sagt, at en Dame aldrig er ældre, end hun ser ud. Og da Hendes Majestæt havde bevaret sit undømmelige Ydre, kunde hun heller ikke kaldes gammel. Denne Forklaring tiltalte Dronningen, men hun forlangte saa Oplysning om, hvad samme franske Forfatter havde sagt om Herrernes Alder. Jeg svarede at han — mig bekendt — intet havde sagt derom, men at en anden Forfatter havde udtalt, at en Herre ikke er ældre, end han føler sig. Ogsaa denne Forklaring tiltalte Hendes Majestæt. Naar jeg har fortalt denne Historie er det, fordi den fik en morsom Illustration det følgende Aar.

Det var Dronningens 70aarige Fødselsdag den 18. September 1887. En Mængde Mennesker strømmede til Fredensborg paa denne Dag for at lykønske Dronningen. Jeg var taget dertil fra Helsingør og var derfor Øjenvidne til den ualmindeligt smukke Fest. Prinsesse Augusta, der boede paa »Villa Augusta« ved Helsingør, var kommet til Fredensborg om Morgenens. Da jeg nogle Dage senere kom ud for at gøre Prinsessen min Opvartning, udtalte hun sin Glæde over Festen. Prinsessen tilføjede, at da der skulde være stort Taffel med mange Mennesker, var hun taget hjem tidligere. Forinden var hun dog kørt en Tour med Dronningen. Da de kom ind i Fredensborg By, var Husene overalt smykket med Blomster og Flag, og paa mange fandtes Inskriptionen 1817—1887. Men da Dronningen saaé denne, sagde hun til Prinsessen: »Hvorfor skal de rive mig det i Næsen, at jeg bliver 70!«

I Efteraaret 1888 deltog min Bataillon i de store Øvelser, der afholdtes i det sydlige Sjælland. Under en af Øvelserne fik jeg Befaling til hurtigt at rykke frem for at afvende en øjeblikkelig Fare. Jeg kom derved til at angribe min tidligere Bataillon, 19., under saadanne Vilkaar, at den under virkelige Forhold vilde have lidt et fuldstændigt Nederlag.

Det gik mig meget nær. Den følgende Dag red jeg — efter endt Øvelse — til Kritik. Undervejs kom jeg forbi 19. Bataillon. Geværerne var sat sammen, og Mandskabet hvilede. Men da man saae mig, rejste hele Mandskabet sig op, gjorde Front og Honnør. Det var mig en saa megen større Glæde, som jeg ikke følte mig lykkelig i de Forhold, hvorunder jeg virkede.

Hærloven af 1880 havde den store Mangel, at man som Bataillonschef kun havde alvorlig Beskæftigelse hvert 3. Aar, naar Bataillonens uddannede Rekruter. Den Frihed, jeg havde, udfyldte jeg med litterære Arbejder. Jeg havde faaet afsluttet Napoleons Felttog 1814 og benyttede det til Foredrag saavel for Garnisonen i Helsingør som for Officersforeningen i Kjøbenhavn, og deraf havde jeg megen Glæde. Men det var Tjenstforholdene, der ikke var tilfredsstillende.

Da man i 1880 indførte Regimentsinddelingen, var det trods bestemt Indsigelse fra alle de Officerer, der havde tjent i Regimenterne til 1842, og til Trods for Erfaringerne fra Treaarskrigen, hvor de selvstændige Batailloner havde vist deres store Fortrin. Nu fik man først Befaling over en Bataillon, naar man blev henvedt de 50, og da kun en af Regimentets 3 Batailloner havde noget at bestille, blev den stadig overvaaget af Regimentschefen. Jeg havde derfor mindre Frihed som Bataillonschef, end jeg havde haft, da jeg som Sekondløjtnant var Forstander for Undervisningsanstalten ved 2. Jægerkorps. Hertil kom, at vort gamle udmærkede Tjenstreglement, der kun havde den Fejl, at det var skrevet paa Tysk, var blevet afløst af et nyt. Men dette havde den Mangel, at dets Grænser var flydende, saa at det var umuligt at se, naar Regimentschefens Myndighed begyndte, og naar den hørte op. Tjenstreglementet var derfor stadig Genstand for Fortolkning, og det uheldige heri følte især, naar man som jeg ved 2. Regiment i Løbet af 3 Aar havde 3 Regimentschefer.

Da jeg i 1883 kom til 2. Regiment, var Regimentschefen syg, førte nærmest Kommandoen fra Sygelejet og viste sig kun enkelte Gange. Da han døde i Januar 1884, fik han

en Efterfølger, der var traadt ind paa Højskolen 1850, uddannet som Ingeniørofficer, hvorefter han havde taget Generalstabsexamen. Han blev saa ansat i Krigsministeriet og, uden at have deltaget, være sig i Treaarskrigen eller 1864, forstod han ved en høj Grad af Vindskibelighed efterhaanden at naa op til den højeste Stilling i Hæren, uden at han havde vist sig istand til at udfylde en eneste af de Stillinger, han havde beklædt. Ved hans Afgang fra Regimentet i 1886 fik dette en ny Chef. Han havde indlagt sig virkelige Fortjenester som Chef for Skydeskolen, men han blev gjort til Bataillonschef uden at have været Kompagnichef. Han var Bataillonschef ved 2. Regiment, da jeg kom dertil, og jeg fik derfor Lejlighed til at se, i hvor høj Grad han trængte til Øvelse. Desuagtet blev han forsat til Kjøbenhavn som Souskommandant, og fra denne Post vendte han tilbage til Helsingør som Regimentschef. I denne Stilling fortolkede han Tjenstreglementet paa en saadan Maade, at der ikke blev levnet Bataillonschefen nogen Myndighed. Jeg gjorde derfor, hvad jeg kunde, for at værgе om Bataillonchefens Ret, og det gav Anledning til Konflikt.

Jeg véd godt, at det er blevet sagt om mig, at, skønt jeg var en stræng Foresat, har jeg bestandig haft mine Undergivnes Hengivenhed og Tillid, derimod havde jeg ondt ved at underordne mig mine Foresatte. Som Modbevis i sidstnævnte Henseende kan jeg henvise til de Udtalelser, der foreligger fra mine Afdelingschefer, medens jeg kommanderede Kompagni og det baade i Fred og i Krig. Men naar mine højere Foresatte, de kommanderende Generaler, Generalinspektøren og Brigadekommandørerne ved Inspektionen og de større Øvelser bestandig udtalte deres Tilfredshed med min Virksomhed som Afdelingschef, kom jeg let til at staa i en skæv Stilling til mine Regimentschefer. Thi det hændte flere Gange, at disse ved Kritiken fik en mindre gunstig Bedømmelse, saa at min Optræden blev fremhævet paa deres Bekostning. Dertil kom, at medens jeg aldrig har tænkt mig Muligheden af, at nogen af mine Undergivne vilde gøre sig skyldige i Overgreb overfor mig, levede ikke

faa af de Foresatte, jeg kom til at tjene under, i en stadig Angst for saadanne Overgreb, fordi de — som Følge af deres manglende Uddannelse — kun kommanderede i Kraft af Distinktionen. Det er Valgforfremmelsen og den Betydning en Generalstabsexamen fik overfor denne, der siden 1867 har været Hærens Ulykke. Men jeg tør for eget Vedkommende sige, at jeg aldrig har lidt af Forfremmelsessyge; Drivfjedren for min Virksomhed har kun været Iver for, at alt blev saa godt som muligt og ikke Ærgerrighed for selv at komme frem. Ingen har været større Modstander af Valgforfremmelse end jeg, og jeg beklager, at mine Bestræbelser paa Rigsdagen for at faa denne afskaffet til kun at omfatte Forfremmelse til General, mislykkedes. Men jeg er glad ved aldrig selv at være blevet trukket frem gennem Valgforfremmelse.

Den 2. Februar 1888 fik jeg Befaling til at møde hos den kommanderende General ved en Skrivelse, der ikke passerede Regimentet. Jeg fortalte det til Oberstløjtnant Neergaard, en Ungdomsven, der kommanderede en af Regimentets Batailloner, og han mente, at det varslede noget rigtig godt for mig. Man vil derfor forstaa min Forbauselse over, at Generalen, da jeg den følgende Dag mødte hos ham, forelæste mig en Skrivelse fra Krigsministeren, der meddelte, at medens jeg hidtil paa de indsendte Forfremmelseslister var anbefalet som »meget egnet« til Forfremmelse, havde Regimentschefen paa den sidst indsendte Liste betegnet mig som »tvivlsomt egnet«. Krigsministeren havde anset det som Pligt at gøre mig opmærksom derpaa. Da jeg sagde Generalen, at da jeg ikke kendte Regimentschefens Motivering, var jeg heller ikke istand til at forsvare mig. Generalen forlod da Værelset. Jeg vidste fra gammel Tid, at Generalkommandoen havde Afskrift af alle Forfremmelseslister, og jeg formodede, at han konfererede med Stabschefen om, hvorvidt han turde gøre mig bekendt med den. Men, da han ved sin Tilbagekomst udtalte, at han ikke ansaa sig berettiget til at meddele mig Regimentschefens Udtalelser, svarede jeg, at jeg vilde til-

lade mig at sende ham en Indberetning om den Maade, hvorpaa Regimentschefen var optraadt overfor mig.

Da jeg kom tilbage til Helsingør, var Neergaard paa Banegaarden for at ønske mig til Lykke. Han blev oprørt i højeste Grad, da jeg fortalte ham, hvad der var sket, fordi han kendte det, der var passeret mellem Regimentschefen og mig.

Den 9. Februar indgav jeg min Fremstilling til den kommanderende General. Den blev sendt videre til Krigsministeren, og en Maaned senere meddelte Departementschef Jacobi mig fortroligt, at Krigsministeren havde bestemt, at jeg skulde forsættes til Kjøbenhavn. Det skete ved Kundgørelsen af 24. Marts 1888; jeg fik Kommandoen over 21. Bataillon.

I Løbet af Sommeren kom der en Forespørgsel fra Krigsministeriet vedrørende Munderingsvæsnet. Jeg benyttede Lejligheden til at fremhæve Manglerne ved dettes Administration og Maaden, hvorpaa de kunde afhjælpes. Det foranledigede, at Departementschefen for det Materielle, Oberst Schnack, anmodede mig om at møde i Krigsministeriet til en Konference. Da denne var sluttet, spurgte han mig, om jeg var villig til at overtage Posten som Chef for Forplejningskorpset, der snart vilde blive ledig. Jeg svarede, at efter min Mening var min Plads i Geledet, og vilde man bruge mig i en højere Stilling var jeg ubeskeden nok til at tro, at jeg, naar Tiden kom, vilde kunne gøre Nytte som Generalinspektør for Fodfolket. Derimod havde jeg ikke den ringeste Lyst til at blive Chef for Intendanturen.

I Efteraaret blev min ældste Datter brystsyg og maatte sendes til Davos i Schweiz. Da Kuren var endt, rejste hun til Montreux, hvor jeg skulde afhente hende. Da Krigsministeren tilfældig kom til Kundskab herom, fik jeg, uden at have søgt derom, en Rejseunderstøttelse, men samtidig blev det paalagt mig at skaffe Oplysning om adskillige Spørgsmaal vedrørende Militærforholdene i Schweiz.

I Begyndelsen af Maj 1889 rejste jeg til Montreux. Her traf jeg paa Hôtellet en Dame, der var gift med et Medlem af

Forbundsraadet, August Cornay. Han var ansat i Generalstaben som Generalauditør med Obersts Rang. Da hun hørte, at jeg skulde søge Oplysninger om Schwejz militære Forhold, erklærede hun, at mange af de Oplysninger, jeg søgte, kunde jeg faa hos hende, og i et Foredrag, der varede henved 2 Timer, gav hun mig en saa fuldstændig Oversigt over de militære Forhold, at jeg blev i højeste Grad forbauset. Nogle Dage senere indtraf Oberst Cornay. Da jeg fortalte ham, at jeg fra Montreux vilde rejse til Genf for gennem den danske Generalkonsul, som boede dér, at blive introduceret i Bern, svarede han mig, at det var ikke nødvendigt, thi han stod i Venskabsforhold til de Officerer, der beklædte de overordnede Poster, navnlig til Generalinspektøren for Fodfolket, Oberst Fejss, og det vilde være ham en Fornøjelse skriftlig at forberede min Ankomst til Bern. Med Glæde tog jeg mod Tilbudet, og jeg var derfor anmeldt, da jeg naaede denne By. Den følgende Morgen gik jeg en Tour for at orientere mig, og søgte blandt andet Krigsministeriet for at faa at vide, naar Krigsministeren tog imod. Svaret lød, at Ministeren var bortrejst og kom ikke tilbage i den nærmeste Tid, men at hans Remplacant, Oberst Fejss, var til Stede. Jeg vilde gaa hjem for at klæde mig om, men det, forsikrede man, var ikke nødvendigt, og jeg blev meldt. Takket være Oberst Cornays anbefaling, blev jeg modtaget med den største Venlighed. Jeg fik hurtig Indtrykket af, at jeg stod overfor en ualmindelig begavet, dygtig og kundskabsrig Officer, som, uagtet hans borgerlige Livsstilling skulde passes, dog var fulgt med i den militære Udvikling paa alle Omraader, og som vilde have kunnet gøre Fyldest som Generalinspektør i enhver europæisk Hær. Han anbefalede mig til Hærens Overinstruktør og Kredsinstruktør og medgav mig et Visitkort, hvorpaa han skrev: »Oberstløjtnant Jensen af den danske Hær, der søger Oplysning om vore militære Forhold, anbefales herved til enhver schweizisk Officer, med hvem han maatte komme i Berøring«.

Da jeg kom tilbage, indsendte jeg en udførlig Rapport,

som jeg selvfølgelig ikke kan gengive her, hvor jeg maa nøjes med at berøre nogle Enkeltheder, der kan have almindelig Interesse.

Schweiz har en garanteret Neutralitet, men der er ikke en Schweizer, der — efter de Erfaringer man havde haft Lejlighed til at gøre i 1814, hvor de Allierede krænkede Neutraliteten — stoler paa denne. Han stoler kun paa det Forsvar, man kan stille paa Benene. Derfor gaar Bestræbelserne bestandig ud paa at styrke Forsvarsvæsnet, og i ingen Stat i Europa er der en inderligere Samvirken mellem Befolkningen og Hæren for at naa dette Maal. Det var derfor ikke alene Fru Cornay, der kunde give mig de Oplysninger, jeg har omtalt; dem vilde jeg ogsaa have kunnet faa hos den jævreste Mand, jeg var truffet paa. Oberst Fejss havde udgivet »Den schweiziske Hær«, paa Tysk og Fransk samt paa Tysk »Det schweiziske Fodfolk«, hvori han udtalte sig med fuldstændig Aabenhed, og den samme fandt jeg hos enhver af de Officerer, med hvem jeg kom i Berøring. Der var intet Hemmelighedskræmmeri, man gav alle Oplysninger, selv om Manglerne derigennem kom til at træde stærkere frem. Men man gjorde det med berettiget Selvfølelse, fordi alt, hvad der ad Administrationens og Kommandoens Vej kan gøres for at komme over Manglerne, blev gjort.

Man vidste, at der er 2 Veje at gaa med Hensyn til Uddannelsesstiden: Enten lang Uddannelsesstid med faa paafølgende Indkaldelser, eller en kort Uddannelsesstid med mange Indkaldelser, og man valgte den sidste. For Fodfolket var Uddannelsesstiden den Gang 45 Dage, men med 6 Indkaldelser. I de Aar, hvor der ikke fandt Indkaldelser Sted, skulde Soldaten gøre et vist Antal Skud. Han kunde gøre dem i en Skytteforening, men var det ikke sket inden et bestemt Tidspunkt, blev han indkaldt til sin Afdeling og maatte foretage Skydningen uden Lønning. Da hver Rekrut strax modtager hele sin Ekvipering og Vaaben og beholder det, indtil hele Tjenestetiden er udløbet, kan Hæren mobiliseres hurtigere end en hvilken-somhelst anden Hær. Desuden sparer man de store Ud-

gifter, Depôtbygninger, Administrations-, Bevogtnings- og Tilsynstjenesten kræver. Soldaten er forpligtet til at holde sine Sager i Orden, og der afholdes Kontrolmøder i de Aar, hvor ingen Indkaldelse finder Sted.

Under Uddannelses-tiden er hele Styrken af Officerer, Underofficerer og Rekruter kasereret i fortræffeligt indrettede Blokkaserner, og Rekruterne har kun Udgangstilladelse Søndag Eftermiddag.

Der er Uddannelsesskoler for Officerer til og med Oberstgraden. Under mit Ophold saae jeg en saadan Skole for Majorer af alle Vaaben. Efter Indbydelse overværede jeg tillige en Præsentation af en Rekrutbataillon for Brigadeføderen efter endt Uddannelses-tid, og undredes over, hvad der var naaet i den korte Tid.

Oberst Fejss havde faaet indført et Excerreglement for Fodfolket, der var mere tidssvarende end noget andet europæisk Excerreglement paa den Tid, og Schweiz ejede i sine Generalinspektører (Vaabenchefer), sin Generalstab og sit Instruktørkorps en Elite af Officerer, som enhver Stat vilde kunne være stolt af. Man arbejdede uafbrudt paa at faa Forsvaret forbedret, og Oberst Fejss udtalte til mig, at han vilde være glad, om det kunde lykkes ham at faa den første Uddannelse ved Fodfolket forlænget til 3 Maaneder. Men han fraraadede meget bestemt at søge at faa det schweiziske Militarsystem indført hos os. Thi — udtalte han — vort System har Aarhundreders Tradition at støtte sig til, og det hviler paa en særlig Udvikling af vort Stats- og Folkeliv. Men Systemet kan ikke overføres til andre Stater, fordi alle Forudsætningerne mangler. Man kan »parodiére« det, men man kan ikke »kopiere« det, og alt, hvad man derigennem vilde naa, var at faa et Forsvar uden Værdi.

Efteraaret 1889 skulde min Bataillon deltage i de større Øvelser. I den første Del af Øvelses-tiden skulde Bataillonon indkvarteres i Egnen ved Hørsholm med Stabskvarter paa Folehave. Jeg har været indkvarteret mange Steder, men aldrig er jeg blevet modtaget med større Venlighed end hos Etatsraadinde Westenholz, og aldrig har jeg truff-

fel et Hjem, hvor Fred og Hygge i den Grad var til Huse.

Vi havde et glimrende Øvelsesterræn. Det var første Gang, at jeg havde min Bataillon samlet, og, da jeg selv er Kjøbenhavnner, glædede jeg mig over det Liv og den Frejdighed, der var hos mine Bysbørn. Jeg gjorde Øvelserne saa frie som muligt, saa at alle, baade Befalingsmænd og Menige, bestandig var interesserede i, hvad der foregik.

I Løbet af Vinteren 1889—90 rygtedes det, at der vilde komme Forfremmelser, og i dyb Fortrolighed fortalte General Schroll mig, at Krigsministeren havde tilladt ham at sige mig, at jeg vilde blive Oberst og faa Kommandoen over 1. Regiment i Kjøbenhavn. Men da Kundgørelsen kom i Marts, blev jeg i højeste Grad skuffet. Jeg var vel blevet udnævnt til Oberst, men jeg havde faaet Kommandoen over 3. Regiment. Kundgørelsen indeholdt tillige, at Oberst Meldahl var blevet udnævnt til Generalmajor og havde faaet Kommandoen over 2. sjællandske Brigade, der bestod af 3. og 4. Regiment. Jeg kom altsaa til at staa under Generalens Kommando. Som Grund til, at jeg ikke havde faaet 1. Regiment, blev angivet, at Chefen for 3. Regiment var ældre Officer end General Meldahl; men det samme var Tilfældet baade med Oberst Kirchhoff, der kommanderede 4. Regiment, og med mig.

Efter den Maade, hvorpaa General Meldahl var optraadt overfor mig i Lejren 1871, kunde jeg ikke vente mig noget godt, thi en Foresat kan jo komme sine Undergivne til Livs paa mange Maader, uden at man kan føre Klage derover.

General Meldahl var det personificerede Reglements- og Bestemmelsesmenneske, og han vilde træffe alle sine Afgørelser fra Skrivebordet. Det er jo saa, at der i den daglige Tjeneste forefalder meget, der finder sin hurtigste og naturligste Afgørelse gennem en mundtlig Forhandling. Men det vilde Generalen slet ikke inklade sig paa; han vilde, at alt skulde forhandles skriftlig. Det er ikke min Hensigt her at give en i det Enkelte gaaende Skildring af, hvad der passerede mellem General Meldahl og mig.

Jeg vil nøjes med at berøre de Hovedpunkter, der har haft Betydning for min tjenstlige Stilling. Men jeg maa udtrykkelig fremhæve, at Generalen aldrig fik Lejlighed til at gribe ind overfor Maaden, hvorpaa jeg førte Kommandoen over eller Administrationen af mit Regiment. Det var bestandig mig, han personlig vilde tillivs. Da alt, hvad der er passeret imellem os, blev behandlet skriftlig, har jeg udarbejdet en Fremstilling deraf, og den vil — led sagnet af alle Aktstykker — blive afleveret enten til Krigsmi-
nisteriets Arkiv eller til Rigsarkivet.

Jeg noterer det som en Mærkværdighed, at min Hustru og jeg fik Lov til, uden at komme i Aviserne, at fejre vort Sølvbryllup den 9. December 1890.

I Løbet af Vinteren 1890—91 kom jeg til at forstrække min venstre Arm. Da de Kurmetoder, Lægen anvendte, intet frugtede, rejste jeg i Juli Maaned til Sandefjord. Jeg blev behandlet med Gyljebade og Massage. Skønt jeg ikke var fuldstændig restitueret, afbrød jeg efter Samraad med Lægen, Kuren, efter 3 Ugers Forløb for at benytte den sidste Uge af min Orlov til en Rekreatjonsrejse. Denne gik pr. Jernbane over Drammen til Sandviken, hvor der er Skydsstation. Her fik jeg en Kariol, der ikke er noget meget bekvemt Køretøj, og med den gik det langs Sandvikselven, der er meget vandførende. Den første halve Time gik det rask, men saa kom en Stigning, der varede 5 Kvarter, til vi naaede henved 1000 Fod over Havfladen. Denne Strækning blev tilbagelagt i Skridt, og baade Skydsdrenge og jeg gik for at lette Hesten. Men undervejs maatte jeg sætte mig op af Træthed, og nu kunde jeg rigtig nyde, hvad jeg fik at se. Til begge Sider skovbevoksede Fjelde, der nærmede eller fjernede sig fra Landevejen, men uafbrudt gik Touren langs Elven, der brusede stærkere og stærkere, efterhaanden som vi steg, og som banede sig en vild Vej mellem Fjeldene. Uafbrudt var der Fosse; mange Steder stødte mindre Vandløb vildt larmende til; andre Steder styrtede Vandfald ned fra Klipperne. Da vi naaede op paa Toppen, saae vi den store Sø, fra hvilken Sandvikselven kommer. Nu gik det nedad, og det i en

Fart. Skydsdrenge stod op paa Kariolen og opmuntrede uafbrudt den lille Hest ved Tilraab. Vi kom ind paa en Vej, der var sprængt i Klippens Side, og fra hvilken, der var en henrivende Udsigt over en Fjord; langt borte saae man høje Bjerge. Ved Holmesund maatte jeg skifte Kariol, og saa gik Touren ad den for sin Skønhed berømte Svangstrandsvej, der er anlagt af en Brodersøn af Olaf Rye. Den gaar i dristige Slyngninger langs den ene Side af Fjorden. I denne ligger en Mængde smukke skovbevoxede Fjeldøer, og langt borte ser man det snebedækte Norefjeld. Vi naaede Bestemmelsesstedet, Sundvolden, hvor der er et godt Gæstgiversted, efter at Rejsen havde varet 10 Timer. Desuagtet vilde jeg samme Eftermiddag stige op paa Kroklev for at faa et Indblik i det smukke Ringerike. Der indtraf 6 danske Damer, Størstedelen Lærerinder fra Frøken Zahles Institut, fra Modum for at nyde samme Udsigt. Da Vejen var besværlig, tilbagelagde de fleste den til Hest. Hestene blev netop ført frem til Damerne, da jeg kom til. Jeg havde opdaget, at et meget alvorligt Uvejr var i Anmarche og gjorde Damerne opmærksom derpaa. Det var deres Hensigt at ville tilbage til Modum sent samme Aften, og de vilde kun opsætte Rejsen, naar de var sikre paa at faa godt Vejr næste Morgen. Det lovede jeg dem med den højeste Grad af Suffisance, fordi jeg altid plejede at have godt Vejr paa mine Rejser. Morgenen kom; det var Brandtaage, og Damerne var fortvivlet. Men jeg forsikrede dem, at Vejret vilde blive godt, og medens de ventede paa Hestene, begav jeg mig paa Vej tilfods. Vejen stiger uafbrudt mellem Fjelde, og paa den ene Side har man en Elv, der styrter larmende ned. Men da jeg havde gaaet henimod en Time, kom jeg pludselig gennem Taagen ud i det dejligste Solskin. Kort efter naaede jeg Gæstgiverstedet »Klevstuen«. Efterat have drukket en Kop Kaffe gik jeg først til »Dronningens Udsigt« og derpaa til »Kongens Udsigt«. Endnu laa Dalen neden under i Taage, men hinsides saae man Norefjeld, Gausta og mange andre Fjelde i den dejligste Belysning. Saa begyndte Solen at virke paa Taagen. Først brød den igennem paa et Sted, saa at man saae det

grønne Landskab, saa paa et andet Sted og pludseligt forsvandt Resten som ved et Trylleslag, og nu laa det dejlige Ringerike afsløret. Man vil vanskeligt finde et mere størslaaet Panorama end det, der ligger udbredt foran »Kongens Udsigt«. Men er end Panoramaet mindre fra »Dronningens Udsigt«, saa er dette Punkt dog til Gengæld som skabt til at ty hen til, naar man i Ensomhed vil søge Fred og Hvile. Da jeg samme Dag vilde naa Christiania, maatte jeg tilbage til Sundvolden. Den norske Generalstab var lige indtruffet paa en Generalstabsrejse til Bergen, og jeg blev indbudt til Middagen samme Dag, men Kariolen var alt bestilt forinden, og jeg maatte afsted. Der kom saa nogle meget behagelige Dage i Christiania, og jeg benyttede Tiden, saa godt det lod sig gøre, for at se saa meget af den smukke By og dens ikke mindre smukke Omgivelser og vendte saa tilbage til Kjøbenhavn pr. Dampskib under næsten uafbrudt Blikstille.

En kort Tids Massage satte mig istand til atter at bruge min venstre Arm med fuld Frihed.

General Tvermoes, der var blevet udnævnt til kommanderende General, var stadig syg og havde ligesom jeg været ved et Badested. Da han en Dag mødte mig, spurgte han til mit Befindende. Jeg svarede, at jeg var lykkelig over at være blevet fuldstændig rask og spurgte saa til hans Befindende. Da Svaret lød, at i hans Alder maatte man ikke forlange at blive rask, naar man først var blevet alvorlig syg, tillod jeg mig at minde ham om, at vi begge var født i 1830.

General Meldahls Brigade deltog aldrig samlet i de større Øvelser; men den maatte hver Gang afgive et Regiment, der benyttedes til at agere Fjende. Mit Regiment var derfor i 1891 beordret til at deltage i de større Øvelser, der foretoges paa Fyn under Kronprinsens Overkommando.

Under disse Øvelser havde jeg en Dag faaet Befaling til at tage en Forsvarsstilling ved Bellinge med mine 3 Batailloner. Den skulde angribes af 1. sjællandske Brigades 6 Batailloner. Jeg havde valgt en meget stærk Stilling med højre Fløj støttet til Odense Aa. Da den venstre Fløj

hængte i Luften, havde jeg stillet Hovedreserven, 1 Bataillon, skjult bag Fløjen. Angrebet blev ført udelukkende frontalt for paa denne Maade at drive mig ud af Stillingen. Men netop som Angrebet blev förstærket, lod jeg Hovedreserven rykke skjult frem og derpaa pludseligt udvikle sig til et omfattende Angreb i den fjendtlige Brigades højre Flanke. Da noget saadant ikke var forudset, saa at der ingen Reserve var ved Haanden, maatte Angriberne gaa overilet tilbage. De fremmede Officerer, der havde overværet hele Øvelsen, lykønskede mig til den vundne Sejr.

Krigsministeren, der ligeledes var til Stede, var gennem Oberst Jacobi blevet underrettet om forskellige Overgreb, i hvilke General Meldahl havde gjort sig skyldig overfor mig. Jeg havde spurgt Jacobi, om Ministeriet ønskede, at jeg skulde fremsætte Klage, men det blev besvaret benægtende da der ogsaa ad anden Vej var blevet fremsat Besværinger. Der vilde blive givet Generalen en avis om at være mere hensynsfuld i sin Optræden, navnlig overfor sine Regimentschefer. Under den omtalte Øvelse ved Bellinge, benyttede Ministeren Lejligheden til at sige mig, at han nok skulde skaffe mig Fred. Men jeg burde ikke lade mig afficere af General Meldahls Skriverier og kun sørge for, at jeg, ligesom hidtil, altid havde Retten paa min Side. Jeg svarede, at jeg skulde gøre mit Bedste, men at jeg kun var et Menneske.

Mit Regiment havde sejret i Kampen ved Bellinge, men Belønningen bestod i, at det efter endt Øvelse maatte afmarchere til Egnen ved Assens for den følgende Dag at være Fjende for fynske Brigade. Man vil deraf kunne forstaa, at det ikke var nogen misundelsesværdig Opgave, Regimentet havde, thi den medførte, at Bataillonerne blev i høj Grad overanstrengt, og det kunde give Anledning til Excesser. Det skete desværre ogsaa paa en af de sidste Øvelsesdage, idet en Menig i Drukkenskab slog en Flaske i Hovedet paa en Underofficer. Han var tidligere straffet for Vold og blev ved Krigsret idømt Forbedringshuset. Denne Sag gav Anledning til en Konflikt med Brigaden.

Skønt Regimentschefen som Jurisdiktionschef kun staar under Generalauditøren, forlangte Brigaden Oplysninger i nævnte Sag. Regimentet svarede ved at indsende en Indberetning til Krigsministeriet, hvori det gjorde opmærksom paa, at Oplysningerne ikke var forlangt af Hensyn til Forfremmelseslisterne, og at Regimentet derfor ikke ansaa sig berettiget til at efterkomme Brigadens Forlangende. Men denne Skrivelse blev tilbageholdt af Brigaden. En fortsat Brevveksling med denne førte til, at Brigaden i Skrivelse af 21. December udtalte »sin alvorlige Misbilligelse« af Regimentets Handlemaade. Den følgende Dag indsendte Regimentet Klage til Krigsministeriet over Brigaden. Efter at Sagen saa havde været sendt til Generalauditørens Erklæring, begik jeg den Fejl at efterkomme Ministeriets indstændige Anmodning til mig gennem Oberst Jacobi om at tage Klagen tilbage paa Betingelse af, at Sagens Realitet — Brigadens Ret til at forlange Oplysninger af Regimentet — skulde afgøres gennem en Kundgørelse. Denne Erklæring blev afgivet af mig overfor Krigsministeren den 23. Marts. Men den 28. s. M. fik Regimentet en ny Skrivelse fra Brigaden, der gik ud paa, at Brigadechefen havde faaet Meddelelse af Krigsministeren om, at min Klage var taget tilbage, og at den Misbilligelse, hvormed Brigaden havde afsluttet Sagen, *fremdeles stod ved Magt*. Dette var i bestemt Modstrid med den Betingelse, jeg havde stillet. Desuagtet besluttede jeg at vente til den omtalte Kundgørelse forelaa. Den kom den 19. April 1891 og bestemte, at i Sager, der havde været indstillet til allerhøjeste Stadfæstelse — og det var netop Tilfældet med Voldssagen — skulde Brigaden søge de Oplysninger, den ønskede, ved Henvendelse til Krigsministeriet, som da vilde foranledige, at de originale Akter vilde blive udlaant af Generalauditøren. Regimentet havde saaledes faaet Ret.

I Begyndelsen af Maj fik jeg fra Generalinspektøren for Fodfolket, General Nickolin, Anmodning om at fremsætte Forslag til Ændringer i Excerreglementet, da det paa-tænkte at faa tilvejebragt et nyt og tidssvarende Reglement. Det var en Anmodning, som jeg efterkom med saa megen

større Glæde, som selve Arbejdet interesserede mig i højeste Grad.

Skønt Landet endnu sukkede under Provisoriet, kom der dog en Dag, hvor alt syntes glemt, for at Folket kunde bringe Kongeparret sin Hyldest. Det var den 14. Juli 1892, hvor Kongeparret festligholdt Guldbryllupsdagen. Man vil vanskeligt faa et ungdommeligere Guldbrudepar at se, og man vil sjældent høre en hjerteligere Jubel end den, hvormed det store Folketog hilste Majestæterne paa Amalienborg.

Der var i Dagens Anledning blevet uddelt en Mængde Dekorationer, men det gav Anledning til en Del Misfornøjelse ikke mindst i Hæren. Der blev, for at tage et Exempel, uddelt ialt 5 Kommandørkors af II Grad til Stabs-officerer. Deraf fik Generalstaben, der ialt tæller 4 Stabs-officerer, de 3, Fodfolket 1 og Rytteriet 1. Misfornøjelsen vendte sig selvfølgelig mod Krigsministeren, der havde foretaget Indstillingerne. Regimentets Bataillonschefer følte sig krænket paa mine Vegne, og mange baade ældre og yngre Kamerater udtalte ved Festen paa Amalienborg deres Beklagelse over den Uret, der var tilføjet mig. Det kom Krigsministeren for Øre og foranledigede, at han personlig meddelte mig, at jeg havde været optaget paa Indstillingen, men saa havde Artilleriet forlangt at faa en Oberst med, der var ældre end jeg, og derfor blev ingen af os taget med.

I Juli Maaned fik jeg Befaling til at lede Fægningsskydningen paa Frederiksværk samme Aar. Da der blev stillet en Samling overordentlig flinke Officerer til min Raadighed, lykkedes det at faa et Udbytte, der blev anerkendt saavel af de Afdelingschefer, der deltog i Øvelserne, som af Hærinspektøren og den kommanderende General, der begge inspicerede Øvelserne. Den sidstnævnte, General Tvermoes, bemærkede dog, at han kunde have ønsket Kompagniovelsen tilføjet endnu et Moment; jeg oplyste om, at det var udelukkende af taktiske Grunde, at dette Moment ikke var medtaget.

Da Fægningsskydningen var endt, og jeg var kommet

tilbage til Kjøbenhavn, spurgte General Meldahl, der havde overværet Fægningsskydningen som Tilskuer, om jeg *privat* vilde oplyse ham om, hvorpaa jeg støttede min Vægning ved at medtage det omtalte Moment. Jeg svarede ved at give ham en Afskrift af de derom gældende Bestemmelser i det preussiske, russiske, franske og schweiziske Exerccerreglement.

Den 30. Oktober var der Parol hos den kommanderende General, der benyttede Lejligheden til at takke mig for den Maade, hvorpaa jeg havde ledet Fægningsskydningen, og han tilføjede, at han havde udtalt sin Anerkendelse i Indberetningen til Krigsministeriet. Det var mig selvfølgelig en Glæde, men den varede desværre kun kort. Da Parolen var forbi, var General Meldahl blevet staaende udenfor Porten. Han standsede mig for at takke for Oplysningerne, men tilføjede, at han ikke delte min Opfattelse. Jeg forsvarede mit Standpunkt. Samtalen blev ført roligt og høfligt. Men pludselig sagde Generalen paa sin ubehagelige Maade: »De véd ikke, hvad en feltbefæstet Stilling er!« Mit Svar lød: »Vor Samtale er privat, og da jeg ikke vil taale Fornærmelser, har jeg Ret til at afbryde den«. Derpaa gjorde jeg Honnør og gik.

Nu var min Taalmodighed til Ende. Jeg forlangte mine Oplysninger tilbage gennem Regimentsadjutanten. Der blev svaret, at de var makuleret. Jeg forlangte dem da enten i den Tilstand, hvori de var, eller i Afskrift, og da jeg ikke fik dem den 2. November*), gjorde jeg en Indberetning til Krigsministeriet. Den indeholdt *kun*, at efter at jeg først havde faaet en Irettesættelse i Brigadens Skrivelse af 21. December 1891, var denne blevet skærpet ved Gen-tagelse i Brigadens Skrivelse af 28. Marts 1892, og uagtet Kundgørelsen at 28. April s. A. gav mig Ret i Sagens Realitet, havde Brigaden dog ikke fundet Anledning til, skriftlig eller mundtlig at meddele mig, at den nu saac min Handlemaade i et andet Lys. Jeg indsendte denne Indberetning, fordi jeg maatte være forberedt paa, at General Meldahl

*) Jeg fik dem først den 5. November, og de var ikke makuleret.

paa min Forfremmelsesliste vilde udtale, at han havde givet mig en Irettesættelse og senere gentaget den, og at jeg havde taget derimod uden at gøre Modbemærkninger.

Mine litterære Arbejder var ikke lagt paa Hylden. Jeg havde, foruden en Fremstilling af Napoleons Felttog i Rusland 1812, der var blevet benyttet til Foredrag i Officersforeningen, udarbejdet en Sammenligning mellem Hærororganisationen 1816 og 1842, der ligeledes blev benyttet til Foredrag.

Kongen og Prinserne var næsten altid til Stede, naar jeg holdt Foredrag i Officersforeningen. En Gang spurgte Kongen, om han ikke forstyrrede mig nu og da ved at tage et lille Blund, hvad jeg maatte have set. Aarsagen dertil var, at han kom til Foredragene lige fra Taffet. Jeg kunde med god Samvittighed indskrænke mig til at svare, at Kongen aldrig havde forstyrret mig. Ved Foredragene over de nævnte Organisationer var Kongen dog uafbrudt med, og det i den Grad, at da jeg nævnte et urigtigt Tal vedrørende Garden til Hest, gav Kongen mig det rigtige ved Tegn.

Kort efter, det var den 14. November, var jeg til Taffel hos den kommanderende General. Prins Valdemar, som var til Stede, havde ikke overværet mine organisatoriske Foredrag, men han fortalte, at jeg dermed havde skabt stor Glæde paa Amalienborg. Thi jeg havde opfrisket Kongens Erindringer, saa at han kun talte om de gode gamle Dage under Kong Frederik VI. Dronningen og Omgivelserne samlede Malerier, Portrætter og andre Ting fra den Tid, saa at der daglig paa Slottet blev ført et Liv i Minderne Verden.

Da jeg kom hjem, fandt jeg et Brev fra Oberst Jacobi, hvori det meddeltes, at Krigsministeren havde faaet min Indberetning af 2. November og efter den ikke ansaa det for rigtigt, at General Meldahl og jeg blev staaende i Tjenstforhold til hinanden. Det blev derfor henstillet til mig, om jeg ikke vilde bytte med Oberst Colding i Fredericia fremfor at blive forsat af Ministeren.

Jeg gik den følgende Dag op i Ministeriet og forklarede

Krigsministeren, hvad der havde været Aarsag til min Indberetning. Hvad det Valg, der var blevet mig stillet, angik, da var det mig umuligt at gaa til Fredericia, fordi Sygdom i Hjemmet vilde nødsage mig til at lade min Familje blive i Kjøbenhavn. Jeg bad derfor om at maatte faa 4 Maaneders Orlov til Kjøbenhavn. Da Orlov til Garnisonsbyen strider mod Reglementet, lovede Ministeren at tage min Anmodning under Overvejelse, og han tilføjede samtidig, at min Orlov saa vilde udløbe i Marts, og da der til den Tid vilde finde Forfremmelser Sted, »vilde det være let at faa min Ansættelse ordnet paa en tilfredsstillende Maade«.

Den 18. November fik jeg Meddelelse om, at Orloven vilde blive givet mig fra 1. December, og at den kommanderende General var blevet underrettet derom. Da jeg i den Anledning meldte mig hos Generalen, blev jeg modtaget med: »Nu stod De saa smukt, hvorfor har De villet gøre dette?« Jeg forklarede ham Grunden til min Handlemaade. Han bemærkede dertil, at General Meldahl havde beklaget sig over, at jeg forfulgte ham. Da jeg kom hjem, skrev jeg derfor en samlet Fremstilling af den Handlemaade, jeg havde været Genstand for af General Meldahl, og bad Oberst Jacobi gennemse den, inden jeg sendte den til General Tvermoes. Men Jacobi bad mig indstændig at forholde mig *fuldstændig rolig* og lade Fremstillingen blive liggende. Jeg fulgte hans Raad.

Den 30. November meldte jeg mig fra Tjeneste ved Brigaden. General Meldahl indskrænkede sig til at bukke. Samme Dag var jeg til Middag hos Generalinspektøren for Fodfolket, General Nickolin.

Man var den Gang begyndt at blive træt af Provisorierne og Visnepolitikken i Rigsdagen og vilde begynde at forhandle om de af Regeringen fremsatte Love, deriblandt Hærloven.

Krigsministeren var til Stede ved den nævnte Middag, og General Nickolin benyttede Lejligheden til at udbringe hans Skaal »i det sikre Haab, at vi i ham havde en Mand, der ikke vilde gaa med til, at Fodfolket blev formindsket«.

Ministeren udtalte i sit Svar, at hvis der skulde indtræde en Krise, og denne nødvendiggjorde Ofre, vilde han haabe, at Fodfolket vilde forstaa at indse Nødvendigheden deraf, og med denne Motivering udbragte han en Skaal for Fodfolket. Da den langt overvejende Del af Gæsterne hørte hjemme i dette Vaaben, virkede Ministerens Udtalelser meget nedslaaende.

General Nickolin benyttede Lejligheden til at takke mig for Ændringerne til Excerreglementet og tilføjede, at naar det nye Reglement blev indsendt til Ministeriet, vilde han fremhæve den store Andel, jeg havde i Resultatet, »fordi han ikke vilde pynte sig med laante Fjer«.

Krigsministeren havde ved en Grundlovsfest proklameret, at nu var Kjøbenhavns Landbefæstning færdig og *sikrede Hovedstaden imod et Bombardement*. At det ikke forholdt sig saa, var de Sagkyndige enig om. Men nu gialdt det i alle Tilfælde om at faa vedtaget en Hærlov, der tilfredsstillede de Krav, Forsvaret af Fæstningen stillede. Ministerens Stilling er udtrykt gennem hans omtalte Skaaltale. Det vakte derfor megen Opsigt, at Estrup ved Højres Delegeretmøde satte sit Ord i Pant paa, at der ikke skulde ske nogen Indskrænkning i Felthæren for derigennem at opnaa en Forøgelse af Fæstningsartilleriet og Ingeniørerne.

Nytaarsdag 1893 fortaltes i »Dannebrog«, at General Bahnson skulde afløses som Krigsminister af General Koefoed. Ved Kuren paa Amalienborg samme Dag fortaltes derimod, at Folkethingsmand F. Bojsen skulde være Krigsminister med mig som Direktør.

Den 5. Januar var jeg tilstede ved en Fest, i hvilken Prins Hans ogsaa deltog. Han havde hørt om mit Mellemværende med General Meldahl og havde talt med Kongen derom. Kongen havde udtalt sin Misbilligelse af, at man vilde forsætte mig, og af at jeg havde faaet Orlov til Kjøbenhavn. Kongen havde talt med Krigsministeren derom. Denne synes at være gaaet ud fra, at det var mig, der havde talt med Prins Hans og saaledes klaget over ham bag hans Ryg. Sandheden var den, at jeg siden Oktober Maaned ikke havde talt med Prinsen, og at jeg *aldrig* med

et eneste Ord til ham havde omtalt Forholdet mellem General Meldahl og mig. Prinsen ønskede nu, at jeg skulde tale med Kongen; men jeg bad ham indstændigt at sørge for, at Kongen ikke blandede sig i Sagen, da jeg havde Ret, og efter den sidste Samtale, jeg havde haft med Ministeren, intet havde at frygte. Prinsen sluttede med at sige mig, at han næste Dag rejste til Stockholm, og han bad mig komme til sig, saasnt han vendte tilbage.

Samme Dag, den 5. Januar, berettede »Avisen«, at General Tvermoes skulde være Krigsminister med mig som Direktør, men jeg skulde senere afløse ham som Minister.

Den 31. Januar besøgte jeg atter Prins Hans, der lige var vendt tilbage fra Stockholm. Han spurgte mig, om jeg havde talt med Kongen. Da jeg svarede Nej, bad han mig snarest muligt søge Fortræde. Jeg, der stadigt stode paa Krigsministerens sidste Udtalelser til mig, svarede, at jeg i Følelsen af min Ret vilde forholde mig afventende, og at det vilde være illoyalt af mig overfor Krigsministeren, om jeg vilde gaa til Kongen. Desuden var jeg ikke urolig for min Fremtid, thi den laa kun i Guds Haand.

Oberst Hedemann var blevet udnævnt til kongevalgt Landstingsmand. Da han laa i Odense og i en nær Fremtid skulde være General, fortalte Rygtet, at han skulde afløse General Meldahl.

Den 16. Februar fik jeg fra Oberst Jacobi Anmodning om at møde hos Krigsministeren den følgende Dag.

Ministeren begyndte med at udtale, at Rygterne om, at General Meldahl skulde afløses af Hedemann, var en Fabel. Derefter udtalte han, at da han havde modtaget Forfremmelseslisterne, havde han raadført sig med sine »naturlige Raadgivere«, og derved var det blevet bestemt, at jeg skulde afskediges, fordi jeg ikke kunde komme ud af det med mine Overordnede. Ministeren henstillede derfor, om jeg vilde foretrække selv at indgive Ansøgning om Afsked. Jeg svarede ubetinget Nej. Ministeren bemærkede saa, at jeg skulde have fulgt hans Raad og gaaet til Fredericia, saa var der intet sket. Da jeg gjorde opmærksom paa, at der efter den Tid — altsaa efter vor sidste

Samtale — ikke var sket det allerringeste mellem General Meldahl og mig, maatte Forfremmelseslisterne være blevet de samme. Det forbausede mig at faa til Svar: »Det kunde De lade *mig* om!« Da jeg saa bad om at faa Oplysning om, hvad det var, man bebrejdede mig paa Forfremmelseslisterne, fik jeg til Svar, at Listerne var »fortrolige«, og derfor maatte han ikke give mig Oplysning derom. Jeg svarede da, at jeg ikke vilde forlade Hæren med Følelsen af, at der var gjort mig Uret, og derfor havde jeg nu ingen anden Udvej end at klage over General Meldahl. Jeg fik til Svar, at alt, hvad jeg derigennem vilde opnaa, var, at min Afskedigelse vilde blive trukket længere ud, *thi afskediges skulde jeg*. For saa ikke at gøre mig skyldig i en Forseelse, der kunde paatales, bad jeg om at maatte gaa til Kongen. Det blev besvaret med et næsten haanligt »Værsgo«. Dermed var denne oprørende Forestilling endt.

Da jeg kom hjem, skrev jeg strax til Prins Hans og bad ham udvirke, at jeg fik privat Fortræde hos Kongen. Endnu samme Eftermiddag fik jeg Svar, at Kongen vilde modtage mig om Søndagen, den 19. Februar, »efter Kirken«. Men Prinsen tilføjede, at han frygtede for, »at endog en Samtale med Kongen nu ikke mere vilde forandre min Stilling«.

Da jeg om Søndagen kom til Kongen, udtalte jeg, at naar jeg ikke var kommet tidligere, var det, fordi jeg havde haft al mulig Grund til at tro, at Krigsministeren var mig velvillig stemt. Derfor havde hans pludselige Omslag forbauset mig i højeste Grad. Kongen sagde mig da, at Krigsministeren havde udtalt, at jeg ikke kunde komme ud af det med mine Foresatte, navnlig General Meldahl. Jeg gav da Kongen en kort Fremstilling af mit Forhold til General Meldahl, og af hvad der i den Anledning var passeret mellem Krigsministeren og mig. Kongen svarede, at jeg vidste hvor megen Pris, han satte paa mig, og derfor havde det gjort ham meget ondt at maatte gaa ind paa den *ansvarlige* Ministers Forlangende. Jeg tillod mig da at bemærke, at jeg ikke havde noget imod at forlade

Hæren, da jeg havde Erindringer nok at leve paa; men at jeg ikke ønskede at gaa med Følelsen af, at der var gjort mig Uret. Derfor havde jeg sagt Ministeren, at jeg vilde klage over General Meldahl. Kongen svarede, at Krigsministeren *allerede havde været hos ham* og fortalt, at det var min Hensigt, men Ministeren havde tilføjet, at det for Hærens Skyld ikke gik an, at der blev Forhør og Krigsret mellem en General og en Oberst. Jeg gjorde da opmærksom paa, at naar jeg klagede, stod det ikke i Ministerens Magt at holde min Klage tilbage; men at ogsaa jeg havde Følelse af, hvad jeg skyldte Hæren. Jeg bad derfor om, at min Sag med General Meldahl maatte blive forelagt General Schroll, og jeg lovede, at hvis han erklærede, at jeg havde haft Uret, skulde min Ansøgning om Afsked komme til at foreligge øjeblikkelig. Kongen svarede, at han skulde forebringe min Anmodning for Krigsministeren, og at jeg vilde faa nærmere Meddelelse fra denne.

Efter at have forladt Kongen talte jeg med den jourhavende Adjutant, og da det viste sig, at han havde Kendskab til mit Ærinde hos Kongen, sendte jeg ham den Fremstilling, jeg havde affattet, ledsaget af alle Aktstykker, og overlod til ham at bestemme, om han vilde vise Kongen og Prins Hans disse Aktstykker eller kun referere dem. Adjutanten meddelte Kongen Indholdet og gennemgik hele min Fremstilling med Prins Hans. Aktstykkerne blev derpaa sendt mig tilbage med Anmodning om at forholde mig fuldstændig rolig, om muligt holde mig hjemme. Det var en kvalfuld Forventningens Tid, men da Krigsministeren inden den 2. Marts ikke lod høre fra sig, søgte jeg General Schroll for om muligt hos ham at faa Oplysning. Da mit første Spørgsmaal lød — »Naar skal jeg afskediges!« — svarede Generalen: »Men De skal jo slet ikke afskediges!« Generalen fortalte mig da, at han var blevet kaldet til Krigsministeren, der havde sagt ham, at det var Kongens Ønske, at han skulde udtale sig om Sagen mellem General Meldahl og mig. Schroll svarede strax, at en saadan Undersøgelse var overflødig, fordi han kendte Sagen og vid-

ste, at jeg havde Ret. Ministeren blev meget afficeret af dette Svar og sagde: »Nej, Oberst Jensen har ikke Ret *og skal ikke have Ret!*« Schroll svarede da, at hvis han ikke fik fuld Frihed til at udtale sin Mening om Sagen, ønskede han ikke at paatage sig Hvervet. Ministeren indvilgede heri. Schroll undersøgte Sagen og erklærede, at jeg i Sagen overfor General Meldahl havde Ret. Desuagtet forlangte Ministeren, at jeg skulde afskediges. Kongen forlangte saa at se alle Forfremmelseslisterne, og da det var sket, erklærede han overfor Krigsministeren: »Jeg afskediger ikke Oberst Jensen!« Dette foregik den 22. Februar. General Schroll gav samme Dag Middag som Chef for Generalstaben, og Krigsministeren var blandt de Indbudte. Ministeren fortalte strax Schroll, at han samme Dag havde været hos Kongen, og at Kongen ikke vilde afskedige mig. Han tilføjede, at »Sagen var for ubetydelig til, at han vilde sætte sin Portefeuille ind derpaa«. Men skønt Ministeren den 17. Februar havde meddelt mig, at jeg *skulde* afskediges, og Kongen havde lovet mig Svar gennem ham, fik jeg ingen Underretning om, hvad der var passeret. Først den 8. Marts kom Kundgørelsen. Jeg havde mistet mit Regiment og var blevet stillet til Raadighed for 1. Generalkommando. Jeg havde atter maattet gøre Plads for Oberst Zachariae.

Regimentets Officerer havde uafbrudt staaet paa min Side. Brigadechefens Afskedshilsen var et stramt Buk, men, efter hvad der er blevet mig sagt, omtalte han mig i meget anerkendende Ord, da han fremstillede min Efterfølger for Officerskorpset.

Da jeg kom til den kommanderende General, beklagede han ikke at maatte benytte mig som Stabschef, men lovede at ville give mig saa megen Beskæftigelse som mulig. Han forsikrede samtidig, at han hverken havde været tilkaldt af Ministeren eller raadspurgt, saa at han hverken havde Lod eller Del i Krigsministerens Planer om at afskedige mig. Generalinspektøren for Fodfolket udtalte sig ganske i lignende Retning og tilføjede, at han havde forlangt, at jeg skulde have Regiment. Ja, det blev endog

fortalt, at General Meldahl havde udtalt, at han ikke ønskede, at jeg blev forsat. *Ingen af mine lovlige Foresatte, der havde affattet Forfremmelseslisterne havde saaledes forlangt mig afskediget.* Hvem var da de »naturlige« Raadgivere, Krigsministeren havde spurgt? Oberst Jacobi kunde det ikke være, thi han havde ved alle Lejligheder udtalt saavel til mig som til andre, at der var gjort mig storlig Uret. Der er kun en eneste Forklaring af Krigsministerens Handlemaade imod mig: General Bahnson vilde for enhver Pris beholde Krigsministerportefeullen, og han saae i mig en farlig Konkurrent. Derfor vilde han have mig afskediget paa en kompromitterende Maade.

Den 14. Marts var jeg hos Kongen, der modtog mig med: »Ja, De forstaar vel, hvad der er sket?« Jeg svarede, at min eneste Viden var Kundgørelsen, der stillede mig til Raadighed for 1. Generalkommando. Kongen bemærkede dertil, at Meningen var, at jeg kun skulde blive ved Generalkommandoen, til der blev »en passende Plads ledig for mig«. Kongen tilføjede, at han havde set alle Forfremmelseslisterne over mig, at alle mine Foresatte havde udtalt deres Anerkendelse af min Dygtighed og mine Knndskaber og kun anket over min Tilbøjelighed til at kritisere. Han bad mig derfor om ikke at være for skarp i min Dom, thi — tilføjede han — »c'est le ton, qui fait de la musique«. Hele den kærlige Maade, hvorpaa Kongen optraadte overfor mig ved denne Lejlighed, fyldte mig med den dybeste Taknemlighed og er en Erindring, jeg aldrig glemmer.

Krigsministeren havde fremsat et Hærlovsforslag. Det kom til 1. Behandling og blev sendt i et Udvalg, der afgav Betænkning. Men samtidig blev der plejet private Forhandlinger i Rigsdagen mellem F. Bojsen paa den ene og General Thomsen samt Oberst Hedemann paa den anden Side. At de ikke førte til et Resultat, synes at være begrundet i, at General Thomsen optraadte saa tvetydigt, at Folkethingets Højre udtalte sin Misbilligelse af hans Optraeden, og at F. Bojsen erklærede ikke at ville forhandle med ham. I Løbet af Sommeren 1893 foretog Thomsen

saa en Rejse til »Rødkilde« paa Møen, for at komme til Forstaaelse med F. Bojsen.

Da Rigsdagssamlingen var endt, nedsatte Krigsministeren en militær Kommission, der skulde udtale sig om det Hærløvsforslag, han havde fremsat i Folkethinget, og som dette havde vraget. Selvfølgelig sluttede Kommissionen sig til Forslaget, men det blev uden Betydning, fordi Folkethinget ikke vilde forhandle med Krigsminister Bahnson.

Jeg havde besluttet roligt at afvente, hvad der vilde komme og ikke selv tage Initiativet til noget som helst. I Juni Maaned blev 1. Regiment ledigt ved Dødsfald. Var jeg gaaet til Kongen, havde jeg maaske faaet Regimentet, men det vilde jeg ikke gøre, fordi det var Krigsministeren, der havde Retten til at ansætte Regimentschefer. Krigsministeren gav Regimentet en midlertidig Kommandør.

Paa Opfordring af mange Kamerater havde jeg besluttet at offentliggøre Foredrag, jeg havde holdt om Napoleons Felttog 1812. Da jeg *ikke* vilde søge om Understøttelse fra Krigsministeriet, henvendte jeg mig til Boghandler Hegel (Gyldendalske Boghandel). Efter at have ladet en Historiker læse mit Manuskript, paatog han sig Udgivelsen. Bogen blev trykt i 1000 Exemplarer og vandt megen Anerkendelse — det svenske militære Tidsskrift karakteriserede Fremstillingen som »mesterlig«. Bogen er udsolgt, men jeg fik intet Honorar.

Der er mange Huller i den danske Krigshistorie. Forfatteren P. F. Rist havde i det militære Tidsskrift givet en Oversigt over disse, og jeg besluttede at tage fat paa at udfylde et af Hullerne ved at give en Fremstilling af den skaanske Krig 1675—79. Den maatte fortrinsvis støttes paa Arkivstudier, og da Arkiverne fra den nævnte Periode ikke var ordnet, var Arbejdet meget møjsommeligt. Men dermed gik Tiden, og det var Hovedsagen. Tjenstligt havde jeg omtrent intet andet at bestille end som Tilskuer at overvære de større Øvelser og Revuen paa Nørrefællid. Efter denne havde jeg den Glæde, at Kongen, da Revuen var endt, red hen til mig og sagde: »Deres Regiment marcherede udmærket smukt forbi«.

Ved et tilfældigt Besøg i Folkethinget kom F. Bojsen til mig og fortalte, at han havde benyttet Sommeren til at udarbejde et Hærlovsforslag, som var blevet godkendt af Lars Dinesen. Derefter havde han henvendt sig til nogle tjenstgørende Officerer og bedt dem om at se Forslaget igennem og vejlede ham. Men overalt fik han Nej af Frygt for Krigsministeren. Da han spurgte, om jeg nærede samme Frygt, svarede jeg, at den var mig uforstaaelig, og lovede at komme hjem til ham for at blive bekendt med hans Forslag.

Krigsministeren havde paany fremsat sit Hærlovsforslag. Der kom til Forhandling den 18. Oktober i Folkethinget. Forhandlingerne drejede sig dog udelukkende kun om Lovforslagets Overgang til 2. Behandling, som det radikale Parti modsatte sig. Loven blev dog sendt i Udvalg, men Bojsen erklærede, at Ministeren ikke deraf maatte drage den Slutning, at hans Forslag vilde blive behandlet.

Samme Aften besøgte jeg Bojsen. Han indledede med, at han havde henvendt sig til mig, fordi det blev betragtet som givet, at jeg skulde være Bahnsons Efterfølger. Jeg bad ham lade denne Mulighed være fuldstændig ude af Betragtning. Bojsen udtalte derpaa, at der hver Dag blev arbejdet paa Forlig, og at Vanskelighederne bestod i, at Estrup ikke vilde slippe Bahnson. Samtidig havde Landstingets Højre indtaget en stivere Holdning, saa at det ikke — som i sidste Rigsdagssamling — vilde gaa med til at nedsætte de aarlige militære Udgifter med 300,000 Kroner, men holdt paa det gældende Budget. Han havde derfor udarbejdet sit Forslag som et Forhandlingsgrundlag, og da han gik ud fra, at Agrarbevægelsen vilde medføre, at hvis Hæren ikke fik en Lønningslov nu, fik Hæren den aldrig, havde han ogsaa taget Hensyn hertil i sine Beregninger. Vi gennemgik saa Forslaget. For at formindske Udgifterne og derigennem faa Penge til Fæstningsartilleriets og Ingeniørernes Forøgelse havde han reduceret Fodfolket med 5 Batailloner, og sammensat Infanteriregimenterne af Linje- og Forstærkningsafdelinger. Desuden var Tjensttiden blevet indskrænket. Rytteriet var ligeledes blevet reduceret, saa

at det kun skulde bestaa af 12 Eskadroner i 3 Regimenter. Da vi havde drøftet Spørgsmaalene, udtalte jeg, at jeg ikke kunde gaa ind paa Forslaget, men bad om at maatte tage det med hjem for at kunne gennemgaa det nøjere. Da vi skiltes, gjorde jeg ham opmærksom paa, at da jeg ikke var i Rigsdagen, maatte han forhandle med General Thomsen. Han svarede, at det var han i højeste Grad utilbøjelig til efter hele Generalens tvetydige Optræden i den forrige Samling, og at Generalens Sommerbesøg paa »Rødkilde« ikke havde forandret hans Stilling.

Efter at have tilbragt Natten med grundigt at undersøge Bojsens Forslag sendte jeg det tilbage den følgende Dag med den Erklæring, at jeg ikke kunde tiltræde det. Jeg fraraadede at tage Lønningsspørgsmaalet med og at nøjes med at finde Midlerne til at holde Udgifterne 300,000 Kroner lavere end det gældende Budget og antydede i korte Træk den Vej, der efter min Formening kunde føre til et Resultat. Endelig tilraadede jeg Bojsen at forhandle med General Thomsen, fordi det jo var muligt, at han ikke havde Betænkelighed ved at gaa ind paa Forslaget. Desuden var General Thomsen henvist til at finde en Udvej paa Grund af den skæve Stilling, hvori han stod til sit Parti efter den Maade, hvorpaa han havde ført Forhandlingerne i sidste Samling.

Den 1. November festligholdt Generalerne Nickolin og Frejesleben deres 50-aarige Officersjubilæum. Kongen og Prinserne var til Stede, og der blev ikke alene fra deres og Jubilarernes, men ogsaa fra mange ældre Kameraters Side vist mig en Opmærksomhed, der ikke kunde undgaa Krigsministeren. Efter Bordet stod jeg i Samtale med Kronprinsen og Prins Hans. Da Prinsen spurgte, hvorledes jeg havde det, svarede jeg, at jeg var glad ved al den Velvilje og Sympathi, der var blevet vist mig samme Dag, fordi det for mig var et Vidnesbyrd om, at man erkendte, at der var gjort mig Uret. Jeg udtalte dette med hævet Stemme og tilføjede: »Jeg siger dette højt, fordi jeg ønsker, at Alverden skal høre det«. Det skete med Flid, fordi Krigsministeren stod lige ved med Ryggen til os. I samme

Nu vendte han sig, bukkede meget dybt for mig og sagde smilende: »Velbekomme, Oberst Jensen!« og rakte mig Haanden. Det morede Prinserne i høj Grad. Lidt senere stod jeg i Samtale med 2 yngre Kamerater, da Krigsministeren pludselig kom hen til mig. Kongen og Prinserne var den Gang taget bort, men det gav Anledning til almindeligt Røre i Salen. Man dannede en Kreds i Afstand uden om os og mente, at nu maatte det komme til Forsoning. Ministeren takkede mig for min Fremstilling af Napoleons Felttog 1812, som jeg havde sendt *Krigsministeriet*, men som han havde betragtet som en personlig Gave. Han tilføjede, at jeg stod i Gæld til Officersforeningen, fordi jeg havde holdt Foredrag om Napoleons Felttog 1812 og 1814, men havde sprunget 1813 over. Jeg svarede, at den Gæld var jeg paa Veje til at indfri, thi jeg havde gjort Studier til Foredrag om 1813, som jeg agtede at holde i Løbet af Vinteren; men senere vilde jeg fuldende Arbejdet for ogsaa at give en trykt Fremstilling af nævnte Felttog. Foreløbig maatte jeg give Afkald derpaa, fordi mit Hovedarbejde var Arkivstudier til den skaanske Krig 1675—79. Jeg tilføjede: »Da Deres Excellence ikke vil tillade mig at arbejde i Hæren, har jeg besluttet at arbejde for Hæren«. Han svarede, at han fuldstændig havde forstaaet mit Standpunkt og respekterede det i høj Grad. Vi kom derefter ind paa en Omtale af strategiske Foredrags Betydning for yngre Officerer, og Samtalen endte med, at han opfordrede mig til at blive til Festens Afslutning. Jeg blev, og Krigsministeren vedblev uafbrudt at vise mig en saa paafaldende Venlighed, at alle maatte tro, at det var kommet til Forstaaelse imellem os. Da vi skulde gaa, kom en Officer, der var ansat i Krigsministeriet, til mig og udtalte, at intet vilde være ham og mange Kamerater kærere, end om jeg endnu maatte blive bevaret for Hæren i mange Aar. Men samtidig bad han mig om ikke at tro paa Krigsministeren. Han havde med Forbavselse set den Venlighed, Ministeren havde vist mig ved denne Lejlighed, fordi den stod i en saa skærende Modsætning til den Maade, hvorpaa han behandlede mig bag min Ryg. Han bad mig derfor ikke

at knytte det ringeste Haab til Ministerens Optræden ved denne Lejlighed. Jeg kunde kun svare, at hvis Ministeren havde ondt isinde imod mig, og desuagtet spillede en saadan Komædie med mig overfor Kameraterne, vilde Skammen blive hans og ikke min.

I Løbet af Vinteren 1893—94 holdt jeg Foredrag i Officersforeningen om Napoleons Felttog 1813.

I Marts Maaned kom den aarlige Kundgørelse om Dekorationer. Trods Krigsministerens Erklæring til mig i 1892 blev jeg atter forbigaaet. Kort efter skete en Afskedigelse, hvorved 6. Regiment i Odense blev ledigt, men trods Generalinspektørens udtrykkelige Forlangende fik jeg heller ikke denne Gang Kommandoen over et Regiment. Kongen havde sagt mig, at jeg kun var stillet til Raadighed for 1. Generalkommando, indtil der blev en passende Plads ledig for mig. Men Løftet blev ikke indfriet, og det syntes aldrig at ville blive indfriet. Men talte jeg om at ville indgive min Ansøgning om Afsked, blev dette bestandig fraraadet mig. Naar jeg blot vilde have Taalmodighed, vilde jeg faa min Ret.

I Rigsdagen arbejdedes mere og mere paa at komme ud over Provisorierne. Den 14. Marts om Aftenen var man fuldstændig enig om alle Punkter i Forliget, men forinden den endelige Afgørelse forlangte man en skriftlig Tilkendegivelse af Konsejlspræsidenten om, at han vilde indgive Ministeriets Afskedsbegæring, naar Forliget var kommet i Stand, uden at man dog stillede noget Forlangende om Tidspunktet for Tilbagetrædelsen. For at give Konsejlspræsidenten at forstaa, at han i denne Sag stod overfor baade Højre og det forhandlende Venstre, blev Skrivelsen undertegnet af Thomsen og Bojsen. Men den 15. Marts svarede Estrup, at Ministeriet ikke tænkte paa at trække sig tilbage. Dermed syntes Forliget strandet, thi Landsthingets Højre havde erklæret, at det ikke vilde fremtvinge Ministeriets Afgang.

Den 16. om Middagen var jeg i Folkethinget. Man havde alle mulige vilde Idéer, blandt andet tænkte man paa at sende 2 af Højre og 2 af Venstre til Kongen. Det blev op-

givet, fordi man frygtede for, at Kongen ikke af eget Initiativ vilde afskedige Ministeriet imod dets Ønske. Det blev saa foreslaaet at indvarsle et Kasinomøde, men man var ikke enig om, hvorvidt Mødet skulde indvarsles af Rigsdagsmænd eller af Kjøbenhavns Borgere. At det ikke kunde nytte at henvende sig til Pressen, var givet, fordi Højrepressen ikke vilde udtale sig imod Ministeriet.

Men saa sprang Bomben.

Den 17. Marts overraskede Landstinget Befolkningen i allerhøjeste Grad. Regeringen havde indbragt et Hærlovsforslag, der var sendt i Udvalg af Folkethinget, men ikke desto mindre indbragte Landstingets Højre ved privat Initiativ et Hærlovsforslag. Ordfører var Generalauditor Steffensen. Det krævede en Mindreudgift paa 250,000 Kroner imod det gældende Budget. Besparelsen var væsenligst indvundet ved en Indskrænkning af Tjenstdagenes Antal. Forslaget var Resultatet af private Forhandlinger, der var blevet ført af Landstingets og Folkethingets Højre med det forhandlende Venstre. Det var affattet af General Thomsen. Titlen var »Lov om Tillæg til Lov af 6. Juli 1867 om Hærens Ordning og Tillægslov af 25. Juli 1880 *m. m.*« Dette »*m. m.*« bestod i, at Lovforslaget tillige foretog Forandringer i Loven om Forplejningskorpset samt i Værnepligtsloven. Det tør siges, at der i hele vor konstitutionelle Tid aldrig er blevet fremsat og vedtaget et Lovforslag, der var affattet saa skødesløst og mangelfuldt som dette. Efter de gældende Love var den aarlige Rekrutstyrke fastsat for hver enkelt Vaabenart undtagen for Fodfolket, der fik alt, hvad der blev tilovers. Her var det, hvor man i Hovedsagen havde søgt Besparelsen ved at fastsætte, at hvert Infanteriregiment fremtidig skulde have en fast aarlig Tilgang af 500 Rekruter, og den overskydende Rekrutstyrke skulde kun have en Uddannelse i 2 Maaneder. Sidstnævnte Forslag var tidligere blevet fremsat af General Kauffmann, men mødte bestemt Modstand saavel hos Højre som hos Venstre. Jeg skal ikke komme ind paa Forslagets øvrige Indhold, men nøjes med at bemærke, at man havde undladt at medtage en hel Del Ændringer,

som Erfaringen havde godtgjort var nødvendige, og som ikke kunde antages at ville støde paa Modstand, fordi de ikke medførte Udgifter. Jeg nedskrev derfor disse Ændringer, ledsaget af en kort Motivering, og bragte dem til Generalauditør Steffensen som Ordfører for Forslaget. Han modtog dem og lovede at allevere dem til Oberst Hedemann, der i Landstinget skulde fremsætte Bemærkninger om den tekniske Side af Loven. Da jeg spurgte, om Lovforslaget vilde blive vedtaget i Folkethinget uforandret, svarede Generalauditøren, at det efter Aftale mellem de Forhandlende vilde blive forandret i Folkethinget, saaledes at man vilde indskrænke det Antal, der skulde have 2 Maaneders Uddannelse, til 50, og Resten, 2—3000 vaabenføre Værnepligtige, vilde aarligt blive fritaget for Indkaldelse. Generalauditøren fortalte endvidere, at Krigsministeren, for ikke at blive sat fuldstændig i Parantes, havde faaet Lov til i Landstinget at stille Ændringsforslag, der vilde kræve en forøget Udgift paa 10,000 Kroner. Landstinget vilde vedtage dem, men de vilde blive strøget, naar Lovforslaget kom til Folkethinget. Selvfølgelig blev disse Oplysninger, der oprørte mig i højeste Grad, meddelt mig i Fortrolighed, saa at jeg ikke kunde gøre Brug af dem.

De 26. Marts modtog jeg uventet Besøg af Major Schau af den siamesiske Garde. Han havde tjent under mig ved 2. Bataillon, og hans Fader — Major Ernst Schau, der blev dødelig saaret den 18. April 1864 — og jeg havde tjent sammen ved 2. Jægerkorps. Majoren meddelte, at han fra den Højstkommanderende over den siamesiske Hær, som var Helbroder til Kongen af Siam, skulde tilbyde mig en Ansættelse som Raadgiver for den Højstkommanderende og Krigsministeren for en Tid af 2 Aar. Regeringen vilde betale Over- og Hjemrejsen og under Opholdet en maanedlig Løn af 100 £. Desuden vilde jeg faa leveret et møbleret Hus m. m. Naar de 2 Aar var gaaet, vilde jeg have et Overskud af 30,000 Kroner. Jeg svarede, at som de politiske Forhold stod herhjemme, ønskede jeg først at se Udviklingen, og at jeg overhovedet helst ønskede at blive hjemme og tjene mit Land. Majorens Legitimation var et

Telegram fra Prins Dejo, der var Hærens Næstkommanderende, og mit Svar skulde telegraferes til ham. — De, der stod mig nærmest, og med hvem jeg talte derom, gjorde alt for at formaa mig til at tage imod Tilbudet; men jeg nærede endnu Haab om at kunne gøre Nytte hjemme.

Skønt den 1. April var en Søndag, holdt Folkethinget dog Møde, da det gjaldt om at faa vedtaget den Finanslov, der skulde afløse Provisorierne. Ved denne Lejlighed afgav Estrup den mærkelige Erklæring, at han kun kunde modtage Finansloven under den Forudsætning, at ogsaa det private Hærlovsforslag, som den Gang endnu ikke var kommet til Forhandling i Folkethinget, blev vedtaget*). Estrup begav sig derpaa til Landstinget, hvor der samtidig blev ført Forhandlinger.

Det moderate Parti, der vilde søge Overenskomst, var blevet sprængt, saa det højst kunde ventes, at Finanslovsforslaget vilde blive vedtaget med en Overvægt af 15 Stemmer, og denne kunde maaske formindskes. Men trods denne Situation erklærede Krigsministeren under Forhandlingerne, at man paa enkelte Konti ikke havde bevilget ham det, der var blevet forlangt. Derfor betragtede han disse Konti som »kalkulatoriske«, thi — tilføjede han — hvad der skal til, maa til. Dette vakte almindeligt Røre i Salen. Bojsen forlangte Ordet og udtalte bestemt, at Ministeren var forpligtet til at holde sig indenfor de givne Bevillinger. Marineministeren ilede til Landstinget for at meddele Estrup, hvad der var sket. Men nu tog de Radikale, der var Modstandere af Forslaget, fat og fremhævede Krigsministerens Udtalelser som et Vidnesbyrd om, hvad man kunde vente sig af Fremtiden. Da Konsejlspræsidenten ikke kunde forlade Landstinget, sendte han en Seddel til Professor Scharling, der var Ordsfører for Højre, og han afgav den Erklæring, at Højre ikke godkendte Krigsministerens Udtalelser, men var enig med Bojsen og hans

*) Jeg har adskillige Aar senere spurgt Estrup, om han den Gang kendte Indholdet af dette Forslag. Han svarede, at han ikke havde set det, men at Krigsminister Bahnson havde sagt, at han kunde modtage det.

Partifæller i, at Ministeren var forpligtet til at holde sig indenfor de paa Finansloven givne Bevillinger.

Da Hærlovsforslaget den 2. April kom til 1ste Behandling i Folkethinget, talte jeg forinden med Folkethingsmand Bojsen. Han erklærede, ikke at have noget Ansvar for Hærlovsforslaget, det paahvilede udelukkende Thomsen og Hedemann. Det var Folkethingsmand Leth-Esbensen, der havde foreslaaet at indskrænke den almindelige Værnepligt, men da Bojsen bestemt nægtede at stille Forslag derom, blev dette stillet af General Thomsen. Ved Forhandlingerne overgik Bahnson og Thomsen hinanden i at føre Thinget bag Lyset, og det kulminerede i, at Krigsministeren sluttede med at erklære, at den Hær, der blev skabt ved den foreslaede Lov »*var den bedste, Danmark havde haft i dette (o. det 19.) Aarhundrede.*«

Sandheden var den, at Loven, der blev underskrevet af Kongen den 14. April, gjorde det umuligt at forsvare Landet,

Den 26. April var jeg til en Fest, hvor baade Kronprinsen og General Thomsen var til Stede. Kronprinsen bad mig komme ud paa Palæet en bestemt Dag, da han ønskede at tale med mig.

Det siamesiske Tilbud foranledigede mig til ved denne Lejlighed at tale med General Thomsen derom, da jeg formodede, at han skulde være Krigsminister i det nye Ministerium. Da jeg hentydede dertil, svarede han nærmest undvigende under Henvisning til de store Byggeforetagender, der var sat i Gang ved Landbohøjskolen, for hvilken han var blevet Direktør. For at faa et bestemt Svar formulerede jeg Spørgsmaalet: »Hvad vil De svare, naar man tilbyder Dem Posten som Krigsminister?« Svaret indledes med: »For Fædrelandets Skyld«. Mere behøvede jeg ikke.

Kronprinsen havde bedt mig komme til sig for at faa Oplysning om den nye Hærlov. Thomsen og Hedemann var — som Kronprinsen udtalte — kommet til ham »med Tungen ud af Halsen« for at fortælle om den store Begivenhed, at de havde faaet gennemført en Hærlov, og det havde gjort Kronprinsen betænkelig. Jeg maatte saa i $\frac{3}{4}$ Time gennemgaa den nye Hærlov og vise, hvor uforsvarligt

der var handlet. Kronprinsen havde forinden talt med General Nickolin, der stemplede det Skete, som »et Forræderi« mod Hæren og særligt mod Fodfolket. Jeg fremsatte for Kronprinsen mine Tanker om, hvad der burde gøres, saaledes som dette senere blev fremstillet i en af mig udgiven Pjece: »Den nye Hærlov og vort Forsvar«. Selvfølgelig gjorde det Opsigt i Europa, at vi --- efter i 9 Aar at have levet paa Provisorier — nu var kommet ind paa lovlig Vej. Professor W. Scharling skrev derom i et tysk Tidsskrift, »at Folkethinget havde bevilget Penge til Opretholdelsen af Hovedstadens Befæstning og bifaldet en efter denne afpasset Hærordning«. Jeg nedlagde strax en meget bestemt Indsigelse derimod i »Vort Forsvar« og paaviste, at dette saa langt fra var Tilfældet, at vi, naar den nye Hærlov var gennemført, ikke havde den Besætning, Fæstningen behøvede. Fæstningen, der skulde støtte vort Forsvar, var derigennem blevet en Fare.

Da mit Svar gav Anledning til en fortsat Diskussion i »Vort Forsvar«, skrev jeg den omtalte Pjece »Den nye Hærlov og vort Forsvar«, hvori jeg udførligt paaviste, i hvilken Grad der var syndet. I Forordet foreslog jeg, at Rigsdagen skulde tage Sagen op til fornyet Behandling ved at kodificere Hærloven af 1867 med begge dens Tillægslove og rette Hovedmanglerne. Min Pjece blev af General Bahnson betragtet som et Angreb paa General Thomsen, fordi Forligshærloven skyldtes ham. Men da der var gaaet nogen Tid, svarede Bahnson i »Vort Forsvar«. Jeg skal ikke her komme ind paa denne Polemik, men henvise til begge Aktstykker og nøjes med at udtale, at Ansvar for Tillægsloven af 14. April 1914 selvfølgelig paahviler Krigsminister Bahnson, der har sat sit Navn under Loven.

Kronprinsparret holdt Sølvbryllup den 28. Juli. Atter kom der en Mængde Dekorationer, og atter blev jeg forbigaaet.

Btandt de fyrstelige Gæster, der havde indfundet sig i Kjøbenhavn i Anledning af denne Fest, var en siamesisk Prins, Swosti. Fraregnet Udseendet gjorde han Indtrykket af at være en engelsk gentleman og talte dette Sprog fortræffeligt. Den 31. Juli blev jeg overrasket ved et Besøg

af den siamesiske Prins Chira, der ledsaget af en Adjutant kom for at indbyde mig til Middag hos Prins Swosti. Jeg blev modtaget med udsøgt Opmærksomhed og ved Bordet placeret mellem begge Prinserne. De gjorde alt, hvad der var muligt, for at overtale mig til at gaa til Siam, men jeg vilde ikke afgive et bestemt Svar. Dette afsendte jeg først i Marts 1895, og det gik ud paa, at jeg ikke vilde modtage Ansættelsen.

Man havde ventet, at Ministeriet Estrup var traadt tilbage ved Rigsdagssamlingens Slutning; men det skete ikke. Estrup vilde nemlig give det Udseende af, at det slet ikke var nødvendigt, at Ministeriet gik, og at det i alle Tilfælde var ham, der selv vilde bestemme Tidspunktet. De øvrige Ministre blev derfor meget overrasket ved at erfare, at Estrup i Begyndelsen af August havde indgivet Ministeriets Afskedsbegæring uden forinden at spørge dem. Baron Reedtz-Thott blev fra den 7. August Konsejlspræsident for det nye Ministerium, i hvilket Nellemann, Ingerslev og Ravn beholdt deres tidligere Portefeuiller; General Thomsen blev atter Krigsminister. General Thomsens Udnævnelse til Krigsminister vakte Misfornøjelse i Hæren, og den kom General Bahnson overraskende. Han havde nemlig ventet at blive, da han — som han udtrykte sig — havde underskrevet Hærloven. Men Thomsen skaffede Generalen Oprejsning. General Tvermoes havde uafbrudt været syg, saa længe han havde været kommanderende General, men først den 12. August blev General Lorenzen beordret til midlertidig at overtage Generalkommandoen under Tvermoes Sygdom. Man ventede derfor, at der vilde komme noget.

Nogle Dage tidligere blev jeg overrasket ved at erfare, at Ordenskapitlets Bud havde søgt mig for at overbringe mig Dekorationen som Kommandør af II Grad. Det var Kongen, der personlig havde tildelt mig denne Orden. Var jeg glad ved at modtage den, var jeg det ikke mindre, fordi jeg kun havde Kongen at takke derfor, og dette udtalte jeg nogle Dage senere, da jeg havde Fortræde. Kongen omtalte Ministerskiftet og lagde ikke Skjul paa, at det ikke var

med Glæde, at han atter saa General Thomsen som Krigsminister. Derefter spurgte Kongen, hvorledes det egentlig forholdt sig med den nye Hærlov. General Bahnson havde sagt ham, at hele Forskellen fra før til nu bestod i, at vi, naar det kom til Krig, maatte indkalde nogle flere Aargange end tidligere. Jeg svarede, at dette var ikke rigtigt, thi den Indskrækning, der var foretaget i den almindelige Værnepligt, maatte føre til, at naar den nye Hærlov var gennemført, og vi indkaldte alt, hvad vi havde paa Sjælland, var vi ude af Stand til at forsvare Kjøbenhavns Befæstning, fordi Besætningen var for lille. Da Kongen saa spurgte, hvorledes General Bahnson havde kunnet gaa ind paa en saadan Hærlov, kunde jeg kun svare, at det maatte Majestæten spørge Generalen om.

Den 26. Oktober kom en Kundgørelse, der meddelte, at General Tvermoe var blevet afskediget, og at Generalmajor Bahnson var blevet udnævnt til Generalløjtnant og kommanderende General. Det var en ny Lovovertrædelse, og den var saa meget uforsvarligere, som Bahnson i Treaarskrigen kun havde gjort Tjeneste i Krigen 1849 som Løjtnant ved Fæstningsartilleriet i Fredericia og i 1864 først havde faaet Kommandoen over nogle Kystbatterier paa Fyn, efter at Hæren var blevet samlet paa denne Ø. Efter sidstnævnte Krig blev han ansat som Lærer i Chemi paa Højskolen og senere paa Officerskolen og havde kun i nogle Aar kommanderet Batteri, da han blev udnævnt til Oberst og ansat i Krigsministeriet. Han havde saaledes aldrig gjort Tjeneste i sit Vaaben som Stabsofficer eller som Generalmajor, og han kunde ikke forfremmes, fordi han stod udenfor Numer. Men denne Gang skred Folkethinget ind og vedtog den 19. November 1894 følgende Dagsorden: »Idet Folkethinget udtaler sin Misbilligelse af, at Generalmajor udenfor Numer J. J. Bahnson uden Hjemmel for en saadan Forfremmelse under 23. Oktober d. A. er udnævnt til Generalløjtnant og kommanderende General i 1. Generalkommandodistrikt, gaar Thinget over til den næste Sag paa Dagsordenen«.

Da jeg nogle Dage senere kom til Kronprinsen, udtalte

han, at efter hans Formening burde saavel Krigsminister Thomsen som General Bahnson indsende Ansøgning om Afsked som Følge af den vedtagne Dagsorden, Krigsministeren af parlamentariske Grunde, og General Bahnson, fordi Disciplinens Opretholdelse krævede, at Lovligheden af den kommanderende Generals Ansættelse ikke maatte kunne anfægtes. Men Krigsministeren og General Thomsen lod ikke høre fra sig.

Saasnart jeg fik Efterretning om General Bahnsons Ud nævnelse, skrev jeg et længere Brev til Oberst Jacobi og paaviste, hvorledes man nu stillede mig fuldstændig værgeløs ved at sætte mig under General Bahnsons direkte Kommando. Jeg forlangte samtidig bestemt Svar paa, om jeg fremdeles skulde blive staaende til Raadighed for Generalkommandoen. Brevet blev vist til Krigsministeren, der bestemte, at jeg fra 1. December skulde stilles til Raadighed for Generalstabens Chef. Forandringen maatte ikke ske strax, for at det ikke skulde faa Udseende af, at det var Forholdet mellem Bahnson og mig, der havde foranlediget Forsættelsen. Meddelelsen herom skulde af mig betragtes som »meget fortrolig«. Da jeg, nogle Dage senere, tilfældig traf Krigsministeren, blev Sagen ordnet, saaledes at jeg fra den 13. November blev stillet til Raadighed for Generalstabens Chef, General Schroll. Det Hverv, der blev mig overdraget, havde jeg tidligere fremsat Forslag om.

Den militære Reskriptsamling omfatter mange Bind, og i disse findes en Mængde Bestemmelser, der ikke længere er gældende. Jeg havde derfor foreslaaet, at der blev tilvejebragt en ny Udgave, der alene omfattede, hvad der endnu stod ved Magt, og min Opgave bestod derfor i at udarbejde en Fortegnelse over alle de Bestemmelser, der burde udgaa.

Ved Juletid 1894 kom Oberst Rist til mig. Han var af Forlagsboghandler Ernst Bojesen blevet anmodet om at udarbejde en Fremstilling af den fransk-tyske Krig 1870, der skulde ledsages af Billedstof. Bogen skulde udkomme i 1895 som 25-aarigt Jubilæumsskrift. Rist havde svaret, at han ikke turde paatage sig Opgaven og henvist til mig

som den eneste, der kunde udføre Arbejdet i den begrænsede Tid, der blev stillet til Raadighed, fordi jeg havde holdt Foredrag om en stor Del af Begivenhederne under det nævnte Felttog og derfor havde gjort hele Forstudiet. Bojesen havde saa bedt Rist om at rette en Forespørgsel til mig. Jeg nærrede store Betænkeligheder ved at paatage mig Opgaven. Hvad jeg indtil da havde skrevet, var kun beregnet for Fagmænd, og nu gjaldt det om at give en populær Fremstilling, der jo maatte affattes paa en ganske anden Maade. Dertil kom, at Trykningen skulde paabegyndes, inden hele Manuskriptet var helt færdigt, og dog maatte Bogen kun indeholde et bestemt Antal Ark. Paa Rists Anmodning lovede jeg dog at tale med Herr Bojesen. Ved Samtalen begyndte jeg med at fraraade Udgivelsen paa Grundlag af de Erfaringer, jeg selv havde haft Lejlighed til at gøre ved Udgivelsen af krigshistoriske Arbejder. De gik ud paa, at én køber et Exemplar, som derefter læses af 20. Men Bojesen var overbevist om, at Foretagendet vilde gaa, naar blot Fremstillingen blev populær og kunde blive færdig i rette Tid. Jeg lovede da at aflevere Halvdelen i Midten af Marts og Resten i Begyndelsen af Juni.

Det lykkedes mig at opfylde Løftet om Afleveringen af Manuskriptet. Vanskeligheden bestod nærmest i at finde den rette Fremstillingsmaade, men da den var fundet, gik Arbejdet let. Det interesserede mig desuden i højeste Grad, fordi Bogen saae ud til at skulle blive min »chant de départ« til den Hær, der ikke længere havde Brug for mig. Jeg havde megen Glæde af mit Arbejde, thi Bogen blev trykt i henved 8000 Exemplarer, og den er udsolgt. Da jeg ikke er Spor af Forretningsmand og desuagtet aldrig har benyttet Sagfører ved Affattelsen af Overenskomster om Udgivelsen af Bøger, var det Forlæggeren, der skummede Fløden.

Mit tjenstlige Arbejde vedrørende Reskriptsamlingen blev afleveret i Begyndelsen af Oktober 1895.

Jeg havde 5 Formænd til Generalmajor, og der maatte komme en Udnævnelse til General, inden jeg naaede Aldersgrænsen. Den 14. Oktober fik 4 af disse Formænd og jeg Komman-

dørkorset af 1. Grad. Dermed var tilstrækkelig tilkendegivet, at vi 5, der alle havde deltaget baade i Treaarskrigen og Felttoget 1864, var blevet vraget for Oberst Zachariae, der var meget yngre og kun havde deltaget i sidstnævnte Felttog; men han havde Generalstabsexamen, og det var afgørende.

Den 26. Oktober 1895 fyldte jeg 65 Aar og var altsaa faldet for Aldersgrænsen. Mine Nærmeste havde gjort alt muligt for at glæde mig paa min Fødselsdag, og — efter Indbydelse — var jeg om Aftenen i Studenterforeningen for at deltage i en Diskussion om Forsvarssagen. To Dage senere, den 28. Oktober, kom Kundgørelsen, der meddelte, at jeg paa Grund af Alder var afskediget i Naade og med Pension.

Hvorledes blev nu denne Afskedigelse bedømt?

I en Artikel i et kjøbenhavnsk Blad hed det:

»Oberst N. P. Jensen var (desværre) en af Hærens alledygtigste Officerer, om ikke den dygtigste. Han havde i 47 Aar tjent i Hærens Hovedvaaben, Infanteriet, kun med en kort Afbrydelse, hvor han paa Grund af sin fremragende Brugbarhed gjorde Tjeneste i Generalstaben. Han har i lange Aarrækker staaet i alle Officersgrader, i den ene efter den anden, og ikke gjort saadanne Sprng, som flere af vore Generaler, som derved har faaet betænkelige Huller i deres Kendskab til Infanteritjenesten; han har tilsidst i 14 Aar ført Bataillon og Regiment med ubestridt Dygtighed. Naar der altsaa var en Lejlighed til at lade en saadan Mand blive Infanterigeneral, en Post, som han *fremfor nogen anden dansk Officer* allerede for adskillige Aar siden var kaldet til at beklæde, saa skulde man jo have troet, at Krigsministeriet vilde have grebet denne Lejlighed med begge Hænder. Det vilde være sket i ethvert andet Land end i Danmark, hvor der hersker stupid Vilkaarlighed, enhver anden Armee vilde have regnet sig det for en Ære at tælle en Officer som Oberst Jensen blandt sine Generaler.«

Det er senere blevet fortalt mig, at Forfatteren af denne Artikel var Militærforfatteren, Kaptajn Sarauw, til hvem

jeg ikke har staaet i andet Forhold, end at jeg har ført Polemik med ham i Pressen om Forsvarssagen.

Formanden for det krigsvidenskabelige Selskab, Generalmajor Købke, skrev til mig: »Vil De tillade mig med disse Linjer at udtale min Beklagelse over, at De har maattet udtræde af Hæren, og at saaledes denne er gaaet tabt af Deres betydelige Evner og værdifulde Krigserfaring.«

Da jeg nogle Dage senere kom paa Amalienborg for at melde mig fra Tjeneste hos Kongen, traf jeg i Forværelset Generalløjtnant Heinrich Kauffmann. Generalen, der med Rette var blevet anset som Hærens ridderligste, loyaleste og intelligenteste Officer, var ikke længere i Tjenesten. Da Generalen saae mig træde ind i Forværelset, kom han strax hen til mig, trykkede min Haand og udtalte sin Beklagelse over den Maade, hvorpaa jeg var blevet behandlet. General Bahnson var ogsaa til Stede, og idet Kauffmann pegede paa ham, sagde han: »Det er ham, der er Skyld i alt. Men lov mig ét: Hæren kan ikke undvære Dem, derfor maa De, trods Afskedigelsen, som hidtil blive ved med at arbejde for Hæren og for vort Forsvar«. Jeg lovede det, og jeg tør sige, at jeg har holdt mit Løfte!

Da jeg kom ind til Kongen, udtalte han sin Beklagelse over den ubarmhjertige Aldersgrænse, der havde ramt mig, og takkede mig for min lange og tro Tjeneste.

Naar man er 65 Aar, er man nærmest henvist til at leve paa Erindringerne og betragte sin Livsgerning som afsluttet. Men den Følelse havde jeg slet ikke. Det stod for mig, som om det Olium, jeg havde faaet, paalagde mig Forpligtelsen til yderligere at tage fat. Tjente jeg ikke længere i Hæren, havde jeg dog Lov til endnu at arbejde for Hæren og for Forsvaret. Den Omstændighed, at jeg ikke mere var tjenstgørende Officer, gav mig desuden en Frihed i mine Udtalelser, jeg ikke havde haft tidligere. Der var gjort mig Æret, men det var ikke min Hensigt at forelægge min Sag for Offentligheden, og kom der end Øjeblikke, hvor jeg følte mig oprørt over den Behandlingsmaade, jeg havde været Genstand for, saa varede det kun

Minutter, før jeg alter kom til Ro i Følelsen af den Op-gave, der endnu forelaa.

Da man vidste, at jeg var ledig, betænkte man sig ikke paa at trække Vexler paa mig. Jeg maatte holde militærvidenskabelige Foredrag i Officersforeningen og populære Foredrag om vore Krige og om Forsvarssagen Landet over. Desuden deltog jeg i Tidsskrifter og Dagspressen i Drøftelsen af Spørgsmaal vedrørende Forsvarsvæsnets. Samtidig fortsatte jeg min litterære Virksomhed. Udgivelsen af den fransk-tyske Krig 1870 gav nemlig Stødet til, at jeg af »Nordstjernen« blev anmodet om at skrive Texten til en illustreret Fremstilling af Treaarskrigen. Den blev senere omarbejdet og udkom 1898, men uden Billeder. Jeg paatog mig ogsaa et filantropisk Arbejde ved i 1896 at overtage Formandsposten i Nørrebros Samaritan i Kjøbenhavn, en Post, jeg endnu beklæder.

I 1873 var jeg blevet Medlem af »Det kongelige kjøbenhavnske Skydeselskab og danske Brøderskab«. Selskabet er et Stykke Danmarks Historie. Derfor interesserede det mig i saa høj Grad, at jeg skrev en Fremstilling af Selskabets Historie og udgav en Medlemsfortegnelse, der — ganske vist med Huller — gaar fra 1447—1900. Kong Christian IX, Kongehusets Medlemmer og dets Gæster besøgte ofte Skydebanen, og Kongen udtalte bestandig, at han ingensteds følte sig lykkeligere end i Brødrenes Kreds. Kejser Alexander, der lod sig optage som Medlem, var ogsaa glad ved at komme til Stede og færdedes med en saadan Jævnhed blandt Brødrene, at man glemte, at man stod overfor Herskeren over mere end 150 Millioner Mennesker. — Skønt jeg længe havde stridt imod, maatte jeg bøje mig for Brødrenes Ønske ved i 1898 at modtage Fuglekongeværdigheden. Kort efter døde Dronning Louise, og da der som Følge deraf ikke blev holdt Kongefugleskydning det følgende Aar, maatte jeg vedblive at fungere i 2 Aar. Jeg har mange og kære Erindringer fra min Deltagelse i Selskabets Sammenkomster, og jeg vil inderligt ønske, at Selskabet, ved at vise Troskab mod Traditionerne, maa blive et Stykke af det Kjøbenhavn, som aldrig forsvinder.

Blandt Erindringerne fra Skydebanen er der en enkelt, jeg maa omtale.

Den 16. April 1900 oplag jeg Prinsen af Wales som Medlem af Selskabet. Kronprinsen og Prins Hans var til Stede. Henimod Slutningen af Tallet, ved hvilket Optagelsen fandt Sted, spurgte Kronprinsen, om der skulde holdes flere Taler. Da jeg svarede, at der endnu kun skulde tales for Fædrelandet af mig som Formand, bad Kronprinsen om Ordet. Det er Regel i Selskabet, at ingen faar Ordet uden at opgive Formanden, hvad han ønsker at tale om, men med Kongehusets Medlemmer gøres en Undtagelse. Hans Kongelige Højhed fik altsaa Ordet og udbragte et Leve for mig med Tak for, hvad jeg havde udrettet for Forsvars-sagen, og Ønsket om, at jeg snart maatte faa Lejlighed til at gennemføre denne Sag, for hvilken jeg havde kæmpet hele mit Liv. Det var mig meget ubehageligt, fordi vi den Gang stod overfor et Ministerskifte. Udtalelsen kunde derfor give Anledning til Misforstaaelse. Det skete ogsaa, thi efter Tallet kom Brødrene og lykønskede mig som den vordende Krigsminister. Jeg kunde kun give den bestemte Erklæring, at det var der slet ikke Tale om, thi jeg vidste, at den daværende Krigsminister skulde beholde Posten i det nye Ministerium. Tilfældet vilde, at Prinsen af Wales Optagelse havde givet Anledning til, at der den Dag var mange Gæster til Stede, og det maa være Indiskretion af en af disse, der var Aarsag i, at Kronprinsens Udtalelser gik over i Udlandets Presse. Først kom de som en Meddelelse til et svensk Blad. Derpaa kom de frem i »Frankfurter Zeitung« i en Meddelelse fra Kjøbenhavn af 21. April: »*Kongen og Oppositionen*«. Jeg gengiver Artiklen i dens Helhed, fordi den er et Bidrag til Belysning af den politiske Situation paa det Tidspunkt:

»Efter hvad der meddeles os fra vel underrettet Side, vil det af Medlemmer af Højre dannede nye Ministerium (Sehested) allerede paa Tirsdag tiltræde sin Virksomhed. Det bestaar af ganske skikkelige Folk, der snart nok vil komme til Erkendelse af, at det ikke alene i andet (Folkethinget), men ogsaa i første Kammer (Landsthinget) vil komme til

at mangle den nødvendige Understøttelse. Trods alle gode Raad, som betydende Medlemmer af Højrepartiet har meddelt den alderstegne Konge, er denne blevet ubøjelig, han vil under ingen Betingelse omgive sig med Raadgivere hørende til Oppositionen. Under disse Omstændigheder har det vakt ikke ringe Opsigt, at Kronprinsen for nogle Dage siden, da han tilligemed Prinsen af Wales deltog i en stor Banket i det gamle Kongelige Skyde- og Broderselskab, udbragte en Skaal for den bekendte ret radikale og i alle Tilfælde stærk oppositionelle Oberst N. P. Jensen, hvorved han udtalte som sit Ønske, at det nu ikke mere vilde vare længe, før Jensen fik den ham tilkommende Løn for sine Fortjenester af Fædrelandet. Oberst Jensen har i flere Aar været afskediget. Han blev nemlig forbigaaet til Brigadegeneral, ikke just fordi han ikke besad de nødvendige Kvalifikationer -- tvertimod han bliver anset som den dygtigste blandt de højere Officerer — men fordi han havde tilladt sig at kritisere vort Militærvæsens mangelfulde Ledelse. Han kan ikke atter træde ind i aktiv Tjeneste, men han kan godt overtage Krigsministeriet, og dette laa utvivlsomt i Kronprinsens Ord. Men Kronprinsen véd meget godt, at Kongen aldrig i Evighed (nie und nimmer) vil udnævne Oberst Jensen til Krigsminister. Hvorledes hænger det sammen? Skulde det Rygte virkelig være begrundet, at Kongen alvorlig tænker paa at abdicere til Gunst for Kronprinsen? Det er dog næppe troligt, at Kronprinsen i sin Skaaltale har villet hentyde til Muligheden af et snarligt Tronskifte.«

Den 27. Aprils telegraferedes fra Bryssel: »Rygte om Kong Christians Abdikation«:

»Rygtet paastaar mere og mere bestemt, at Kong Christian har til Hensigt at abdicere til Gunst for Kronprinsen. Man har lagt særlig Mærke til, at ved det Kongelige Skydeselskabs sidste Banket udbragte Kronprinsen en Skaal for afskediget Oberst Jensen, en af Førerne for det radikale Parti. I sin Tale mindede Prinsen om, at Obersten, som er blevet fjernet fra Hæren paa Grund af sine Fremskridts-ideer, kunde blive kaldet til at udføre store Tjenester. Det

har man opfattet, som om Kronprinsen om kort Tid skulde overtage Styrelsen, og at han vilde overdrage Krigsministeriet til Oberst Jensen.«

Det er Ministeriet Schested, som blev udnævnt den 27. April 1900, der her er Tale om. Man havde paa der nærmest foregaaende Delegeretmøde i Højre været paa det Rene med, at skulde der dannes et nyt Ministerium, maatte det blive et Venstreministerium. At det ikke skete, skyldtes Estrup, der satte sin Vilje igennem trods de Forhandlinger, der var ført derom i Landstingets Højre. Men Ministeriet Schested havde ikke siddet længe ved Magten, før det i November 1900 kom til Brud mellem dette og Landstingets Højre. Det gav Anledning til, at Grev Frijs og 8 af dettes Medlemmer traadte ud og dannede »Det frikonservative Parti«. Udtrædelsen var i det Øjeblik, den skete, baade forstaaelig og berettiget, men det var uforsvarligt, at den blev opretholdt under de Forhold, der senere indtraadte. Thi de Frikonservatives Politik blev til ubodelig Skade for de konservative Interesser. Det var de Frikonservative, vi har at takke for Skattelovene, Tiendeloven, Toldloven og Landkommunalloven. De forsvarede alle de Indrømmelser, der blev gjort ved disse Lejligheder med, at det skete af Hensyn til Forsvarssagen, og da saa denne Sag skulde afgøres, svigtede de Frikonservative ogsaa den.

Ved Folkethingsvalget i 1901 blev Højre i Folkethinget reduceret til at tælle 8 Medlemmer, og nu indsaa man Nødvendigheden af at faa dannet et Venstreministerium. Dog derom senere.

Jeg maa gaa lidt tilbage.

Aaret 1898, 99 og 1900 førte Tankerne tilbage til Trearskrigen og gav Anledning til store Mindefester.

Den 23. April 1898 var 50 Aarsdagen for Slaget ved Slesvig. Det var en af de smukkeste Hædersdage for den danske Hær efter Maaden, hvorpaa Kampen blev ført mod Overmagten. Derfor blev der holdt Fest i Officersforeningen paa denne Dag. Kongen og Prinserne var til Stede. Talerne for Kongen og for Slaget, hvoraf den sidstnævnte

holdtes af Krigsminister Tuxen, var meget uheldige, saa at Kongen nedlagde en bestemt Indsigelse mod de store Bedrifter, der blev tillagt ham som Chef for Garden til Hest.

Efter Taflet fortalte General Schroll mig, at han som kommanderende General havde faaet Ordre til at gøre Indstillinger i Anledning af Jubilæet, og at han havde indstillet mig til at faa Generalmajors Karakter. Men hans Indstilling var ikke taget til Følge.

Den 30. April s. A. holdtes atter Fest af de Frivillige, der var blevet Officerer under Krigen og havde faaet Aldersorden fra 30. April 1848. Jeg var blandt disse og var Formand for Indbyderne. Vi var 32, der samledes. Nu er vi kun 3.

Fredericia er de militære Minders By, og ingensteds er de blevet holdt højere i Ære. Byen havde besluttet at holde Fest paa 50 Aarsdagen for Slaget ved Fredericia 6. Juli 1899. Alle Veteranerne, der havde deltaget i Slaget, var indbudt. De fik fri Rejse, og der var sørget for Indkvarteringen. Det var adskillige Tusinder, der havde efterkommet Indbydelsen.

Festen begyndte den 6. Juli paa Volden, hvor der blev afsløret et Monument for Fæstningens tapre Kommandant i 1849 og i 1864, General Lunding. Jeg holdt Talen ved Afsløringen. Alt var ordnet ganske fortræffeligt, saa at Veteranerne afdelingsvis blev ført rundt paa Valpladsen og fik Lejlighed til at gense de Steder, hvor de havde kæmpet, og som mange af dem — deriblandt jeg — ikke havde besøgt siden hin Juli Nat. Veteranerne blev ligeledes samlet afdelingsvis ved Maaltiderne, og det var en Glæde at høre dem opfriske Erindringerne fra Slaget.

Da jeg kom tilbage til Kjøbenhavn, mødte jeg en Bekendt, der takkede mig for den smukke Tale, jeg havde holdt ved Afsløringen af Lundings Monument. Da jeg spurgte ham, om han havde været til Stede, svarede han Nej, men han havde læst i »Politiken«, at jeg havde talt »langt og kedeligt«, og deraf sluttede han, at jeg havde talt godt.

Som Afslutning paa Festerne for Trearskrigen, der blev holdt trindt om i Landet, kom en Fest i Kjøbenhavn den

25. Juli 1850 til Minde om Slaget ved Isted. De danske Vaabenbrødre havde stillet sig i Spidsen, og man havde anmodet mig om at give en Skildring af Slaget ved Isted foran Festmiddagen. Men da Festen faldt paa en Onsdag, hvor jeg skulde møde paa Skydebanen, og da det var mit Ønske, at Dagen ogsaa skulde mindes dér, beklagede jeg ikke at kunne efterkomme Anmodningen, men lovede at komme, naar Festen paa Skydebanen var forbi. Da jeg indtraf — Festen blev holdt i Odd fellow Palæets store Sal — var Middagen endnu ikke endt. Jeg blev modtaget med Klager over den Fremstilling af Slaget, der var givet af General Tuxen, som ikke havde været med. Klagerne lød stærkere og stærkere, da Middagen var forbi, og det man i særlig Grad var misfornøjet med, var, at Oberst Henckells Navn end ikke var blevet nævnt. Jeg maatte love at give en Fremstilling af Slaget ved Punchesoldet.

Der var blevet opstillet en Talerstol paa Gulvet ved den ene Langvæg, og Deltagerne sad ved Borde rundt omkring. Det knob derfor med at blive hørt, og det nødte mig til at sætte Stemmen op. Men saa blev der stille.

Den følgende Dag skulde der afsløres et Mindesmærke paa Lækkende for General Krogh, Sejrherrn ved Isted. Der var sendt Indbydelse til de Officerer, der havde deltaget i Slaget, og jeg havde lovet at komme. Men om Morgenen var jeg stokhæs paa Grund af Overanstrengelserne den foregaaende Aften. Da jeg ikke skulde tale og iøvrigt befandt mig vel, tog jeg dog med. Prins Christian, der ligeledes var indbudt, og med hvem jeg traf sammen i Jernbanetoget, opdagede snart min Skavank, og da vi kom til Lækkende præsenterede han mig for Grev Raben-Levetzau, Grevinden og Andre med udtrykkelig Tilkendegivelse af, at jeg var »stum Person«. Men, da vi om Aftenen skulde hjem fra Vordingborg Station, hvor der havde samlet sig en Mængde Mennesker, der bragte Prinsen og Veteranerne deres Hyldest, svarede Prinsen, at Veteranen, Oberst N. P. Jensen, vilde takke paa Alles Vegne. Heldigvis kørte Toget i samme Øjeblik.

I Aaret 1900 udgav jeg 2 Bøger: Den skaanske Krig

1675—79« og »Den anden slesvigske Krig 1864«. De udkom kort efter hinanden, hvilket gav Anledning til, at en Anmelder udtalte i Dagspressen, at det syntes, »som om jeg kunde ryste Bøger ud af Ærmet«. Men det er langt fra Tilfældet. Studiet til den skaanske Krig havde jeg begyndt i 1893, og Manuskriptet, der blev benyttet af Professor Fredericia ved Fremstillingen af 4. Del af »Danmarks Riges Historie«, havde længe ligget færdigt og blev kun udgivet ved Understøttelse af Carlsbergfondet. Krigen 1864 havde jeg samlet Materiale til fra Krigens Slutning, og jeg havde benyttet det gennem lange Tider til Foredrag.

Under Forsvaret af Dybbølstillingen havde jeg lovet mine Soldater, at naar Krigen var forbi, og jeg fik Tid og Lejlighed dertil, vilde jeg give en Fremstilling af Forsvaret af Dybbøl. Men, da det kom til min Kundskab, at det af Generalstaben var blevet overdraget Kaptajn C. Th. Sørensen at give en Fremstilling af Krigen 1864, opgav jeg mit Forsæt. Da Kaptajn Sørensen var færdig med Arbejdet, modsatte Krigsministeriet sig, at det blev udgivet som en officiel Fremstilling, og det udkom derfor paa Forlag. Fremstillingen var i mange Henseender fortræffelig, men da den væsentligst var bygget paa vore egne Arkiver, var de Oplysninger, den gav om Fjendens Planer og Hensigter samt Optræden under Kampen, mangelfulde. Saa udkom det tyske Generalstabsværk og afhjalp denne Mangel. Det gav Anledning til, at vor Generalstab i 1890—92 udgav »Den dansk-tyske Krig 1864«. Men det var nærmest et Forsvar for Ledelsen, saa at overalt, hvor der var begaaet Fejl, eller hvor der var sket noget uheldigt, blev Ledelsen forsvaret og Skylden søgt enten hos den løst sammensatte Hær eller i vore Soldaters mangelfulde Uddannelse og de højere Føreres som Følge deraf berettigede Mangel paa Tillid til deres Kampdygtighed, eller i Uregelmæssighed ved Meldingstjenesten osv. osv., kort sagt Generalstabsværket lod Tropperne undgælde for, hvad Ledelsen havde forskyldt. Det var dette, som kaldte mig frem og bragte mig til at indfri mit Løfte ved at udgive Krigen 1864.

Indtil da var alt, hvad jeg havde skrevet, bestandig blevet

anmeldt med megen Anerkendelse saavel i vort eget som i Sverrigs og Norges militære Tidsskrifter. Men kort efter, at begge de nævnte Bøger var udkommet, meddelte en Bekendt mig, at nu vilde der blive aabnet et Angreb paa min litterære Virksomhed baade herhjemme og i Sverrig. Det viste sig at være rigtigt. I det svenske Tidsskrift bebrejdede man mig, at jeg paa en Gang havde beskæftiget mig med 2 Arbejder. Min Fremstilling af 1864 blev dog fordelaglig omtalt, men det samme var ikke Tilfældet med »Den skaanske Krig«. Dette havde jeg dog ingen Grund til at tage mig nær, da jeg selv villig skal erkende, at det er den af mine Bøger, der har kostet mig mest Arbejde, og som desuagtet tilfredsstillter mig mindst. Herhjemme var det Krigen 1864, man vilde til Livs. General Tuxen, der som Chef for Generalstabens taktiske Afdeling havde staaet i Spidsen for Udgivelsen af Generalstabsværket, henvendte sig til Generalstaben og forlangte, at denne skulde nedlægge en Indsigelse mod min Fremstilling. Da Generalstaben ikke vilde inklade sig derpaa, skrev Tuxen en Anmeldelse af denne i Militært Tidsskrift. Det var et meget stærkt personligt Angreb paa mig, og Anmeldelsen blev af Generalen som Særtryk sendt til Fredensborg, for at Kongen skulde blive bekendt med den. Det foranledigede, at Prins Hans bad mig komme ud paa Slottet for at oplyse ham om enkelte Punkter i Angrebet. Jeg gav ikke alene Prinsen de nødvendige Oplysninger, men jeg gav ogsaa i Tidsskriftet Svar paa Tiltale. Senere havde jeg den Tilfredsstillelse, at General Tuxen, i Erkendelsen af sin Uret, gjorde mig en Undskyldning, og at General Schroll anbefalede en Universitetsprofessor at benytte min Bog om 1864 ved Forelæsningerne paa Universitetet om denne Krig fremfor Generalstabsværket, fordi min Bog kom Sandheden nærmest

I Januar 1901 henvendte Fru Charlotte Norrie sig til mig, fordi hun og nogle Damer havde paatænkt at danne en Forsvarsforening for Kvinder. Jeg tilraadede bestemt Dannelsen, fordi jeg følte mig overbevist om, at en saadan Forening vilde stifte Nytte. Samtidig tilsagde jeg min

Assistance som Foredragsholder. I Efteraaret blev Foreningen startet, og den har senere ikke alene gjort Nytte, men har tillige virket hen til, at Kvinderne har faaet Lejlighed til at træde op ved Møderne og ofte forstaaet langt bedre end Mændene at vinde Proselytter for Forsvarssagen.

Ved Slutningen af Rigsdagssamlingen 1900—1901 var man fra alle Sider enig om, at der maatte foretages et Ministerskifte, men Kongen var utilbøjelig til at tage et Venstreministerium, fordi han ikke vilde godkende Folke-tingsparlamentarismen. Det gav Anledning til, at der i Forsommeren 1901 blev holdt nogle meget fortrolige politiske Møder paa »Hotel Phoenix«. Fra hvem Iudbydelsen udgik, mindes jeg ikke, men Hensigten var at faa dannet et Ministerium Scavenius. Kammerherren deltog i Møderne tilligemed Etatsraad Andersen (Søholm) og forskellige andre Højrepolitikere af Betydning, og det var Hensigten at faa alt klappet og klart, saa at Ministerlisten kunde forelægges Kongen, naar han kom tilbage fra en Udenlandsrejse. Men det lykkedes ikke at komme til Forstaaelse. Ved disse Forhandlinger hørte jeg for første Gang, at Prinsesse Marie var begyndt at blande sig i den indre Politik, og at hun vilde arbejde paa at formaa Kongen til at tage et Venstreministerium. Da Kongen kom hjem, viste dette sig at være rigtigt, men der er al Grund til at tro, at Hovedmøivet for Prinsessens Handlemaade var, at hun, der elskede Kongen af et varmt Hjerte, ønskede at skaffe ham Ro paa de gamle Dage. Det, der gjorde Udslaget, var vistnok Kongens Interesse for Forsvarssagen. At det vilde være en Umulighed at udrette noget for denne Sag af et Højreministerium, betragtedes som givet. Der maatte derfor gøres et Forsøg paa at faa Sagen fremmet ved, at et Venstreministerium kom til Magten. Men Kongen var betænkelig ved at tage et saadant, thi, som han udtalte til en af Hofembedsmændene, paa hvem han satte megen Pris: »Jeg kan sagtens faa et Venstreministerium, men, naar Forsøget ikke lykkes, hvordan skal jeg saa blive af med det«. Kronprinsen saae med den største Bekymring paa den forestaaende Forandring, fordi han ikke ventede

noget godt deraf, men han havde ingen Indflydelse. Derimod var Prins Hans af den Formening, at Forsøget burde gøres, og han havde den Tro, at naar Venstre først kom til Magten, vilde det vise sig i høj Grad medgørligt for at beholde den. Resultatet blev, at Kongen gav efter

Venstre havde den Gang i 30 Aar forlangt Gennemførelsen af Folkethingsparlamentarismen, men det havde ikke tænkt paa at finde Tilslutning hos Mænd, der egnede sig til at forestaa de forskellige Ministerier, og derfor var Spørgsmaalet: »Hvem skal være Ministre?»

Den 24. Juli 1901 kom Svaret: Ministeriet Deuntzer blev udnævnt.

Konsejlspræsidenten var en anerkendt Universitetsprofessor, men var fremmed for det politiske Liv. De 5 af Ministerierne besattes med en Grosserer, 2 Redaktører, en Skolelærer, en Overretssagfører og dennes Ven, en Gaardmand. Den ene af disse Redaktører var Hørup, der var optraadt paa en saadan Maade overfor Hær og Flaade, at han maatte betragtes som umulig som Minister. Det bør dog udtrykkelig fremhæves, at Hørup kun meget modstræbende gik ind i Ministeriet, dels fordi han selv havde Erkendelsen af det uheldige heri, men navnlig, fordi han allerede den Gang var meget syg. Men Ministeriet vilde have ham med, fordi, som en af dem udtalte, det var bedre at have Hørup indenfor end udenfor Ministeriet. Kun Forsvarsministerportefeuillerne blev besat med Fagmænd, idet Oberst Madsen af Artilleriet blev Krigsminister og Kommandør Jøhnecke Marineminister. Men af disse var Oberst Madsen en saa afgjort Tilhænger af Kjøbenhavns Landbefæstning, at han havde været ivrig Provisorist: omvendt var hans Kollega Marineministeren en fanatisk Modstander af Landbefæstningen.

Da Rigsdagen traadte sammen, gav det nye Ministerium Lidkøb ved at bevilge nyt Feltskyts til Hæren samt en Lønningslov for Underofficererne. Begge Forslag havde været fremsat tidligere, men skønt man fra alle Sider havde erkendt deres Nødvendighed, havde Venstre ikke villet vedtage dem, saalænge et Højreministerium sad ved Roret.

Under de langvarige Forhandlinger om Forsvaret var Venstre jevnlig blevet opfordret til at fremsætte et Program for Forsvaret. Men Svaret lød bestandigt, at Øjeblikket dertil indtraadte først, naar Partiet kom til Magten. Nu var dette sket, og hvis Partiet havde haft en Plan, der rummede Muligheden af et Forsvar, vilde den have kunnet været gennemført strax. Men nu viste det sig, at der var intet, hvorom der indenfor Venstre var større Uenighed end netop Forsvarssagen. Derfor tyede Regeringen til den Udvej ved Lov at nedsætte en Forsvarskommission, der skulde »udrede« et Forsvar for Landets »Neutralitet«. Kommissionen kom til at bestaa af 9 Medlemmer af hvert af Thingene, der alle var stemmeberettiget, og af 4 Officerer, 2 af Hæren og 2 af Flaaden, der kun skulde være raadgivende. Sagkundskaben maatte saaledes ikke have Stemmeret i Spørgsmaal, der angik Landets Forsvar! Disse 4 Officerer skulde vælges af de militære Ministre. Men hver af disse valgte Repræsentanter for sin personlige Opfattelse af Maaden, hvorpaa Forsvarssagen burde løses. Raadgiverne, der skulde vejlede Forsvarskommissionens civile Medlemmer, var saaledes indbyrdes uenige. At det skulde lykkes Kommissionen at komme til Forstaaelse, var derfor paa Forhaand udelukket.

I Januar 1902 blev jeg af Kronprinsen stillet i Spidsen for Frimurerlogerne paa Fyn og i Jylland. Der blev derved paalagt mig et stort Arbejde, men det blev rigeligt opvejet ved den Glæde, jeg havde af min Virksomhed.

Sommeren 1902 tilbragte jeg med min Familie i Fredensborg. Spørgsmaalet om Salget af de vestindiske Øer kom den Gang paa Dagsordenen. Jeg var selvfølgelig Salgsmodstander. En Nat drømte jeg, at jeg var til et stort Folkemøde om denne Sag. Jeg havde talt, og min Tale blev lønnet med et rungende Hurra. Under Lyden af dette vaagnede jeg; men alt, hvad jeg kunde mindes af Talen, var, at jeg havde begyndt med at sige: »Rejs Dig mit Folk!« Samme Formiddag gik jeg en lang Tur gennem Grib Skov. Som ganske Ung havde jeg undertiden befattet mig med at lave Vers, men senere havde jeg opgivet For-

søget. Men, medens jeg nu gik inde i Skoven, førte Indledningen af min natlige Drømmetale — »Rejs Dig mit Folk« — til, at jeg i Hovedet formede nogle Vers, som jeg nedskrev straks efter Hjemkomsten og sendte »Illustreret Tidende«. Det var min Indsigelse mod Salget af de vestindiske Øer.

Kongen var i Virkeligheden imod Salget, men med den Loyalitet, han bestandig viste overfor sine ansvarlige Ministre, vilde han ikke modsætte sig, at Sagen fandt sin Afgørelse gennem Rigsdagen. Men Kongen blev meget glad, da Landstingsmand Thygesen, trods sin høje Alder, gav Møde i Thinget og gennem sin Stemme forhindrede Salget.

Samme Efteraar udgav Professor Karl Larsen et lille Skrift om Dragon Niels Kjeldsen, hvis Formaal var at rehabiliterer hans preussiske Drabsmand. Det gav Anledning til en meget heftig Polemik, hvori ogsaa jeg deltog med en meget bestemt Indsigelse mod Professor Larsens Fremstilling. Professor Erslev, der stillede sig paa Larsens Side, skrev saa en Afhandling i »Historisk Tidsskrift«, der blandt andet indeholdt et personligt Angreb paa mig. Det blev selvfølgelig besvaret. Da begge mine Indlæg var optaget, det ene i »Berlingske Tidende«, det andet i »Nationaltidende«, blev jeg opfordret til at udgive dem som Pjecer. Det skete, og jeg skal derfor nøjes med at henvise til disse.

Kort efter at denne litterære Kamp var sluttet, var jeg til Taffel hos Kongen. Prinsesse Marie var til Stede. Jeg havde, tjenstligt, været til Stede i Humlebæk, da Prinsessen kom til Danmark, og var forestillet. Men det hørte til Sjældenhederne, at Hendes Kongelige Højhed talte med Landofficerer. Jeg blev derfor overrasket ved, at Prinsessen ved denne Lejlighed kom hen til mig og bragte mig en hjertelig Tak, fordi jeg havde værnet om Niels Kjeldsens Minde. Hvorledes Samtalen derefter kom til at dreje sig om Ministeriet, mindes jeg ikke. Jeg husker kun, at Prinsessen selv omtalte, at hun havde været medvirkende til, at Kongen tog et Venstreministerium, og hun tilføjede: »Jeg gjorde det i den bedste Mening«. Det gav mig Anledning

til at svare, at det var der ingen, der tvivlede om; men det uheldige var, at Valget af en Konsejlspræstident faldt paa en Mand, der var fremmed for Politik, og som derfor mere havde ladet sig paatvinge end selv bestemt, hvem der skulde være Medlemmer af hans Ministerium. Prinsessen spurgte saa, hvem jeg da mente, burde have været Konsejlspræsident? Da Svaret lød, »Grev Holstein Ledreborg«, sagde Prinsessen: »Det var ogsaa ham, vi havde ønsket, men det stødte paa den bestemteste Modstand hos Kongen«.

Jeg var blevet anmodet om at skrive Artiklen »Napoleon« til Salomonsens Konversationslexikon. Der var ikke sagt mig noget om Omfanget; men da jeg var færdig, maatte jeg betydeligt reducere mit Arbejde. Jeg besluttede saa at udgive en udførlig Fremstilling af Napoleons Liv, og den udkom i 1904. De Studier, jeg havde gjort i 1893 til Foredrag om Napoleons Felttog 1813 var blevet fortsat efter Tid og Lejlighed, og nu var jeg kommet saa vidt, at jeg ogsaa havde fuldendt en Fremstilling af dette Felttog, men Manuskriptet var for stort til, at jeg kunde vente at faa det udgivet. Det lykkedes dog i 1908 ved Understøttelse fra Carlsbergfondet.

Ministeriets Sammensætning gav Anledning til indre Splid. Dette førte i December 1904 til en Konflikt, der endte med, at der den 14. Januar 1905 blev udnævnt et nyt Ministerium under J. C. Christensen, som, foruden at blive Konsejlspræsident, tillige blev Forsvarsminister.

Det var meget modstridende, at Kongen gik med til at tage J. C. Christensen til Forsvarsminister. Det var den afgaaende Krigsminister, som først bragte hans Kandidatur frem som den eneste, der var istand til at gennemføre Forsvarssagen. Men det, der blev det afgørende, var, at man havde hibragt Generallojtnanterne H. Kauffmann og Schroll samme Opfattelse, og det var deres anbefaling til Kongen, der gjorde Udslaget.

I en Tid, der laa tilbage, havde man anset det for rigtigt, om Kongen — af Hensyn til Forsvarssagens Gennemførelse — havde taget et Venstreministerium med Chr.

Berg som Forsvarsminister. Det vilde efter al Sandsynlighed have ført til en brugelig Forsvarsordning, thi Chr. Berg var i Virkeligheden Forsvarsven. Men det var ikke Tilfældet med J. C. Christensen. For ham har Forsvars-sagen aldrig været andet end et Middel i Politikens Tjeneste. Det bedste Bevis i denne Henseende er den Udtalelse, han fremsatte i Folkethinget den 17. Januar 1899 ved Finanslovens 2. Behandling. Det var ved denne Lejlighed, at han udtalte, at det var umuligt for os at værne vor Neutralitet. Vi kunde kun »konstatere vor Neutralitet«. Derfor maatte vi have et Forsvarsvæsen, der var saaledes indrettet, »at en fremmed Magt ikke med en Haandfuld Folk eller f. Ex. med et enkelt Skib kan komme og slaa os til Jorden. Videre end til at konstatere vor Neutralitet, kan vi ikke naa«.

J. C. Christensen er saaledes den virkelige Opfinder af »konstateret Neutralitet«, og da han ikke desto mindre lod sig udnævne til Forsvarsminister, forlod 12 af hans Meningsfæller paa Rigsdagen Reformpartiet og dannede »det radikale Venstre«.

Da Christensen første Gang mødte i Folkethinget som Forsvarsminister, udtalte han, at han vilde arbejde for, at vi fik et Forsvar, der var »forsvarligt«, og at det med Nødvendighed krævede forøgede Militærudgifter. Det blev af Folkethingets Højre betragtet som et godt Varsel og fandt Anerkendelse. Men, da Christensen saa kom ud paa Vælgermøder og blev mindet om, at han ved disse Udtalelser svigtede Venstres Program, der krævede Nedsættelse i de militære Udgifter, løb han fra og angav som Grund til de forøgede Udgifter, at Prisen paa Raastoffer var steget, og at Lønningerne maatte forhøjes. Men det, der skulde siges, at naar vi vilde have et brugeligt Forsvar, maatte det medføre forøgede Udgifter, talte han ikke om.

Forsvarskommissionen, der havde siddet sammen siden Foraaret 1902, gav intel Livstegn. Man havde klaget derover i Pressen, men havde af den afgaaede Krigsminister faaet til Svar: »Tavshed, medens Retten sidder«. Men da 1905 gik til Ende, uden at Forsvarskommissionen lod høre

fra sig, begyndte ogsaa Kongen at blive betænkelig. Kongen havde været paa Rejse i Udlandet og havde paa Hjemreisen i Berlin talt med den tyske Rigskansler Bülow, til hvis Fader, vor tidligere Gesandt ved Forbundsforsamlingen i Frankfurt, vor Konge stod i et meget intimt Forhold fra de unge Aar. Kansleren fandt Anledning til at udtale for Kongen, at naar Danmark havde en saa anset Stilling overalt i Udlandet, skyldtes det ikke mindst den Maade, hvorpaa det havde forsvaret sig under vore Krige. Da jeg, efter Kongens Hjemkomst, en Dag var til Taffel, gentog Kongen Kanslerens Udtalelser og tilføjede: »Det er mig en Glæde at fortælle dette til Dem saavel som til alle de Officerer, der har deltaget i vore Krige, og jeg vilde kun ønske, at Erkendelsen af, hvad der blev udrettet af Hæren ikke mindst i 1864, maatte føre til en snarlig Løsning af Forsvarssagen«. Kongen kom derefter ind paa en Omtale af Begivenhederne efter Tronskiftet 1863, og udtalte sig ikke uden en vis Bitterhed. Da jeg tillod mig at bemærke, at meget maaske vilde være kommet anderledes, hvis Hall ikke var blevet afløst af Monrad, svarede Kongen, at det troede han ikke, fordi »de var Hip som Hap«. Men da jeg saa spurgte, om Kongen særligt tænkte paa Mødet paa Amalienborg i December og de Konservatives Optræden ved denne Leilighed, svarede Kongen: »Ja, det var Ulykken«. Han nævnte saa Navnet paa den, han ansaae som Hovedaarsagen, og idet han meget heftigt gik op og ned ad Gulvet, sagde han: »Han var fejj! Han var fejj! Han var fejj!« Samtalen var blevet ført i den Del af Salen, der laa nærmest ved Kongens Værelse, men Kongens Slutningsbemærkning klang over hele Salen og vakte megen Opsigt.

Naar man saa den Ungdommelighed, hvormed Kongen bevægede sig paa sine daglige lange Spadseretoure, og naar man talte med ham, glemte man rent, at man stod overfor en Olding, der nærmede sig de 88. Derfor kom Kongens Død i højeste Grad overraskende, men det var en lykkelig Død. Prins Hans fortalte derom, at Kongen efter samme Dag, den 26. Januar 1906, at have givet en meget

lang Audiens, kom saa oprømt og fornøjet til Frokost, at han for at vise, at han ikke var træt, gjorde Entrechats for Kejserinde Dagmar. Efter ved Frokosten at have drukket et Glas Vin, følte Kongen et Ildebefindende. Lægen kom til Stede, men han fandt intel foruroligende, og Kongen tog saa nogle Draaber af en Medicin, Kejserinden havde anbefalet. Efter Frokosten tændte Kongen en Cigar, men da den ikke smagte ham, blev den lagt til Side. Nu gemmer Kejserinden den som en Erindring. Lidt efter bad Kongen Prins Hans om at expedere et Telegram, og idet Prinsen gik ud af Værelset, sagde Kongen: »Husk! Det er mig, der skal betale Telegrammet«. Prinsen gik saa over i det gule Palæ for at skrive dette; men, medens han var ifærd dermed, kom en Lakaj og bad Prinsen om øjeblikkelig at komme til Kongen. Under Prinsens Fraværelse var Kongen blevet syg og bragt til Sengs, men i samme Nu drog han det sidste Suk.

Som Tronfølger havde Prins Christian ført et meget tilbageholdende Liv og var egentlig kun kendt blandt Hærens Officerer. Det var derfor ukendt og uforstaaet af Befolkningen, at Prinsen besteg Tronen under de vanskeligste Forhold. Havde Befolkningen den Gang kendt hans loyale og ridderlige Karakter, vilde vistnok meget være gaaet anderledes. Men det var først lidt efter lidt, at Folket lærte at kende Kongen og at elske ham som en Regent, der kun havde et eneste Ønske, og det var at gøre Land og Folk lykkeligt. Derfor var det ogsaa hele det danske Folk, der sørgede ved hans Baare.

Da Forsvarskommissionen stadigt ikke lod høre fra sig, kom man mere og mere til Overbevisningen om, at det var Forsvarsministeren, der ikke vilde have Sagen bragt frem for Rigsdagen. Det gav Anledning til, at der rundt om i Landet blev holdt Møder om Forsvarssagen. Den 8. April 1907 holdt jeg et offentligt Foredrag i Odense. Nogle Tilstedeværende opfordrede mig til at udgive det i Trykken. Jeg gik ind derpaa, og Foredraget udkom under Titlen: »Fædrelandet i Fare«, en Titel, der iøvrigt ikke skyldtes

mig. Pjecen fik en saadan Modtagelse, at den udkom i henved 10,000 Exemplarer.

Endelig, den 10. Juli 1908, udkom Forsvarskommissionens Betænkning. At de Radikale fremsatte et umuligt Forslag, og at Socialdemokraterne forlangte Afrustning var kun, hvad man havde ventet. Men det beklagelige var, at den forsvarsvenlige Stemning, der havde raadet blandt Kommissionens øvrige Medlemmer, ikke var blevet benyttet paa en bedre Maade. Det skyldtes væsentligst de militære Raadgiveres Uenighed. Der forelaa derfor 2 Forslag, et fra Højre og et fra Venstre, og det Hovedspørgsmaal, der skilte disse Partier, var Kjøbenhavns Landbefæstning.

Forsvarsministeren skulde nu forberede de Lovforslag om Forsvarets Ordning, der skulde forelægges Rigsdagen.

Den 24. Juli blev Alberti afskediget som Justitsminister, men den 8. September meldte han sig til Politiet som skyldig i Bedrageri. Det foranledigede Ministeriets Afgang. Hensynet til, at Forsvarssagen skulde søges løst, gjorde det i høj Grad ønskeligt, at de militære Ministerier blev besat med Sagkyndige, og det vilde, selv om der skulde dannes et nyt Venstreministerium, ikke have frembudt Vanskeligheder, da der baade blandt Hærens og Flaadens højere Officerer fandtes Venstremænd. Men det Ministerium, der — vistnok efter Kong Georgs Raad — blev udnævnt den 12. Oktober 1908, blev sammensat af det moderate Venstre med Neergaard som Konsejlspræsident og Forsvarsminister. Neergaard fulgte det Program, J. C. Christensen som Minister havde givet for Forsvarssagens Behandling i Rigsdagen. Efter dette skulde de organisatoriske Love forelægges Folkethinget til 2 Behandlinger, derefter skulde Folkethinget opløses, og saa skulde alle Forsvarslovene fremsættes i en overordentlig Rigsdags-samling.

I Henhold hertil fremsatte Neergaard den 10. Februar 1909 de nævnte Love i Folketinget. Det vakte megen Opsigt, at han, der ved alle Lejligheder havde stemplet Kjøbenhavns Landbefæstning som »landsskadelig«, nu erklærede

at være kommet til Overbevisningen om, at et mod Landsiden befæstet Kjøbenhavn var en absolut Nødvendighed, hvis vi under en Krig vilde gøre os Haab om at faa vor Neutralitet respekteret. Han foreslog derfor, at der skulde anlægges en feltbefæstet Stilling fra Vedbæk til Vejleaaens Udløb, og naar den var udført, skulde Kjøbenhavns permanente Landbefæstning nedlægges.

Ved de foreløbige Forhandlinger i Folkethinget udtalte J. C. Christensen sig bestemt imod enhver Befæstning af Kjøbenhavn. Højre sluttede sig i Principet til Neergaard, men gik ud fra, at det under Forhandlingerne vilde vise sig langt fornuftigere at bevare den permanente Befæstning end at anlægge en saa udstrakt Feltbefæstning, til hvis Besættelse vi manglede Tropper.

Paa Forhandlingerne i Folkethinget om de organisatoriske Love for Hær og Flaade er der ingen Anledning til at komme nærmere ind, da det kun var Forpostfægtninger.

Efter at jeg var traadt ud af Rigsdagen, var der oftere sket Henvendelse til mig om at stille mig paany til Folkethinget saavel som om at lade mig opstille som Kandidat ved Landstingsvalg. Men kun en eneste Gang havde jeg efterkommet Opfordringen. Det var i 1898 og af ganske særlige Grunde. Helsingør var repræsenteret af en Socialdemokrat, og man bad mig stillø mig som Modkandidat fordi jeg var kendt i Kredsen og var den, der, efter min Modkandidats Mening, havde de største Chancer for at blive valgt. Jeg stillede mig, men blev ikke valgt, da Socialdemokraten fik 1267 og jeg 1195 Stemmer. Nu troede jeg dog at være sikret imod fornyede Opfordringer. Men imod Slutningen af Rigsdagssamlingen 1908—09 blev jeg af Professor Matzen opfordret til at stille mig i Kjøbenhavns 3. Kreds. Som Motiv blev anført, at det gjaldt Forsvarssagen, som jeg kunde gavne ved min Sagkundskab og Erfaring, og det blev tilføjet, at jeg ved Valget vilde have en mægtig Støtte, fordi det var almindelig bekendt, at jeg havde været en bestemt Modstander af Provisorierne. Jeg var meget utilbøjelig til at efterkomme Opfordringen og anførte mine Grunde. Men saa bemærkede Professoren,

at han havde læst mange Referater af Møder, jeg havde holdt, og deraf set, at jeg bestandig havde hævdet, at vilde vi ud over den sørgelige Tilstand, der herskede, maatte enhver af os være villig til at bringe Ofre. Han troede ikke, at jeg var af dem, der viste alle andre en Vej, jeg ikke selv vilde følge, og det var derfor, at han havde henvendt sig til mig. Dermed var min Modstand afvæbnet, og jeg lovede at stille mig. Min Modkandidat, Overretssagfører Alfr. Christensen, forstod paa Vælgermøderne at sætte Lidenskaberne i en saadan Bevægelse, at Møderne var højst ubehagelige. Men jeg havde den Tilfredsstillelse ved Valget den 25. Maj at faa 1183 Stemmer, medens min Modkandidat kun fik 1066. Højre opnaaede ialt 21 Mandater, men det viste sig senere, at 2 af Medlemmerne var Frikonservative.

Rigsdagen traadte sammen den 9. Juni 1909. Det faldt i min Lod som Aldersformand at lede Valget af en midlertidig Formand. Jeg benyttede Lejligheden til at udtale Ønsket om, at Rigsdagssamlingen maatte føre til en Afgørelse, der kunde blive til Held og Lykke for vort Land og for vort Folk.

Efter Aabningen sammenkaldte Professor Ellinger de 21, og det blev bestemt, at vi ikke skulde danne en politisk Gruppe, men kun en Valgruppe.

Forsvarsministeren, Neergaard, fremsatte 11 Forsvarslove, og Finansministeren en Beskatningslov, der stod i Forbindelse med disse. Disse Love kom den 16. Juni alle til Forhandling under ét, hvilket selvfølgelig umuligt kunde føre til noget godt. J. C. Christensen tog Ordet samme Dag og udtalte sig som en bestemt Modstander af Sagskundskabens Forlangender. Jeg fik Ordet den 17. Juni, og da jeg betragtede J. C. Christensen som den absolute Hindring for at faa tilvejebragt et virkeligt Forsvar, indledede jeg mit Foredrag med et baade i Form og Indhold meget stærkt Angreb paa ham. Det vakte Misfornøjelse indenfor en Del af Højre og særlig hos de 2 Frikonservative. Jeg har nævnt, at Højre vilde støtte Neergaard, og han var tillige støttet af to 11 Mands Grupper af det moderate

Venstre, saa at han raadede over 43 Stemmer. Men Lars Dinesen havde fortalt, at 6—8 af J. C. Christensens Parti, der talte 27, vilde følge de 43. Nu frygtede man for, at disse 6—8 vilde lade sig afskrække af mit Foredrag.

Den 18. Juni holdtes Gruppemøde for at vælge Medlemmer til Forsvarsudvalget; men Spørgsmaalet var alt afgjort underhaanden. Det blev ved Mødet gjort gældende, at Udvalget ikke skulde være *sagligt*, men kun *politisk*, og derfor skulde Oberstløjtnant Parkov, Etatsraad Hammerich og Lars Dinesen være Medlemmer. Jeg nedlagde en meget bestemt Indsigelse herimod. Det var Sagskundskaben, der alene kunde skaffe os et virkeligt Forsvar. Det var af denne Grund, at man havde opfordret mig til at stille mig, og at jeg havde efterkommet Opfordringen. Jeg sluttede med, at jeg vilde betragte det som en Fornærmelse, om jeg blev vraget som Medlem af Udvalget og forlod Mødet

Jeg boede den Sommer paa Snekkersten, og her modtog jeg den følgende Morgen en Skrivelse, der var undertegnet af alle Gruppens Medlemmer, hvori man bad mig »at vedblive at være Medlem af Gruppen og at yde Højre min indsigtsfulde Hjælp i det forestaaende vanskelige Arbejde, for Forsvarssagens Skyld, for Landets Skyld«. Jeg svarede strax med at udmelde mig af Gruppen under Henvisning til, at Hensynet til Forsvarssagen og til Landet ved denne som ved alle Lejligheder havde været bestemmende for min Handlemaade. Men, da min Udmeldelse kunde bevirke, at Gruppen kun fik 2 Medlemmer ind i Udvalget, skrev jeg senere til Professor Ellinger og bad ham meddele Gruppen, at jeg betragtede mig som Medlem af denne, *indtil* Valget af Hærudvalget var foretaget, fordi jeg ikke vilde være Skyld i, at Højre mistede en Stemme til Fordel for de Radikale eller Socialdemokraterne.

Folkethingets 1. Behandling af Forsvarslovene varede fra den 16. til den 23. Juni. Man har kaldt Forsvarssagen »Danmarks Livssag«. Det er et Udtryk, der er for stærkt, men Sagen er i alle Tilfælde af den allerstørste Betydning for Landet. Saa meget sørgeligere var det at se den

Maade, hvorpaa den blev behandlet, thi ofte havde man ondt ved at forstaa, at man befandt sig i en lovgivende Forsamling.

Hærudvalget blev nedsat den 24. Juni og kom for Højres Vedkommende til at bestaa af de 3 tidligere omtalte Medlemmer.

Kort efter modtog jeg en trykt Meddelelse, hvorpaa der stod »Højre holder Møde« med Angivelse af Dag og Tid. Efter Samraad med Kredsbestyrelsen for 3. Kreds, som var bekendt med, hvad der var passeret, mødte jeg efter denne Tilsigelse, da jeg vel havde udmeldt mig af Valgruppen, men ikke af Højre. Ved disse Møder, hvor der blev givet Meddelelse om, hvad der foregik i Forsvarsudvalget, kom jeg hurtig til Overbevisningen om, at det, de 3 Udvalgsmedlemmer tilstræbte, ikke var et brugeligt Forsvar, men kun et Forsvarsforlig, der maatte blive ligesaa utilfredsstillende som alle de foregaaende.

Den 21. Juli kom Forsvarslovene til 2. Behandling. Der var stillet et Utal af Ændringsforslag. Det vigtigste af disse var stillet af J. C. Christensen og gik ud paa, at Neergaards Forslag om en Feltbefæstning til Sikring af Kjøbenhavn skulde forkastes, og at det skulde bestemmes, at Kjøbenhavns permanente Landbefæstning skulde nedlægges 1922. Ved Afstemningen blev J. C. Christensens Hovedforslag om Kjøbenhavns Landbefæstning vedtaget, og som Følge deraf indgav Neergaard den 31. Juli Ministeriets Afskedsbegæring.

Kongen anmodede saa Grev Frijs om at danne et Ministerium. Greven formulerede et Forslag, han forelagde de forsvarsvenlige Partier, men da Venstre ikke vilde gaa ind derpaa, opgav Greven Forsøget. Der blev saa ført fortsatte Forhandlinger hos Kongen med Neergaard, Klaus Berntsen, Grev Frijs og Admiral Richelieu, men de breste fuldstændigt den 11. August. Saa tog 2 moderate Folkethingsmænd, Lindø og Niels Jensen (Foustrup), til Ledreborg og opfordrede Grev Holstein til at paalage sig Dannelsen af et Ministerium. Greven gik ind derpaa, kom til Kjøbenhavn den 12. og ved Forhandlinger med de to

moderate Grupper og J. C. Christensens Parti kom man til Forstaelse om Programmet for en Løsning. Højres Medlemmer af Hærudvalget blev saa indbudt til et Møde i Rigsdagsbygningen samme Aften (den 12.) Kl. 9, og i dette Møde deltog tillige Landstingsmand Piper. Grev Holstein var ikke til Stede, men Folkethingsmand Lindø førte Ordet paa de Forhandlendes Vegne og gjorde Rede for Overenskomsten. Han tilføjede, at Grev Holstein ikke vilde paatage sig Dannelsen af Ministeriet, med mindre et Flertal af Højre sluttede sig til Overenskomsten. En Erklæring herom maatte foreligge den 13. August, inden Greven begav sig til Kongen.

Den 13. August Kl. 11^{1/2} samledes Højre. Oberstløjtnant Parkov gjorde Meddelelse om Overenskomsten, der var sluttet af Venstrepartierne, og hvis Hovedpunkt var, at Kjøbenhavns Landbefæstning skulde nedlægges 1922, uden at der i Mellemtiden maatte gøres noget for at forstærke den med faste Forter. Naar Fæstningen var nedlagt, skulde Fæstningsartilleriet indskrænkes og Feltartilleriet udvides. Det blev tilføjet, at Grev Holstein skulde have Svar Kl. 1, da han Kl. 2 skulde være hos Kongen.

Under de paafølgende Forhandlinger i Højregruppen blev der fremsat Forslag om at høre Landstingets Højre, inden der blev taget nogen Beslutning. Dette Fællesmøde kom istand, men endte med, at Landstingets Højre, paa Forslag af Professor Matzen, erklærede, at da der ikke var rettet nogen Forespørgsel til Landstingets Højre, havde dette heller ikke noget at svare paa. Folkethingets Højregruppe vendte saa tilbage og fortsatte Forhandlingerne. Disse blev stadig afbrudt af Folkethingsmændene Lindø og Niels Jensen, der kom for at høre, om Gruppen ikke var færdig, da Grev Holstein snart maatte gaa.

At jeg under Forhandlingerne udtalte mig bestemt imod Overenskomsten, er selvfølgeligt. Desuden rettede jeg ikke mindre end 2 Gange den bestemte Forespørgsel til Udvalgsmedlemmerne, om det var dem bekendt, at det var Grev Holsteins Agt at tage J. C. Christensen til Forsvarsminister. Men jeg fik intel Svar.

Resultatet af Forhandlingerne blev, at 10, deriblandt begge de Frikonservative, stemte for, 5, hvoriblandt jeg, imod Overenskomsten, 2 stemte ikke, og 4 var fraværende.

Oberstløjtnant Parkov begav sig saa til Grev Holstein for at meddele ham Resultatet.

Den følgende Dag blev jeg anmodet om at komme til Stede ved et Møde, der skulde afholdes den 17. Jeg svarede, at da Resultatet af Mødet den 13. havde været, at Højre var blevet sprængt, agtede jeg ikke fremtidig at give Møde.

Da Grev Holstein kom til Kongen, meddelte han de Betingelser, under hvilke han vilde paatage sig Dannelsen af et Ministerium, samt at han i saa Fald ønskede, at J. C. Christensen blev Forsvarsminister, Neergaard Finansminister, og at de øvrige Ministre beholdt deres Portefeuiller. Kongen gav ikke strax sit Samtykke, og den 15. blev der gjort et meget alvorligt Forsøg paa at faa en anden Forsvarsminister. Skønt Grev Holstein erklærede sig villig dertil, svigtede han dog i sidste Øjeblik, og den 16. blev det nye Ministerium udnævnt i den angivne Sammensætning.

Bestræbelserne gik nu alene ud paa at faa alt jaget igennem saa hurtigt som muligt. Derfor skred man allerede den 25. August til 3. Behandling af Forsvarslovene. Forhandlingerne blev et værdigt Sidestykke til, hvad der var gaaet forud. Der var stillet henvend 200 Endringsforslag, og saa sent, at det selv for Sagkyndige var umuligt at faa Tid til at gaa dem igennem. Jeg gjorde, hvad der var muligt, for at faa det gjort indlysende, at Hærloven saa lidt vilde være istand til at skabe et virkeligt Forsvar, at den end ikke tilvejebragte den Forsvarsstyrke, der behøvedes til Sjællands Forsvar; men Modstand var forgæves.

J. C. Christensens Udnævnelse til Forsvarsminister vakte almindelig Forargelse udenfor hans Parti, og det gav Anledning til, at der — paa Initiativ af Grosserer Chr. Holm — den 29. August samledes et stort Folketog, der fra

Slotsholmsgade begav sig til Lørups Ridehus, i og ved hvilket der samledes over 20,000 Mennesker. Der blev i Ridehuset vedtaget en Resolution, der gik ud paa, at det Udvalg, der havde bragt Folketoget istand, bemyndigedes til at rette en indtrængende Anmodning til Kongen og Folkethinget om at nedsætte en Rigsret til Undersøgelse og Bedømmelse »af nuværende Forsvarsminister J. C. Christensens Forhold til Alberti.«

Uagtet det maatte betragtes som noget ganske selvfølgeligt, at en saadan Undersøgelse blev foretaget, følte Venstre sig i højeste Grad fornærmet over, at man ønskede Partiets Fører stillet for Rigsret, og det i et Øjeblik, hvor det var Partiet og J. C. Christensen, der i Virkeligheden havde Magten. Ordføreren i Folkethinget udtalte i Kraft heraf, at hvis man ikke tog imod Partiets Forslag om Forsvarsvæsnets Ordning, fik man intet.

Den 31. August sluttede Forhandlingerne i Folkethinget, og J. C. Christensen fik ved Afstemningen sin Vilje sat igennem, idet ikke alene de 2 moderate Venstregrupper, men ogsaa en Del af Højre med de 3 Udvalgsmedlemmer i Spidsen sluttede sig til ham.

Men endnu var der dog Haab om, at Landstinget vilde ændre de 2 Love, Hærloven og Befæstningsloven, hvorom Kampen nu udelukkende drejede sig. Desværre glippede ogsaa dette Haab. Det var atter de Frikonservative, der ikke alene faldt fra, men som samtidig gav Anledning til en Splittelse indenfor Landstingets Højre, saa at alt, hvad der opnaaedes, var nogle Ændringer af mindre Betydning i Hærloven og Befæstningsloven, hvilket bevirkede, at begge disse Love kom tilbage til Folkethinget til eneste Behandling, som fandt Sted den 24. September.

Da Rigsdagen skulde hjemsendes for atter at møde til den ordentlige Samling i Oktober, og da de 10 Lovforslag var endelig vedtaget, men først kunde træde i Kraft, naar Hærloven og Befæstningsloven ogsaa var vedtaget, gjorde jeg, hvad der var muligt for at forhindre en øjeblikkelig Afgørelse af disse 2 Love, og henskyde den til den kom-

mende Rigsdag. Men det var forgæves. Den 27. September blev Lovene vedtaget og Rigsdagen hjemsendt.

Samme Dag udstedte J. C. Christensen og hans Partifæller i Rigsdagen et Manifest, hvori det hed: »*Forsvars-sagen er løst!*« Men fra sagkyndig Side blev der fremsat saa stærke Indsigelser herimod, at det ikke lykkedes at føre Befolkningen bag Lyset gennem denne Udtalelse.

Den 4. Oktober mødtes Rigsdagen paany, og atter maatte jeg som Aldersformand aabne Folkethinget for at faa valgt en Formand.

Strax efter Aabningen enedes Birch, Frøkjær, Hornstrup, Johan Knudsen, Wulff og jeg, der havde stemt imod Hærloven og Befæstningsloven, om at danne en selvstændig Højregruppe. Den blev ledet af Wulff, og, skønt den kun var lille, lykkedes det den dog at skaffe sig Indflydelse.

Nogle Dage efter det store kjøbenhavnske Folketog ankom Polarfareren Cooke til Hovedstaden og optraadte som den, der havde været ved Nordpolen. Det gav Anledning til en Række Fester, der lagde Beslag paa Befolkningens Opmærksomhed. Der kunde derfor først, da han var rejst, tages fat paa Udførelsen af den Resolution, der var vedtaget i Lørups Ridehus. Nu blev Adressen sat i Gang i Hovedstaden, og den fik 76,010 Underskrifter. Samtidig blev der sat en Adresse i Gang paa Landet, der ligeledes fik betydelig Tilslutning. Efter indgivet Andragende blev den 5. Oktober en Deputation for hver af Adresserne stillet for Kongen. Konseilspræsidenten var til Stede. Hver af Deputationerne kom ind for sig. Godsejer Westenholtz var Ordfører for Landboadressen og Grosserer Chr. Holm for Hovedstadsadressen. Efter Oplæsningen fik hver af Deputationerne et Svar, der blev overrakt Kongen af Konseilspræsidenten. Svaret indeholdt en Afvisning af Anmodningen om Rigsretstilltale, men i begge Svar hed det: »Vi tilføjer, at vi meget beklager, at Adressen er egnet til paa uberettiget Maade at mistænkeliggøre Mænd, som Vi anser for vel skikkede til at deltage i Vor Rege-ring«.

Deputationernes Medlemmer fortalte, at Kongen oplæste Svarene med »graadkvalt Stemme«, medens Konseilspræsidenten stod med et Ansigt, der udtrykte ondskabsfuld Hoveren. Ubegribeligt er det, at ingen af Kongens Omgivelser forhindrede, at Grev Holstein fik Lov til i den Grad at misbruge sin Stilling. Men Harmen over Svaret til Deputationerne, rettedes dog nærmest imod ham. Efter Anmodning indbragte jeg begge Adresser i Folkethinget, saa at de — ifølge Aftale med Formanden --- blev fremlagt i Læsestuen.

Den 20. Oktober kom Finansloven til 1. Behandling. Under denne nævnte Madsen-Halsted i sit Foredrag, at Grev Holstein havde søgt Støtte hos Højre, da han skulde danne sit Ministerium. Greven afbrød ham med: »Det er ikke sandt!« Strax efter tilføjede han: »Jeg har ikke søgt de Herrers Støtte, inden jeg dannede mit Ministerium!«

Efter den Fremstilling, jeg har givet af Begivenhederne den 13. August, vil man kunne forstaa, at Grev Holsteins Erklæring vakte den største Forbauselse indenfor Højre. Da Grev Holstein strax efter fik Ordet, forklarede han, at »et militært Medlem« af Højre havde meddelt ham den 13. August, at Højre vilde støtte et Ministerium, der blev dannet paa Grundlag af Overenskomsten om Forsvarslovene. Han havde svaret, at han hverken havde bedt om Højres Støtte eller om at faa noget at vide om Højres Stilling til denne Sag. Denne Udtalelse kaldte Oberstløjtnant Parkov frem. Han indrømmede, at Henvendelsen til Højre ikke var kommet direkte fra Grev Holstein, men indirekte gennem Folkethingsmand Lindø. Derimod kunde Oberstløjtnanten ikke benegte, at han var blevet *afvist* af Grev Holstein, da han kom til ham. Han havde givet Meddelelse derom til de 2 andre Udvalgsmedlemmer, Hammerich og Dinesen; men han havde begaaet den ubegribelige Fejl ikke at meddele hele Gruppen, at den Forudsætning, paa hvilken Gruppens Beslutning var taget, var urigtig, saa at Højre stod fuldstændig frit. Var dette sket, vilde J. C. Christensen ikke være kommet af Stedet,

naar de 21 modsatte sig, thi de var saa blevet Tyngdepunktet, og det vilde utvivlsomt have ført til et ganske andet Resultat.

Foruden den omtalte Erklæring benyttede Konsejlspræsidenten Lejligheden til at optræde paa en haanende Maade overfor Højre. Dette i Forbindelse med Forbitrelse over det Svar, han havde ladet Kongen give Deputationerne, foranledigede, at da Forhandlingerne fortsattes den følgende Dag (21.), havde den større Højregruppe indbragt en Dagsorden, hvori den udtalte sin Mishelligelse overfor Konsejlspræsidenten som Leder og Medlem af et Ministerium. Der blev kun ført en kort Forhandling, idet Formanden afbrød Mødet, fordi den Situation, der forelaa, var uforudset.

Da Mødet Kl. 3 blev fortsat, var der blevet stillet Forslag om Dagsordenen fra 6 Mands Gruppen, fra de Radikale og fra Socialdemokraterne, og efter en Forhandling, hvori Konsejlspræsidenten i høj Grad tilsidesatte alle Sømmelighedshensyn, blev Forhandlingerne afsluttet med Vedtagelsen af de Radikales Dagsorden, der lød: »Idet Folkethinget udtaler sin Mistillid til Ministeriet Holstein-Ledreborg, gaar Thinget over til den næste Sag paa Dagsordenen.«

Umiddelbart derefter erklærede Konsejlspræsidenten, at Ministeriet som Følge af denne Afstemning indgav sin Afskedsbegæring.

Dagsordenen var vedtaget af de Radikale, Socialdemokraterne og 6 Mands Gruppen, og da den større Højregruppe afholdt sig fra at stemme, kunde der ikke være Tale om at danne et parlamentarisk Ministerium. Kongen stod altsaa med fuld Frihed. Hvem der øvede Indflydelse paa Dannelsen af det nye Ministerium, er ubekendt, men Dannelsen blev overdraget Folkethingsmand Zahle, som Kongen havde lært at kende paa Islandsrejsen. Der blev fra Kongens Side ikke stillet Betingelser ved Ministeriets Dannelse, men Kongen indskrænkede sig til at udtale til den vordende Konsejlspræsident, at da Forsvarslovene var vedtaget, gjaldt det for Ministeriet kun om at gennemføre

dem. Ministeriet blev udelukkende sammensat af Medlemmer af det radikale Parti, og det blev udnævnt den 28. Oktober. Zahle var blevet Konsejlspræsident og Justitsminister og Birkedommer Krabbe Forsvarsminister. Denne sidste Udnævnelse blev fra Forsvarsvennernes Side hilst med gode Forventninger, fordi Krabbe ikke delte det radikale Partis Forsvarsprogram, men vilde et virkeligt Forsvar.

Den 3. November mødte det nye Ministerium i Folkethinget. Finansminister Brandes fremsatte Finanslovsforslaget og udtalte ved den Lejlighed, at Ministeriet indsaa, at et Forsøg paa nu at ville gennemføre militære eller finansielle Ændringer i Forsvarslovene vilde være en ørkesløs Demonstration. Han tilføjede: »Lov er Lov, og Loven skal overholdes«. Efter ham tog Konsejlspræsidenten Ordet.

Zahle er oprindelig Journalist, og det er han vedblevet at være. Derfor forstaar han Reklamens Betydning. Han benyttede desaarsag sin Debut som Konsejlspræsident til at udtale: »Vi (d: Ministeriets Medlemmer) er baaret frem af en stærk offentlig Mening, der kræver, at der i Spidsen for Landets Styrelse skal staa Mænd, der svarer til deres Ord. Mistilliden til det offentlige Livs Mænd her i Danmark er blevet alt for stor, og den er desto værre ogsaa alt for begrundet. Vor første Opgave som Regering er at optræde saaledes, at Vælgerne genvinder Troen paa, at der er Politikere endnu i Danmark, der staar som Mænd bag deres Ord«.

Det var store Ord, men de lød nærmest parodisk.

Forhandlingerne om Finansloven varede fra den 3. til den 18. November. Der blev talt ialt 1333 Spalter.

Allerede under Ministeriet Holstein var der fra radikal Side fremsat et Forslag om Nedsættelse af et Undersøgelsesudvalg i Anledning af den Albertiske Sag og eventuelt fremsatte Forslag om Rigsretstillale. Forslaget blev nu forhandlet den 19. November, og det endte med, at det blev besluttet at nedsætte et 15 Mands Udvalg, der snarest — i hvert Fald 14 Dage efter dets Nedsættelse — skulde

afgive Indstilling om, hvorvidt der var Anledning til at bringe Grundlovens § 14 (om Rigsretstiltale) i Anvendelse mod de fhv. Ministre J. C. Christensen og Sigurd Berg.

Udvalget, der blev nedsat samme Dag, afgav Betænkning den 1. December. Flertallet fremsatte deri Forslag til Beslutning om, at der skulde rejses Tiltale mod fhv. Konsejlspræsident J. C. Christensen og fhv. Indenrigsminister Berg, og det blev foreslaaet, at Højesteretssagfører Røe skulde være offentlig Anklager. Beslutningen blev vedtaget; Resultatet er bekendt.

En Forespørgsel fra Socialdemokraterne om en Revision af den militære Straffelov var i Virkeligheden en Maske for at faa Lejlighed til at komme nogle Befalingsmænd til Livs. De Erklæringer, Forsvarsministeren gav under Forhandlingerne, foranledigede Nedsættelsen af et Udvalg. Det afgav en Betænkning, hvoraf det fremgik, at nogle af de Oplysninger, Forsvarsministeren havde givet, og som angik Hovedpunkter, var urigtige, men Udvalget mente at kunne slaa sig til Taals dermed uden at fremsætte en Dagsorden, der udtalte Misbilligelse.

Et Grundlovsforslag, der var blevet fremsat af det radikale Parti, inden Ministeriet Holsteins Afgang, kom nu til Forhandling, men fandt kun Støtte hos Socialdemokraterne.

Skønt Konsejlspræsidenten i sin Aabningstale havde fremsat, at Ministeriet var »baaret frem af en stærk offentlig Mening«, var Ministeriet ikke i Tvivl om, at det i Rigsdagen ud over sit eget Parti kun vilde finde Støtte hos Socialdemokraterne. Det ventede derfor uafbrudt, at der fra de andre Partiers Side vilde blive stillet et Mistillidsvotum; men det fandt man ingen Anledning til, fordi man følte sig overbevist om, at Ministeriet selv vilde godtgøre sin Umulighed. Det viste sig ogsaa, at den Maade, hvorpaa Forsvarsministeren gennemførte Forsvarsordningen ikke var loyal og dette kom frem under Forhandlingerne. Men samtidig klagede den radikale Presse over, at Ministeriet handlede imod Partiets Program paa det militære Omraade ved de store Bevillinger til Militærvæsenet.

Ministeriet indsaa derfor Nødvendigheden af at gøre noget.

Ved Finanslovens 3. Behandling i Folkethinget truede Konsejlspræsidenten med en Opløsning af dette Thing for ved en Appel til Vælgerne at faa Forsvarslovene forandret samt finde Tilslutning for de Radikales Grundlovsforslag, som Ministeriet havde gjort til sit. Under Forhandlingerne herom blev Konsejlspræsidentens Opmærksomhed henledt paa, at han ikke var eneraadende i Spørgsmaalet om Folkethingets Opløsning, men at der ogsaa var en Kongemagt, der havde et Ord at sige. Det maatte nemlig betragtes som lidet rimeligt, at Kongen vilde give sit Minde til en Opløsning med det Formaal at faa de Forsvarslove, der var vedtaget i September 1909, erstattede med Love, der gik i forsvarsnihilistisk Retning. Men det uventede skete. Den 16. April blev Rigsdagen sluttet, og derpaa blev Folkethinget opløst, saa at der skulde foretages nye Valg den 20. Maj.

Paa Opfordring fra Kredsbestyrelsen stillede jeg mig paany, fordi det gjaldt Forsvarssagen, og atter var Overretssagfører Alf. Christensen min Modkandidat. Vælgermøderne var om muligt endnu ubehageligere end det foregaaende Aar. Men ved Valget sejrede min Modkandidat med 1213 Stemmer; jeg fik 1197.

Grunden dertil var, at der ved Valget var sket adskiligt, der var stridende imod Valgloven, navnlig var der givet 3 Varsler af Valgbestyrelsens Formand inden den endelige Afstemning. Da dette ved alle tidligere Lejligheder havde givet Anledning til Valgets Forkastelse, indgav jeg Klage til Folkethinget.

Da Valget gik Ministeriet imod, indgav det sin Afskedsbegæring, og den 5te Juli 1910 udnævntes et nyt Ministerium, i hvilket Klaus Berntsen blev Konsejlspræsident og Forsvarsminister.

Aarene 1908—10 manede Erindringerne om Trearskrigen frem og gav Anledning til, at der Landet overholdtes utallige Fester. De afsluttedes med en Fest i Kongens Have til Minde om Slaget ved Isted. Kongen,

Dronningen og hele det kongelige Hus var til Stede. Jeg var anmodet om at holde Festtalen fra Musikpavillonen. Der var indbudt en Mængde Veteraner, og de var placerede i en lang Række til Venstre for Pavillonen fra denne ned mod Springvandet, saa at de havde ondt ved at høre. Efter Talen traf jeg Veteranen Kaptajn C. Th. Sørensen, der fortalte mig, at han havde spurgt sin Side-mand, om han kunde høre mig. Veteranen svarede ham: »Nej! Men jeg kan se paa ham, at det, han siger, er rigtigt.«

Kort efter denne Fest blev jeg tilsagt til Taffel paa Fredsborg. Efter Tallet udtalte Kongen sin hjertelige Tak for min uafbrudte Virksomhed i Forsvarssagens Tjeneste og meddelte mig, at han havde givet mig Fortjenstmedaillen i Guld. Jeg kunde kun svare, at jeg ikke havde indlagt mig Fortjeneste: jeg havde kun gjort min Pligt.

Den 26. Oktober 1910 fyldte jeg 80 Aar. Morgenen bragte mig Lykønskningstelegrammer fra Kongen og Prins Hans, og Dagen igennem strømmede Lykønskninger og Gaver ind fra hele Landet. Blandt Telegrammerne var der et fra Axel Henriques. Han tilsagde mig deri: »Naar De bliver gammel, skal De nok komme i Blæksprutten«. Mine Døtre havde samlet Slægt og Venner til Fest paa den kongelige Skydebane, og efter en smuk Mindedag vendte jeg noget sent tilbage. I mit Hjem forefandt jeg en Meddelelse fra Rigsdagen. Det var en Betænkning i Anledning af min Klage over Valget, og Resultatet var blevet, at Udvalget indstillede, at Overretssagfører Alfr. Christensens Valg skulde godkendes. Det Nærmere herom findes i Rigsdagstidenden, til hvilken jeg henviser.

Prins Hans havde flere Gange været syg og navnlig i 1890, hvor han var Døden nær. I Foraaret 1911 blev Prinsen atter alvorlig syg. Da jeg den 27. Maj om Morgenen kom paa Palæet, fik jeg gennem Samtale med Prinsens Jæger Indtrykket af, at Døden var nær. Jeg gik derfor atter ud paa Palæet om Aftenen. Da jeg kom over Amalienborg Plads straaled Christian VII.s Palæ i et Lyshav. Der var Galataffel til Ære for de højere Offi-

cerer af en amerikansk Eskadre, der laa paa Rheden. Jeg troede deraf at kunne slutte, at der var indtruffet en uventet Bedring i Prinsens Befindende. Klokken var omtrent 7,30, da jeg i Forværelset traf Kammertjeneren. Jeg mindes ikke mine Spørgsmaal, men jeg fik kun undvigende Svar. Dagen efter fik jeg at vide, at Prinsen var død om Aftenen Kl. lidt før 7, og at kun Kammertjeneren og Sygeplejersken havde været til Stede i Dødsøjeblikket. Der var givet Befaling til, at Dødsfaldet først maatte blive bekendt, naar Tallet var endt.

Prins Hans var i Besiddelse af en høj Grad af Elskværdighed, og han var taknemmelig for enhver nok saa ringe Tjeneste, der blev ydet ham. Mig havde Prinsen bestandig vist en høj Grad af Velvilje, der knyttede mig til ham med den dybeste Taknemmelighed og Hengivenhed.

Jeg havde paabegyndt en Skildring af Oberst Frederik Læssøe, den smukkeste og ædleste Skikkelse fra Treaarskrigen. Under Arbejdet blev der paa Initiativ af Kammerherre Castenschjold til Borreby dannet en Komité, der hurtigt fik indsamlet Midlerne til det smukke Maleri af Læssøe, der findes i Musæet paa Frederiksborg, og som er malet af Professor Irminger. Mit Arbejde gjorde det nødvendigt at besøge vore Valpladser i Sønderjylland. Jeg havde ikke været der siden 1864, fordi jeg ikke mente at kunne forsonse mig med at se Tyskerne spille Herrer i vort gamle Land. Men nu beklagede jeg ikke at have været der tidligere, thi man bliver Dansk ved at komme søndenaa og se Maaden, hvorpaa den brave nordslesvigske Befolkning fører den politiske Kamp mod Fremmedherredømmet, og man føler sig samtidig beskæmmet ved at sammenligne Forholdene dér med den Opløsningens Tilstand, der findes nordena.

Ved Juletid 1911 fik jeg fra »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme« Anmodning om at skrive en populær Fremstilling af Treaarskrigen og Krigen 1864. Jeg nærede Betænkelighed ved at paatage mig Arbejdet, fordi det var tvivlsomt, om jeg — paa Grund af min Alder — kunde føre det til Ende. Men Opgaven interesserede mig, thi

derigennem kunde jeg faa Lejlighed til at lære Befolkningen, at »den tapre Landsoldat«, der skabte sig et smukt Navn under Treaarskrigen, da Lykken var os god, havde en værdig Efterfølger i »den tapre Landsoldat«, der værgede vor Ære i de tunge Dage i 1864. Jeg efterkom derfor Anmodningen og var glad ved at faa Lov til at afslutte Arbejdet i 1916. Dermed satte jeg Punktum for min Virksomhed som krigshistorisk Forfatter.

Den 14. Maj 1912 var det 50 Aar, siden jeg blev optaget i Frimurerordenen. Om Morgenen modtog jeg den første Lykønskning i et Telegram fra Kronprinsen, og Dagen igennem fik jeg en Mængde Beviser paa Kærlighed og Hengivenhed fra alle Logerne. Men, hvad der ikke glædede mig mindst, var, at Kongen, der, paa Hjemrejsen fra Udlandet, var standset i Hamborg, ved Middagstid sendte mig et Lykønskningstelegram. Det blev — efter hvad der senere blev mig fortalt — Kongens sidste Hilsen til Danmark. Thi den næste Morgen blev jeg skræmmet op ved Efterretningen om, at »Dannebrog« overalt vajede paa halv Stang, og at det blev sagt, at Kongen var død. Jeg ilede strax til Byen og fik de mere end sørgelige Efterretninger om, hvad der var sket i Hamborg den foregaaende Aften.

Kong Frederik VIII havde den bedste Vilje til at gøre Land og Folk lykkeligt. Naar det ikke altid lykkedes ham at træffe det Rette, laa det dels i uheldige Raadgivere, men tillige i en ganske særlig Grund. Kongen var henved 64 Aar, da han besteg Tronen, men han havde aldrig faaet Lov til at beklæde nogen offentlig Stilling, der kunde lægge fuldt Beslag paa hans Tid og Kræfter, og som kunde modne ham til at tage Beslutninger og vise Handlekraft. Hans eneste Virksomhed var, at han, efter i 1870 at være blevet optaget i Frimurerordenen af Kong Carl XV, tog Styret over de danske Loger. Med Kærlighed og Interesse sluttede han sig til Ordenen, der under hans over 40aarige Styrelse gik mægtigt fremad, og ingensteds følte Kongen sig lykkeligere, end naar han besøgte Logerne, fordi han dér fandt fuld og varm Tilslutning.

Amalienborg Plads var tæt fyldt med Mennesker, da Kong Christian X første Gang traadte frem for det danske Folk. Hans Stemme var stærk nok til at høres over Pladsen, og da han lovede at ville værne om vort Lands Selvstændighed og Frihed, lød der en Jubel, der ligesaa lidt vil glemmes af dem, der var til Stede, som den Frejdighed, hvormed alle — Kongen fra Altanen i Residenspalæet — istemte »Der er et yndigt Land«. Alt syntes at varsle om, at der nu var kommet et Øjeblik, der, rigtig benyttet, kunde gøre Ende paa den langvarige indre Kamp.

Faren for en Verdenskrig blev mere og mere truende. Vi havde gjort sørgelige Erfaringer nok i Retning af, hvad det fører til, ikke at være rustet eller kun mangelfuldt rustet, naar det kommer til Krig. Havde vi da »intet lært og intet glemt?« Det var Forsvarssagen, der siden Begyndelsen af 70erne havde splittet Befolkningen, og netop derfor var det ogsaa den, der var den eneste Sag, som atter kunde føre til Samling. Nu var Øjeblikket kommet. Men i Stedet for at rejse denne Fane, skabte Ministeriet Klaus Berntsen Kilden til fornyet Splid ved i Rigsdagssamlingen 1912—13 at rejse Kampen om Grundloven. Konsejlspræsidenten dristede sig endog til at paa-staa, at alle store Spørgsmaal, deriblandt *Forsvarssagen*, havde fundet deres *Afgørelse*. Under denne Kamp udløb Folkethingsmændenes Mandater, og det kom til nye Valg i Foraaret 1913. Da Valget gik Ministeriet imod, blev der udnævnt et radikalt Ministerium med Zahle som Konsejlspræsident. I dette blev Dr. phil. Munch Forsvarsminister. Paa en Tid, hvor Verdenskrigen rykkede nærmere og nærmere paa Livet — thi Europa var en Krudttønde og der behøvedes kun en Gnist for at tænde — udnævntes altsaa en Mand til Forssvarminister, der ved alle Lejligheder var optraadt som Forsvarssagens ivrigste Modstander, og som ved uafbrudt Agitation over hele Landet havde gjort alt, hvad der var muligt, for at dræbe Forsvarsviljen i Befolkningen.

Rigsdagssamlingen 1913--14 førte kun til fortsat Grundlovs-kamp.

Atter kom der en Lysning. Det var da Hovedstaden i Foraarsdagene 1914 bød Veteranerne fra 1864 til Gæst og sagde dem Tak for, hvad de havde udrettet i Modgangens Dage. Men den patriotiske Stemning, som derved blev skabt, blev — trods Faren — ikke benyttet. Saa kom Verdenskrigen. Nu skulde man dog tro, at Ministeriet Zahle, hvis Partiprogram var et Forsvar, der ikke maatte kunne bruges til Forsvar, var en Umulighed, og ganske særligt, at det var umuligt at bevare en Forsvarsnihilist som Forsvarsminister. Men det umulige blev muligt, og nu vil man endog paastaa, at det er en Lykke for vort Land, at vi beholdt Ministeriet Zahle, thi derigennem er det hidtil lykkedes at bevare vor Neutralitet. Men Sandheden er den, at naar vor Neutralitet ikke er blevet krænket, ligger det udelukkende i, at det ikke har ligget i nogen af de krigsførende Magters Interesse at krænke den. Men endnu fortsættes Verdenskrigen med alle dens Rædsler, og ingen er istand til at forudsige, hvad den nærmeste Fremtid bærer i sit Skød. Desuagtet har vi ikke benyttet den kostbare Tid, der er blevet os levnet, til at skabe et Forsvar, der kan væрге os imod et Angreb. Det vilde være laabeligt at tro, at den Løsning, Forfatningssagen endelig fik, vil føre til Fred og Ro, tværtimod den vil give Anledning til fornyede Kampe, og for yderligere at bevare Splidagtigheden i Befolkningen er det vestindiske Spørgsmaal traadt til. Og hvorledes er Forholdene udadtil i Øjeblikket? Tysklands Fredstilbud er blevet vraget af de Allierede; Verdenskrigen vil blive fortsat med endnu større Bitterhed end før og under Vilkaar, der gør det mere end sandsynligt, at vort Fædreland — trods alle Bestræbelser for at bevare dets Neutralitet -- vil blive draget med ind i Kampen. Alt maner til Samling. Det er »Dannebrog«, der skal hejses, men ikke stryges.

Jeg hører nu ikke alene til de Gamle, men endog til de meget Gamle. Men min Ungdom faldt i en lykkelig Tid, hvor »Aanden fra 1818« samlede hele det danske Folk til

Enhed. Det er Erindringen derom, der har holdt mig ung trods Aarene, og som har givet mig Kraft til uafbrudt at fortsætte Kampen for Fædrelandets Forsvar, og der vil for mig — hvor haabløs end Fremtiden synes at ligge for vort Land og Folk — aldrig komme det Øjeblik, hvor jeg vil spørge om »Hvad kan det nytte?« Naar man da vil spørge om, hvorpaa jeg nu bygger Fremtidshaabet, saa har jeg kun det ene Svar:

»End er der en Gud foroven,
Der raader for Danmarks Sag.«

RETTELSER

LIVSERINDRINGER I

Side 97 14. L. f. o. »Martin« l. »Frederik«.
— 115 2. L. f. n. »Wiechers« l. »Wiggers«.

